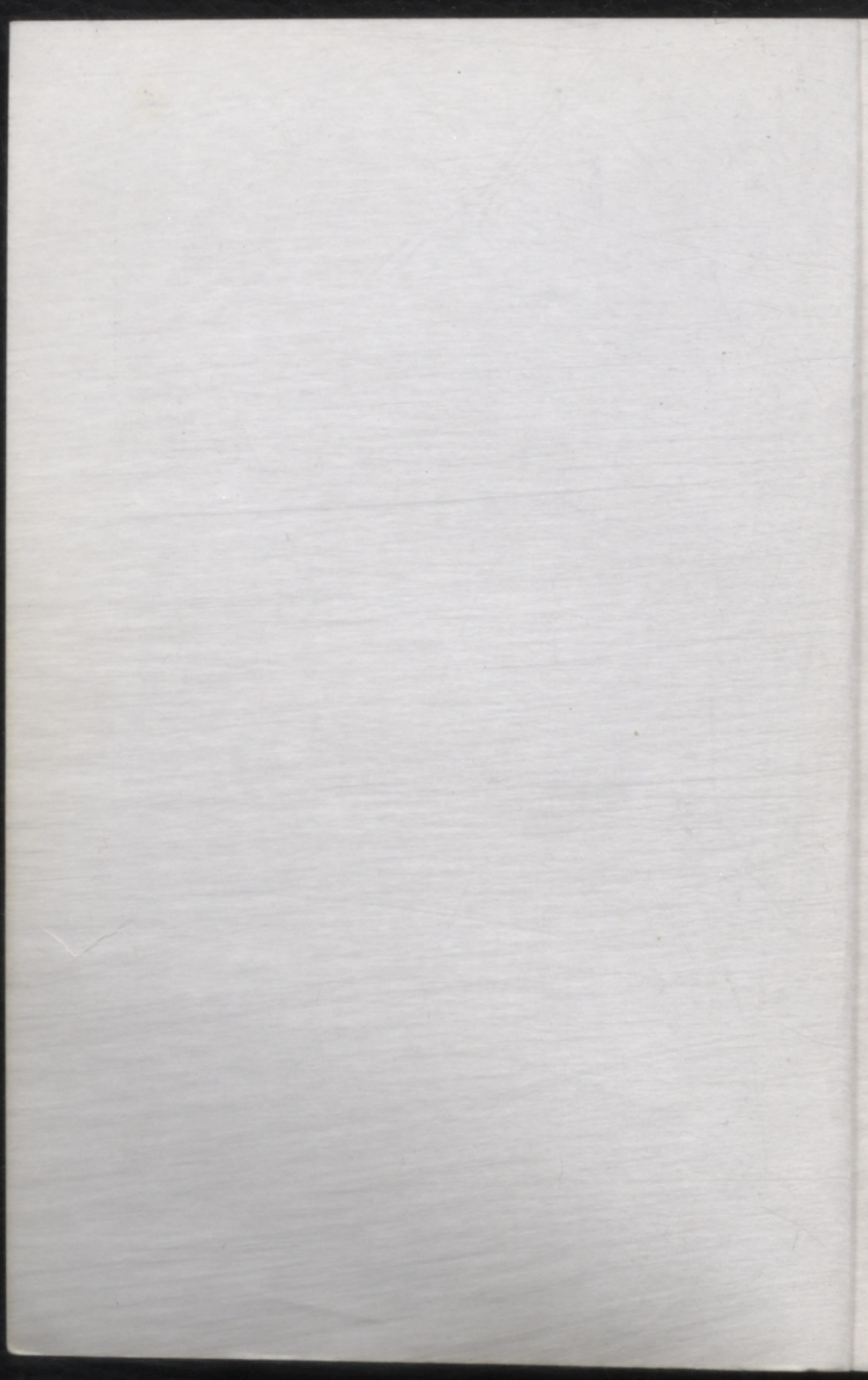

KAROGS

literatūras mēnesraksts

1995 - N° 10

Inese Zandere
PILARNI

Latvian Literature

U6

literatūras mēnešraksts

1995 - N° 10

KAROGS

RĪGA 1995

W

These borders

are for

116781828 m-0020212

002 - M-10

1995

Inese Zandere

PILIENI

...tev pašai caur
dvēseli zobens spiedīsies...

Mūsu septembra dārzā

iedomā citādu māti
kas ar āboliem priekšautā nāk pa taku caur dārzu
viņas gludajā rokā nezinot ielikts zobens
un viņa nes to tik droši
kā gladiolu uz skolu
un kā biedinot
vēl viens ābols
smagi nokrīt garajā zālē
mazo eņģeļu nopūtas kokos liek
raisīties pirmajām lapām

it kā rudens
vai priekšnojauta
par visu kas būs mums abām
un cik ļoti tas sāpēs
tumšsarkans zobens
samtainis un maigs viņas gludajā rokā
māte tuvojas nesot nastas par kurām
tai zināms

un nastas par kurām
viņa nezin neko
manis vēl nav
bet jau esmu
un jau zinu kas būs mums abām
un cik ļoti tas sāpēs
gribu aizbēgt

INESE ZANDERE

nepiedzimt
gribu lai tūlīt dārzā iestājas ziema
lai ledus vāki mūs pārklāj
uz zobena sajaucas rūsa un sarma
lai viss sastingst
nekad lai nenobriest mūsu sāpes
bet es nāku un noskūpstu māti
skumja rūgtena smarža
mūsu septembra dārzā
sarkans piliens
uz ābola baltās ādas

septiņu sāpju dienā, 15. septembrī

starp diviem pelēkiem dēļiem
zirnekļa aizaustā spraugā
iekrīt pilīte lietus

es dzirdu pasauli sitamies
pret sienu šķūnīša jumtu
un nodrebu
alkas gāzmas
jūtas un šalkas
balts negausīgs ūdens
no melnajām negaisa krūtīm

sausā sienu
bailpilnā smarža ap mani

viena vienīga pilīte lietus
zirnekļa tīklā
nekustēdamās gaida
saulstara pieskārienu

Pasakas

baltrozīte un sārtrozīte

Viņš nekur nevar aizbēgt
bārda bluķī
un meitenes drosmīgi ķīķina
pa glāzei sarkanvīna
izšļakstīts piliens
un mīļo punduri tagad nobučo te
tās apskauj viņu
četrām apaļām baltām
maizes mīcītāju un veļas šuvēju rokām
četrām lokanām pletnēm
četrām kaistošām knaiblēm
satver viņu un plosa
runādamas
ak mīļais cik jauks tu esi
cik jauks viņš ir
vai ne līzīt
vai ne grietiņ
un izņēmušas no viņa kabatām dārgakmeņu
rotājas saulrieta gaismā

līdz princis krūmos neiztur
rēkdams izskrien laukā
aiztriec skuķus
un līdz pat tumsai glāsta
viņa galvu
ar smagu pinkainu ķepu

drosmīgais skroderītis

Anna kaunīga rudmate
viņas šļupstošie vārdi
tikpat mulsi un neglīti

kā vasarasraibumi
uz deguna aplupušās bet maigās ādas

Jūlija skaļa un jūsmīga
pēkšņa kā lietusgāze
samērcē visus
kuri nepaspēj aizbēgt

Ērika plata un tumša
kā purva ezers
kuram grūti tikt klāt
un ārā tikt gandrīz neiespējami
cik viņai spēcīgas rokas

Ruta kūciņu kapsēta
saldi sviedri ar vaniļas smaržu
visu vasaru straumītē plūst
no gaišajiem miklajiem matiem
gar apaļo sārto ausi

Ingrīda kalsna un viegla
drēbes vijas ap viņu
kā zirņi ap maiksti
izģērbjot vienmēr bail
ja nu izrādīsies
ka viņas tur nemaz nav

Laura ar jocīgo balsi
vecmāmiņa kas runā kā bērns
it kā pati nezinātu
ka ir sieviete
un kopā ar vīrieti dara to
ko ne bērni ne vecmāmiņas

Un Irēne
glāsts kā vijoles lociņš pār stīgām
acis zaļas
pazūd kā sienāži pļavā

un vairs nav ieraugāmas
bet ausis spēlē un spēlē

viņš iztrūkstas
iegrūž mutē sadurto pirkstu
nolaiza asins pilienu
aizgaina mušu
un notirpušiem pirkstiem turpina vilkt
savu pavedienu
"septiņas uz vienu..."

salātlapiņa

zaļa un spoža gaisma
platas pēdas
iespiestas irdenā zemē

pats pusdienlaiks
bezvējš
elpu aizturējis sastindzis
vīrietis raganas dārzā
neuzdrīkstas pastiept roku
neuzdrīkstas bēgt
neuzdrīkstas no lūpas noslaucīt
kņudošas sviedru piles
klusums

un piepeši smiekli
dzidri un caurspīdīgi
kā balto jāņogu ķekari krūmā
sulīgi kā pirkstos saspiesta zemene
gari kā zirņu stīgas
nebeidzami smiekli
savijušies ar strauta čalām
ar putnu balsīm kokos
un atlidojušo vēju

kas noslauka viņa seju
kā tīrs vēss kabataslakats

un viņš attopas
pastiepj roku un plūc

un bēg
saspiedis sauja savu salātlapiņu
bēg
platajām pēdām
stampādams irdeno zemi
bēg
atpakaļ neskatīdamies
vēlēdamies būt akls un kurls
pilns vissaldāko šausmu
bēg
kā var bēgt tikai vīrietis
kas bijis raganas dārzā

sarunas

divu večiņu bālsis
kas runā par laiku
par saulaino laiku
un slāpēm
par lietaino laiku un kaulu sāpēm
un paziņu
kura ar vīru vakarā atnāks uz tēju
un pakavēs laiku
es nezinu kāpēc es raudu
to dzirdot
jo mākoņos večiņu bālsis
tik vieglas šķietas
un dzidras
kā lāse
kas nokrīt
uz salmu cepures malas un neviļus valodas pārtrūkst

es neticu savām ausīm
bet dzirdu
kā večiņas klusējot smaida

viss aizmirsts

es piespiežos vasaras vaigam

karsts un sauss
lobās kā priedes plēksne
kņud kā bēgoša skudra
grauž kā ieberzta smilts

karsts un sauss

es to vairs nepazīstu
tāpat kā vasara nepazīst
žēlastības un maiguma
pret pagājušo
un piliens uz viņas vaiga
nepieder
ne viņai ne man
bet rudenim
viss aizmirsts
rudens raudās par mums

Harijs Gulbis

UZ LIEPSALĀM EJOT

**Vecmodīga, mazliet skumja komēdija
10 ainās ar vienu starpbrīdi**

Ir tapuši zināmi Latvijas Nacionālā teātra izsludinātā oriģināldramaturģijas konkursa rezultāti. Vienīgais pretendēšanai uz lauriem izvirzītais noteikums — lugas iekļaušana teātra reper-tuārā. Šo godu izpelnījušies: Harijs Gulbis ar lugu "Uz Liepsalām ejot", Pēteris Pētersons — "Neviena paša vārda" (teātra Lielajai zālei) un Egīls Šnore — "Uzsmēkēt zāli", Jānis Jurkāns — "Amālija" (Aktieru zālei).

Harija Gulbja vārds jau sen vairs neprasa komentārus — viņš vienlīdz pārliecinoši uzstājas gan dramaturga, gan romānista lomā. Prāvs ir Nacionālā (tolaik vēl Drāmas) teātra iestudēto, skatītāju atsaucību guvušo lugu klāsts: "Viena ugunīga kļava" (1967), "Aijā žūžū, bērns kā lācis" (1968), "Mans mīlais, mans dārgais" (1969), "Silta, jauka ausainīte" (1973), "Cīruliši" (1975), "Kamīnā klusi dzied vējš" (1977).

Jaunajai lugai "Uz Liepsalām ejot" autors devis apzīmējumu "Vecmodīga, paskumja komēdija".

Daži jautājumi Harijam Gulbim. Tos uzdevusi Aija Lāce.

A. L. Šis vispārējais gan pamatotu, gan nepamatotu vilšanos un arī cerību laiks, šķiet, mazliet sarežģījis agrāk tik skaidrās vienmēr atsaucīgo latviešu skatītāju attiecības ar teātriem. Kādi jums šķiet pēdējie gadi teātru dzīvē? Vai esat biežs teātru apmeklētājs? Kādas ir jūsu domas par iestudēto latviešu dramaturģiju? Un — pasaules lugu kontekstā?

H. G. Teātrus pēdējos gados apmeklēju reti. No oriģināldramaturģijas iestudējumiem esmu redzējis vienīgi Gu-nāra Priedes lugu "Pārventas hetēra", sajūgtu ar "Ugunskurs lejā pie stacijas". Vai latviešu autoru lugas atpaliek vai neatpaliek no pasaules dramaturģijas, man grūti spriest. Šāds jautājums vienmēr ietver salīdzinājumu ar tā saukto pasaules līmeni, uzskatot, ka ikviens jauns virziens ir progresīvs, ir augstāks sasniegums par iepriekšējiem mākslinieciskā, psiholoģiskā vai filozofiskā ziņā. Es par to neesmu pārliecināts. Manuprāt, šie "līmeņi" visbiežāk ir tikai jauna mode, jauni formas meklējumi, kas diezgan reti

ietver patiesus filozofiskus vai psiholoģiskus atklājumus. Ar pašiem jaunākajiem virzieniem pasaules dramaturģijā neesmu iepazinies. Kādreiz lasītie un skatītie Beketa un Jonesku darbi par mērauklu laikam vairs neder. Pieminētajā "Pārventas hetērā" atpalcību vai provinciālismu nesaskatu. Tās saturā un izveidē ir pietiekami daudz motīvu, lai to nosauktu par laikmetīgu un dziļu lugu. Protams, arī — "priedisku".

A. L. *Laikam, kurā un kādā mēs pašlaik dzīvojam, it kā vajadzētu būt aprakstīšanas vērtam un pateicīgam aprakstīšanai. Varbūt pat — jo īpaši piemērotam dramaturģijai, kas ļauj veidot uzskatāmus un konkrētus attiecību modeļus, arī — autoram paust savu nepastarpinātu attieksmi. Vēlas pārdomāt taču netrūkst. Kāpēc tomēr visu laiku tiek runāts par labas, aktuālas oriģināldramaturģijas trūkumu?*

H. G. Šis patiešām ir dramatisks, notikumiem, konfliktiem un pretrunām bagāts laiks. Kāpēc dramaturgi to pilnvērtīgi neizmanto savās lugās? Jautājums nav viegls. Pastāv uzskats, ka vēsturiskus procesus var pareizāk atspoguļot un izvērtēt, kad tie jau pagājuši. Neapstrīdu, ka tas tā patiešām ir, taču tad jau zudusi ne tikai aktualitāte, pagaisušas no atmiņas precīzas detaļas, bet rakstītājs vairs nespēj arī aktīvi iesaistīties šajos procesos. No otras puses, rakstot "uz karstām pēdām", bieži tiek pārāk akcentēts ne visai būtiskais, par daudz liela vieta tiek ierādīta publicistikai, mazāk tiek domāts par literārām kvalitātēm, varoņi ir "plakani". Tomēr ir labāk, ja autors cieši iekļaujas savā laikā, atstāj dokumentālas liecības par to, nekā paliek malā un risina tikai tā sauktās mūžības problēmas vai nodarbojas ar formalistiskiem trikiem. Bet vēl labāk, ja viņš jaunu laiku paredz jau iepriekš — sludina to vai brīdina no tā. Domāju, ka labas lugas var rasties visos attīstības posmos. Gan pirms vēsturiskiem pagriezieniem, gan notikumu virpulī, gan tad, kad tas jau pārskrējis. Viss atkarīgs no rakstītāja prasmes, spējām, sabiedriskā jutīguma, intelīģences. Bet sūdzības par labu lugu trūkumu bijušas un būs vienmēr.

A. L. *Jaunajai lugai esat devis apzīmējumu komēdija. Vēl piebilstot — vecmodīga un paskumja. Taču lugā vairāk ir (vismaz tekstā nolasāma) smeldze un skumjas, skumjas un smeldze, — gluži kā reiz populārajā Arbuzova "Vecmodīgajā komēdijā", kur gan komikas elementu bija vairāk. Arī laimīgs jums ir tikai Niklāvs, un tikai tāpēc, ka nesaprot (negrib saprast?), ka ir nelaimīgs. Kāpēc komēdija? Vai komēdija?*

H. G. Lugai žanra apzīmējumu precizēju, kā parasti, pēc uzrakstīšanas. Katrā ziņā gribēju, lai tā būtu komēdija ar beigām, ko mēdz dēvēt par laimīgām. Ne traģikomēdija. Protams, smieklī, ko tā var izraisīt, brīžiem ir paskumji. Par vecmodīgu to

apzīmēju tādēļ, ka aktieriem lugā daudz jārunā un jāstāsta: gribēju oponentiem tiem moderni domājošiem un jūtošiem režisoriem un aktieriem, kuri runu uz skatuves uzskata par kaut ko ne visai vēlamu un pat skaužamu. Manuprāt, cilvēka uzskatus, tieksmes, pārdzīvojumus nevar pilnvērtīgi izteikt, vairāk vai mazāk ignorējot viņa viscilvēcīgāko informēšanas spēju — valodu.

A. L. Lugas personāžs pārstāv mums labi pazīstamu vidi — viņi visi ir kultūras darbinieki, tāpēc tiem savstarpēji vajadzētu būt arī līdzīgas domāšanas cilvēkiem. Tomēr redzam, ka ik pa gadu desmitam — gluži citi ideāli, citāda vērtību izpratne. Kāpēc tik strauja nobīde (te nav pat runa par paaudzēm)? Kas notiek ar cilvēkiem?

H. G. Pārmaiņas mūsdienu cilvēka domāšanā, vērtību un ideālu izpratnē tiešām šķiet žilbinoši straujas. Laikam nekad jaunatnei nav izdevies tik krasi norobežoties ne vien no saviem vecākiem, bet arī no vecākajiem brāļiem un māsām. Pašiem sava mūzika, savs apģērbs, savs izturēšanās veids. Diemžēl nav gadījies lasīt vai dzirdēt dziļāku izskaidrojumu šai parādībai, kaut nodarbina tā mani jau ilgi. Domāju, ka galvenie cēloņi ir pasakaini straujā zinātnes un tehnikas attīstība, dramatisks cilvēkmasas pieaugums, varmācības eskalācija (divi milzīgi kari šai gadsimtā, pusgadsimta bailes no trešā, nemītīgi “mazi” kari, terorisms). Sekas — nestabilitāte, nedrošība, tieksme pēc “dabiskuma” jeb primitīvisma, līdzšinējo garīgo vērtību apšaubīšana. No vienas puses, pastiprinās savstarpējā atsvešinātība, individuālisms, no otras — pūļa psiholoģija, tieksme pēc tīri mehāniskas, fiziskas, ne garīgas tuvības. Spilgti tas, piemēram, izpaužas estrādes superzvaigžņu koncertos, kad pūlis, dievinot savus elkus, nonāk patoloģiskā ekstāzē. Mūzikai kā mākslai te vairs nav gandrīz nekādas nozīmes. Kārtējā zvaigzne vai grāvējs ir tikai karodziņš, ko pacelt sava bara priekšgalā. Diemžēl šāda virzība, tikai daudz vājāk, maskētāk izpausta, vērojama arī nopietnajā mūzikā, mākslā, literatūrā. Arī teātrī. Šaubos, vai tadā izrādē, kur puspliki vai apģērbti aktieri nosvīduši skraida pa metāla stalažām, rāpjas un šūpojas virvēs — lugā paustās idejas skatītājos iegūlas dziļāk un filozofiskāk, nekā tad, ja spēlē “pa vecam”. Galvenais vairs nav, ko spēlēt, bet spēlēt mūsdienīgi. Tas nekas, ka šo mūsdienību pārstāv samērā šaura, elitāra grupa, kas pasludina sevi par jaunu paaudzi.

Sabiedrībā laikam valda neapgāžams likums: grupēties atsevišķās kopās. Ne tikai ģimenēs, tautās un valstīs, bet arī paaudzēs. Katrs grupējums vairāk vai mazāk noliedz visus citus, un katram vajadzīgs arī savs vadonis un karodziņš. Otrā gadu tūkstoša beigās šie procesi rit straujāk.

Taču cilvēka daba — mīlestība un naid, varaskāre un pade-

vība, maigums un cietsirdība, patiesīgums un liekulība, laimes alkas, ticība brīnumam gadu tūkstošos gandrīz nemainās. To liecina kaut vai Eiripīda traģēdijas.

A. L. Nacionālais teātris vienmēr ir bijis jūsu teātris. Vai luga tapa, konkursa ierosināta? Kāpēc konkursiem ir tik liela piekrišana laikā, kad redzami pieaug prakticisms? (Romānu konkursā bija 40 romānu, lugu — 56 lugas.) Kas cilvēkus mudina uz rakstīšanu?

H. G. Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados vairākos lugu konkursos biju žūrijā. Izlasot daudzas lugas, radās secinājumi — kā par autoriem, tā rakstīšanas tieksmi un mērķiem vispār. Ap pussimt lugu vienā konkursā tika iesniegts arī toreiz. Šis skaits acīmredzot ir normāls. Tiklīdz Nacionālais teātris izrādīja nepārprotamu interesi par oriģināllugām, viss atkal ievirzījās parastajās sliedēs. Bez šaubām, vilināja arī iespējamais materiālais atalgojums, taču, spriežot pēc pieredzes, iespēja sevi izteikt — vēl vairāk. Pussimt apsēsto uz visu tautu — tas nemaz nav tik daudz.

A. L. Nu esam skaidrībā par jūsu attieksmi pret lugu konkursiem. Tā ir pozitīva. Kāda tā varētu būt pret romānu konkursu?

H. G. Pozitīva. Ja vien būtu kādu romānu uzrakstījis, piedalītos.

NIKLĀVS 50 g.

SARMA 45 g.

ILVA 20 g.

RENĀRS 35 g.

1994. gada vasara un agrs rudens.

Par vasaras mītni pārbūvēta klēts vientuļās meža mājās. Redzama istaba ar lielu logu un kamīnu. Blakus atrodas pirts, kas nav redzama. Kamīna vienā pusē durvis uz t. s. kambarīti jeb pirtspriekšu, otrā — durvis uz priekšnamu un tālāk uz palieveni un pagalmu. Pie kailām guļbaļķu sienām uz tapām un naglām dažādas lietas: pīta sētuve, zirga sakas, gleznas. Kaktā molberts. Mēbeles salasītas: senatnīgs blūka krēsls un pūralāde, vecs "liras" tipa dīvāns, galds, daži krēsli, virtuves skapītis, uz kura parasti stāv elektriskā plītiņa, "grāmatu skapītis" — uz gala nolikta vaļēja kaste, bet uz tās palaikam atrodas rakstāmmašīna.

I DAĻA

1. aina

Pats jūlija sākums. Tumst vakars. Pie galda sēž Niklāvs un liek pasjansu. Uz plītiņas katliņā vārās ūdens. Mijkrēsli grūti saskatīt kārtis. Niklāvs pamana verdošo katliņu, ieslēdz gaismu, uzlej tējai ūdeni, turpina nepabeigto spēli. Priekšnamā kaut kas krīt. Niklāvs satrūkstas, izņem no pūralādes bīsi, tuvojas durvīm. Kāds klauvē. Niklāvs paslēpj ieroci aiz muguras.

Niklāvs. Kas tur ir?

(Durvis lēnām atveras, tajās Sarma ar palielu somu plecā.)

Sarma. Piedodiet... es tur, priekšnamā, laikam ko apgāzu.

N. Tikai velosipēdu.

S. Sakiet, lūdzu, uz kurieni aizved šis ceļš, kas te iet garām.

N. Nekur. Izcirtumā izbeidzas. Uz kurieni jūs ejat?

S. Uz Liepsalām.

N. Te tādu māju nav. Jums jāiet atpakaļ līdz mežsargam, jāprasa tur.

S. Kur tas ir?

N. Jūs nācāt garām.

S. Nē. Es nācu no tā izcirtuma.

N. Kā jūs tur gadījāties? Nokritāt no debesīm? Tur tak visapkārt džungļi, purvs.

S. Es iznācu no tā purva.

N. Ko jūs tur meklējāt? Dzērvenes būs tikai rudenī.

S. Es jau biju gājusi pa tādiem ceļiem, kas nekur neaizved, un tad nolēmu iet tikai taisni, bez ceļa. Kaut kur taču vajadzēja būt malai tam bezgalīgajam mežam, vajadzēja būt cilvēkiem. Vai tālu līdz mežsargam?

N. Nepilns kilometrs.

S. Ja arī viņš nezinaš Liepsalas? (Apdomājas.) Un čik tālu līdz Smiltenes šosejai?

N. Deviņi.

S. Man jāiet tikai uz priekšu?

N. Ne gluži. Pie mežsarga pagriezieties pa kreisi, tad pa labi, vēlreiz pa labi un tad tikai taisni līdz šosejai. Krustojumā būs pietura.

S. Un kad iet autobuss uz Rīgu?

N. Rīt sešos.

S. (padomājusi). Vai es jūs netraucētu, ja līdz gaismai pasēdētu tepat ārā, palieveni?

N. Lūdzu. (Vērīgāk aplūkojis Sarmu.) Bet jūs nosalsit.

S. Man somā ir jaka.

N. Naktis tomēr pavēsas. Jūs esat viena vai tur, ārā, vēl kāds stāv?

S. Viena.

N. (ne tūlīt). Varat pārgulēt arī te. Uz dīvāna.

S. Nē, paldies.

N. Kā vēlaties.

S. Tikai... Vai jums nebūtu kas dzerams?

N. Varu piedāvāt tēju.

S. Nē, nē! Labāk aukstu ūdeni.

N. Man liekas — jūs esat sakarsusi.

S. Es ļoti steidzos. Pat skrēju. Tēja būs karsta.

N. Ja esat noskaņota visu nakti sēdēt palieveni, tad jums nekur vairs nav jāskrien. Varat pagaidīt, kamēr atdziest. (Ielej divās krūzēs tēju. Lai atbrīvotu uz galda vietu, pastumj tālāk kārtis.)

S. Jūs sajaucāt savas kārtis!

N. Nav liela nelaime.

S. Jūs zīlējāt nākotni?

N. Tāpat niekojos. Tas ir pasjanss.

S. Šo vārdu esmu sastapusi tikai romānos.

N. Tā ir spēle bez pretinieka. Ja par pretinieku neuzskata nejaušību. Starp citu, nejaušībai daži piešķir lielu nozīmi. Bet var arī zīlēt. Tāpat kā ar pīpenēm. Ja izdodas pasjansu salikt pēc noteikumiem — mīl, ja neizdodas — nemīl... Klāt pie tējas varu piedāvāt tikai apkaltušu rupjmaizi un margarīnu. Un cukuru, protams.

S. Paldies. Es neko neēdišu. Tikai padzeršos.

N. Sēdieties pie galda!

S. Es jūs pārāk apgrūtinu. Varbūt es jums ko varu piedāvāt?

(Ņem no somas un liek uz galda ēdamlietas.)

N. Paldies, es tik vēl vakaros neēdu. Tikai iedzeru tēju. Tas nomierina, noskaņo sapņiem. (Paņem, aplūko kādu kārbu.) Man patīk viņu iesaiņojums, tās kārbīņas pašas par sevi. Riekstu sviests! Salami šķēlītēs... Bagāti dzīvojat.

S. Ne jau katru dienu brauc ciemos. Pagaršojiet! (Attaisa kārbu.)

N. Nevajadzēja jau... (Tomēr nogriež no Sarmas piedāvātā baltmaizes kukuļa šķēlīti, to apziež. Neatturas arī Sarma pati, un abi, šo to ieēdot, iegrauzot kādu cepumu un uzdzerot tēju, turpina sarunu.)

S. Jūs mani laikam neatceraties. Pirmajā mirklī arī es jūs nepazinu. Tikai, kad ieraudzīju rakstāmmašīnu... Septiņdesmit devītajā gadā mēs bibliotēkā rīkojām tikšanos ar jums.

N. Septiņdesmit devītajā? Pirms piecpadsmit gadiem? Tikšanās man tai laikā bija daudzas.

S. Jūs, dzejnieks, toreiz bijāt ļoti populārs.

N. Ļoti populārs es nekad neesmu bijis. Trīs četri vienmēr bijuši populārāki par mani.

S. Jūs tomēr lasīja. Īpaši jaunatne. Kāpēc par jums neko vairs nedzird?

N. Par daudziem neko vairs nedzird.

S. "Sapītais vējš". Tā bija tik jauka grāmatiņa.

N. Un maksāja tikai deviņpadsmit kapeikas. (Brīdi klusums.) Pie radiem braucāt? Vai paziņām?

S. Drīzāk pati pie sevis. Es gāju ciemos pie savas jaunības. Tieši pirms divdesmit viena gada. Sadomājām aiziet kājām no Valkas līdz Koknesei. Pa nelieliem lauku un meža ceļiem. Piecas meitenes, četri puisi.

N. Viena palika bešā?

S. (ne tūlīt). Jūsu ironija diemžēl ir pelnīta. Jo visi deviņi kopā nostaigājām tikai divas dienas. Seši palika kaut kur pie ezeriem starp Valku un Gaujienu. Maršrutu turpinājām tikai trīs. Lai gan mums bija diezgan sīka Latvijas laika

karte, vairākas reizes apmaldījāties. Tur, kur pēc karte vajadzēja būt ceļam, tā nebija.

N. Aizaudzis?

S. Jā. Gājām uz labu laimi, kamēr satikām kādu vietējo kas pateica, kur atrodamies. Tā iegājām arī Liepsalās. Māi neviena cilvēka, ne pagalmā, ne istabā. Beidzot ieraugām — mežmalā skraida sieviete. Šurpu, turpu — dakšas roki Vāc sienu. Nāca virsū pērkons. Sameklējām klēts palievers grābekļus — gājām palīgā. Pieejam tuvāk, redzam — tu vēl kaut kas kust. Trīs mazi bērni. Lielākajam gadi pieci mazākajam gads.

Izrādījās, ka sieviete ar bērniem mājās viena pati. Viņa Smiltēnē slimnīcā, darba daudz, viena galā netiek. Noli mām palīdzēt Austrai — tā sauca sievieti. Palikām Liepsalās. Piecas dienas. No rītiem mūsu zēns un Austras plāvē mēs, meitenes, kopāties pa māju, pa kūti, pieskatījām mazos. Pēcpusdienā visi strādājām pie siena. Ar to ceļojum beidzās. Maldīšanās pa mežiem, gulēšana teltī vairs nebija.

Kad no slimnīcas pārradās vīrs, viņam acīs saskrāsojās asaras, skatoties, ko esam paveikuši. Abi bija vienkārši labi cilvēki. Šķīrāmies kā no tuviniekiem. Austras piekādīnāja braukt ciemos, mēs svēti apsoliījāmies nākošajā vasarā atkal ierasties. Diemžēl tas palika tikai solījums. Nākošajā vasarā man pašai jau bija piedzimusi meita. Un tā... Gadus desmit apmainījāmies Jaungada apsveikumiem, tad Austras neatbildēja, un sakari pārtrūka.

N. Jums tomēr vajadzētu aiziet uz Liepsalām.

S. Varbūt Liepsalu nemaz vairs nav. Tikai gruveši un ceriņu krūmi kā daudzās vietās.

N. To var noskaidrot. Pajautāt mežsargam. Viņš noteikti kaut ko zinātu. Izstāstītu, kā tur nokļūt.

S. Nav vairs spēka ne iet, ne meklēt. Un nav teikts, ka es atkal neapmaldos. Es slikti orientējos svešā vietā.

N. Es ietu jums līdzi.

S. Jūs? Kāpēc?

N. Jūs mani ieinteresējāt. Par tām mājām.

S. Nē. Nekādā gadījumā.

N. Bet pajautāt var. Man tā kā tā rīt no rīta jāiet pie mežsarga. Pēc piena. Man tur pa retam pienāk arī kāda vēstule, kāds piezvana, ja kas steidzams. Starp citu, es arī rītvakar braucu uz Rīgu. Pirmdien jābūt tiesā. Man ņem nost dzīvokli.

S. Kādēļ?

N. Es jau trīs gadus īstenībā dzīvoju šeit un dzīvokli esmu izīrējis vienam jaunam cilvēkam. Bet izrādās, ka viņš visu ziemu nav maksājis par siltumu, gāzi un pārējo, un namu pārvalde mani iesūdzējusi tiesā. Var gadīties, ka parīt mani izmet uz ielas.

S. Ja pašam sava māja laukos...

N. Nav mana. Tā līdz šim piederēja ķirurgam Rozītim. Varbūt pazīstat? Esat dzirdējusi?

S. Nē.

N. Pagājušā gadā viņš nomira, un ģimene māju pārdod.

S. Jūs nevarat nopirkt?

N. Par ko?

S. Jūs var izlikt arī no šejienes?

N. Es ceru, ka tas nenotiks. Ja nopirks kāds pilsētnieks. Atstās par sargu tāpat kā līdz šim. Lai neizlaupa, neizsit logus.

S. Vai ziemā šeit var dzīvot? Nav auksti?

N. Ziemā es pārceļos uz istabu, uz dzīvojamo istabu.

S. Es tur pirmīt klauvēju. Domāju, ka neviena nav mājās. Tikai, kad ieraudzīju iedegamies gaismu... Vasarā jau labāk šeit, klētī.

N. Te plašāk, vairāk gaismas.

S. Jūs arī gleznojat?

N. Nē. Ķirurgs gleznoja. Tās ir viņa gleznas. Te viņš bija iekārtojis darbnīcu. Klēts otrā galā ir pirts. Pirms gadiem divdesmit bija modē somu pirts.

S. Es skatos uz rakstāmmašīnu. Kas top šeit, mežu klusumā? Droši vien kaut kas skaists. Jauns krājums?

N. Es vairs nedzejoju. Auru laiks, kā reiz par paveciem lzejniekiem izteicās kāds ļoti cienījams kolēģis, man sen au garām.

S. Vai jums nupat nebija jubileja?

N. Aprīlī palika pussimt gadu. Dzīve nodzīvota.

S. Kur nu!

N. Laiks kļūt nopietnam.

S. Nevar būt, ka vairs nerakstāt dzejas. Es tam neticu.

N. Es mēģinu sacerēt romānu.

S. Par ko?

N. Par mirušajām mājām.

S. Par mirušajām mājām?

N. Par tiši nogalinātajām, iznīcinātajām mājām. Mēģiniet iztēloties! Pagājušais gadsimts. Slepens atriebējs dedzina barona milzīgos mežus. Vienā vietā, otrā, trešā. Kā lapa deg varenās, sveķainās priedes un egles. Paliek tikai mešas izdegas un pelni. Tad dedzinātājs pazūd. Izgaist.

Ir paši drūmākie klaušu laiki. Zemnieki alkst zemes, kas tiem atņemta. Bēg uz Krieviju, kur zemi var dabūt, cik grib. Lai ļaudis paliktu, barons dod zemi savā mežā, kailajās izdegās. Cilvēki paliek. Līž līdumus, cērt ēkas. Katrā atsevišķas saliņas mežā dzimst un izaug zemnieku sētas. Tā radušās arī jūsu Liepsalas. Nošķirtas no pasaules, tā dzīvo savdabīgu dzīvi. Cilvēki te ir citādi, tuvāki dabai, dzīvo, strādā, mīl un nīst kaislīgāk nekā tie, tur, ārā. Vairāk sapņo. Aug bērni, mainās paaudzes. Pienāk Pirmā pasaules karš. Baroni aizbrauc uz fāterlandi. Iet pāri Otrā pasaules karš. Ierodas čekisti un partorgi. Mežā bunkuru dzīvo partizāni. Meža cilvēki tos slēpj un baro. Partizāni pamazām nomāc pārspēks un nodevība. Četrdesmit deviņais gads. Cilvēkus uz Krieviju nu ved ar varu. Mājas paliek tukšas. Ko neaizved, tie aiziet uz kolhozu paši. Mājas mirst viena pēc otras. Ēkas nodedzina vai izjauc un aizved. Paliek tikai nedaudzas mājas. Tās, kas tuvāk malai. Tās, ko nopērk kāds pilsētnieks. Arī šīs, Mežvidi, tā saglabājušās. Pateiktas dakterim, kurš gleznoja.

S. Es gaidīšu jūsu romānu. Tam jābūt ļoti labam.

N. Ja uzrakstīšu.

S. Kāpēc neuzrakstīsiet?

N. Esmu zaudējis ticību.

S. Kam?

N. Sev pašam. Romānam jau sen vajadzēja būt gatavam.

vam, bet es te ķēpājos un ķēpājos un netieku uz priekšu. Man nav prozaiķa rāmā skatījuma uz dzīvi, nav prozaiķa pacietības, varbūt pat talanta. Bez tam es esmu slinks. Daudz labāk man patīk klaiņot pa mežu un rakstīt domās, iztēlē, nekā sēdēt te, pie galda, klabināt mašīnu. Es ārkārtīgi mīlu šos mežus! Tāds skaistums! Tāds miers! Tāda vientulība! Kur es pilsētā visu to ņemšu?

Galu galā — kas man vainas? Vai es neesmu paēdis? Kartupeļi, gurķi, tomāti, sīpoli man dārzā izaug pašam. Naudu, par ko nopirkt maizi, margarīnu, autobusa biļeti līdz Rīgai man dod īrnieks. Es esmu kapitālists. Turklāt veiksmīgs.

Un ja arī es to romānu kādreiz uzrakstīšu un viņu pat izdos. Kas viņu lasīs? Nav ne krimiķis, ne sekса gabals. Nopietnu literatūru tagad nelasa.

S. Lasa.

N. Vai bibliotēkā vispār kāds nāk?

S. Nāk. Vismaz tie, kuri nespēj nopirkt grāmatas.

N. Jaunieši arī nāk?

S. Maz. Parasti, kad skolā jāraksta sacerējums.

N. Jā...

S. Paldies par tēju. Ļoti palīdzēja. Atkal jūtos pēc cilvēka.

N. Jā... Tik negaidīts ciemiņš. Esmu aizmirsis jūsu vārdu.

S. Kādreiz zinājāt?

N. Laikam ne.

S. Stūrīte.

N. Un vārds?

S. Sarma.

N. Sarma... Kaut kas ziemīgs, atturīgi vēss. Kaut kas trausls un mirdzošs kā ledus kristāliņi koku zaros. Kaut kas...

S. Par daudz dzejiski, dzejniek. Sakiet labāk — sirmgalve.

N. Jums tak vēl nav neviena sirma mata!

S. Būs. Drīz būs. Kādreiz uznāk tāda nostalģija... Un tad es skrienu — pati nezinu kur. Nekad nebūtu šodien

triekusies simt piecdesmit kilometru ārā no Rīgas, ja nebūtu palikusi viena, ja meita nebūtu aizbraukusi uz Zviedriju.

N. Jūsu meita dzīvo Zviedrijā?

S. Nē. Aizbrauca ciemos uz vienu mēnesi.

N. Pie radiem?

S. Pie draudzenes. Es baidos par viņu. Tik tālu prom pilnīgi svešā zemē, svešos cilvēkos... Lai gan mēs dažreiz pastrīdamies, tomēr esam ļoti saradušas. Pēkšņi es jūtu tik pamešta, tik... Man patiesībā vajadzēja viņu sagaidīt mājās un tad abām kopā braukt uz Liepsalām. Pirmkārt man tad ir atvaļinājums, otrkārt, ja tur vēl būtu Austras viņas bērni, mēs tur varētu nedēļu padzīvot, pastaigāt pa mežu, palasīt ogas...

N. Un ja tur vairs nebūs neviena?

S. Tad nekā.

N. Tad brauciet un dzīvojiet pie manis! Mežvidos.

S. Te, klētī?

N. Nē. Istabā. Dzīvojamā istabā.

S. Ja atbrauks saimnieki?

N. Nevienš te nebrauks. Nu, patiešām, atbrauciet!

S. Tā tikai tāda nenopietna ideja. Ne jau ogu dēļ mēs brauktu. Arī ne, lai izklaidētos. Tas drīzāk būtu... Tas būtu svētceļojums mums abām. Īpaši manai meitai. Ceļojums vietu, kur viņa sākusies.

N. Kā es sapratu... Vai tad viņa tomēr piedzima Liepsalās?

S. Nē. Viņa piedzima Rīgā. Nākošajā pavasarī. Trīsdesmit pirmajā martā. (Brīdi klusums.) Man varbūt nevajadzētu to stāstīt, bet jūs neesat parasts cilvēks, jūs esat dzejnieks, jūs sapratīsiet, ka var būt tādi brīži, kad... Kā nevis prāts, nevis cilvēks pats sevi vada, bet kāds cits, kāds neizprotams spēks, un mēs izdarām to, ko neesam paredzējuši, ne domājuši darīt.

Es jau teicu, kā tur iznāca ar to ekskursiju. Mēs, divas meitenes, patiesībā aizbēgām no tās kompānijas. Mums nebija pieņemamas tās attiecības, kas tur izveidojās starp zēniem un meitenēm. Es biju vēl pārāk naiva un romantiski noskaņota, maz ko zināju par tādām lietām, lai g

man bija jau divdesmit četri gadi. Man likās, ka tādas attiecības iespējamās tikai starp cilvēkiem, kuri viens otru patiesi mīl, un tikai laulībā. Mēs jutāmies piekrāptas, ievilinātas šai pārgājienā ar pavisam citu nolūku. Un, tā kā viens no zēniem bija palicis bez meitenes, viņam cits nekas neatlika, kā braukt mājās tāpat kā mums. Tomēr Pēteris — viņu sauca gan par Pičuku, gan Pēterīti — viņš mūs pierunāja pārgājienu turpināt. Viņš bija arī izstrādājis maršrutu un tas godīgākais no visiem.

Pirmo nakti pārlaidām mežā, teltī, bet nākošo jau Liepsalu kūtsaugšā. Klausījāmies, kā grand pērkons un triecas lietūs pret jumtu. Un es nezinu, vai tas, ka Austrā tik labi sapratās ar savu vīru, ka viņi abi bija tik jauki cilvēki, vai arī tas, ka vēl jaukāki bija viņu bērniņi, arī tie mums ļoti pieķērās, vai tas, ka Liepsalās viss bija tik vienkāršs un dabisks, pat pirmatnīgs savā ziņā... Šodien ir otrais jūlijs, un arī tas bija otrais jūlijs, piektā diena Liepsalās, nākošajā no rīta jau braucām prom, Austrā ar zirgu aizveda mūs līdz pieturai... Pēterītis jau neuzmācās. Drīzāk es pati biju tā, kas... Nu, un tā... Kādu laiku mums likās, ka apprecēsimies. Diemžēl to nekad nevar droši paredzēt. Meitu man nācās uzaudzināt vienai.

N. Kā sauc jūsu meitu?

S. Ilva.

N. Ilva. Savāds vārds.

S. Gribēju likt Silviju. Tāpēc, ka mežos sameklēts. Bet tas vārds vairs nebija modē. Saīsināju par Ilvu. Es vispār neesmu atklāta, bet šī diena, šis nepārdomātais gājiens...

N. Nenožēlojiet! Jums vajadzēja kādam to izstāstīt. Un tieši šodien.

S. Jau divpadsmit! Cik man jāiziet, lai tiktu uz autobusu?

N. Ap četriem. Bet kur jūs steigzaties! Tiešām! Aiziesim rīt uz Liepsalām un brauksim vakarā ar pēdējo.

S. Nē. Svētdienas vakaros autobusi ir pilni, var neuzņemti.

N. Labi. Ejam gulēt. Palagu es jums nevaru piedāvāt, arī spilvendrāna nav visai...

S. Ko jūs! Es taču negulēju.

N. Ko tad jūs darīsīt?

S. Kur jūs pats gulēsīt?

N. Tur. (Norāda uz durvīm aiz kamīna.) Tur ir neliels kambarītis, tā saucamā pirts priekša, kur gērbties un slaucīties. Tur ir kušetīte — kā ārsta kabinetā, ar dermatīnu apvilktu. Pavasaros un rudenos, kad nakts vēsas, es gulstu tur.

S. Nē. Es labāk palieveni.

N. Neapvainojiet mani!

S. Es jūs apgrūtinu.

N. Jūs man darāt prieku.

S. Es aizgulēšos.

N. Lūdzu — modinātājs. Cikos uzlikt?

S. Pus četros.

N. Lai notiek. Kaut gan — ārkārtīgi žēl. Ar labu nakti.

S. Ar labu nakti.

(Niklāvs ieiet kambarītī. Sarma brīdi šaubās, tad uzklā spilvenam lakatu, izslēdz gaismu.)

2. aina

Nakts. Caur plašo logu ieplūst dilstoša mēness gaismas ļauj labi saskatīt priekšmetu un cilvēku kontūras, bet tikai aptuveni — sejas. Sarma aizmigusi. Lēnām pavērta kambarīša durvis, iznāk Niklāvs, uz pirkstgaliem tuvojot Sarmai. Brīdi vēro viņu, tad pieliecas, noskūpst viņas atkāpjas pāris soļu atpakaļ. Sarma tomēr pamostas. Satriekta.

S. Ko? Kas?

N. Nekas, nekas, nekas...

S. Kur es esmu?

N. Pie manis. Pie dzejnieka Niklāva Dzelmies.

S. Vai! (Pilnīgi pamodusies.) Vai jau rīts? Jāceļas?

N. Vēl ne.

S. Cik pulkstenis?

N. Trīs.

S. Cikos man vajadzēja iziet? Pus četros?

N. Var arī četros.

S. Es ceļos un eju.

N. Kur jūs steidzaties? Sarma! Vēl vismaz stunda laika.

S. Nē. Es iešu.

N. Es jūs pamodināju... negribēju, bet... Es neesmu aizvēris acis šonakt. Mani ārkārtīgi savīļņoja jūsu stāsts. Man noteikti jāredz jūsu Liepsalas. Un tad... Es atzišos — mani satrieca tas, ko es uzzināju par Pēterīti.

S. Jūs viņu pazīstat?

N. Es pats esmu Pēterītis. Pičuks.

S. Jūs — Pēterītis?

N. Pēterīša variants.

S. Variants?

N. Vistiešākais. Es jutos vainīgs.

S. Par ko?

N. Jūs noteikti esat kaut ko dzirdējusi par dvēseļu ceļošanu.

S. Pēteris vēl nav miris un ir piecus gadus jaunāks par jums. Kā jūs varējāt tikt pie viņa dvēseles?

N. Nē, nē! Tas bija tikai salīdzinājums, lai jūs labāk saprastu.

S. Neko gan nesaprotu.

N. Redziet! Tāpat kā dvēseles, ceļo arī līdzīgi likteņi, ceļo mīlestība, ceļo nodevība, ceļo vainas apziņa. Un iemiesojas dažādos variantos. Mūs ar Pēterīti saista viena un tā pati, es atzišos, nelietība.

S. Ko jūs tagad...

N. Tikai vienu jautājumu! Vai jūs Pēterīti ienīstat vai milat? Klusībā, pašai neapzinoties.

S. Piedodiet. Es vēl neesmu pilnīgi atmodusies un uz tik sarežģītiem jautājumiem...

N. Izteikšos skaidrāk. Ar mani notika tas pats, kas ar Pēterīti. Arī pirms divdesmit gadiem. Dzejas dienās. Es jau biju stabils dzejnieks, man bija divas grāmatīņas. Braukājām pa Kurzemi. Mūs godināja, apkrāva puķēm, ēdināja, dzirdināja, vadāja pa somu pirtīm. Mums līdzī brauca arī

vietējās avīzītes korespondente. Dace. Dacīte. Tikko beigusi žurnālistus, aptuveni tikpat veca kā jūs toreiz. Mēs iepazīnāmies, sadraudzējāmies, dažreiz Rīgā tikāmies, es viņai devu dzejoļus literārajam pielikumam. Nākošajā vasarā es viņu uzaicināju braukt man līdzī pa Gauju piepūšamā laiviņā. Viņa piekrita. Valkas mežos sākām, Līgatnē beidzām. Veselu nedēļu. Pēc tam attiecības kaut kā pārtrūka, viņa apprecējās ar kādu tur vietējo priekšnieku, un ar to viss it kā laimīgi beidzās.

Un tad, pēc pieciem gadiem, mēs nejauši sastapāmies Rīgā uz ielas. Iegājām kafejnīcā parunāties. Dacīte pastāstīja, kā dzīvo, ko dara un arī to, ka viņai ir četrus gadus veca meita. Runājoties neienāca prātā, bet vēlāk sāku domāt. Ja nu tā ir mana meita? Jo Dacīte to nepateica vienkārši tāpat, informācijas pēc, bet kaut kā īpaši. Ar tādu kā nožēlu, kā pārmetumu. Varbūt man ir izaugusi meita, turklāt vienīgā. Un es pat nezīnu viņas vārdu! Jūs varat saprast, kas tās ir par izjūtām? (Brīdi klusē.) Ar sievu mums bērnu nebija. Vispār tikai trīs gadus kopā nodzīvojam.

S. Jūs arī viņu pametāt?

N. Nē. Viņa mani. Bija pietiekami skaista, lai dzīve viņai sniegtu ko vairāk, nekā spēj sagādāt vieglprātīgs dzejnieks kuram nekad nav naudas, vienīgi parādi. Sarma, tā nav nejaušība, ka es jūs esmu sastapis. To kāds ir gribējis, kāds tā iekārtojis. Lai atgādinātu. Lai es izjustu savu vainu. Un es esmu gatavs lūgt jums piedošanu. Kā Pēterīša, tā savā vārdā. (Saņem Sarmas roku.) Mani vilņo tādas jūtas!

S. (atbrīvo roku). Es nokavēju.

N. Nenokavēsīt. Es paņēmu velosipēdu, uzsēdināšu jūs uz stangas un aizvedīšu.

S. Nē, nē! To tik ne!

N. Varbūt tomēr vēl pārdomāsīt, neiesīt uz autobusu! Izgulēsieties, atpūtīsieties...

S. (ne tūlīt). Labi.

N. Jūs paliksīt?

S. Jā.

N. Sarma! Es esmu...

S. Tikai... Man patiešām ļoti nāk miegs.

N. Es saprotu.

S. Un jūs arī vēl mēģiniet aizmigt uz savas kušetītes. Jā?

N. Jā. Es eju.

S. Izslēdziet modinātāju.

N. Jā. Ar laburītu.

S. Ar laburītu.

(Niklāvs ieiet kambarītī. Sarma brīdi gul, tad pieceļas, klusu savāc mantas, pēkšņi apdomājas, izņem no somas pārtiku, Liepsalām domātos cienastus, noliek uz galda un izzogas pa durvīm.)

3. aina

Mēnesi vēlāk. Niklāvs sēž pie galda un raksta ar mašīnu. Pie durvīm klauvē.

N. Jā, jā. Tūlīt!

(Ienāk Sarma un Ilva. Viņām paprāvi nesamie.)

N. Jūs? Es domāju, ka atnācis mežsargs. Vai patiešām...

S. Negaidījāt?

N. Gaidīju. Kaut gan necerēju, ka atbrauksit. Pēc tam, kad tai rītā tā aizbēgāt, tā piemānījāt...

S. Jūs dusmojaties?

N. Nē. Tikai bija ārkārtīgi žēl. Vienīgi visi tie gardumi, ko bijāt atstājuši... Un tā ir Ilva? (Sarokojas.) Jā... Patīkami.

S. Visvairāk baiļojāties par to, vai būsiēt mājās.

N. Varēju arī nebūt. Ko tad?

S. Pagaidītu. Palasītu mellenes un brauktu atpakaļ uz Rīgu.

N. Pārgulētu palieveni?

S. Jā. Segas mums ir, naktis siltas...

N. Jauki. Nu tiešām jauki, ka atbraucāt. Es esmu pat uztraucies no prieka.

S. Kā jums klājies šai laikā?

N. Nekā īpaša nav bijis. Dzīvoju.

S. Jūs toreiz teicāt, ka jābrauc uz tiesu. Ēmot nost dzīvokli.

N. Neatņēma. Īrnieks parādu namu pārvaldei samaksāja. Toties palika parādā man.

S. Daudz?

N. Ko nu par tādām lietām!

S. Jūs rakstāt?

N. Niekojos.

S. Mēs iztraucējām.

N. Nepavisam. (Brīdi klusums.) Es jūs iekārtošu istabā, dzīvojamā mājā.

S. Ļoti labi. Bet, ja atbrauks saimnieki?

N. Neviens nebrauks. Tur ir vēsi, varēsīt mierīgi atpūsties no ceļa, bet rīt lasīsim mellenes vai iesim uz Liepsalām.

S. Jūs uzzinājāt, kur tās atrodas?

N. Apmēram. Gājiens būs pamatīgs. Trīspadsmit kilometru turp, tikpat atpakaļ.

S. Tik tālu? Kā es toreiz esmu maldījusies! Vai tur vēl kāds dzīvo?

N. Mežsargs nezināja. Tas ir ne tikai citā apgaitā, bet arī citā mežniecībā. Pat citā rajonā.

S. Vai mēs atradīsim?

N. Noteikti. Es tai apvidū esmu bijis. Tikai nemeklēju Liepsalas.

S. Šogad neesot melleņu gads. Tā karstuma un sausuma dēļ sīkas, sažuvušas.

N. Tiem, kas nezina. Es jūs aizvedīšu uz tādām vietām, kur mellenes lielas un sulīgas kā ķirši.

S. Tad jau gan.

(Dzirdams, ka pagalmā ie brauc mašina.)

N. Kas tur nu atbraucis! (Iziet skatīties.)

S. Kā tev te patīk?

Ilva. Konkrēti kas?

S. Šī vieta, šī māja.

I. Baigi patīk. Kaut kādas pelēkas balķu būdas, visapkārt mežs, vēja nav, tikai tas drausmīgais karstums. Nebūtu gadījies tas džipiņš ar melnajiem stikliem, tas čalis, es

būtu izlaidusi garu uz tā smilšainā ceļa, stiepjot tās drausmīgi smagās paunas.

S. Varu tevi saprast, bet, lūdzu, nerunā ar mani žargonā! Tu vairs neesi pusaudze.

I. Šaubos. Tavās acīs es pat vēl neesmu pusaudze. Pavisam maziņš bērniņš. Gadīni deviņi, desmit.

S. Vismaz izglītoti cilvēki tā nerunā, nesaka foršs.

I. Kā ne? Visi žurnālisti un aktieri tā runā.

S. Nebūt ne visi.

I. Paklausies tikai radio, televīzijā!

S. Nestrīdēsimies.

N. (vēl neredzams). Es paņemšu atslēgas. (Ienāk.) Pircējs uzradies.

S. Kas?

N. Grib pirkt Mežvidus. Šo māju.

(Ienāk Renārs.)

Renārs. Ko es redzu! Savas dailās pasažieres! Kāpēc neteicāt, ka tik liels gabals vēl jāiet kājām?

S. Nebija tik liels. Un mēs jau nezinājām, ka brauksit arī uz šejieni.

R. Es arī nezināju. Bet mežsargs informēja, ka te esot pārdodams kolosāls rančo. (Niklāvam.) Šī ir tā somu pirts, par ko mežsargs stāstīja?

N. Jā.

R. Kur te var pērties?

N. Nāciet, lūdzu! Vispirms neliels kambarītis, tālāk pati pirts, lāva... (Abi ar Renāru ieiet kambarītī.)

S. Nevajadzēja braukt.

I. Tikai tagad tu to secini?

S. Kas to varēja paredzēt?

I. Baidies, ka mūs nepatriec? Nav no tiem.

(Iznāk Niklāvs un Renārs.)

N. Tur, dzīvojamā mājā, ir trīs istabas, virtuve, pieliekamais.

R. Tualetes un ūdens?

N. Arī tas. Kā pilsētā.

R. Kā te vispār ar ūdeņiem? Ir kāds ezers arī?

N. Ezeri ir vairāki. Viens trīs kilometri no šejienes, viens desmit.

R. Pie mājas ūdeņu nav?

N. Ir. Tapat, strauta palejā izrakts dīķis, ūdens tīrs, vienmēr apmainās. Karstā laikā var veldzēties, cik patīk.

R. Kā ar meža zvēriem?

N. Kā visur šais mežos.

R. Varbūt palūkosimies dzīvojamā mājā? (Kopā ar Niklāvu iziet.)

S. Tiešām taisās pirkt.

I. Un tad? Nesaprotu, kāpēc tu tā uztraucies. Tā sava vecīša dēļ?

S. Kā tev nav neērti.

I. Ne jau tiešā nozīmē. Ne tev tas dzejnieciņš, ne tu viņam. Viņam tomēr — varbūt. Viens te, mežā, dzīvo. Kā ierauga sievieti, tā... Viņš taču bija galīgi sašauts, kad mēs ienācām. Rociņas trīcēja.

S. Nemanīju gan. Es tikai brīnos par tevi. Kā tu visu pamani, kā spried par vīriešiem.

I. Mīlo mammucīt! To vienreiz vajadzētu izbeigt.

S. Pēc Zviedrijas brauciena tu esi ļoti pārvērtusies.

I. Ne tik ļoti, kā tu iedomājies. Vienīgais — es vairs tik daudz neliekuļoju.

S. Nedaudz tomēr liekuļoji, kad brauci man līdzī uz šejieni.

I. Man, mammucīt, tevis bija žēl. Es jau nezinu, ko mēs tur ieraudzīsim tais Liepsalās. Katram jau var būt kaut kas tāds... irracionāls, ko citi nespēj uztvert un saprast. Es negribēju tevi sarūgtināt, jo tu man esi laba māmulīte. Vienīgi uz vecumu kļūsti pārāk bērnišķīga.

S. Derīgi to dzirdēt. No pieauguša cilvēka.

I. Neapvainojies. Es taču tevi drausmīgi mīlu.

S. Labi vēl, ka drausmīgi.

(Steidzīgi ienāk Niklāvs.)

N. Pirks. (Meklē papīru un rakstāmo.)

S. Kas tagad būs ar jums?

N. Tad jau redzēs. (Raksta zīmīti.)

(Ienāk Renārs.)

N. (par zīmīti). Es būtu aiznesis.

R. Bet tad es nebūtu atnesis. (Dod Sarmai un Ilvai pa banānam.) Lai dzejnieks neņem ļaunā, bet vairāk nav. Iznāk tikai dāmām.

S. Par ko mums?

R. Par to, ka pasaulē esat.

S. Paldies.

R. Atbraucāt ciemos? Uz ilgāku laiku?

S. Domājam uz nedēļu, līdz svētdienai.

R. Atpūsties zaļajā dabā — jauki un derīgi. (Pēc izteiksmīga klusuma brīža.) Varbūt mēs beidzot varam iepazīties? Pirmīt mašīnā jūs bijāt tik kautrīgas, neuzticējāt pat savus vārdus. Konspirācija?

I. Cik atceros, jūs neizpaudāt arī savējo.

R. (izņem no somiņas vizītkarti, sniedz Ilvai). Lūdzu! Vai tagad varētu atklāt to lielo noslēpumu?

I. To lielo noslēpumu var atklāt vienīgi ar vizītkarti. Manējā diemžēl palika mājās.

R. Viens nulle jūsu labā.

N. (sniedz Renāram zīmīti). Te būs Roziša kundzes adrese, telefons. Zvanīt var katrā laikā. Roziša kundze gandrīz vienmēr ir mājās.

R. Pateicos. Bija prieks ar jums iepazīties. Bet laiks ir nauda, kā reiz teica mežonīgajā kapitālismā. Rīgā neka-vējoši stāšos sakaros ar Roziša kundzi un nākošreiz ceru šeit ierasties jau kā īpašnieks. Gaidiet! Bai bai! (Iziet.)

S. (Ilvai). Parādi to vizītkarti. (Lasa.) Renārs Laukmanis. SIA "Zaļais mežs". Telefons, fakss... Acīmredzot kāda fir-ma, kam sakars ar mežu.

N. Šodien nu gan ir diena!

4. aina

Novakare. Niklāvs nekustīgi gul uz grīdas, rokas iepletis, galvu uz sāniem noliecis. Ienāk Sarma un Ilva. Sarma svinīgi nes trīs litru burku ar lāceņu ievārījumu, Ilva — no mētrām

un lāceņu lakstiem pītu vainadziņu un tīru palagu un spilvendrānu. Abas pārsteigtas apstājas.

S. Vai!

I. Ko? Šis beigts?

S. Varbūt sirds...

I. Vēders drusciņ cilājas. Elpo.

S. (noliecas pie gulošā). Niklāv! (Niklāvs pamostas.) Jums slikti?

N. (pieceļas sēdus). Iesnaudos.

I. Jūs izskatījāties pēc visīstākā miroņa.

N. Tā tam arī vajadzēja būt. Tā var brīnišķīgi atslabināties.

S. Jūs laikam ļoti apvainojāties.

N. Par ko?

S. Ka nebija spilvena.

N. Spilvens traucē. Neļauj kaklam ieņemt pareizo stāvokli.

I. Viņš jau nemaz nav pamanījis.

N. Ko tad?

I. Neko. Slejieties augšā! Veicīgāk!

S. Ilva!

I. Sēdieties goda krēslā! Uz tā bluķa.

N. Kas tagad būs?

I. Notiks zapties prezentācija.

S. Nekāda prezentācija.

I. Veterānu godināšana. Un kronēšana. (Sarmai.) Nu! Ko tu gaidi?

S. Nav vairs noskaņojuma.

I. Atkal! Pati visu izdomā un tagad sāk raustīties. Sāc! Niklāva kungs sēž uz troņa un gaida.

S. Tūlīt. (Noskaņojas.) Suminām mūsu taku zinātāju gudro ceļvedi, kurš mūs droši vadījis caur drūmiem mežiem biezokņiem, garām viltīgiem purva akačiem un bagātīgiem melleņu un lāceņu laukiem. Par dižajiem nopelniem atļaujiet pasniegt šo ceļojošo dzintara kausu!

I. Kas paredzēts ceļošanai caur vēderu.

N. Tencinu.

I. Te vēl kaut kas. Mamma lika nopīt lauru vainagu ližajam dzejniekam.

S. Ilva!

I. Pamatā tas gan ir no brūkleņu mētrām, kas vairāk zskatās pēc mirtēm nekā pēc lauriem, bet tam ir savs attaisnojums, jo mamma arvien ir jūsmojusi par mirtēm, paši par miršu vainadziņu kopā ar baltu plīvuru.

S. Ilva!

I. Un tad nu, integrējot jūsu abu nepiepildītās ilgas — vienam pēc pasaules līmeņa slavas, otram pēc jau piemiņētās atribūtikas — iznāca šis te čunčurs.

S. Es nezinu...

I. Un beidzot. Mamma šorīt izmazgāja jūsu palagu un pilvendrānu.

N. Nemaz nepamanīju.

I. Nu re!

N. Paldies, bet...

S. Mēs gribējām nedaudz atlīdzināt par jūsu rūpēm, par teertībām, ko sagādājam.

I. Kad jūs mammu te pirms mēneša esot guldinājis, viņa jūsi mērenā šokā. Jūs viņai esot iedevis baigi netīro spilvenu.

S. Vai tev nemaz nav neērti?

I. Pati stāstīji. Dzejnieks un netīra spilvendrāna! Nezāds tad vēl izskatās kreklis! Un tā tālāk.

S. Man trūkst vārdu.

I. Viņa gribēja mazgāt arī jūsu kreklus. Vārdu sakot, veļu. Bet sakaunējās.

S. Tev vēl kas sakāms?

I. Pagaidām ne.

N. Nebariet viņu. Ilva ir tik burvīgi atraisīta.

S. Par daudz atraisīta.

N. Ziniet, ko es konstatēju? Jūs abas izstarojat brīnišķīgu mūru. Man ir ārkārtīgi labi kopā ar jums.

(Brīdi klusums.)

S. Jā. Piecas dienas aizskrēja kā nebijušas.

I. Baudot melleņu, lāceņu, odu un dunduru brīnišķīgo mūru. Tad vēl tās riebigās mušīņas, kas lien acīs un ausīs!

Paskatījos spogulī — kāda es izskatos! Ja tu, māmuliņ, man vēl kādreiz mēģināsi ievilināt tā saucamajā ogošanā, ka goriski atsakos. Tā ir spīdzināšana, cilvēktiesību pārkāpums!

S. Līdz nākošajai vasarai aizmirsīsies. Mežā tak ir jauki! Gaiss! Klusums! Miers!

I. Brīnišķīgi.

S. Rīgā tais putekļos, sārņos un biezputrā labāk? Pieram, rītos un vakaros 32. autobusā.

I. Tai biezputrā nemaz tik obligāti nav jāmicās. piemēram, ir savs automobilis.

S. Kā tev.

I. Nedomā, ka es mūžīgi spaidīšos autobusā.

(Brīdi klusums.)

S. Tā man paliks atmiņā kā skaistākā nedēļa manā atvaļinājumā. Rīt vēl uz Liepsalām un parīt jau jāpola mājās.

I. Kaut rīt beidzot lītu lietus!

S. Nelis.

I. Vai obligāti jāiet uz tām Liepsalām?

S. Nevis obligāti, bet noteikti, patiešām, neatliekam.

I. Ziniet, Niklāv? Mammai ir vēl viens nepiepildīts sapnis — latviešu valodas skolotājs. Tāpēc man jācieš divkārši. Jāpiepilda viņas nepiepildītās ilgas, jāklūst par učenību jāpmierina viņas neapmierinātās tieksmes — jāļauj man mūžīgi mācīt un audzināt.

S. Ir gan tev liktenis! Tik šausmīgi, tik grūti!

I. Vai tad nav?

N. Cik jauki jūs strīdaties. Kad aizbrauksiet, manī skumji. Pālieciet vēl kādu nedēļu!

I. Varbūt mēnesi?

N. Vēl labāk.

I. Varbūt gadu?

N. Var arī gadu.

I. Bet varbūt pavisam? Jūs apprecētu mammu, varbūt beidzot būtu vīrs, jums sieva, kas izmazgā netīros kreklus un spilvendrānas, bet man — papiņš. Niklāv! Es jūs sauks par papiņu! Gribat?

S. Kā tev nav kauna! (Niklāvam.) Piedodiet. (Iet prom.)

N. Sarma! Sarma! Neejiet prom! Ilva tikai pajokoja. Palieciēt, lūdzama!

S. Starp jokošanu un starp... bezatbildīgu muldēšanu tomēr ir atšķirība.

I. Kas tas ir — muldēšana, mammucīt? Vai tas nav kāds ļoti vulgārs, skaužams vārds?

S. Vai tu nevari rimties?

I. Māmulīte mani necieš. Vienreiz ņemšu un aizbēgšu.

S. Uz kurieni?

I. Uz Amēriku. Uz Hāveda — lai jūs saprastu: Harvarda — universitāti. Niklāv, jūs pirmdien mammai sūdzējāties, ka jums gadījies slikts īrnieks, nemaksājot īri. Padzeniet viņu un izīrējiet to dzīvokli man!

S. Kur tu ņemsi naudu īrei?

I. Strādāšu.

S. Pametīsi augstskolu?

I. Ja vajadzēs, pametišu. Nav jēgas studēt, ja var izstulēt tikai par nožēlojamu skolotāju.

S. Beigsim runāt par šo tematu! Vismaz šeit to neciāsim. Jā?

(Brīdi klusums.)

N. Ko jaunais saimnieks dara? Nejutās traucēts, kad jūs tur ņemāties ar vārīšanu?

S. Bija ļoti saprotošs un laipns.

I. Paņēma bisi un aizgāja medīt.

N. Viens malu mednieks vairāk.

I. Jūs arī esat malu mednieks?

N. Diemžēl ne.

I. Bet šaujamais jums esot.

N. Vēca kramenīca.

I. Mamma stāstīja, ka jūs viņu sagaidījis ar bisi rokā.

S. Ir taču bīstami vienam te, mežā, dzīvot.

N. Rīgā bīstamāk.

S. Es brīnos, kā Laukmaņa kungs tik ātri visu nokārtojis. Pirmdien iegriezās, paskatījās, piektdien jau brauc an dzīvo.

N. Viņš man pirmīt iedeva vēstuli no Roziša kundzes.

Viņa priecīga, ka beidzot atradies nopietns pircējs, iema sājis arī rokas naudu, nākošajā nedēļā sāksot kārtot form litātes. Lai es uzskatot viņu par īpašnieku, atļaujot liet mēbeles un tā tālāk. Pateicas man par sargāšanu un no sadarbību ar jauno saimnieku.

S. Ja viņš negribēs sadarboties?

N. Tad mana dzīve šais dziļajos, klusajos mežos beigusies. Es tiešām nezinu, kā es izturēšu, iesprostots sa Tomsona ielā.

I. Kur tas ir?

N. Netālu no kādreizējā hipodroma.

I. Tas taču gandrīz centrā. Maināties! Es jums do istabu ar mežiem. Vienpadsmitajā stāvā ar plašu skatu p Juglas ezeram uz visādiem mežiem. Ik rītu jūs varēsiet vē arī saullēktu un iedomāties, ka lidojat pretī saulei. Mām līte gan jūs mūžīgi mācīs un audzinās, paciest to ne viegli, bet...

S. Ilva! Tu atkal sāk? Kas tev uznācis šodien? Kāpēc esi tik agresīva, tik ļauna?

I. Man gribas lidot.

S. Uz Tomsona ielu?

I. Uz Havaju salām. Pēc tam uz citām skaistām viet pasaulē.

S. Ko tu tur darīsi?

I. Priecāšos.

S. Cik vienkārši!

I. Nav nekā sarežģīta. Vajag tikai gribēt.

N. Es arī kādreiz sapņoju par ceļojumu apkārt pasaulē.

I. Vairs nesapņojat?

N. Esmu pārāk nabags, lai atļautos tik dārgus sapņus. Esmu pārgājies uz lētākiem. Piemēram, ka reiz uzrakstī romānu.

I. Vai par to jāsapņo? Nemiet un uzrakstiet!

N. Vai kādam maz vajadzīgs tas, ko es tur safantazē? Iztēlē radītais pašreiz nav cienā. Īpaši tā sauktā nopiet literatūra.

S. Lubenes un kriminālromāni nav iztēles produkts? tos nelasa?

N. Jūs domājat, ka vajag pakairināt instinktus, piezēmēt ideālus?

S. Tieši otrādi. Vajag sludināt augstus ideālus, padarīt cilvēkus labākus, gaišākus, tīrākus.

N. Šaubos, vai literatūra to spēj. Un kādas tiesības man citus mācīt? Ja es pats būtu tik nevainojams, cēls un tīrs. Varu tikai izsūdzēt savus grēkus.

I. Jums daudz grēku?

N. Mans lielākais grēks ir tas, ka vairāk esmu dzīvojis iedomās, iztēlē nekā īstenībā. No šī grēka cēlušies arī visi pārējie.

S. Jums, Niklāv, ir jāizraujas no šīs nomācošās vientulības, jāatgriežas cilvēkos! Vai jums tomēr nebūtu labāk Rīgā? Vismāz ziemā. Sava vide, kultūra. Jūs varat strādāt kādā avīzē. Tagad tik daudz avīžu!

N. Labās vietas jau aizņemtas — punkts viens. Punkts divi — man nepietiek ar atvaļinājumu, es gribu dzīvot kopā ar dabu no agra pavasara līdz vēlam rudenim. Punkts trīs — man ir labi tā, kā ir.

(Ienāk Renārs. Bez bises.)

R. Izrādās, ka šeit jūs esat.

S. Jūs mūs meklējāt?

R. Kā gan citādi?

S. Izstaigājāties?

R. Mežs te tiešām dievīgs. Silā tik varenas, slaidas priedes. Vismaz desmit hektāru. Vai es jums te ko neizjaucu? Kādu ģimenes apspriedi, vai?

S. Mēs tikai tāpat plāpājam. Filozofējam.

R. Par ko?

S. Par literatūru, par iztēles nozīmi cilvēka dzīvē, par sapņiem.

R. Ļoti nozīmīgas tēmas.

S. Tiešām? Jūs interesē arī humanitāras problēmas?

R. Kāpēc ne? Man ir augstākā humanitārā izglītība. Esmu beidzis konženi.

S. Konženi?

R. Toreizējo konservatoriju.

N. Esat mūziķis, vai?

R. Nē. Kultūras darbinieks. Desmit gadus nostrādāju kultūras druvā. Biju kultūras nama direktors, rajona kultūras nodaļas vadītājs...

S. Tad jau mēs esam vienas profesijas ļaudis. Es esmu bibliotekāre.

R. Jauki. Un Ilva?

I. Man arī kas jāsaka?

R. Būtu ļoti vēlams.

I. (nedaudz tēloti). Es pagaidām tikai studēju.

R. Drīkst zināt, ko?

I. Angļu valodu un literatūru.

R. Jūs protat runāt angļiski?

I. Tā jau daži saka.

R. Tas ir kapitāls. Kā jūs to izmantojat?

I. Pagaidām esmu noguldījusi uz lieliem procentiem.

R. Nav slikti. Un kad beigsies tas pagaidām?

I. Tad paskatīšos.

S. Sakiet, kā jūs varējāt tik krasi mainīt profilu? No garīgās sfēras pāriet uz materiālo.

R. Bez materiālā nav garīgais. Jūs, es domāju, to izjūst uz savas ādas. Un, ja runā par sapņiem, tad vislabāka auto nav tas, ar ko es braucu, bet tas, par kuru sapņojas, kuru vēlos iegūt.

S. Var arī tā spriest.

R. Starp citu, es arī kādreiz rakstīju dzejas. Fakultātā tur tādi bija salasījušies vairāki. Un tad nu kompāniju pēc — pamēģināju.

N. Publicējāties?

R. Līdz tam netiku. Bet tas man vēlāk noderēja. Kad bija jāsacer runas. Starp citu, savā laikā es diezgan aktīvi piedalījos dziesmotās revolūcijas organizēšanā.

I. Tagad organizējat biznesa revolūciju?

R. Ne jau revolūciju, bet evolūciju gan.

N. Mēs te runājam arī par dzīvošanu pilsētā vai laukos. Man ir tāds ļoti tiešs un arī materiālas dabas jautājums. Līdz šim Rozīša kundzei nebija iebildumu, ka es te dzīvoju. Kādi būtu jūsu plāni šai virzienā, Laukmaņa kungs?

R. Negodājiēt mani par kungu, dzejnieku! Cik sen, kā bi

biedrs. Turklāt partijas biedrs. Bet plāni man ir tādi. Nākošgad te uzbūvēt pāris nelielu kotedžu un turēt pārvaldnieku un sargu vienā personā. Jūs būtu ar mieru uzņemties šādu amatu?

N. Kas man būtu jādara?

R. Jāsargā māja, jāsaskalda desmit līdz piecpadsmi steru malkas — pirtij, kamīnam, krāsnij, ja ziemā kāds atbrauc. Viss. Alga simts latu mēnesī. Jūs tas apmierina?

N. Tas jau būtu... Bez šaubām, apmierina.

S. Laukmaņa kungs, vai jums nebūtu arī man kāds darbs?

R. Kādu jūs vēlētos?

S. Piepelnīties, piemēram, par apkopēju jūsu kantorī. Gan tikai rītos un vakaros.

R. Lūdzu!

S. Un alga?

R. Tāpat simts.

S. Nopietni?

R. Es ar vārdiem nemētājos. Augustā vēl ne, bet septembrī noteikti.

I. Un es? Man jāpaliek bešā?

R. Ofisā. Par sekretāri. Divsimt latu mēnesī. Jāprot rīkoties ar faksu un kompjūteru. Bet vispirms kursi un mēnesis pārbaudei.

(Visi trīs angažētie nedaudz apmulsuši, arī Ilva.)

R. Man ir priekšlikums. Niklāv, jums tak nebūs iebildumu, ja mēs te, pirtī, šovakar sarīkosim tādu maziņu, kā teikt, jaunā saimnieka prezentāciju. Te plašāk, romantiskāk. Varbūt iekurīniet kamīnu...

N. Jā. Pirti arī kurināt?

R. Protams. Tak jāizmēģina.

I. Mēs arī varēsim iet pirtī?

S. (klusu). Ilva!

R. Bez jums tāds pasākums nemaz nav iedomājams. Norunāts. Es aiziešu, atnesīšu šo to dzeramu un ēdamu. Būtu labi, ja jūs, meitenes, to visu varētu sagriezt, sagatavot, likt galdā.

S. Jā, labprāt.

(Renārs iziet.)

S. Ko jūs sakāt? To visu var ņemt nopietni?

I. Kāpēc gan ne?

N. Es eju pēc malkas.

5. aina

Rīts. Par iepriekšējā vakara dzīrēm liecina radiola un nenokoptais galds. Niklāvs sapņaini raugās pretējā sienā. Ienāk Sarma ar ēdamlietām.

S. Ēdam brokastis?

N. Jāpagaida, kamēr Ilva atved pienu.

S. Man visu laiku dreb sirds. Ieskries kādā kokā, un kā tad?

N. Nekas nenotiks. Renārs tak blakus.

S. Kā apburta! Viņai jāvada mašīna, jāsēžas pie stūres. Vajadzēja būt jau atpakaļ. Cik līdz mežsargam tālu?

N. Varbūt Renāram kas runājams ar mežsargu?

S. Bet Niklāv! Kāpēc jūs man vakar neļāvēt visu nenokopt? Svēti solījāt, ka aiznesīsīt tukšās pudeles, nomaģāsīt traukus.

N. Aizmirsās.

S. Tur, pirtī, vēl ir silts ūdens? (Sāk kārtot galdu.)

N. Sarma... Tas bija skaisti!

S. Kas?

N. Tas vakars. Visa tā prezentācija un... (apklust).

S. Kas varēja domāt, ka divas paaudzes tik labi var saderēt. Es pat nevaru pateikt, ar kuru Renārs vairāk dejoja, ar Ilvu vai ar mani.

N. Kā noskaidrojās, viņš ir tikai desmit gadus jaunāks par tevi, tā ka dēls gluži neiznāk.

S. Jūs esat greizsirdīgs?

N. Vai mēs nenoslēdzām tudraudzību?

S. Neņemiet ļaunā, Niklāv, bet es tik ātri nespēju atrasties.

N. Vakars tā nelikās.

S. Tur bija vainīgs franču konjaks un spāņu vīns.

N. Tikai?

S. Ne tikai, bet... Vai tad nebija labi?

N. Bija. Bija satriecoši labi. Es tikpat kā neesmu gulējis šonakt. Visu laiku acu priekšā tava seja, tavas... Tāda sajūta, ka vēl arvien turu tevi rokās. Un domas, domas... Tā nebija nejaušība! Kāpēc tu smaidi?

S. Atcerējos alus reklāmu televīzijā.

N. Alus reklāmu?

S. Jums te nav televizora. Tāpēc nezināt. Ir tāda reklāma, kur pēc kārtējā dumjā negadījuma kāds drūmi nosaka: "Tā nav nejaušība."

N. Jūs mani izsmejat?

S. Nē, taču! Nepavisam! Niklāv! Nedusmojiet, lūdzu!

N. Sarma! Nolieciet, lūdzu, tos traukus! Tās pretīgās glāzes! Nolieciet! Un apsēdieties! Un nesmejieties! (Sarma paklausa, Niklāvs nostājas pamatstājā.) Sarma! Es gribu, lai jūs nekad nebrauktu prom no šejienes, lai... Jūs saprotat mani?

S. (ne tūlīt.) Nevajag, Niklāv. Tas ir pārāk nopietni.

N. Vai es runāju nenopietni? Nepatiesi?

S. Nē. Šai brīdī ne. Bet jūs esat dzejnieks.

N. Dzejnieks — tas ir... Tas ir nenopietns, paviegls cilvēciņš?

S. Niklāv, jūs esat netaisns. Ne tikai pret sevi, bet arī pret mani. Es nekad neesmu domājusi, ka jūs esat nenopietns un paviegls. Bet jūs nedzīvojat reālajā pasaulē. Kad jūs pārņem sajūsma, iedvesma, es nešaubos, jūs esat tik īsts un patiess, cik vien cilvēks var būt, bet...

N. Jūs tāpat nedzīvojat. Neviena nedzīvo tikai reālajā pasaulē vien.

S. Varbūt. Un tā ir mūsu nelaime.

N. Tā ir mūsu laime!

S. Šaubos. Aizvakar, kad purva malā lasījām mellēnes un jūs tik nežēlīgi atklāti stāstījāt par savu dzīvi, tiesājāt pats sevi, nevis sievu un tās citas sievietes, man bija žēl jūsu. Es sapratu, cik dziļi nelaimīgs un izmocīts jūs esat. Nu nevajag tā! Nevajag, Niklāv!

N. Bet kā vajag?

S. Es nezinu.

N. Jūs varat smieties par mani, bet tā nebija nejaušība, ka tai vakarā jūs iemaldījāties Mežvidos. Brīnumam vajadzēja notikt, un tas notika.

S. Jūs mani pārvērtējat. Es nebūt neesmu tā sieviete, kuras dēļ nu vajadzētu... Ne brīnums mani atveda šeit, šais mežos. Mani atvilka sirdsapziņa. Un kauns. Pirms divdesmit gadiem es pastrādāju lielu muļķību, kuru nožēloju visu savu līdzšinējo dzīvi. Bērnam vajadzēja izaugt bez tēva. Ilvai palika tukša vieta dvēselē. Viņa ieguva nelīdzsvarotu raksturu. Kad viņa aizbrauca uz Zviedriju, mani pārņēma izmisums un bailes. Es nojautu, ka tā nav tikai aizbraukšana uz svešu zemi, bet aiziešana arī no manis. Es sapratu, ka Ilva dodas pati savā dzīvē, kurā mani vairs līdzī neņems. Es to nolasīju no viņas starojošajām, sajūsmas pilnajām acīm, kad viņa kāpa uz kuģa. Es apjuku. Es vairs nezināju ko darīt. Vai sevi nolādēt vai... Un tomēr. Tā bija milzīga laime. Šie divdesmit gadi, kamēr viņa auga. Es gribēju saturēt šo laimi. Es gribēju kaut uz īsu brīdi atgriezties Liepsalās, kur tā sākās. Es gaidīju — kāds neredzams gars man pateiks: nē, tu neesi kļūdījusies, tu neesi nekāda padauza, tu esi varone. Tā es mocījos visu to laiku, kamēr Ilva bija prom. Bet, kad es neatradu Liepsalas un apjukusi un nelaimīga iemaldījos pie jums, tā bija tikai nejaušība, gadījums, nekas vairāk.

N. Jūs ieradāties pie manis vēlreiz.

S. Ilvas, ne jūsu dēļ. Kad viņa pārbrauca — tik priecīga, tik aizrautīgi mani samīloja, es nolēmu, ka Liepsalas noteikti jāredz arī viņai. Lai labāk saprastu mani. Un, tā kā jūs bijāt vienīgais cilvēks, kurš mūs varēja aizvest uz Liepsalām...

N. Es tagad saprotu. Kārtējais pierādījums manai muļķībai.

S. Nesakiet tā.

N. Kāpēc ne, ja tā ir.

S. Jūs esat labs, sirsnīgs cilvēks, talantīgs...

N. Talantīgs muļķis.

S. Es patiešām negribēju jūs sarūgtināt.

N. Jūs neesat vainīga.

S. Jūs esat tik noskumis, Niklāv. Kā lai jums palīdz?

N. Nekas. Pāries. Kamēr aiziesim līdz Liepsalām, būs jau aizmirsies.

S. Šodien noteikti jāaiziet. (Turpina kārtot galdu.)

N. Es palīdzēšu.

(Sarma ar Niklāvu ieiet pirtī. Ienāk Ilva ar piena kanniņu, viņai seko Renārs.)

I. Vecais pazudis.

(Renārs satver Ilvu, skūpstā.)

I. Pagaidi! Viņš varbūt ir tur, iekšā. Nu! Vai tad mežā nepietika?

E. Ilva! Brauc man līdzī uz Rīgu!

I. Mamma nelaidīs.

R. Tu vēl esi tik maziņa?

I. Ne tā, bet... Jāiet uz kaut kādām tur mājām. Tikai tāpēc mamma mani atvilka uz šejieni. Turklāt, tas ir baigi tālu.

R. Saki, ka esi slima, nevari paiet.

I. Neder. To vajadzēja pavēstīt, kad piecēlos.

R. Tu esi bijusi restorānā "Anrē"?

I. Kas mani tur veda?

R. Es aizvedīšu. Tur un vēl citur. Kur vien tu vēlēties. Būs laba mūzika, draugi. Būs arī viens, kas var izkārtot studēšanu ārzemēs...

I. Tad man vienkārši jāaizbēg.

N. Bēdz.

I. Mamma rīt netiks galā ar paunām. Mēs salasījām āprātīgi daudz ogu, savārijām zapti. Vēl somas, segas.

R. Mēs aizvedīsim. Rīt viņa varēs braukt kā kundze. Tukšām rokām.

I. Ideja!

(Renārs apskauj Ilvu, skūpstā. Durvīs parādās Niklāvs. Ilva atraujas. Labu brīdi neviens nerunā. Renārs no galda ātri "ieķer" ko ēdamu, uzdzer no pudeles limonādi.)

R. (aizejot). Es gaidu.

I. Tu kaut ko redzēji?

N. (drūmi). Nē.

I. Paldies, papiņ.

(Iznāk Sarma.)

I. Es neiešu uz Liepsalām.

S. Kas tad nu?

I. Renārs tūlīt brauc uz Rīgu un aizvedīs mani ar visām mūsu mantām. Tev rīt autobusā būs pavisam viegli un ērti. Varēsi braukt kā kundze.

S. Mēs iesim uz Liepsalām. Tu un es. Un Niklāvs.

I. Kas tur ir par pasaules brīnumiem, tais Liepsalās?

S. To es tev vēlāk pateikšu.

I. Tad es tev savukārt pasaku, ka es rīt tos melleņu spaiņus nestiepsu uz pieturu.

N. Es palīdzēšu. Saliksim visu uz velosipēda un...

I. Renārs gaida.

S. Ej un pasaki, ka nebrauksi.

I. Nu, zini!

(Niklāvs iziet, grib aiziet arī Ilva.)

S. Pagaidi! Ilva! Paliec! Man tev jāpasaka kas ļoti svarīgs. (Ilva negribīgi apstājas.) Es tev esmu stāstījusi, kas ir tavs tēvs.

I. Tas bija rakstīts manā vecajā pasē. Kaut kāds Pēteris.

S. Es nekad neesmu uzdrošinājusies tev pateikt visu. Bet tagad, kad tu esi pilnīgi pieaugusi, dodies pati savā dzīvē, tas ir mans pienākums. Es esmu nolēmusi tevi aizvest tai vietā, kur tu esi iesākusies. Lai tu labāk izjustu, cik dzīve ir nopietna, vienreizēja un arī bīstama.

I. Un tas ir tas ārkārtīgi svarīgais?

S. Tev tā neliemas?

I. Kaut kāda mulķība, sentimentāla iedomas!

S. Es tevi gribu brīdināt no mulķības. No savas mulķības. Lai tev neizietu tāpat kā man.

I. Nebaidies. Neizies.

S. Neesi tik droša.

I. Un tad, kad tu man parādīsi tās mājas, to kūtsaugšu vai to lazdu krūmu, tad es pēkšņi nobīšos? Atsēdīšos no bailēm un brīnumiem? Varbūt, ka tur nekā vairs nav. Nē to māju, ne tā krūma.

S. Nezaimo!

I. Es nesaprotu, kā var ienākt prātā tādas stulbības!
(Ilva aizskrien, ienāk Niklāvs.)

N. Renārs jau liek somas mašīnā.

S. Mūsu?

N. Pats savas.

S. Kur Ilva? Aizskrēja uz istabu?

I. Palika pie mašīnas. Pie Renāra.

(Ienāk Renārs.)

R. Sarma! Kāpēc jūs saraudinājāt Ilvu? Es te labprāt paliktu kaut līdz pīrmdienai, aizvestu jūs arī uz tām mājām, kur gribat iet, bet man ļoti jāsteidzas. Jo vārda diena man ir tikai šodien. Draugiem un radiem apsolīts, viņi gaida. Laidiet Ilvu! Lai viņa brauc. Ilva aizvedīs jūsu mantas, jums rīt būs viegli, ērti.

S. Vai mani arī jūs varat aizvest?

R. Tagad? Tūlīt? (Ne uzreiz.) Jā, lūdzu.

S. Es eju.

N. Bet brokastis?

(Sarma un Renārs iziet.)

II DAĻA

6. aina

Pagājušas vairākas nedēļas. Klētī vērojamas pārmaiņas. Uzradušies daži nolietoti ēdnīcas tipa galdiņi un tādi paši krēsli. Šīs mēbeles nostumtas pie sienas kā pašlaik nevajadzīgas, daļa krēslu sakrata uz galdiem. Vairāku gleznu vietā erotiska rakstura plakāti. Uz kādas naglas karājas apkaltis mētru vainadziņš.

Beidzies vasaras karstums un sausums, jūtams rudens tuvums. Niklāvs beidz rakstīt vēstuli, ieliek aploksnē, uzraksta adresi. Kā no ceļa, ar nelielu somu plecā ienāk Sarma.

N. Kāds prieks. (Sarokojoties Sarmu gandrīz vai apskauj.)
Kājām nācāt? Novelciet taču mēteli! Esat salijusi.

S. Mazliet. (Novelk mēteli.)

N. Pirmīt uznāca tāds neliels brāziens. Jums arī ticis.
Bet tūlīt atkal saule, mākoņi. Man ārkārtīgi patīk šie
rudenīgie mākoņi. Tumšu, draudīgu vidu, baltām, saulē
mirdzošām malām. Kaut kas smeldzošs! Kaut kas drama-
tiski spēcīgs! (Brīdi klusums.) Esat nogurusi no nāciena?

S. Nē.

N. Atbraucāt tieši laikā. Īstenībā — pēdējā brīdī. Brūk-
lenes tikai nupat atdzīvojušās. Sārtas, piebriedušas. Visi
nocietušies, gāžas mežā iekšā lasīt. Šorīt te aizbrauca garām
sešas vai septiņas mašīnas. Bet tas nekas. Es zinu vietiņas,
kur ar mašīnu nevar piebraukt. Mums pietiks. Un, ja ne —
es jau vienu lielo spaini jums esmu pielasījis. Es zināju, ka
atbrauksit.

S. Ilva te nav bijusi?

N. Bija. Aizvakar aizbrauca.

S. Ar Renāru?

N. Renārs tikai atveda.

S. Kad?

N. Otrdien.

S. Ilva te dzīvoja viena?

N. Jā. Trīs dienas.

S. Kad viņa atkal te ieradīsies?

N. Neko neteica. Bet sestdienās jau viņi parasti te brauc.
Tā ka drīz vajadzētu būt.

(Klusums.)

S. Skatos — jums te pārmaiņas. Galdi, bides...

N. Tie galdi te stāv no Renāra dzimšanas dienas.

S. Nesen bija vārda diena.

N. Viņš ir lauva. Dzimis augustā, lauvas zīmē.

S. Lauva! Tāpēc laikam vajadzīgas tādas bides — ar
kailu miesu.

N. Pagājušo sestdien viens te tādas piesprauda. Bija
atbraukuši draugi un...

S. Un?

N. Skuķi, dāmas — kā lai sauc.

S. Sauciet jau nu istā vārdā! Bieži te tā sabrauc?

N. Nē. Tikai tās divas reizes.

S. Ilva arī piedalās tais dzīrēs?

N. Pa daļai.

S. Kā tas saprotams?

N. Mēs te esam vairāk tāds kā tehniskais personāls. Es kurinu pirti, cepu šašlikus, Ilva saklāj galdu, apkalpo no sākuma.

S. Tikai no sākuma?

N. Nu, vēlāk, kad sāk iet augsti, tad jau apkalpošana vairs nav vajadzīga.

S. Un kas tad notiek, kad sākas tie augstumi?

N. Nekas jau īpašs. (Pasmejas.) Kāda uzlec uz galda, padanco. Vārdus sakot, šovs.

S. Plika, vai?

N. Pirtī jau arī — kā senie latvieši, visi kopā. Brīvi, dabiski.

S. Ilva arī?

N. Ko — tieši?

S. Iet kopā pirtī, danco pa galdu.

N. Kā pirtī, to es nezinu. Bet pa galdu nav dancojusi. Cik es esmu redzējis.

S. Jūs vienmēr neaicina uz to šovu? Tikai par bildēm ļauj papriecāties?

N. Es te neesmu saimnieks. Bet, ja runā par šovu, es pagājušā reizē nolūzu.

S. Apdzērāties?

N. Nē. Aizgāju prom.

S. Nokaunējāties?

N. Arī tas. Bet man vienkārši nebija, kur palikt. Visas gultas aizņemtas. Gan tur, dzīvojamā mājā, gan te. Mēs ar Ilvu paslēpāmies šķūnītī. Viens tur viņai bija sācis pārāk uzmākties un...

S. Renārs neaizstāvēja?

N. Es nezinu.

S. (ne tūlīt). Ilva aizgāja no mājām.

N. Sen jau?

S. Pirmdien. Šodien piektā diena. Kad viņa pārnāca no

kārtējās balles, turklāt iereibusi, mums bija ļoti asa saruna. Ilva nosvieda man pie kājām dzīvokļa atslēgas un izgāja pa durvīm. Viņa jums par to neko nestāstīja?

N. Ne vārda. Es arī sevišķi nejautāju, kāpēc viņa te dzīvo.

S. Tāds jūs esat.

N. Kā es varēju zināt? Bija jau pierasts, ka viņi abi te brauc.

S. Es sazvanīju to kantori, to "Zaļo mežu". Pats gadījās pie aparāta. Meloja, ka par Ilvu neko nezinot. Apzvanīju draudzenes. Arī tās nezināja. Atlika meklēt vienīgi šeit, Mežvidos.

(Dzirdams, ka pagalmā iebrauc mašina.)

N. Laikam šie. (Iziet skatīties, atgriežas.) Ilva un Renārs.

S. To tipu es negribu redzēt. Es runāšu vienīgi ar Ilvu. Jūs...

N. Es sapratu.

(Sarma ieiet kambarītī, ienāk Ilva un Renārs.)

I. Sveiks, papiņ!

R. Sumināts.

I. Tu vari iedomāties? Kā tūlīt aiz Rīgas sagrabu stūri, tā tikai te, pagalmā, atlaidu. Visu laiku pāri simtam! Vienīgi te, pa tiem stubajiem meža ceļiem, vajadzēja vilkties kā uz bērēm. Bet pa šoseju! Renārs tik — netrako, netrako, lēnāk!

R. Jā, jā.

N. Jūs vieni vai vēl kāds būs?

R. Šoreiz vieni. Mierīgi un klusi. Mazliet atpūtīsimies un ap saulrietu iziesim pastaigāt pa mežu. Tu sagatavo pirti.

N. Cikos?

R. Teiksim, desmitos.

N. Labi.

I. Papiņ! Iedod man savu kramenīcu. Es arī gribu pašaudīties.

N. Es... Labi, jā... Atnāc vēlāk pakal.

I. Kāpēc vēlāk?

R. Tu to kramenīcu viņai nedod!

I. Renār! Tev žēl?

R. Nav ko trokšņot klusā vakarā. Skaidrs?

I. Baigais!

R. (Niklāvam). Tas tavs mežsargs zina, ka tev ir stroķis?

N. Zina.

R. Ko viņš saka?

N. Neko.

R. Lāga vīrs?

N. Jā.

R. Šņabi arī dzer?

N. Neko daudz.

R. Drusciņ sliktāk. Paklau, Niklāv, tavs īrnieks tev esot
 arādā par dzīvokli.

N. Gan samaksās.

R. Cik tu no viņa prasi?

N. Noruna ir tāda, ka viņš kārtu visus komunālos
 maksājumus un man vēl atsevišķi.

R. Cik?

N. Divdesmit piecus latus mēnesī.

R. Dzīvoklis labs?

N. Slikts nav. Trešajā stāvā, pusotra istaba, visas ērtī-
 as, telefons.

R. Tniec viņu prom. Es tev maksāšu vairāk. Man ir
 ilvēks, kam steidzīgi vajag juntu virs galvas.

N. Ilva?

R. Jā.

N. Es nezinu...

R. Ko tu nezini?

(Iznāk Sarma.)

S. Piedodiet, ka es jūs iztraucēju. (Renāram.) Jūs, cienī-
 ais kungs, nerūpējieties par Ilvu! Viņai ir, kur dzīvot.
 Ikdāji labāk par savu sievu!

R. Cienītā kundze! Es savukārt jūs palūgšu nerūpēties
 e par mani, ne manu sievu. Savas personiskās lietas es
 ratīšu nokārtot pats.

S. Tas, ka jūs apmulķojat un pavedat jaunas, nevainīgas
 leitenes, tā nav tikai jūsu personiskā lieta.

R. Ziniet, kundze? Es negribu ielaisties ar jums nekā diskusijās, tikai atļaujiat atgādināt, ka jūs slikti pazīst savu meitu.

S. Varbūt. Bet es neļaušu kaut kādam nelietim samā ilvai dzīvi. Padarīt viņu par... Ko jūs te esat ierīkojis! Kur zaķi, izvirtības perēkli, slepenu intīmo klubu!

R. No kurienes jums tāda informācija?

S. Tā ir mana darīšana, no kurienes. Tāpat jūsu personiskā lieta nav arī jūsu bizness, tas, ka jūs izlaupāt izandelējat Latvijas mežus. Jūsu vieta ir aiz restēm, tumā.

R. Lēnāk, kundze, lēnāk! Jūs varat smagi atbildēt tādiem vārdiem.

S. Jūs man draudat? Es nebaidos. Noziedznieks jūs esat (Brīdi klusums.)

R. Varu tikai uzslavēt jūsu atklātību un drosmi, cieņam Ejam, Ilva.

S. Paliec! Es tevi lūdzu! Ilva! Paliec uz brītiņu! (Ilva vilcinādamās paklausa, Renārs un Niklāvs iziet.)

S. Te ir tavas atslēgas. Ņem!

I. Neņemšu.

S. Kāpēc?

I. Tu mani padzini.

S. Piedod, ka man dusmās tā... Ka es tā pateicu. Piedod.

I. Nekāda piedošana nav jālūdz.

S. Bet ja es tevi tik ļoti aizvainoju.

I. Tu mani neaizvainoji. Tikai izteici savu viedokli. Jūs pēc tavas izpratnes esmu padauza, tad... Katrs spēj domāt tikai savā līmenī. Tas ir likumsakarīgi.

S. Vai viņš tevi iemācīja tik gudri runāt?

I. Nav svarīgi — kas. Es jau sen esmu vēlējusies atbildēt.

S. Aiziet? No kā? No manis?

I. Zviedrijā neviens jauniešs pie vecākiem nedzīvo.

S. Kā tu zini, ka neviens?

I. Varbūt kāds galīgi nabagais vai tizlais. Tā ir pasaule.

S. Vai mēs neesam pasaulē?

I. Nevajag piesieties vārdiem. Tu labi zini, ko es domāju.

- S. Neesi rupja!
- I. Atvaino.
- S. Vai tev tiešām ir tik slikti pie manis?
- I. Es negribu dzīvot tik nožēlojamu dzīvi kā tu. Tikai leputējusi bibliotēka, jakas un...
- S. Nožēlojamu dzīvi? Es esmu dzemdējusi, izaudzinājusi vi. Esmu tev devusi visu, ko vien varējusi, lai tu būtu pģērbta, lai tu varētu mācīties. Jakas! Ja es neadītu jakas, nebūtu varējusi aizbraukt uz Zviedriju, pat kārtīgi paēst nebūtu varējusi. Pārmest nožēlojamu dzīvi!
- I. Es tev neko nepārmetu! Tikai izsaku savu viedokli.
- S. Tas, ka viss manas dzīves saturs biji tu, tas ir nožēlojami?
- I. Mamm! Taču nevajag to visu pagriezt tā!
- S. Es būtu varējusi apprecēties. Man būtu vēl kāds bērns.
- I. Viņš tikpat tevi nebūtu precējis.
- S. Kāds viņš?
- I. Tas brillainais ar ūsiņu un rūtaino platmalīti.
- S. Kā tu zini?
- I. Visi zināja, ka viņš pie tevis nāk. Trešdienās. No eviņiem, kad es esmu skolā, līdz pus divpadsmitiem, kad jāiet uz darbu.
- S. Tu viņu redzēji?
- I. Vairākas reizes. Mēs ar Santu jūs izspiegojām. Negāim uz skolu un no viņas durvīm pa actiņu lūrējām. Lai mani pārliecinātu, cik slepenas lietas jūs tur pārrunājat, anta gāja pie mūsu durvīm zvanīt. Zvaņa vienreiz, otrreiz, gi un dikti. Absolūts klusums. It kā neviena nebūtu mājās.
- S. Kāpēc tu man neko neteici? Mēs būtu izrunājušās.
- I. Ko tu man būtu pateikusi? Ka viņam ir bērni no divām evām un abām jāmaksā alimenti?
- S. Arī to tu zināji?
- I. Kāpēc lai nezinātu? Santas mamma viņu, to brillaino, azina.
- S. Tev bija tikai desmit, vienpadsmit gadu.
- I. Par muļķīti tu mani uzskatīji toreiz un uzskati arī agad.
- S. Ņem vērā, ka viņam ir sieva.

I. Tikai formāli. Būtībā viņi dzīvo šķirti jau sen. Divi gadus, ja nemaldos.

S. Nekad nebūtu ticējusi, ka mana meita tik zemu kļūst, ļaus sevi pavest precētam vīram.

I. Renārs nav mani pavedis.

S. Kurš tad? Tur, Zviedrijā kāds?

I. Arī ne. Man tevi jāapbēdina, bet es jau sen es sieviete.

S. Cik sen?

I. Kopš devītās klases. Pēc vienas disenes.

S. Un to tu tik mierīgi pasaki?

I. Nav iemesla milzīgam uztraukumam.

S. Un tu vēl apvainojies, ka es tevi nosaucu par dauzu!

I. Tak nesāc atkal! Tad tev būtu jānosauc par padošanu gandrīz visa mūsu klase toreiz. Bija jau dažas ar kaut kādiem novirzēm, bet lielākā daļa — gudras, godīgas meitenes. Nedomā, ka es ar to sevišķi aizraujos un nezinu, ko darīt.

S. (ne tūlīt). Viņš tevi precēs?

I. Mēs par to neesam runājuši.

S. Cik ilgi, tu domā, viņš ar tevi būs apmierināts?

I. To es nezinu. Pagaidām mēs mīlam viens otru.

S. Tev ar to pietiek?

I. Jā. Bez tam viņš gādās, lai es varētu studēt ārzenā.

S. Tu tam tici?

I. Jā.

S. Ja viņš tevi piemānīs?

I. Tad neko. Būšu velti zaudējusi laiku.

S. Var gadīties, ka viņš tevi pamet ar bērnu.

I. Nebaidies, mammucīt. Man nekādas Liepsalas nebūs (Brīdi klusums.) Labi. Neņem ļaunā, bet pie tevis es neapstāšos. Es gribu dzīvot pati savu dzīvi. (Noglāsta rokas.) Nebēdājies. Manā vietā tev paliek Niklāvs. Viņš man ļoti daudz labāks par to brillaino ar ūsiņu. Tas nekas nav par dzejnieks, ka drusku pasists uz augšu, bet tieši tāpēc ir interesantāks. Tu rūpēsies par viņu, neļausi pārāk izlaisties slinkot... Un tu tagad nenāc uz istabu, veltīgi nekaunā Renāru. Pārguli tepat. Atā, mammucīt. Neskumsti!

(Ilva aiziet, pēc brīža ienāk Niklāvs.)

N. (ne tūlīt). Jūs, droši vien, esat izsalkusi. Neko dižu piedāvāt nevaru. Vienīgi jaunus kartupeļus, tomātus, gurķus. Tikai krējuma nav. Jūs ēdat, ja sataisa ar eļļu un etiķi?

S. Ko jūs teicāt?

N. Vai ēdat gurķus un tomātus ar eļļu un etiķi.

S. Paldies.

N. Atlaidieties uz dīvāna, atpūties. Kamēr es te rīkošos, uzvārīšu kartupeļus, sataisišu salātus... Varbūt izlasiet to te vēstuli. Tā ir rakstīta jums. Nebūs jāsūta pa pastu.

S. Cikos tagad iet autobuss?

N. Jūs gribat braukt prom? Jau šovakar?

S. Cikos iet?

N. Pus septiņos.

S. Es eju.

N. Kāpēc jums jābrauc? Lai viņi dzīvo tur, savā mājā. Paēdīsim, pastaigāsim pa mežu, palasīsim kādu brūkleni vai sēni, rīt aiziesim uz Liepsalām...

S. Es braukšu prom.

N. Sarma! Palieciet! (Pieskaras.) Kā es jūs gaidīju! Rakstīju jums vēstules, mēģināju noformulēt savas domas, jūtas. Plēsu, metu ugunī, atkal rakstīju.

S. Laidiet!

N. Sarma! Es taču jums nekā slihta neesmu nodarījis. Es saprotu, es neļauņojos. Es jūtu jums līdzī. Ja tiešām negribat palikt, vismaz ieēdiet tomātus un gurķīšus ar maizi. Es iešu jūs pavadīt. Uzsiesim uz velosipēda brūkleņu spaini...

S. Es neņemšu nekādas brūklenes no jums.

N. Trīs dienas lasīju, par jums domādams.

S. Varējāt nepūlēties. Jums nemaz nav laika mani vadīt. Jākurina pirts. Saimnieks būs dusmīgs, ja noteiktā stundā nebūs pietiekami karsta.

N. Varat jau ironizēt, izsmiet. Es nekad nedomāju, ka tā pret mani izturēsities.

S. Kā es iztuos?

N. Domāju, ka sapratīsities, būsit atsaucīgāka.

S. Atsaucīgāka? Jūs neesat izraudzījies īsto. Es neesmu

no tām, kas danco pa galdiem. Dzejnieks! Prieka mā
pirtnieks jūs esat! Ne jums talanta, ne... Jūs tikai fant
zējat un slinkojat. Dzīvojat uz citu rēķina. Dzīvokļa izīr
tājs! Parazīts jūs esat! Sēžat tautai uz kakla. Kā cilvēks t
zemu var grīmt!

(Sarma aiziet. Niklāvs lēnām saplēš vēstuli.)

7. aina

Nedēļu vēlāk. Niklāvs tīra bisi. Ienāk Ilva.

I. Ko es redzu! Kramenīca!

N. Tā nav nekāda kramenīca. Gluži normāla bise. Tu
ka veca, viņas vērtību tikai ceļ. Ķirurgs to esot atrai
noslēptu klētī aiz apcirkņa, kad sācis pārbūvi. Tā viņa
stāv. Būtībā slepens, aizliegts ierocis, ko reiz lietojis kā
nenoskaidrots malu mednieks un tagad lietoju es.

I. Tu nodarbojies ar malu medniecību? Papiņ! Tu
foršāks vīrietis, nekā es līdz šim domāju.

N. Man tevi jāsarūgtina. Es neesmu malu mednieks.
nespēju nošaut ne stirnu, ne mežapīli. Pacelt stobru p
kaut ko tik skaistu un neaizsargātu? Nē! Varbūt vien
pret vārnu. Ja man būtu vistas, tām mazi cāliši un vār
tupētu uz jumta, lai kādu nogrābtu un aiznestu.

I. Tad kāpēc tev vajadzīga bise?

N. Lai aizstāvētos. Pret laupītājiem un zagļiem. P
tiem, kas tīko pēc manas mantas vai dzīvības.

I. Vai tev ir kāda manta? Izņemot rakstāmmašīnu
velosipēdu.

N. Ir. Kartupeļi. Pagājušā naktī, kamēr biju Rīgā, dā
apciemojušas mežacūkas.

I. Tāpēc man bija tik drausmīgi bail.

N. Tu kaut ko dzirdēji? Mežacūkas netrokšņo.

I. Bet es jutu. Goda vārds! Man bija ārprātīgi bail
vienai pašai visā mājā. Ja nu kāds nāk mani žmīgt
izvarot! Tu man citreiz atstāj savu bisi, kad es atkal
palikšu viena.

- N. Tu šaut proti?
- I. Kāda māksla! Pagriež stobru, kur vajag, un nospiež. (Paņem bisi.) Šī kaut kā savādāka nekā Renāram. Kā te jādārās?
- N. Vienkārši. Nospied to te, atloki stobru...
- I. To es protu.
- N. Ieliec patronas. (Iedod patronas, Ilva tās iebīda stobros.)
- I. Ir.
- N. Tagad tikai jāuzvelk un... Pagaidi! Nevelc! Dod šurp!
- I. Kāpēc? Es izšaušu tepat pa logu.
- N. Nav jāšauj bez vajadzības. (Satver bisi.)
- I. Es gribu šaut.
- N. Laid vaļā! (Atnem bisi, ieliek pūralādē.) Lai stāv!
- I. Tu tāds pats kā mamma. Neko neļauj darīt. Garlaicīga dzīve ar jums. (Brīdi klusums.) Tu vakar Rīgā varbūt satiki mammu, piezvanīji?
- N. Nesatiku un nezvanīju. Gribi iet atpakaļ?
- I. Nē. Es esmu aizgājusi no viņas. Un pavisam. Jau divas nedēļas savu vienīgo dzīvi dzīvoju patstāvīgi.
- N. Un jūties varen labi?
- I. Nelasi morāli, papīr. Tev nepiestāv. Godīgi sakot, es jūtos slikti. Pagaidām, kamēr man nav darba.
- N. Ja sieviete spēj sevi uzturēt ar savu sievišķību...
- I. Ja tu domā to pakalpojumu veidu, tad intīmkлубos var vairāk nopelnīt. Varbūt tas izklausās muļķīgi, bet es tiešām mīlu Renāru. Viņš ir foršs vīrietis, protams, ar savām problēmām, bet tas nav tā — būt tikai vienkārši *in love*. Es gaidu, kad viņš atbrauks, gaidu, kad viņu atkal redzēšu. Es gribu rūpēties par viņu, sagādāt viņam prieku. Un nepavisam ne, lai tūlīt liktos gultā. Šai ziņā es esmu mazliet vecmodīga. Pateicoties manas māmulītes uzskatiem un audzināšanai.
- N. Tu domā, ka tikai tādēļ? Katrs ilgojas tuvības, sirsnības. Pat noziedznieks grib būt labs pret kādu.
- I. Tu mani uzskati par noziedznieci?
- N. Kāpēc tevi? Es tikai tā — vispārīgi.
- I. Es tomēr esmu noziegusies pret māmulīti. Man neva-

jadzēja rīkoties tik strauji, nevajadzēja taisīt revolūciju vajadzēja būt saudzīgākai. Bet, kad es pārbraucu no Zviedrijas... Ja nebūtu tur pabijusi, nebūtu redzējusi citādu attiecības starp cilvēkiem, es laikam vēl ilgi tūlātos. Galvenais nemaz nav Renārs, kā mamma domā. Galvenais ir tas, ka es gribu strādāt un pelnīt naudu. Lai varētu normāli dzīvot, lai man būtu pašai savs dzīvoklis, mazs, glīts vāģītiņš, lai es būtu neatkarīga, lai es varētu izvēlēties draugus, lai man patīk. Pēc tam apprecēt labu vīru, nevis uz dullo griezt ciet pirmo, kas pagadās. Lai man būtu saticīga ģimene, labi, mīļi bērnīši... Un tas viss jādara laikus, kamēr es esmu jauna, kamēr varu izvēlēties, kamēr man ir kapitāls, lai Renārs saka. Bet mamma tikai — pacieties, pacieties. Lai gaidīt kādus tur entos gadus, kamēr visas iespējas garīgas. Man ir žēl māmuliņas. Patiešām! Bet es nedrīkstu padomāt arī sevi. Es negribu visu mūžu tikai sapņot par to, kas būtu, ja būtu. Dzīvot mūžīgās fantāzijās, mūžīgās iedomās. Tā kā mana māmuliņa, kā tu, papiņ.

N. Tev liekas, ka tu nedzīvo fantāzijās?

I. Tās nav fantāzijas. Tā ir mērķprogramma.

N. Kāpēc lietot divus vārdus, ja var iztikt ar vienu. Vai nu mērķis, vai programma.

I. Atkal tu sāc runāt kā mana māmuliņa. Paklaidies, Niklāv, kas tur ir ar jums? Vai jums tur galīgi pajūk?

N. Vai kādreiz kas ir bijis?

I. Nu, nu! Papiņ! Jūs tak bijāt baigi samīlējušies.

N. Es precīzi nezinu, ko tu ar šo vārdu apzīmē, bet es runā par ilūzijām, tad tādas varbūt bija vienīgi man.

I. Tagad vairs nav?

N. Diemžēl nē. Var atstumt, var kritizēt, bet nevar aizskart cilvēka cieņu.

I. Jūs baigi salecāties? Neņem galvā, papucīt! Tu mani nepazīsti. Viņa vienmēr kaut ko izgrūž un pēc tam nospiež. Tāds raksturs. Viņa tevi atstumj? Nekad! Tikai tēlo. Viņa tevi apēstu aiz laimes. Ja tikai tā nebaidītos, ka tu viņai pievilsies. Viņai izveidojies drausmīgs komplekss šai ziņā. Un tā, baidoties riskēt, viņa labāk paliek bez vīra, nekā mūžu nosēž bibliotēkā un tā palaidīs garām arī tevi. Kā tu?

gan tu biji jau tik labi uzkodies. Es tā nevaru un negribu. Es gribu dzīvot. (Brīdi klusē.) Tu vakar satiki savu īrnieku?

N. Jā.

I. Teici, ka tev ir cits kandidāts?

N. Nē.

I. Kāpēc?

N. Man bija savi iemesli. Viens no tiem — man palika viņa žēl.

I. Un tie citi?

N. Lai paliek.

I. Cik tu noslēpumains. Parādu viņš tev samaksāja?

N. Pusi.

I. Tu, papiņ, tomēr neesi īsts vīrietis. Renārs nekad tā nedarītu. Vīrietim jābūt stingram, cietam. Nežēlīgam, ja vajag. Nekādas mīkstčaulības! Tu neesi piemērots tagadējiem laikiem. Tu esi nederīga sociālisma palieka. Tu labāk dzīvo nabadzībā un slinkumā, gaidi, kad tev kāds ko iedos, nekā rīkojies un rūpējies pats par sevi.

N. Badā līdz šim es tomēr nomiris neesmu. Un jūtos arī pietiekami laimīgs. Nedomā, ka tie divi vai trīssimt lati mēnesī, tā mašīnīte un tie draugi tevi darīs briesmīgi laimīgu. Tu tikai kļūsi par lietu vergu un pazaudēsi garu.

I. Mīļo papucīt, kad es paskatos uz tavu cauro bikšdibenu, man vairs negribas nekāda gara.

N. Nav caurs. Es to salāpīju.

I. Vai tā kāds lāpa? Savilcis ar diegu čunčuru čunčuriem.

N. Ja īrnieks būtu iedevis kaut piecus latus vairāk, es būtu nopircis jaunas bikses.

I. Par pieciem latiem?

N. Ne jau kādas smalkās.

I. Tā var runāt tikai izbijis padomju dzejnieks.

N. Es nebiju padomju dzejnieks.

I. Kas tad tu biji?

N. Tikai pēc formas. Pēc satura es biju disidents. Cīnījies pret padomju iekārtu.

I. Tā pašvaki laikam būs cīnījies.

(Dzirdams mašīnas troksnis. Ilva iziet lievenī paskatīties, kas atbraucis, tūlīt atgriežas.)

I. Renārs. Kāda velna pēc viņš atkal atvilcis šurp to Bilu?

N. To pašu, kurš te pagājušo reizi...

I. To pašu.

(Ienāk Renārs.)

R. Kāpēc tu aizmuki?

I. Kāpēc tu atvedi Bilu?

R. Viņš ir mans draugs.

I. Baigais draugs! Tu aizmirsi, kā viņš pēdējo reizi te uzvedās?

R. Viņš bija par daudz ieņēmis. Arī gaisotne bija tāda. Pārāk rosinoša. Šoreiz viss notiks mierīgi un godīgi. Tu sagatavosi galdu, paēdīsim, paklausīsimies mūziku...

I. Vēl kāds būs?

R. Nē. Tu, dzejniek, iekurini pirti! Un istabā krāsni. Laiks lietains, drēgns. Ejam, Ilva.

I. Es neiešu. Man riebjas tas vecis.

R. Nu nu nu!

I. Ja viņš atkal grābstīsies?

R. Negrābstīsies. Ja arī drusku pieķer skaistai, pievilcīgai meitenei — kas tur tik traģisks? Esi laipna, smaidošā! Tāda, kādai mājas mātei jābūt.

I. Mājas mātei?

R. Vai tad ne?

I. Renār...

R. Nečiksti! Ejam!

(Abi iziet).

8. aina

Vēla vakara stunda. Niklāvs nomāktā garastāvoklī negribīgi dzer alu. Ieskrien Ilva, vaļā atrautu blūzīti, iereibusi.

I. Paslēp mani!

N. Kas noticis?

I. Pretekļi!

(Iesteidzas Renārs, arī iereibis, bet ne pārāk.)

I. Ej prom!

R. Labi, labi... Miers! Miers...

I. Es neiešu tur atpakaļ.

R. Ilva! Parunāsim pavisam mierīgi! Bez stresiem.

I. Mums nav ko runāt.

R. (Niklāvam.) Tu! Aiznes krāsniņ malku!

N. Es jau aiznesu.

R. Aiznes vēl!

N. Nav nekādas vajadzības.

R. Kusties, kusties! Dabūsi vēl vienu aliņu.

N. Negribas.

R. Nerunā pretī!

(Niklāvs vilcinādamies aiziet.)

R. Nu ko tu psiho! Ilva!

I. Ka tu tāds vari būt... Nē. Tas ir... Riebīgi! Neticami!

R. Tu domā — man nav pretīgi?

I. Ka tu savos biznesos blēdies un varbūt zodz, to vēl var saprast. Bet, kad tu... Nē!

R. Apdomā loģiski! Kas tev notiks? Nu, pārgulēsi ar viņu. Nu, un tad? Tev gabals nokritis? Es nekad nelūgtu tev to darīt, ja man vēl būtu kaut mazākā izeja. Man ir cilpa kaklā un gals viņam rokā. Mašīnas pasūtītas, firma gaida iemaksu. Ja viņš man tagad atprasa tos piecdesmit tūkstošus, es esmu pagalam. Ja viņš vēl pagaida, es uzstādu mašīnas, koncentrējos uz zāgmateriāliem, eksportēju tīru mantu un gūstu nesalīdzināmi lielāku peļņu. Es attīstu ražošanu. Saproti? Es gribu tikt vaļā no visiem šiem biliem un viņam līdzīgajiem. Man riebjas viņu kompānija, šīs stulbās dzeršanas un viss pārējais. Es gribu dzīvot mierīgi, godīgi, tikt vaļā no parādiem, nokārtot savu dzīvi, tavu dzīvi. Lai tu varētu braukt uz Ameriku studēt, lai... Bils pateica pavisam skaidri: ja tu man aizdosi Ilvu uz vienu mēnesi, es tevi no ūdens izvilkšu. Ja ne — pagremdēšu vēl dziļāk.

I. Tu teici — uz mēnesi?

R. Jā. Viņš grib tevi vest līdz uz Kipru.

I. Viņš nemuld?

N. Bils nemētājas ar vārdiem.

I. Ja viņš patiešām būtu Bils... Diemžēl viņš ir tikai Boriss.

R. Biznesa aprindās viņš ir Bils.

I. Ja es braukšu, viņš tev neatprasīs tos piecdesmit tūkstošus?

R. Tad viņš ir ar mieru gaidīt.

I. Tu viņam tici?

R. Ir jātic. Citas izejas nav.

I. Un tad tu mani ņemsi atpakaļ? Pēc tā mēneša.

N. Protams.

I. Es nebūšu tev pretīga?

R. Nē. Kāpēc?

I. Bet, ja nu es tomēr nebraukšu? Ne uz Kipru, ne uz Ameriku?

R. Tu neizmantosi savu kapitālu.

I. Kapitālam jāliek strādāt — tu saki?

R. Tikai tā.

I. Bet, ja nu mani neinteresē tā lielā peļņa. Ja es tevi mīlu un tikai gribu tevi glābt?

R. Ilva! Tu esi... Es krītu tavā priekšā ceļos.

I. Labi. Celies augšā. Iesim.

(Durvīs parādās Niklāvs.)

N. Ilva! Neej!

R. Tu noklausījies?

N. Tu nožēlosi. Padomā, kam tu sevi upurē!

R. Kam, piemēram.

N. Krāpniekam un zaglim.

R. Kā tu teici?

N. Jā. Jūsu cilvēki naktīs zog mežu. Vakarā brigāde iebrauc mežā, nolaiž kokus, sakrauj kamazā un no rīta jau Rīgā.

R. Tu esi redzējis?

N. Redzējis neesmu, bet cilvēki runā.

R. Kas runā? Mežsargs?

N. Nav svarīgi. Kamēr jūs te nebijāt, tādas lietas nenotika. Atbrauc, izlūko un...

R. Es tev ieteiktu, dzejniek, labāk fantazēt uz papīra, bet ne šādā veidā. Var iznākt nepatīkšanas.

N. Es nelaidīšu Ilvu jums līdzī.

R. Kas tu tāds Ilvai esi? Tēvs, vai?

I. Niklāv, tu v i s u dzirdēji, ko mēs runājām?

N. Jā.

I. Tad tu zini, kāpēc man jāiet.

N. Tev nav jāiet.

I. Ir. Un es iešu.

N. Tu sevi pazudināsi.

I. Es nepazudīšu. Es tikai izdarīšu nepieciešamu, netīru darbu, lai pēc tam varētu dzīvot, kā cilvēkam pienākas. Ejām, Renār.

N. Nelaidīšu!

R. Nost no kājām! Tu!

(Renārs atgrūž Niklāvu tā, ka tas pakrīt, un kopā ar Ilvu aiziet. Niklāvs pieceļas, pieiet pie pūralādes, izņem bisi, brīdi svārstās, tad ieiet kambarītī. Atskan šāviens. Ieskrien Ilva, viņai pakaļ ienāk Renārs.)

I. Niklāv! Niklāv! (Grib atvērt kambarīša durvis, bet tās neveras.) Viņš ir aizbultējis durvis! (Renārs parausta durvis, tās nepadodas.)

R. Tu domā — nošāviēs?

I. Varbūt tikai ievainots. Renār, dari taču kaut ko!

R. Kur viņam stāv cirvis?

I. Tur, priekšnamā.

(Renārs atnes cirvi, taisās uzlauzt durvis, bet tās atveras pašas. Durvīs stāv Niklāvs, nolaistā rokā tur bisi.)

N. Es... Es izšāvu gaisā. Griestos. (Noliek bisi uz galda, apsēžas, vairs nepievērš Ilvai un Renāram vērību.)

R. Muļķis. Ejām!

I. (brīdi svārstījusies). Neiešu.

R. Kas nu atkal?

I. Es neiešu!

R. Nemuļķojies! (Satver Ilvu pie rokas.)

I. Laid vaļā! Laid! (Izraujas.)

R. Ilva!

I. (paķer bisi, pavērš stobru pret Renāru). Nenāc klāt!

R. Domā — man bail? No tukšas plintes.

N. (gandrīz vienaldzīgi). Nav tukša. Otrā stobrā vēl ir. Renkuļi.

R. Tu tiešām šautu uz mani?

I. Ja tuvosies, šaušu.

N. (iepriekšējā tonī). Šauj! Es vainu ņemšu uz sevi.

R. (brīdi svārstās). Idioti. (Aiziet.)

I. Tu manis dēļ gribēji šauties?

N. Nē. Ne tevis dēļ. Man pēkšņi vairs negribējās dzīvot. (Pēc brīža.) Tu tomēr neiesi?

I. Nē.

N. Mēs pirmīt neizrunājām par to dzīvokli. Tu tur varēsi dzīvot. Tikai ne tūlīt. Vispirms jāatsaka īrniekam.

I. Tu negribēji to darīt.

N. Es saņemšos. Tīkmēr tev būs jāpadzīvo pie mammas. Pūralādē stāv tavas atslēgas.

(Dzirdams mašīnas troksnis. Niklāvs iziet palieveni, atgriežas.)

N. Aizbrauca.

I. Abi?

N. Renārs viens pats.

I. Es zinu, kur viņš skrien. Viena dāma dzīvo tepat, ciemā.

N. Mums rīt no rīta jābrauc ar pirmo autobusu.

I. Tu arī brauksi?

N. Jā.

I. Visa nakts te vēl jāpavada.

N. Tev bail?

I. Ja nu viņš nedabū to dāmu, sadzeras un... Man tur ir drēbes, soma, mētelis.

N. Tavā istabā? Es aiziešu pakal.

I. Niklāv.

N. Jā?

I. Tev tagad būs grūti sadzīvot ar Renāru.

N. Nebūs jāsadzīvo. Es vakar biju pie Roziša kundzes. Renārs Mežvidus nemaz netaisās pirkt. Iedevis desmit latu rokas naudas un pazudis. Kad es pastāstīju, kā te iet, Roziša kundze par viņu vairs negrib ne dzirdēt. Teica, lai saucot zemessargus un dzenot viņu ārā. Iesim!

I. Abi? Man bail.

N. Tu iekšā nenāc. Paliec ārpusē pie loga. Es aiznesīšu malku un pa logu padošu visu, kas vajadzīgs.

I. Ai, Niklāv...

9. aina

Dažas nedēļas vēlāk. Galdiņi un erotiskie plakāti pazuduši, gleznas atliktas vietā. Pilnmēness nakts. Niklāvs aizmidzis guļ uz dīvāna. Mēness gaismas lokā parādās Sarma. Viņa lēni tuvojas Niklāvam, kā iedvesmojot paceļ pār viņu rokas. Niklāvs it kā pamostas, pieceļas sēdus.

N. Tu?

S. Es.

N. Kas tagad ir? Nakts?

S. Nakts.

N. Ar ko tu atbrauci?

S. Ar mēnesi.

N. Jā. Mēness tagad liels un spožs. Spīd visu nakti.

S. Vakar pirms astoņiem uzkāpu uz viņa un tagad esmu te.

N. Tev nav auksti? Nāc blakām.

S. Nē. Man nesalst. (Apsēdusies blakām Niklāvam, viegli, it kā mehāniski glāsta viņam roku.) Kā tu dzīvo?

N. Nekas.

S. Sēnes lasi?

N. Lasu.

S. Šogad septembris silts, mitrs, īsta sēņu atvasara.

N. Jā... Tu vairs nedusmojies?

S. Nē.

N. Es vairs nekurinu Renāram pirti. Viņa jau vispār te nav. Izgaista kā nebijis. Ar biznesu viņam tomēr neveicās. Bija sapņotājs, fantazētājs. Nodarbošoties ar politiku. Mēģināšot tikt deputātos.

S. Lai viņam veicas. Kā tev ar romānu?

N. Tagad jau nebija laika rakstīt. Katru dienu sēnēs.

Kamēr nomazgā, savāra, sasāla. Arī dzērvēnes salasīju kādus piecdesmit litrus. Braukājot uz Rīgu, pamazām tirgū pārdošu.

S. Neiznieko savu talantu sīkumos!

N. Tu tomēr domā, ka man ir talants?

S. Beidz vienreiz šaubīties par to! Tev ir liels, spilgts un savdabīgs talants. Ja lasītāji to nav apjēguši, neuztraucies. Tu pats esi vainīgs. Kāpēc nesapņemies un neuzraksti savu romānu?

N. Es sapņēšos. Jā. Noteikti. Bet tu arī esi vainīga. Kāpēc tu mani tik bezsirdīgi atraidīji? Nopulgoji? Iedragāji manu pašapziņu?

S. Kāds tu esi mulķis, Niklāv! Vai tad tu neredzēji, neapjēdzi, ka es tevi mīlu? Jau no paša pirmā vakara, kad es te ienācu, kad tu mani cienāji ar tēju.

N. Tā tomēr nevajadzēja. Tas bija tik rūgti, tik sāpīgi.

S. Piedod, Niklāv. Es nezināju, cik tu esi jūtīgs un traušls. Man nevajadzēja to darīt. Bet kāpēc tu nostājies pret mani? Atbalstīji Ilvu? Attālināji viņu no manis? Beigās ielaidi savā dzīvoklī?

N. Es viņu uzskatīju par savu meitu.

S. Nestrīdēsimies, Niklāv.

N. Nestrīdēsimies.

S. Neko nepārmetīsim viens otram.

N. Nepārmetīsim. Neko.

S. Ir tik labi pie tevis.

N. Ir tik labi. Es esmu ārkārtīgi laimīgs, ka tu atgriezies. Man tagad sāksies pavisam cita dzīve. Arī Ilvai būs labi. Viņa izies kursus, sāks strādāt, pelnīs divsimt un trīs simt latu mēnesī. Apprecēsies. Varbūt ar savu jauno šefu.

S. Es vakar biju pie viņas. Mēs salīgām mieru. Viņa vēl arvien domā, ka mums abiem vajadzēja saiet kopā.

N. Protams. Vismaz pa ziemu. Man Rīgā vajadzīgi arhīvi, bibliotēkas. Es gribu rakstīt veselu epepeju. Bet vasarā man jādzīvo te. Man nepieciešams miers un brīvība.

S. Dzīvo. Neviens tevi te netraucēs.

N. Tu jau pārāk ilgi te neuzturēsies. Atbrauksi tikai ogās, sēnēs.

S. Es nebraukšu.

N. Gan atbrauksi.

S. Nē.

N. Ne reizi?

S. Ne reizi.

N. Kādēļ?

S. Manis vairs nav.

N. Kā?

S. Redzi, Niklāv. Kad es vakar gāju prom no Ilvas, man Blieķu ielas galā uzdrāzās mašīna. Džips ar melniem stikliem. Saule bija nesen nogājusi, mēness tikko cēlās pāri jumtiem, es pakāpos uz slimnīcas žoga, uzlēcu uz mēness un lēnām atslīdēju šurp, pie tevis. Atvadīties.

N. Mēs vairs neredzēsimies?

S. Nē.

N. Nekad?

S. Es nezinu. Varbūt kādreiz nejauši kosmosā. Bet diez vai. Tu kā dzejnieks lidosi augstākās sfērās, un kas mani, pelēku bibliotekārīti, tur laidīs. Labi, Niklāv, man jābrauc tālāk.

N. Sarma! Vai patiešām?

S. Dzīvo vesels! Vēl kādus desmit, divdesmit gadījumus. Vairāk jau nesanāks. Jaunībā dzēri, nekārtīgi, viens bez sievietes dzīvoji... Atā!

N. Tas nevar būt. Tas nav iespējams! Sarma! Sarma...

(Sarma lēnām attālinās un izgaist.)

10. aina

Tumst vakars. Pie galda sēž Niklāvs un liek pašjansu. Neizdodas salikt. Niklāvs ir bezgalīgi satriekts. Brīdi viņš domā, tad izņem no pūralādes bisi, izlādē, aizsviež patro-nas, ieliek bisi lādē. Niklāvs pieiet pie mētru vainadziņa, kas karājas pie sienas, noņem to no naglas, noskūpst, uzkar atkal vietā, nometas tam pretī ceļos, saliek lūgšanā rokas.

N. Tu! Ja tu tur, augšā, esi, piedod manu glēvulību,

muļķību, tūlību un daudz ko citu. Es negribu vairs dzīvot, bet pašam sev darīt galu man riebjas. Ierīko tā, lai to izdara kāds cits. Lai kādā naktī — bet var jau arī dienā — kāds piekļauvē pie mana loga vai durvīm. Es tad neņemšu rokā ieroci, neaizstāvēšos, bet varonīgi sagaidīšu savu galu.

Es kādreiz gribēju būt liels dzejnieks — cik nu liels man nevajag ne Eiropas, ne pasaules līmeņa, pietiek ar to pašu Latvijas līmeni —, bet nekas no tā nav iznācis vai gandrīz nekas: piecas plānas grāmatiņas, no kurām divas ir brošētas, kādreiz maksāja tikai septiņpadsmit un deviņpadsmit kapeikas un tagad ir aizmirstas. Dzeja manai tautai vairs nav vajadzīga. Neuzrakstīju arī romānu. Nav man prozaika rāmā skatījuma uz dzīvi, nav tā sauktā prozaika talanta, lai gan prozaikim talanta nemaz nevajag, kam vien kaut cik tu to esi devis, tie visi dzejo. Tu varbūt smeijies, ka arī manas dzejnieka dotības nav visai lielas, bet tur tu pats esi vainīgs. Kāpēc skopojies? Kāpēc neiedevi vairāk? Ir bezgodīgi un ļauni smieties par cilvēku, kam dzeja ir dārgākais pasaulē.

Tu atsūtīji man Sarmu. Viņa saprata mani, viņa gribēja mani iedvesmot, gribēja vairot manu ticību sev pašam. Bet, kad viņa man kļuva nepieciešama un dārga, tu atkal tikai pasmējies, sagrozīji viņai galvu un beigās atņēmi pavisam. Tu esi cietsirdīgs un nežēlīgs pret cilvēkiem, kuri mīl viens otru, kuri tic, ka dzīvē spēj uzvarēt labais un skaistais. piepildīties sapņi un ilgas.

Bet varbūt tu esi tikai vecs un nelaimīgs tāpat kā es — lai gan es neesmu sevišķi vecs, bet tu esi ļoti, ļoti vecs — un vairs netiec galā ar pasauli, ko jaunības trakumā, sapņu skurbumā un mīlas ilgās esi radījis. Tev vairs nav spēka, ne varas kaut ko labot, tu apzinies, ka arī tev pašam pie trūcis talanta. Un tā nu iznāk, ka velns tagad smejas par tevi. Un tu jūties pazemots, tev ir bezgala skumji un rūgti un gribas raudāt. Tāpat kā man. (Noslauka asaru.)

(Atskan skarbi klauvējieni pie durvīm, Niklāvs satrūkstas, tad lēnām pieceļas, saslejas un gaida. Durvis paveras, ienāk Ilva.)

I. Hai, papīn! Ko tu tāds jocīgs? Kas tev kaiš? Tu esi slims?

N. Nē, nekas. Es...

I. Tu raudāji? Par ko?

N. Tu laikam vēl neko nezini.

I. Kas man būtu jāzina?

N. Mamma trešdien, tas ir, aizvakar, bija pie tevis?

I. Bija. Mamma mani beidzot saprata. Mēs saderējām mūžīgu mieru.

N. Cikos viņa aizgāja no tevis?

I. Vēl nebija astoņi. Saule bija jau norietējusi un tikko uzlēcis mēness.

N. Viņa gāja uz pieturu pie Vidzemes tirgus?

I. Jā.

N. Pāri Blieķu ielai?

I. Citādi nemaz nevar aiziet.

N. Tu tiešām vēl neko nezini. Nuja. Dokumentus neviens līdzī nenēsā, baidās, ka nenozog. Kamēr tuvinieki sāk meklēt... Mamma bija pie manis. Naktī no trešdienas uz ceturtdienu. Ilva, sapemies! Tavas mammas vairs nav.

I. Ko tu... Ko tu murgu! Mamma sēž palieveni uz kastes. Nevar pārvarēt kompleksus. Ko tu teikšot, viņu ieraudzījis. Būšot baīgi aizvainots.

N. Sarma ir dzīva? Viņu aizvakar nesabrauca mašīna?

I. Kas par muļķībām!

N. Man ataust gaisma... Vai es biju pagājušā nedēļā Rīgā?

I. Biji.

N. Vēdu tevi uz savu dzīvokli?

I. Vēdi.

N. Gājām pie Valdemāra ielas pāri Blieķu ielai?

I. Gājām.

N. Vai mūs gandrīz nesabrauca?

I. Tas dullais, kas izskrēja no līkuma? Labi, ka tu parāvi mani atpakaļ. Vēl teici, lai brīdinot mammu, kad nāksot pie manis ciemos. Tā vieta esot bīstama, vadītāji neievērojot ne zīmes, ne signālus.

N. Skaidrs. Tā bija pilnmēness nakts, un tādās naktīs es

slikti guļu, rādās visādi baigi sapņi. Varbūt arī spēcīga domu pārraide. Es taču visu laiku par jums nemitīgi domāju, nervozēju. Un mamma tāpat.

I. Tu sapņoji, ka mammu sabrauc tai vietā?

N. Jā.

I. Es ne pa jokam nobijos. Domāju — galīgi nojūdzes. Ko tagad iesākt? Iet pie mežsarga, saukt ātros? Vest tevi uz... Ai, papiņ! Cik labi, ka tu neesi īsts trakais — tikai dzejnieks. Ei, mammu! Ko tu tur tupi palieveni? Nāc iekšā!

(Ienāk Sarma. Niklāvs un Sarma, nevarēdami parunāt, labu brīdi klusējot raugās viens otrā.)

S. Vai dzērvenes purvā vēl ir?

N. Vēl ir. Daudz.

I. Dzērvenes viņiem! Vismaz dodiet viens otram roku, ja ne vairāk. Vecie mulži... (Kaunoties no pēkšņas sentimentalitātes, slepus noslauka asaru.)

1995.

Juris Benedikts LOX,

inspirējoties no Alexandra Krema u. c.

VĒLUMS

Ievadījums

*bet šoziem mēs sauxim tā
par sasalušu sārtu bārbeli
no rīta agrā pagīrā
kā garšo krūmā! pārdali
vēlreiz man kārtis!
gribu septiņas un sārtas
es staigāšu gar Rannahooni Pērnāvā
un domāšu par Mariju un Martu*

1994. 10. X

Apsegusies

*Hei! mazliet jokaini un stāvu zem zemes
it kā katakombās un tieši Romā
ar vaskmedavotām degošām svecēm
VITA LONGA & ARS BREVIS*

*paeimu nostāk tās pašas skaņas dzirdu
breviārs! gaiss top skaidrāx
Baltā kalnā kur Dievmātes Svētā Sirds
kur sešas rūsganas kaķenes staigā*

*atkal jau sajuka pantiņš (bet tas nekas)
krāsainas (es gan nezinu kādas tagadīt modē)*

krāsainas krāsainas pasakas
Tev lodē pie pieres
Teve

1994. 10. X

Tīrraxts, protams

un gribas tik gaiši tik gaiši
tik gaiši vēl neprotu es
Cibaiši! Majakovskis
sacīja: целую следы ВАШИХ НОГ
man tikvien kā pazoles

un gaiši un gaiši un gaiši
un jūra varbūt un krasts
un laiva un žagaru saišķis
rokās kad peramzēns neatrasts

1994. 20. VII

Tīrraxts, protams

Hei čigānmeitēn Ringla! tabors aiziet debesīs
un tur ir ūdenskritumi un saulē virpinoši trīs
un tikai tā un naktīs kreicnagliņas
varbūt ka visas rētas vienreiz dzīst
un vijole un ģitāra un citas manas miņas
un pēdējās no karalauka ziņas

Hei čigānmeitēn Ringla! Tavas zilās acis
mazpamazām kā tumšā ūdenī saziēdējušā
paldies! es paspēju vēl ieiet dušā
mēs dejosim un spēlēsim un debess pušu
un Ontons Kōpustēņš no Locu sādžas Pušā
Hei čigānmeitēn Ringla! tavas neapragtāmās acis

viņš galvas atmosfēras spiediens
apakšējā silti
un gauži gribas saturēt caur pirxtiem smilti
un gaidu to ka lieti zilpelēki līs
maļ Dieva dzirnas labi lēni toties milti
birst birst un birst un tie ir tikko tilti
pa kuriem provēt iet un varbūt brokastīs
kā sacīt jāsaka kad rokas trīs

un varbūt tomēr strāvas trīs
un es par Tevi piedomāju ZELTGALVĪT

1994. 27. VII

Vēsums

un mēs ejam pa Strēlnieku ielu
puskrēslā fantastiski kā rēgi
starp asfaltu un asfaltu bruģis
slīps
ne jau bordakmens
pat ne kaltais zviedru lašveidīgais bet varbūt tomēr
varbūt tomēr šai gadījumā klimstu es viens
ar kuļķeni kreisajā rokā un apmaiņai tukšu blašķīti tanī
klimstu pie Zinkas pēc krutkas
par 50 santīmiem
(lai tiem! Kam vairāk rūpes sagādā šmutkas)
zinu dzirdēju
parcinā teica
ka šodien jau kāds vai kāda
ka šodien jau tirinājas
resp., vēsas pēdas, atstieptas kājas, monētas pā pā plaxtiem
(nošautus zirgus kūrē dakteris Botkins)
puskrēslā fantastiski kā rēgi
stakans man kabatā korķītis vienmēr gatavs
starp asfaltu un asfaltu bruģis slīps meimuro
kā Lētes upe kā Stixa

un mēs ejam pa Strēlnieku ielu un ejam
rēgi mums velkas pa gabalu līdz

1994. 16. VIII

badā top skaidrāka galva

reiboņi tikai palaikam

debesīs skatos kur pienīgas mākonītes

sevvienzināmus ceļus (bet tos jau tā neredz) plašumus staigā
un kad atris tām matu pīnes

sniega pītes

kā Ādamsonam un pat vēl maigāk

badā top dzidrākas acis

migliņa tikai palaikam

apklāj mūs pļavā kur ganās zirgi

un botkina klusi

Klods Monē Miglas efekts jūra, un krīta klintis

un lai balta papīra lapa pieraxtās pilna

es iedzeru Creme de Violette tinti

kamēr Tu dusi

un man azotē murrā seju pret sienu

pavērsusi

un pat vēl maigāk

badā top ašākas kājas

streipuļo tikai palaikam

minot šo zaļo zemi uzminot karstos avotus (tvaikā!)

pēdas sajūt šo zaļo rasu svilinošu un spirdzinošu
piere vēsa

pile tev skūpstās uz vaiga

“bij vasara toreiz tik vējaini asa

bet šņorzābaki jā tie ēst prasa”

kamēr Tu dusi

un man azotē murrā

kā vijoļatslēga (nošu)

*muciņa vīna mucīņa skan izkaltusi
tapa un spunde pamēļo klusi
Let It Bee! iztukšīta un izsusējusi
uz manas rokas! kad esmu kreilis*

*Tu saņem pusi
un tā gribas Tavā labajā ausī kost*

1994. 8. XII

Tīrraxts, protams

*eņģeļi dzied tikpat Domā
kā Palestīnā un Ziemeļamerikā
Brīvdabas muzejā un brīvā
planējumā no debesīm*

*vairs nezvana telefons
tukšā un neesošā zālē
Latvijas radio raida vakara ziņas
un es tumšā naktē un zaļā zālē*

*eņģeļi dzied tikpat Domā
tas ir visātrākais ātrums
es apsveicu Tevi Ziemassvētku vakarā
1994. 24. XII*

*ar ko lai apsveicu Tevi Pirmajos Ziemassvētkos?
ar dūju kas no rīta pamodināja mani
1994. 25. XII*

*ar ko lai apsveicu Tevi Otrajos Ziemassvētkos?
nedz Tu nedz es nevaram to izdomāt paredzēt iepriekš
1994. 26. XII*

*tikai Trešie Ziemassvētki veixmīgi nevaid
varbūt ka uzspēlēs Rix Veikmans
ar dūju kas no rīta aizvakar pamodināja mani*

aveņu zvani vēl kavējas veselas 2 nedēļas
bet Tu taču zini kas ir aveņu zvani

Rīgā nav Dievnamu daudz
mazajā Pleskavā to vismaz 40
laudu Tu mācēsi nodziedāt
ak! cik Viļņā Dievnamu daudz
5x8 tāpat 40 un vēl vairāk
Romā un Parīzē vēl vairāk
1994. 27. XII

un plēs tagad aizkaru plēs
es zinu Tu būsi slēpe
Tu varēsi cik Tu spēsi un pēc tam vēl cik vajadzēs
kā iejādelēta ķēve

P.S. ja drīxt, uzskatiet to par komplimentu

1994. 27. XII

In memoriam

sāp no nastas
un sāp nenonastas
tas ir tāds laix dabā kad koki pāragri pumpurus plēš
tas ir tikai un tikai un tikai un tikai un tikai
vienīgi vējš

atsitas pret vienu krastu
un atgriežas lido uz otru krastu
bet sāp
tām krīta klintīm Braitonbīčā
vilnim sāp
un ja tu galotnē turies, sērfo un nenokāp
kādā nevajadzīgā spičā

1994. 31. XII

• • •
pēdējais šīgada šņabis
saldais dienvidu šelķins
tikai zacene tāda sāļa un skāba
tikai trotuārs dekorēts pelķēm

tumsa iet mazumā jūtami tas
tikai telefons nestrādā ilgi
parunāties! kritiķi kādu! ne asakas
nezin kādi šobrīšniņ briedoļi diļģi

pārdevēja — mīļā sirds — saka — nezinu tādu
protams, jūs tad vēl nebijāt šaisaulē
viens pats smaids noloba sīpolam devīto ādu
viens pats smaids kam neteixi "nē"

tomēr dienvidu šelķinam Moldavankā
Odesas fūrmaņi tāpat piekoda makreli klāt
saldā dzīvē jāpamācās
skābas lūpas kādureiz saldināt

nav brīnums, ka atradu pelēku gludenu oli
ko Eixinas Ponta māxliniex baltām līnijām apveltījis
zem Ziemeļu zvaigznēm mēs esam virši
violets šelķins zem Dienvidu zvaigznēm
kausam pār malām lijis

un tomēr pēdējais šogad
tāpēc dzer šo dienu līdz galam
varbūt atstājas tumsa no logiem
saldais šelķins zem Dienvidu zvaigznēm
kausam pār malām

varbūt šogad vēl nenomiršu
bet zem Ziemeļu zvaigznēm mēs esam virši

NATURA LONGA
ASTRA BREVIS

1994. 31. XII

Jānis Einfelds

MĒS NO KARĪBU JŪRAS

Noveles

Pilsēta

Kafetērijā "Roga" pie viena piestākļa satikās Armīns Kieģelis un Ignats Betons.

— Sveiks, vecais! Sen neesi redzēts! Stāsti, kā pasaulē sviežas, ar ko nodarbojies, cik bērnu vai mazbērnu? — sauca Armīns.

— Nekas, iet labi! Drusku ierīvējos sevī ar karstu našķi! — Ignats teica.

— Tā vajag! Tas ir labi, ja var atrast burvi no garaklainām pudelēm, kas palīdz, — Armīns nevērīgi meta vārdus pār lūpām, pēc tam lūpām pietuvojās glāzes mala.

— Kopš kara neesi redzēts! Nē, pag', toreiz satikāties kultūras parkā un skatījāties bezkaulainā akrobātā! — Ignats runāja, šauri pievērdamas acis.

— Kā tad! Tagad tāda dzīve! Paši nezin, ko grib.

— Bet mēs taču bijām šķirti. Karojām katrs savās rindās. Tu biji man ienaidnieks, un es tev ienaidnieks!

— Kā tad! Atceros pušus kā betona paneļus. Milžu četrkantīgās galvas tiem bija, zemāk biezas krūtis, vēl zemāk baltas pāļu kājas. Tādi titāni, kas stutē debesi ar pleciem un ar automātiem skaidro patiesību. Daudzi no viņiem krita un kūpēja kā būvgruži. Un viņu pelēkajās, mirušajās sejās varēja izprast īsto gribu, cēlumu, kas veidoja dailē spēku, taču nu kā nedzīvi materiāli nosebojuši nākotni, un tagadne ir viņu nopelns, adekvāts pasaules radīšanai. Es skatījos zaldātu solī, masīvajos marmora zirgos, kuri nomina veselus ciemus un tiltus, turpat dūca granīta tanki ar stobru

kā upurakmens. Bieži vien redzēju kritušos ar novilktiem zābakiem, un tikai asiņaini auti slēpa viņu bālās kājas; atrautie mundieri, nedzīvās acis, ķēmā savilktās sejas un sadegusī sirds. Vadonis Bromms, mūsu izcilais dievs, neaizmirsa zēnus, piešķirot viņu ģimenēm grāfu un hercogu titulus. Viņa telts bija no zīda, un pats viņš ģēnijs, kas savalda dēmonus. Pēc viņa stabules dancoja paneļi un veselās mājas ar pamatiem. Tikai tad nāca dziļākas sēras. Bromms seju nomazgāja duļķainā ūdenī un nosusināja savus nagus-durkļus. Nāca ārā pārvērst vielu par veidu, kas ne visiem aizsniedzams. Bet notika vissausmīgākais, viņu ķēra ienaidnieka zelta lode, un Bromms saļima, izpūzdams dzīvību, dievu spēku viņš atdeva mums, un triecienā mēs frontes līniju bīdījām tālu, tālu, noķerot gūstekņus.

— Pag', tā vis nebija! Klausies, ko teikšu! Mani attapīgie karavīriņi, sarkani un balti, izdzēruši spirtu, triecās kaujā zem apdullinošas bungu dārdoņas. Priekšā stāvēja nāve, un mēs devāmies nāvē. Daudz kāju, ar lodēm sacaurumoti augumi, no mīnas sašķaidītas galvas, pulvera dūmaka, dzīvā uguns, kas pārvietoja kvadrātmetriem un aprij veselus puikiņus; izdedzinātas acis, uzšķērsti vēderi, brēcoši ievainotie, kurus samala tanki, ārdošā panika, bezrokaini, bezkājaini, klusējoši nāves apņemti zonīņi, kas vēl nav nobrieduši, bet jau nopļauti. Aptumšojās skats. Uzcēlos, karš apklusis. Un es sapratu, ka vieta, dzimtā vieta prasa atribību, atmaksu, sodu, un es to darīšu. Biju palicis vienīgais. Kā gūstekni mani ievēda pie Bromma, kurš iztālēm smaržoja pēc dārga odekolona, glīti sasukāts. Es neizturēju, izrāvos no sardzes un triecu dunci pašā Bromma sirdī, līdz samta gulta noplūda asinīm, un jutu, ka mani zēni pateicas un var mierīgi gulēt tur, kur viņi nonākuši!

— Smerdeli! Ka došu pa lūpām! Tad tas esi tu! Tu, hiēnas dvēsele! Tu esi nogalinājis manu ideālu, mūsu ideālu, tas vienīgais turēja mani pie zemes, tam es dzīvoju, tas iespie-
da ticības grāmatu manās smadzenēs, pilnīgi izveidotu dvēseli.

Sākās plūksnās. Gāja pa gaisu glāzītes, dakšiņas, putas krita pār lūpām, un acis naidā dega. Pievakarē viņus izšķīra

resna bufetniece un asprātīgs policijas seržants, kas piezobja visu, ko vien redzēja. Kāds apmāts, ar acīm skraidīdams pa šķīvi, puisis kustināja plastmasas tējkarotīti un skaļi murmināja:

“Jūs esat karojuši — mēs esam cēluši,
jūs esat miruši — mēs dzīvi!”

Bet pār aizmirsto karalauku, pār kara smiltājiem slejas mūsu pilsētas krūts.

Haris Salna

Ja vajadzētu izvēlēties, kurš ir tīrākais no domniekiem, tad skaidrs būtu, ka Haris Salna. Kas gan nepazīst Hari Salnu, šo lāga vīru. Pie viņa frakas neatrast nevienu traipu, nevienu puteklīti, pat ar lupu skatoties. Haris bija taisījis galvu reibinošu karjeru. Un pa goda kāpnēm uzskrējis svilpodams. Pat filharmonijas kafejnīcā, atsevišķā kabinetā, draugi un kolēģi sumināja Hari, tika tukšotas daudzas glāzes. Daži Hari apskauda, taču Haris Salna viņus apbūra ar augstsirdīgiem uzskatiem. Bet personisko dzīvi Haris baudīja viens. Viņam patika ilgi runāties pašam ar sevi, kā arī noklausīties aprēķinos, ko sagādāja dzīves asie pagriezieni. Pilnīgai miesas un godības tīrībai traucēja tēvs. Haris varēja pukoties stundām. Haris sarka dēļ rokām, kuras viņu bija uzaudzinājušas un tagad līmēja afišas, viņš sarka dēļ vienkāršajiem tēva uzskatiem, dēļ papiņa novalkātajām drēbēm un mīlestības uz klunkšķošo kortelīti. Haris domās pārmācīja papiņu, pat pēra. Bet ak, tas gan nelīdzēja. Līdz ilgās sarunās ar sevi Salnu dēls nolēma nogalināt. Vienā kabatā iebāza virvi, otrā — saliekamo nazi.

Nostaigājuši pa priežu mežiem, abi Salnas taustīja čiekurus un meta pret kārtainajiem stumbriem, kājas grima smiltīs, un kāpas veda uz priekšu.

Tēvs un dēls pastaigājās pa dambi un skatījās uz masīvajiem vilņiem, kas triecienā gribēja noslīcināt akmeņus.

— Tu biji mazs, kad es tev stāstīju par jūras māti. Un tev bija bailes! — runāja paps.

Haris klusēja, un viņam drebēja kabatas. Bet ieročus viņš nelaida lietā, piepūties dēls grūda tēvu. Saliecies paps iekrita bangās, viņa galvaskauss nobrakšķēja pret akmeņiem, un viņu virspusē tēvs vairs neparādījās.

Haris noziegumu grūti panesa pāris dienas. Ko ieēda, to izvēma. Šad tad vajadzēja cīnīties ar milzīgiem sirdsapziņas fantomiem, murgainu miegu, un bērnība viņam tagad likās tuvāka nekā jebkad.

Pēc vairākām dienām Haris skatījās divos vīros, kurus nepazīna. Vēlāk gan pazina. Viens bija milzīgs cukurgailītis, tā kā atmiņa no bērnības svētdienām, ceļā uz leļļu teātri tēva pirktais saldaiss kociņš. Otrs izrādījās vecais, apbružātais tranzistors, ko Haris atdeva tēvam, kad mājā stāvēja jaudīga aparatūra. Cukurgailītis čivināja kā advokāts, bet tranzistors runāja prokurora vārdus.

— Harīt, neuztraucies. Vainas tevī nekad nebūs. Paps noteikti piedos, jo augsts vīrs, kāds esi tu, nedrīkst vārtīties mēšlos, — cukurgailītis izrieza lipīgo krūti.

— Patiesi? — nomierināšanās sekunde, pēc tam pārprasišana.

— Grozies, kā gribi — grēks! — sprakšķēja tranzistors.

— Harīt, bērni ir radīti, lai pārdzīvotu vecākus. Un vecākiem ir jāupurējas! Tu neesi vainīgs, vainīgs ir viņš! Tu esi izdarījis varoņdarbu, cēlu pienākumu. Jā, tu esi zelts, bet tavs tēvs — dulķis, un dulķiem vieta atkritumos! Laisies savā tīrībā! — slavinājaigailītis. Haris uzelpoja.

— Tu vari būt tīrs, cik gribi, taču tu esi slepkava! — burkšķēja tranzistors. Harim nepatika šī valoda, un viņš aparātu izslēdza.

Salnu dēls nevarēja ēst zivis, jo viņam likās, ka aizspurām un zvīnām spīd papa acis. Cukurgailītis ieteica apēst pudeli. Haris grauza stiklus, un katra lauska dūra miesā kā galētāja. Bet vīrs to pārvarēja, un viņa labā sirds, tā bija teicis cukurgailītis, palika stinga. Salna ielavījusies viņam iekšā un nokodusi jūtīgo dvēseles zālīti. Un karjera veda augstāk. Savu ienaidnieku — tranzistoru Salna atstāja uz ielas. Klaidoņi klausījās un brīnījās, tur runāja par asinsgrēku un nodevību pašam pret sevi. Sanāca daudz

laužu, viņiem šis raidījums lika ko pārdomāt. Beigās aiznesa tranzistoru karalim. Karaļa dzirde bija vēl asāka, tā sevišķi uzņēma veco uztvērēju, kur kāds peldēja nedzīvs radio vilņos un tā galva būkšķēja pret skaļruņa malām. Un tad skanēja skumja dziesma, tāda kā balāde par mīlestību, noziegumu un nāvi. Katru vakaru pārraide atkārtojās, tikai dziesma kļuva arvien skumjāka. Tādēļ karalis gribēja spriest taisnu tiesu, uzzinādams patiesību. Sargi saķēra Hari un iesprostoja cietuma tornī, pa kura logu viņš izbļāva: "Esmu nevainīgs!" Otrā rītā viņam nocirta galvu.

Naitis — cigarettes cilvēks

Naitis uzcēlās vēlu. Dikti sāpēja galva. Viņš izpīpēja cigaretī. Pēc tam devās uz virtuvi. Uz sānsienas bija avīžu izgriezumi. Naitis zināja tos no galvas. Virtuvē trokšņoja plīts. Naitis padzērās. Tēja bija vāja. Galvā skanēja Ozi-anna.

"Tas ir vecs, svešs gramofons, kas manā galvā ietupināts. Es ciešu no svešām melodijām un domām! Esmu cigarete, manas rokas un kājas, un rumpis ir cigaretes. Mana galva ir cigaretes filtrs, bet mana sirds ir dzeltenīgs izsmēķis. Tas jau sen izdedzis. Mana dzīve sen jau izsmēķēta!" Tās pat nebija viņa domas, garām aizslidēja zaudētais raksturs. Viņa domas pārvaldīja augstākstāvošie.

Naitis lēni malkoja tēju un skatījās laukā pa logu. Bet ārā bija tikai veci reklāmu plakāti. Izdzēris žurgu, Naitis atgriezās istabā. Viņš izpīpēja vēl vienu cigaretī.

"Pilnīgs apdegulis jau mana sirds vēl nav!" Naitis nedomāja. Viņa sirds pukstēja, vērojot savas meitas fotogrāfiju. Meitai bija septiņi gadi, kad viņu sašķaidīja preču vilciena riteņi, jo viņa bija meklējusi dzintara gabaliņus starp slīdēm. Fotogrāfijā meita ietinusies lakatā un viņas seju apgaismoja neredzams, žiperīgs lākturis. Fotogrāfija vienā vietā bija ieplaisājusi. Un plaisa sadalīja seju divās daļās.

"Mūžīgā meklētāja! Lai tu dabūtu visus debesu augļus!"

novēlēja Naitis mazajai, trūcīgi ģērbtajai meitai ar mušu mēslu izraibināto sejiņu.

Ieskanējās zvans. Naitis šķībi aizrāvās pie durvīm. Stīvs, ar stīviem soļiem. Atvērtajās durvīs iespraucās veikls vīrs ar lineālveidīgām ūsām. Viņš stādījās priekšā:

— Aleksandrs Lorencevs! Esmu aģents! Vajadzīgs darba spēks!

Naitis klusēja, bet atnācējs turpināja:

— Tātad, — viņš atvēra mapi, — sāksim. Vai negribat iet pie ogļu zagšanas?

— Nespēšu! — atbildēja Naitis.

— Radiorūpnīcā par skaļruni?

— Nē.

— Murgainu sapņu birojiem par krāvēju?

— Nav jau man tā spēciņa! — izdvesa Naitis.

— Tā. Tā. Labi, parunāsim nopietni. Es zinu kādu vietu, kas nes labus augļus un diez kādas pūles neprasa!

— Interesanti!

— Bet par to nevienam ne vārda! — aģents kaut ko rakstīja uz mazas lapiņas. — Te būs! Jums jāaiziet uz tirgu. Sānos, aiz kurpjmeistara būdas būs cilvēks! Tam jūs iedodiet šo zīmīti, un viņš tad zinās, ko darīt! Vēlu veiksmes! — To teicis, aģents aizgāja. Naitis stāvēja priekšnamā ar zīmīti rokā. Vecais pulkstenis nosita divpadsmito stundu, un Naitis uzvilka zābakus un parki.

Viņa ceļš veda gar krāsu rūpnīcu un kalnraktuvēm. Cilvēki šeit bija piedzērušies un agresīvi. No tiem arī Naitis vairījās visvairāk. Turpmākā viņa taciņa vijās gar dzelzceļa uzbērumu. Smirdēja pēc mazuta. Klabēja, un Naitis nolēca no uzbēruma. Pēc minūtes dārdēdams aizgāja preču vilciens ar neskaitāmiem lorijiem. Vīreļa galvā sāka skanēt darba cilvēka mūzika.

Stundu gājis, Naitis sasniedza centru. Te bija pelēkas barakas, klaiņojoši suņi un cilvēki nekam nederīgām sejām. Vējš pa ielas braucamo daļu dzenāja papīra driskas.

Tirgū bija daudz cilvēku un mušu. Naitis visu nokārtoja viegli. Sagrābies pakiņas, Naitis pagāja malā.

— Tagad tu zini, kāds tev darbs. Pārdod vairāk, nerādies

epoletēm, un trīs procenti tavi... tavi... tavi!" ausīs skanēja priekšnieka balss.

Naitis sāka strādāt. Un viņš kļuva par pornogrāfisko bildīšu tirgotāju, un pie bērniem bija gaidīts viesis. Jo caur aizliegto augli viņš atklāja to, ko nozīmē nepacietība, pirms neesi izaudzis liels. Dažreiz puisēni aizrijās smieklos, vērdamies melnbaltajos attēlos, bet meitenes ieģrima sevī un čukstēja kaut ko lellēm, piespiedušas tās ciešāk pie krūtīm. Dažreiz, acis piemieguši, skatītāji pateicās un kā dāvanu iespieda Naitim kādu ābolu vai sauļā sasildītu konfekti. Naitis par labāku dāvanu ieteica vecākiem nozagtas cigaretes un pats apsolīja lielāku fotogrāfiju izvēli.

Sākumā neveicās, bet pamazām vīreļis darbu pieprata itin labi. Vilcieni, tirgi, kopmītnes — viņa darbalauks. Bildītes pirka labprāt. Un viņš turēja rokā veselu pasauli. Vispirms jau bērniem patika viņu mīļotie varoņi, vecie paziņas — Donalds, Vilciņš un kāmiši ar milzīgu asti priekšā, kas vērtās cirvī. Lielāku jautrību uzdzina, ja svešķermenis bija lielāks par savu pilsoni, bet cūciņas un pelītes smaidīja tā, kā nebija redzēts, dažreiz viņām tika divas galvas, kas cēlās no augšas uz leju, tās varēja skatīt daudznazīmīgi, jo te galvenā ir rotaļa. Bija arī bildītes, ko skatījās vecāki — izplūdušas fotogrāfijas, kas dažreiz nomāca apbrīnotāja psihisko stāvokli, dažreiz pat sakarsēja līdz drudzim, bildēs izzuda cilvēku sejas, tās pieplūda melniem punktiem, uzblīdušas noniecināja pašu modeli, novedot ačgārnā smeldzē, atņemot vārdus un izskatu, atstājot iztēli, kas izsīks, un daudzus dižošanās papēmienu ar lejas daļu, kur muskuļi vērsas stāvumā, lai pēc tam nokristu un sapūtu atkritumu tvertnēs. Veselība izšķīda, izjuka jēdzieni par mātišķo, tās krūtis vairs nebaros, jo pienu atņems partneris, uzvilks nervs, mainīsies vesela abstraktu dziņu jūra, atstādama kūpošu čupiņu. Tikai bildītes paliks, paliks kārtis ar pliku karaļvalsti, bet tās apniks, ja neatklās jaunus stāvokļus un sejas, pakļautas skatītāju bargumam. Naitis izdomāja, kā gūt lielāku pieprasījumu nevis pēc dzīves pieredzes, bet pēc fantāzijas lidojuma, kas sten sāpēs, gaisā velkot smagu ķermeni. Varētu atklāt Zemi

ar milzīgiem plašumiem un pielikt Zemei milzīgu akmens stabu, kas skrāpētu mākoņus. Taču Naitis saplaka, jo ietvert mazajā bildītē to nevarētu, Zeme degradētos līdz tauku pikai, un stabs nepārsniegtu cigaretī, bet tik mazas lietas nevienai sievietei neinteresē. Naitis aizdzina prātojumus. Vēlāk domas aizklīda pie sievietes, kurā varētu nirt kā okeānā un laist dziļuma batiskafu, kas dūkdams ieslīdētu kā vaska svece, un skatīt iluminatorā lietas, ko neredz mirstīgi cilvēki, pat pati sieviete okeāns neredz. Ar ārējām čauliņām varēja nopelnīt un skubīgi slīdēt uz aizmiršanas, mainījās Naiša uztvere, kas piekalts vērtēja attēlus. Vēlāk tos izkonkurēja kioski ar krāsainiem žurnāliem. Bet laika gaitā skatīšanās bildēs apnika. Tas bija darbs, darbs un vēlreiz darbs.

Baznīcā Naitis negāja, jo viņam šķita, ka rokas nav tīras.

Pēc darba Naitis nogāja uz laivu novietni pie kanāla, kur parasti sagaidīja saules norietu. Viņš baidījās apņēmīgu pilsoņu un atrada kādu cauru laivu, nokrita ceļos tās priekšā un zem deguna sāka dūkt garīgus dziedājumus. Saules rietā viņš saskatīja Kristus asinis, ar ko Dēls maksājis. Maksājis arī par viņu. Caurā laiva bija Naiša mazā, mīlā svētnīca. Viņš sadraudzējās ar plakanās galvas īpašnieku, kas vienmēr grozījās laivu stacijā. Vireli sauca Henriks. Henriks bija naktssargs un galdnieks. Henriks pielaboja, ja laivai trūka kādas skrūvītes.

Arī Henriks teica, ka viņam liekoties, kanāla ūdens, kad ir sarkans, ir viskarstākās, piedodošākās asinis. Bet dažreiz Naitim šķita, ka sarkanais ūdens ir kādas milzīgas vampīrienes (kura nomākusi pilsētiņu) mēnešreizes paliekas.

Un tapa diena. Un atkal plikie, sīknauda un aplaimotie bērni. Naitis kļuva vienaldzīgs un gaidīja vakarus.

Ķibeles gadās visiem. Arī Naitim nepagāja secen. Kad viņš snaikstījās pēc pīpenītēm, ko piespraust pie sagumzītā vamža, pie kājām apstājās mašīna. Cilvēki, kas kalpoja kārtībai, kurus atšķīra epoletes, iebrūda Naiti aiz restēm. Iecirknī, kur garām joņoja kokardes, zem tām galvas, spīdēja lampiņas pultī, tur epolette, maigs samta uzplecis, ieblāva Naitim sejā un pēc tam pierakstīja protokolā patie-

sību, ko Naitis stāstīja. Vīru palaida pirms pusnakts, kad sarejas ķēdessuņi, Naitis trausa nost pēdas nospiedumus, kas putēja uz viņa lieliem. Netīrās bikses. "Laikam pats arī esmu netīrs, bet labošos!" Naitis iečukstēja vārgajā naktī un neaizmirsā gadījumu uz ilgu laiku.

Otrā rītā aiz stūra kaut kas svepstēja, tur, ielīdis mašīnā, svepstēja neapmierinātais naudas mijējs. Viņš nokāsa Naitim krējumu no plānajiem matējiem, izravēja maisiņus zem Naiša acīm, un piesolīja uz priekšdienām atriebties.

Kādu dienu Naitis šķiroja bildītes un sastinga. Starp plikajiem un izvirtušo iztēli bija viņa mirušās meitas fotogrāfija. Naitim likās, ka smadzeņu kanāli pārplisīs.

Viņš gāja pa ielu, vecmāmiņas trīcošās balsīs dziedāja: "Izvirtības perēklis iet! Pliko bilžu nelietis!"

Laivu stacijā viņš lūdza Dievu, bet naidis tomēr nomāca Pašu Radītāju.

— Kas tev? — jautāja Henriks. — Nāc, pasēdēsim! Papīpēsim! Parunāsimies!

Naitis aizņēmās no Henrika āmuru, sak', nagla sienā jāiedzen.

Naktī Naiti kratīja drudzis, viņš jau redzēja nākotni, kas neizskatījās salda.

Otrā rītā, paņēmis āmuru, cigaretes vīrs devās uz tirgu. "Es neliešus sodīšu!" Naitis draudīgi vicināja āmuru. "Samalšu kauliņus, sasmalcināšu skrimšļus, ietriekšu galvaskausā sūci!" Vīreļa naidis sāka aptvert tirgu, un vīrelim šķita, ka andelbūdas ir tik mazas, ka klanās pie viņa kājām un tūlīt viņš tās samīs. Bet tā tikai likās, jo Naitis naidā nomina kurpei purngalu un tālāk vajadzēja iet pieklībojot. "Nē, satikšu šķielaci, nolādēto mijēju, iesplaušu sejā un viņa mazajam dēlam triekšu āmuru pakausī, lai šķīst kā kotlete, lai nelieši priekšlaicīgi mirst. Nē, izdomāju ko labāku, uzkāpšu uz jumta un metīšu āmuru no augšas, tad tie naidnieki pārsprāgs kā liķiera konfektes! Visu cieņu āmuram, taisnīgajam bendem!" Naitis kratīja saules sakarsēto galvu. Rāpjoties pa karnīzēm, Naitis kļuva vēl dullāks. Nonākot uz gaļas paviljona jumta, vīrelis iedegās dullības zenītā. Pēkšņi viņš aizmirsā pāridarītājus un atklāja citu

vainīgo. "Cigaretēs! Skaidrs, ka cigaretēs!" Naitis atslāba. "Jūs, slaidie, puvušie stobriņi! Jūsu dēļ gāju riebīgā darbā, lai tikai jūs nopirktu. Lai darītu jums godu, ļulķētu jūsu vijīgos dūmus, piemēslotu gaisu, apčubinātu kā kaprīzas jaunavas. Un? Jūs sagrauzāt manas plaušas, krūtis sarāvāt kā stieni. Ā, jūs jau atkal lienat šurp?! Nu, paskatīsimies, kurš no mums stiprākais!" Naitis vervelēja, izstiepa pirkstus, dzeltenīgie nagi šķita filtru sasodītie, slaidie viduči. "Nelien kā čūska!" Naitis uzbļāva. Viņš sāka sist pa tiem. Kā dūšīgi kalēji piedimdina smēdes. "Bet sāpes es pacietīšu, vienkārši iznīcināšu jūs!" No šķaidītajiem pirkstiem sūcās brūna susla un pilēja lejup. Pēc slapjuma pirksti sažuva un saliecās likumā. "Liecieties, liecieties! Jūs vairs neviens neizpīpēs! Jūs sapūsiēt paši savā sulā, un nenāciet vairs nekad manā priekšā, es brīdinu, jo sadusmošos pavisam un tad sargieties!" Naitis skatījās lejup, tirgū tika pārmākti produkti un preces, izslējās vesels plikņu pūlis. Viņi darīja, ko gribēja. Gulēja, miesiski strādāja, un veseliem dekēniem gribēja pierādīt miesas dievišķīguumu, lai kļūtu svēti miltu maisi. Smagi, kas noturētos dzelmēs, un iekairinātie plikņi rādīja tādus trikus, ko vēl nebija izdomājušas bildītes, un Naitim, lai apzinātos, nebija tik spēcīga iztēle. "Sasēdīeties!" sauca Naitis, kas izģērbās un meta drēbes lejā; tās kā sasvīduši izpletņi planēja sasmakušajā gaisā un noslidēja ielas putekļos. "Saģērbieties, es šovakar uzaicinu jūs uz balli, kur aprunāsimies, jo tikai caur plikajiem mēs skatīsim nākotni. Tiem pieder pasaules varenība!" bļautījās vīrelis, kas kails piecēlās kājās un ar āmuru diriģēja sviņīgus maršus. Uz jumta nosēdās smagums, atskanēja di-poņa aizmugurē. Naitis atskatījās un sarāvās. Tas bija neparedzēti, tas netika gaidīts. Balti rūgtas smakas stobriņi, izslējušies pilnā augumā, pacēluši cigaretēs godību līdz zināmam līmenim, strauji vicinot rokas, kas arī bija stobriņi, un zirgi bija stobriņi, un dūsmīgās sejas tāpat bija stobriņi. Tik niknas cigaretēs Naitis vēl nebija redzējis. Cigarešu eskadrona vidū izšķīlās godpilnais uzvarētājs, kam ap galvu tinās triumfa tabakas lapas. Viņš iekērcās:

"Vai atceries cigarešu pulkvedi Cigaronu?"

"Atceros, kā nu ne, Jūsu Labdzimtība!"

"Nodevi cigarettes! Viegļāk palika? Tikai tu dārgi samaksāsi par to, nabaga nožēlojamā, puņķos izkaltusi plauša!" Cigarons trieca šķēpu Naiša kaklā. Sāpes.

Naitis krita uz ceļiem, bet slaidie un nenoteiktie ķermeņi aizauļoja, iemīdami Naiti putekļos. Slapjš. Naitis taustīja kaklu, taču tās nebija asinis, tās izrādījās izlietās asaras, kas noritējušas uz kakla. Grūtāk palika elpot un sajūst dzīvi, jo sirds kopā ar plaušām atteicās kalpot šim nožēlojamajam nīkulim. Kā emaljēta bļoda spīdēja Naiša saulē sakarsētais pakausis. Kamēr vīrelis uz jumta sāka pamazām atdzimt, atdzist no saviem kārdinājumiem, lejā nobremzēja mašīna ar sarkanu krustu.

Mazā princese

Pagājis garām dārzniekam, apskatīju milzeni ozolu, blakus pamanīju lilijas. Tās laistīja mazā princese, kam patika vakars, un viņa tik ļoti gribēja mīlēt.

— Labvakar! Vai tu zini, kā puķes aug? — vaicāju.

— Nē! — viņa pietvika.

— Tās spēj izaudzināt maigi pirksti un piena baltas rokas.

— Ej projām, svešinieki! Te ir province!

— Neiešu, pirms nebūšu dabūjis buču! Citādi nomīdīšu puķes!

Buču es sapēmu un lielā iekārē iegāzu mazo princesi zālē. Viņa raustījās elsās, žņaudza mutautiņu. Novilku viņai kleitu, zeķes un tad visu pārējo. Iespiedu zemē zem ozola, pats trīsēdams gulēju virsū un stipri turēju mazo, lai neaizbēg. O, tā bija bauda. Grenadieru pati augstākā laime ir laupīt nevainību. Mazā princese nogura un lūdzās, lai putniņi, sēdēdami ozolā, palīdzētu viņai. Bet putniņi čivināja, nedzirdēja, jo paši bija iemīlējušies sevī.

Dārzā sacēlās drēbes. Neapmierināti murkšķēja Zeķes: "Es nekad neglāstīšu viņas kājas!" Kleita: "Man nekad nepieklauties krūtīm un citām vēl ļoti maigām lietām!"

Tālāk uz vietām bija aizgājusi prievīte un ļaudīm sacēlusi troksni:

— Tur kāds zaldāts mīlējas ar mūsu princesi!

Tā ziņa bija kā eļļa ugunī. Dārznieks kaut ko sagraba, taču bija pilnīgi akls no dusmām. Sakaitinātie skrēja šurp. Nodunēja ozols, un apakš tā uz savas ādas sajutu mietu krusu.

— Iesaku neālēties! Mūsu pulks rīt atnāks un tevi pakārs šajā ozolā kā niecību, kā plakanu zivteli! — teicu un uzvilku bikses. Galīgi sakaitināts aizgāju un atriebību patūrēju prātā.

— Tu, palaistuve! Tu biji mūsu mazā princese. Rīta zvaigzne pie mūsu debesīm! Tu pārvaldīji mūsu karaļvalsti, un tagad tu pārguli ar katru pretimnācēju! — dārznieks runāja aizsmacis.

Mazā princese raudāja.

— Nē, mēs tevi nesitīsim! Tikai ieliksīm tevi pie domām, varbūt atminēsies par savu valsti, par saviem uzticamajiem!

Mazo princesi ieslēdza pieliekamajā pie grabažām. Vienīgais, ko viņa saņēma no ārpasaules, bija maize un ūdens. Tā viņa pavadīja lūgšanās dienas un nakts. Kad grenadieru pulks iekaroja šo valsti, kad cīņa tika pārvarēta ar draudiem, brašie grenadieri atbrīvoja mazo princesi, kas ieslodzījumā bija pārvērtusies sirmā mūķenē.

Austrumvēju lācis

A pilsēta bijās austrumvēja. Jo tas nesa savādākas skaņas un smaržas. Izdevīgs tas nevarēja būt, jo pilsētai patika ierastība.

Arī tagad, spēcīgi pūzdamas, atsvaidzinādamas ielas un locīdamas koku galotnes, brāzmas nosēdās robežā, kur atdalās dažādības. Skrejošām smiltīm nostājoties, A pilsētā ienāca Millis Bitis. Millis Bitis bija čalis, kam nekas nepiederēja. Sabāzis rokas kabatās, Millis Bitis sāka neieredzēt pilsētu A, jo šeitā nevarēja atrast paņiņas un iedzīvotāji izturējās naidīgi pret svešu. Millis Bitis nečinkstēja, jo viņam

niezēja veiklās rokas, ko varēja pārvērst par cietām dūrēm, turklāt viņa brāļi bija nazis un kastete. Gāja vakari, un Millis Bitis rādīja, ko māc. Pa galvu dabūja daudzi. Zilas acis, šķībi deguni un laužti žokļi, izdauzīti zobi, tie vērtēja negantā lāča veikumu. Millis Bitis ņēma nost, tīrīja kabatas un palaida nagus. Prāts šim kļuva vēl sērīgāks, jo pats uzskatīja brašos pilsoņus par liekuļiem un glēvuļiem. Die-nas Millis Bitis pārgulēja pagrabos, ja nauda grabēja kabatā, tad stiprinājās ar kūkām, līdz saldums savilka kuņģi mezglā. Millis Bitis sāka pazīt trešo līniju un saskatīt tajā ienaidnieci. Namu gammas darīja viņu traku, tak malas, gali, bruģi, notekas solīja austrumvēju puisī nēmt savā klēpī, grāvji un kanalizācija piesolīja paslēpt iepriekš nekustīgo ķermenī savās bedrēs, lai nesabojātu pilsoņu ēstgribu. Bet Millis Bitis nepadevās, viņš pievērsās sievietēm. Viņš skatīja tās un vērtēja. Tas notika ilgi, līdz skaistākā tika atrasta. Tā bija Palla Malla, kastaņbrūnu matu un vijīga auguma īpašniece. Viņas tēvs kalpoja par pilsētas padomnieku, tikai Millis Bitis to nezināja. Millis Bitis nolaupīja melnās acis. Millis Bitis un Palla Malla. Zagti skūpstī pārvērtās par kaut ko vairāk, mīcīšanās un kniebieni vienīgi palīdzēja, jo no tiem tika radīts kaut kas vairāk par mīlestību, to pat varētu nosaukt par apmātību. No abu ticības varēja noreibt kā no opija pīpes. Millis Bitis skavās auklēja Pallu Mallu. Vakaros Palla Malla nesa mīļajam ēst. Kannīnā treknu zupu, bļodiņā kraukšķošu karbonādi. Miers tika noslēgts asinotām domām, un tās pārvērtās par vienu tēlu. Tumsā nogulās klusā savedēja — siltā pagraba māmuļa.

— Vai gribi, izstāstīšu, kas esmu? — glāstīdams runāja Millis Bitis.

— Stāsti!

— Esmu lācis. Es klejoju un ēdu ogas. Pasaule ir vainīga, ka es to daru. Un es kādreiz pasauli uzspridzināšu gaisā, man palīdzēs krusttēvs austrumvējš, un zeme vārtīsies pelnos un krāsmatās. Mēs abi uzvarēsim zemi un cilvēkus, jo mēs esam kaut kas vairāk.

— Tu runā nežēlīgi!

— Bet vai mani kāds žēlo? Esmu austrumu lācis, ko

situši ķīnieši un musulmaņi. Manas rētas neaizdzīs, jo tās ir dziļi dziļi iekšā. Pati sāpīgākā ir mana atmiņa.

— Vajag piedot!

— Tikai caur tevi!

— Lai tā būtu!

Liels pavērsiens noslīdēja pagrabā. Pelēkajās smiltīs Palla Malla šķīrās no nevainības, kas kā mutautiņš izlidoja un aizplivinājās, mādama atvadas meitenībai. Pallai Mallai sāpēja, viņa sakoda zobus un ielaida sudrabaino zalkti savā mājiņā.

— Mēs būsīm kopība! Tu vari klejot, bet te tev būs mājas, un tās tevi gaidīs! — Palla Malla čukstēja un norādīja uz vēderu.

Un puisis atcerējās to, dienām ritot, viņš skraidīja pa sesto līniju un ļāva priekiem vaļu. Jo pūta austrumvējš. Millis Bitis klāstīja krusttēvam savu baudu, un vējš vērtās brīzē, tas pūta ar trompeti svinīgus maršus un laimē purināja karogu uz izpildkomitejas jumta.

Savrup, nostāk no pilsētas, tādos kā vaivariņu purvos, uz malām izklājušās stāvēja finiera būdas un mājeles šķeltiem balķiem. Tie, kas tanīs dzīvoja, tie putēja no netīrumiem, jo dušas nebija kārtainajos, siseņu iecienītajos dzīvokļos. Tur trulu skatienu mātes dzemdēja daudzus bērnus, kuriem acīs šūpojās purva virsma. Tie izauga un pilsētas labierīcībām bija sveši, par viņiem spriežot, izlauzās vārdi: tumši ļautiņi, bet ļauni un mantkārīgi. Šamās grimstošajās būdās iegāja pilsētas padomnieks laķētās kurpēs, un ripoja dzelzs nauda, ripoja, tai gala nebija, melnīgsnējie spēja tik tvert, un atļautības spīdums tos apmirdzēja. Noteikums bija ziņa, ko viņi labprāt lietoja dzīvē. Pēc pāris dienām nolācojuši uz pilsētu, piedzinuši pilnas ielas ar kūdru, tumšie, kā vēlēts, nodauzīja kādu mītiem. Asinis sprāga kā ūdenskritumi. Aiz cepures parādījās nedzīvā Millis Bitis seja. Niknie gaidīja, kad kritīs ķermenis, taču ķermenis nekrita, krita tikai zagtās mantas: produkti, priekšmeti un nauda. Millis Bitis saduga, izgaiss, un uz pilsētas fona sāka rūsēt lāča āda, kuru gaisā uzrāva krusttēvs vējš ar asaru sīpām. Virspusē brāzmojās tvaiki un lija

ļoti tīrs lietus. Putraimu pakas izšķīda, gaļa sapuva, nauda sarūsēja. Tumšie ļautiņi riebumā nosēcās un sameta mīetus notekās. Miesas karstums aizdzina lāses. Lāča ādu nevarēja noķert, tā atklātībā stāvēja augstāk, to nevarēja nopirkt, tā nepārdodama, to nevarēja aizsniegt, pilsoņiem nebija tādu augstpapēdņu, kas paceltu. Vietējā draudze nosprieda, ka darīšana bijusi ar sātanu, un piemirsa gadījumu līdz nākamajam austrumvējam. Mēneši pagāja, uz jumta tupēja lāčāda, kas ar drēbju suku tīrīja brūno vilnu, apakšā — pretējā mājā — gulēja sirsnīgā Palla Malla, un dzemdību sāpes tai blakus.

Bundzinieks un pārļu zvejniece

Šo pilsētiņu pat varēja pazīt krēslā, un tik tuvi likās šie gurdenie locekļi. Pēc krēslas sākās augstmaņu laiks, pilns pieņemšanām un saviesīgām vakariņām. Jārūnā būs par tiem ļaužiem, kas netika pār savrupmāju sliekšni, un sulaiņi pieteicēji nekad par tiem nebija dzirdējuši.

Pārļu zvejniece darbu sāka agri. Viņa apstaigāja pelķes, cerēdama, ka kādu dien' pelķes tai dāvās bagātību un bezrobežu laimi. Ja bija lietus, tad pārļu zvejniece priecājās, jo tas sagādāja darbu. Karsonis ar mirāžu mežģinēm apēda pelķes un zvejnieces strādātprieku, atstādams mazaļai tikai kurkstošu vēderu, bet aizejošais slapjums paņēma līdzī bagātības. Pārļu zvejnieces vectēvs ar milzīgu kausu izmaisīja pelķes viduci, ūdens mainīja krāsu, virspusē uzpeldēja eļļaini vižņi un aizslēpaniecīgo dzelmi,niecīgo bruģa rāvu. Pārļu zvejniece sašūpojās un ielēca pelķē, kuras krāsa atgādināja kafiju ar pienu. Meitene nira caur vairākiem slāņiem, kuri dulķojās kā neveiksmīga pasaka: Pārļu zvejniece izcēla mazus akmeņus un oļus. Vectēvs sakrāva tos ķerrā un stūma uz celtniecības firmām, kas tādus iepirka vairumā un radīja sliekšņus, ar ko atdalīja smalko no parastā.

Kādās kazarmās dzīvoja jautrais pulka bundzinieks ar uzvārdu Šteimlihs. Kareivji to saukāja: "Kambarjunkurs fon

Štimme." Tieši pusdienlaikā fon Štimmi nostādīja ierindā. Pēc tam tas militārā solī devās uz Marka laukumu. Viņu apstādināja pie pieminekļa, kur imperators sēž zirgā varēns. Taču zvirbuli un dūjas to nesaprata, tie tur lēkāja, dūdoja un apķēzīja. Protams, tā bija monarha zaimošana. Tad fon Štimme dārdināja bungas, likās, ka skries akmeņu krusa. Spārnainie brāļi nobijušies, plaukšķinot spārnus, atstāja laukumu. Savu pienākumu veicis, bundzinieks soloja atpakaļ, kur tam pēc kaitīga darba komandieris piešķīra glāzi piena, un pusdienas kļuva pilnīgākas.

Krustojumā fon Štimme ieraudzīja daļo zvejnieci, viņa vārdi apstājās, un šis kāri sāka lūkoties meitenes sulīgajās acīs, dēļ kurām varēja sagrozīties prāts. Meitenei patika bundzinieka staltais stāvs, drošsirdīgais deguns un, protams, mundiera spīdošās pogas.

— Es varu skatīties juntu kupolos, pat mākoņos, bet par karstu mīlestību un vingrām lūpām nevar būt nekā jaukāka. Jā, es tevi mīlēju, un lai es kristu kaujā, ja es tevi mānītu! — daļavu uzrunāja brašais puisis.

— Paaudžu paaudzēs ir dzīvojuši pērļu zvejnieki. Vīrieši vienmēr ir jaukuši ūdeni ar sūdu smeļamo kausu, un sievietes nirušas, bez elpas lasījušas akmeņus kā mirušas ilūzijas, bet nekad braša zaldāta mūsu dzimtā nav bijis.

— Ak tad tevi interesē tikai mans mundieris?

— Nē, jel! Tavs ģimis nomāc i tērpu, i ķermeni, i pat dvēseli. Tas nav tik vienkārši, es labprāt sūktu tavas lūpas.

— Nu, tad nāc šurp!

— Nē, nepārproti! Es atdošos tikai pēc kāzām, jo manas mantas ir aizslēgtas ar dimanta atslēdziņu, tamdēļ nebāz savus pirkstus ugunī!

— Urrā! Viens, div, kreiso! Trīs, četr, labo! Tak precamies, jo es tevi baigi mīlēju!

— Bet tu nepajautāji man, vai esmu ar mieru.

— Un ko saka tava sirds?

— Tikai "jā". Un "jā" līdz mūža beigām.

— Nu, labi, tad rītu stāsimies laulībā. Nu, es skriešu, citādi nokavēšu pusdienas! — Un pilsētā iestājās gaidu nakts, gara, ar spīguļišiem un zvaniņiem. Kazarmās un

būdiņās visi krāca. Atklātu skatu zvaigznēs vērdamies, negulēja divi jaunieši.

Sekoja diena, un komandieris piešķīra fon Štimmem divas stundas atvaļinājuma. Pērļu zvejniece nestrādāja, viņa nopina vainagu no papīra puķēm. Kad abi satikās, tie jutās kā mīļi kustonīši. Nebija tik vietas, kur dzimtu vīrs un sieva. Telpas maksāja bargu naudu. Līdz pērļu zvejnieces mātes pusmāsa uzdāvināja pankūku kasti. Pilnās finiera sienas uzslējās kā dzelzceļa stacija. Visas pankūkas abiem nebija iespējams apēst, un saaicināja daudz izsalkušo (arī mani), kurus līgavieši nosauca par kāzu radiem, to starpā arī feldfēbeli bez auss. Pankūkas garšoja lieliski, taču miltaino recepti nenoteikt, kādam gadījās zapte, ja cits to pamanīja, tad burkas līmenis strauji kritās.

— Šķiet, ka pankūku cepēja plācenīšos ieraudājusi rūgtas asaras. Rūgts! Rūgts! — iebļāvās ēdējs, strauji paceldams dakšiņu uz augšu. — Rūgts, — piebalsoja pārējie ar taukainiem vaigiem. Līgavieši saklāvās, galvas salīda kopā, un lūpās lēkāja mazi vardulēni, jo mīļotie izpumpēja no mutes purva visus saldumus. Šādi izsaucieni tika izkliegti bieži kā izdzerta laime. Kaste kļuva tukša, jo vēderi mūždien ir negausīgi. Sākās danči. Līgavieši slidēja kā dūnaini gulbji pa kanālu, jo viņu soli bija mīlestība. Skaļi aurodami, danci lēca feldfēbelis un piena veikala apkopēja. Suņu būdu meistars urbināja degunu un kautrējās. Manas kājas sprinģoja: to es nosaucu par pilnā vēdera fokstrotu. Tie, kas vairāk bija ieēduši, tie uz taukainās grīdas krita, ka pakauši vien būksšķēja. Tomēr līgava un līgavainis turējās pārāki un savu nešķiramību izlēkāja slaidi. Vienbrīd kastē ielīda komandieris un visiem galanti paklanījās. Apsveica jaunlaulātos, piebilda, tālu provincē sācies karš un bundziniekam jādodas militārrindu priekšā, dūšīgi jābungo un jāuzvar ienaidnieks. Pēdējais skūpstis sastinga, un tajā jautās kaut kas no baušļiem. Visi pavadījām fon Štimmi. Pēc tam mierinājām elsojošo līgavu. Tad pasēdējām kopā, pagremdējāmies skaistās atmiņās un, vakaram pienākot, draudzīgi izšķīrāmies.

Sauļu māsas dzīve un darbi

Kāds franciskānis meklēja Dieva svaidīto namu un ceļā pavadīja vairākus gadu desmitus. Zem kājām pazuda kalni, meži, pilsētas. Līdz vienudien' viņa ēna, skrejoši melna skaistule, nemieru cēla. Mūks neatbildēja. Ēna nopūtās:

— Tevi neinteresē manas krūtis, ko met saules stari. Tevi nepievelk mans vēsums, ar ko es varētu tevi veldzēt apskaujot. Tu tikai blandies, tev nerūp mana meitenība. Vispār, tu esi krāpnieks, esmu kā pamesta puķe, man jāskraida tev pakal ar sapuvušām cerībām. Es nevaru vairs. Meklēšu kādu citu. Paliec sveiks!

Franciskānis neko neteica un ilgi neturēja ļaunu prātu uz tuvāko. Tādējādi iekļūdams savādākā kārtā. Mūks garas stundas pavadīja lūgšanās, daudz ko viņa vārdi nozīmēja mums, un krēslainā pavēnī, strautiņa malā, liegam vējiņam žūžojot, mūka čuksti nesa mums mieru.

Taču pa to laiku ēna trieca izlaidīgu dzīvi. Vīns darīja ēnu drebēlīgu, vīrieši iznīcināja no ēnas saules spulgu, un ēnas malās spīdinājās paģiras no uzzdzīves. Ēna sita trum-pas un iekūlās tādos parādos, ka mums palika kauns! Beigās ēna zaudēja savas apskurkušās biedrenes un pielūdzējus piepampušiem vēršu purniem. Tikai kādā bārā kaulainā atpūtināja savu ādinieci, un ēna guva jaunu draudzeni. Ēna pārdeva mūku par vispārēju parādu atlaišanu un par summu vienai likmei. Notriektās naudas iespaidā kaulainai sāka augt mati, bet ādiniecei uzblīda vēders. Pie aizsprosta kaulainās pielūdzēji — graboši skeleti vilnas parķos — noķēra salikušo mūku. Līdz franciskānis tika iegrūsts atvarā. Virspusē parādījās korķa sandale.

Ēna gribēja iegūt citus mūkus mīlas albuma kolekcijai. Tomēr viņa īpaši necentās, kā jau neapzinīga daļa. Viņa iekļuva cellē, kur mūku mūks rakstīja veselās grāmatas. Grāmatas stutēja klades, un piliens jūrā izveicīgi nesa savu gaitu ar daudzām radītām saulēm un laternu putekļiem. Un ēna gribēja pavadināt celles apsēsto. Bet neizdevās, jo mūku mūkam bija cita ēna, kas skraidīja pa mākoņiem un

apzvanīja briesmas. Pārkairinātais priekšsēdis nožņaudza koķetes mīlīgo, bet krogos nodzīvoto ģimīti. Mūku mūks, naidā degdams, nonāvēto saules birkaviņu noslicināja tintnīcā. Zilā tinte kļuva melna, ar grēka nokrāsu. Katrs uzrakstītais vārds nesa velna dvašu un grūtsirdīgu nopūtu.

— Sveiks, mūk! Tu vēl te? Neesi vēl aizbraucis? — jautāja ēna savam mīļotajam, sēdējama uz misiņa svariem.

— Nē, gaidu! — un sarunu vairs neturpināja.

Skaistais kolibri aizveda abus uz vietām, kas tiek atdalītas ar virvēem un kur lūgsnas jāieraksta lielos bloknotos; tur var spēlēt mandolīnu, tikai pirms jānomazgā rokas, jo mākslai rada ir tīrība. Mazajam kolibri notirpa spārns, tāpēc ka mūka kāja nestāvēja mierā un nemitīgi bužināja putneļa spalvas, totiesu ēna dvesa tādu atmiņu, ka putniņa acīs visas mūsu pilis likās acumirkļīgas maldugunis.

Mūku izlaida pļavu zonā, kur mīdījās lopu bars un ganu dzidrās balsis raisījās kā caurspīdīgs avota ūdens. Mūks raustīdamies iepeldēja rāmumā un miera pastorālē. Varbūt viņš bija laimīgs, tāpat kā brāļi vērsi un māsas aitas.

Kolibri izlaida ēnu Pompilānijā, piepilsētas miestā, kas atgādināja Ilģuciemu. Putniņš viņu iedunkāja, un tā sāka blaut:

— Ē, tu, diegabikš! Nepalaid rokas, citādi dabūsi pa pieri!

Konflikts drīz aizmirsās, un putnelis ieguva pieneņu lauku, kur nolika savu galvu.

Apskatījusi namus, ēna nosprieda, ka tajos krāsojas svešums. Sānos smējās kāds bērns ar netīru muti.

— Puišel, kas ir tava māte? — vaicāja melnā atspīduma un sāpēs savilka seju, domādama par mūka šķīstību un cerēto bērnu.

— Rukmaņu Māre. Es esmu Elmārs Rukmanis. Vēl man ir māsiņa Ulrika. Viņas kleita sastāv no cipariem, kurus gudrākiem māca skolā! — svepstēja noteku karalis.

— Nē, nepazīstu! — ēna mātišķi noglaudīja zēna galviņu. — Še, sīknauda! Ej, nopērc bonbongas!

— Kad mēs izaugsim lieli, mēs atcerēsimes visu, labā cilvēciene.

Ēna iekārtojās kādā šūšanas darbnīcā un veica pienākumu līdzīgi dušas kritienam ceļā uz izlietni.

— Pasauciet mūku! Te zvana viņa ēna!... Tas nekas... es gaidīšu! —

Pagāja ilgs laiks, kad mūks no pastorālajām pļavām sasniedza pārmijnieka namiņu, ēna klausulē jau nepacietībā sēca:

— Mūk, tas esi tu?

— Jā.

— Te ēna, tavējā! Sen neesi redzēts!

— Tu arī!

— Nu, kā iet?

— Labi.

— Man gan ne. Te meistars baigi piekasīgais. Bet viņš kādu reizi norausies, nevar jau ļaut sev kāpt uz galvas!

— Esi mierīgāka! Mīli savu tuvāko!

— Lai tak viņš iet desās, tas tuvākais!

— Tā nerunā!

— Klau, ja tev vajadzīgas bikses vai uzvalks, es varu pašūt, par pašizmaksu. Tas sanāk 13.60.

— Likšu aiz auss!

— Labi, tad kādreiz piekāp!

— Noteikti! — mūka pēdējais telefona vārds iezvanīja mūžīgu nesatikšanos.

Mūks aizplīvoja pļavās un noslīka margrietīnās, un visu atlikušo laiku pavadīja kukaiņu sabiedrībā.

Bet ēna pukodamās strādāja, līdz netišām piešuva sevi pie drēbes, un tā radās mūsu karogs.

Milda Losberga

SAUC TO PAR LIKTENI, SAUC

*Ik dienas tevī raugās
kāds domīgs acu pāris,
vai pretmetā, vai draugā
grib ieskatīties kāri.*

*Ir brīdis klāt, kad gribi
tu arī sarunāties
ar to, kam pretī zibi,
kam vēlies līdzināties.*

*Tu labdienas dod kokam,
un sveicienu nes vēji,
cel jaunu šautru lokā,
kaut vakar nevarēji.*

*Un tava šautra šaujas
visaugstākajā kraujā:
kāds kalna milzis ļaujas
pēc līdzinieka taujāt.*

Ar Raiņa motīviem

*Tu vēlējies savu mūžu uzrakstīt
un apjuki ezera tirpās,
kas, tikko jaušamas,
zem spožā līmeņa vīd.*

MILDA LOSBERGA 1968. gada septembrī Birķeneļos

Tu vēlējies savas domas
kā vilkogas briedināt
un pēkšņi saprati — savādi,
ka tikdaudz nevari zināt,
kas nupat, nupat tik tuvu bijis,
sevi neaizsniedzamajā
jau izkaisījis.

Un gars tavs sāpēja skaudri
un sāp tā šodien vēl,
un redzu, kā balta astra
virs dziļākās brūces kvēl.

Kuries, mana uguntiņa,
ledus kalna vidiņā.

Latviešu tautas ugunsvārdi.

Kad skali saplēsti,
es šķilas kopā lieku
un katru rītu domīgāka
pie savas krāsns tieku.

Un senā kūrējā es vēršos,
un ledus kalni mani sargā,
varbūt caur ledu spīdēt spēšu
es aizlaikā pat bargā.

Varbūt es senu burvjuvārdu
un uguns versmi atdzīvošu,
caur simtiem augumiem un ledus kalniem
ši rīta atmirdzumu došu.

● ● ●
Tu apstājies,
pie krūtīm piespied dūri,
lai laiks kā sirdspuksts top tik kluss,
lai diena, kuru izcīnīji sūri,
uz rožu ziedulapām dus.

Un tas ir noslēpums, šī atvēršanās,
kad smaržu klēpi puķe met
pret tevi, debesi, kad bišu sanā
ir mirklis iedziedājies rets —

rets mirklis, kuru steigā nevar manīt,
ko zieds tik kautri uztic mums,
un veras ziedlapas kā zemes zvani,
kā solījums, kā patvērums, —

kad aizsauks cīņa, kurā krist tu vari
un sevi atvērušos sajūst arī.

● ● ●
...jānoņem kapuce, kura mani gan silda,
bet aizsedz man skatienu.

Levs Tolstojs. Vēstule Romēnam Rolānam
1887. gada 4. oktobrī.

— Noņem kapuci, — sev saku, —
kā uz lāvas šķīstī gars,
tā tu redzi, blakus
būt ar lielu domu var.

Domu pirts gan karsta,
ierauj, nomazgā un svētī,
tikai tajā nāku
es gan reti.

Kūp tad pirkstu galos
sīkas svecītes —
vai, tās turēdama, būšu
tumsā iegājēja es?

Baladeska

Reiz Gudrajam iejautājos —
kur gan tas noslēpums,
ka tik daudz vieda, cēla
viņš atdāvina mums.

Viņš klusēja un mani uzskatīja,
šķiet, pārlika, vai esmu vērtā
to uzklausi, kas mūža svaros svērtā,
to gudrību, kas balti, silti viz,
un paliek vēl pēc tevis,
kad esi aizgājis.

Tam ābols rokā bija,
tāds medains, caurspīdīgs,
viņš smaidīdams to sniedza
un sacīja: — Lai dīgst,
es vienmēr mutē turu
sev sēkliņu.

Nu, pamēģini tu!

Pie Baltās kapsētas

No šīm asarām nekaunos —
man jāapraud mežs
un kalns, kurš noskalpēts,
sadudzis
un kļuvis svešs.

Vairs meža nāv.
Pie Burtnieku nama nav priežu,
ir apklusušas tumši zaļās šalkas,
es tikai debesis pie krūtīm spiežu
un atmiņu atlauzas smalkas...
vairs Barontēvu nesastapšu
nekad uz neesošās takas,
un Kārļa Skalbes klusais labrīts
nekad jums nebūs blakus.

Bet kapos, kur dus mana māte,
melns negaiss dzimst (Dievs, stāvi klāt!),
un zeme samīdītā šajā pusē
kā savilkta dūre klusē.

Krustiņi

Savelc kopā starus —
tālē izklienētos starus,
pulkas krustiņu kopas
sadarini.

Tikdaudz nošautu cilvēku,
tikdaudz sabradātu mūžu,
tikdaudz saplēstu dvēseļu
šajā pasaulē zini.

Guļus krustus uzliec
tiem, kuri mēmi dus,
pagriezuši pret debesīm
redzokļus.

Krustu krustus pārlic
tiem, kuri nedus nekad,
tiem, kuri nelūgs Dievu
ne vakar, ne šodien,
ne tad.

Tiem ir grūti — visgrūtāk,
kuri neziņas tumsu plēš,
kāds nežēlīgs pretspēks
viņus liec, viņus lauž,
viņus dzēš.

Sauc to par likteni, sauc,
neko tu nevari darīt,
vien darināt krustiņu kopas
šodien, rīt un parīt.

Kad savēršas pār tevi
laiks naida pilns un ass,
tu iesāc apjaust pēkšņi,
cik esi liels, vai mazs.

Vai esi akmeņkalis,
kas tādus vaibstus kaļ,
lai tas, kurš garām gājis,
vēl nāktu atpakaļ

un ieraudzītu — cilvēks
ir liels kā liktenis
un tavas zemes vidū
ir viņa domas viz.

Vai esi tikai ēna,
kas ēnu pulkos klīst,
kas, nākdami jo tuvu,
cits citu nepazīst,

kas saplēšas un grūstās,
un ēna ēnu jauc, —

bet laika āmurs nikni
uz melnu nakti kladz.

● ● ●
*Kas atzīstas pats par ēzeli,
tam nav brīvu kritizēt lakstīgalu.*
Rainis

*Bet spītīgais ēzelis Iā-iā
mazo lakstīgalu ieraudzīja
un pielīdzinājās:*

— Tu esi pelēka,
es arī pelēks,
un viena pasaule
mums mājas.

● ● ●
*Ir viegli mazu sāpi
par lielu nodarināt,
pašam tomēr vajag
sāpju mēru zināt.*

*Ja tev galvu pušu
liela doma plēš,
sasauc mazās domas,
lai tās nāk un dzēš.*

*Un tu redzēsi, ka lielums
tevis izdomāts,
guļ kā vīrs uz salma
un kā vētra krāc.*

● ● ●
*Kad vista dzied,
tad nelabums nāk, —
tā sacīja veci ļaudis.*

Vai tagad nu jābrīnās,
kad dziedošu vistu tik daudz
tu esi visapkārt jaudis.

Bet vai var būt vēl nelāgāk,
kad pašapziņā pieri rauc
tu, arī dziedādams, ne raudis.

Katru rītu klausos,
ko runā bērzs,
katru rītu bērzam
citāda balss —
zaļa un maiga
tā mierina mani,
balta un cēla
pacelt liek sevi,
un no manis
atkrit pelēkais,
kas bijis nesvēts,
sargājams kļūst, —
nejautā,
kāda valoda bērzam,
nejautā,
ko jūt, kad galotne lūst,
vētra, kas ietriecas bērzā,
no bērza gūst balsi —

latviski uzrunā mūs.

Pēdējā roze

Vēl redzu ziedam
pēdējo rozi,
rudens vētraines skautu,
un savāda doma

pēkšņi nozib
par mani un manu tautu.

Tu, pēdējā roze, —
es mīļumā čukstu, —
vēl smaržīga, dzīva,
bet krūtīs man sāpi
ar katru pukstu
zem nedienu krāvuma blīva.

Tu, pēdējā roze,
tu sirdsbalsu trīsa,
cik gara un tumša tev nakts,
bet tava diena
kā asinsrite,
kā tautasdziesma
īsa.

Tu, pēdējā roze.

Ivo Andričs

SLĀPES

Stāsts

Tas, par ko savā pirmatnēju kaislību piesātinātajā stāstā "Slāpes" vēsta sabrukušās Dienvidslāvijas vienīgais Nobela prēmijas laureāts literatūrā Ivo Andričs (1892—1975), tagad ik dienas, ik stundas vērojams viņa nelaimīgajā, kara posta piemeklētajā tēvu zemē Bosnijā un Hercegovinā. Mazā Travnikas pilsētīnā, kur dzimis rakstnieks, it bieži ir pieminēta frontes ziņās.

Balkānu vidienē risinās procesi, kas pārējā Eiropas daļā beigušies jau pagājušajā gadsimtā. Šajā pussalā, kur reiz gāja robežlīnija starp Austrumu un Rietumu pasauli, starp islamu un kristietību, ne tikai veidojas nacionālās valstis un nācijas mūsdienu izpratnē. No turciskās Osmaņu impērijas un eiropēiskās Austroungārijas impērijas cilšu, tautu un tautību jūkla sāk izkristalizēties etniski monolītas teritorijas. Bosnijā, Horvātijā un Serbijā tās tiek radītas ar barbarisku nesaudzību, jo valda četros gadu simteņos iepotētie aziātiskie tikumi, kas neatzīst iecietību un starptopus. Vai nu, vai nu... melns vai balts, uzvarētājs vai zaudētājs. Dominē staļiniskais princips "kas nav ar mums, tas ir pret mums". Vērojams absolūts demokrātisma trūkums un absolūta necieņa pret indivīda brīvību. Tikai tagad Balkānos dīgst pirmie vārgie reģionālās kopības apziņas asni. Bet tikmēr plūst bēgļu straumes... To sauc par "etnisko tīrīšanu", taču tikpat labi varētu saukt arī par Balkānu slāvu etnosu kopā savilkšanos savās pirmapmetņu zemēs. Serbi — Serbijā, horvāti — Horvātijā. Un Bosnijas musulmaņi, kas nav nekādi Āzijas cilmes ienācēji, bet islamam varmācīgi pievērsti slāvi, — savā starptautiski atzītajā Bosnijas un Hercegovinas valstī.

Ivo Andriču dēvē par serbu rakstnieku, viņš miris tagadējās "mazās Dienvidslāvijas" galvaspilsētā Belgradā, taču viņa daiļrade ir Bosnijas — senās Bosnijas, pārturkotās Bosnijas — gara piestrāvota. Vīnē, Krakovā, Zagrebā un Gracā studējušais rakstnieks gandrīz divdesmit gadus kalpojis diplomātiskajā dienestā un pārstāvējis Dienvidslāviju Romā, Bukarestē un Parīzē, Madridē, Briselē un Ženēvā. Kad viņa dzimtenē iebruka hitleriešu karaspēks, Ivo Andričs atradās Vācijā un tika tur internēts. Vēlāk visus okupācijas gadus viņš stingrā uzraudzībā dzīvoja Belgradā. Pēc kara Ivo Andričs ilgi vadīja Dienvidslāvijas Rakstnieku savienību.

Nobela prēmiju viņš saņēma 1961. gadā, un nevis par kādu atsevišķu darbu, bet savu daiļradi kopumā.

Viņa sirds piederēja Bosnijai.

VINIFREDS KRAUČIS

Augstās plakankalnes ciemā Sokocā drīz pēc austriešu okupācijas uzcēla kazarmu un nomitināja žandarmus. Posteņa komandants nez no kurienes atveda skaistu gaišmati sievu ar platām, zilām acīm, kas izskatījās kā no stikla. Ar savu trauslo daili, eiropietes tērpu un stāju viņa atgādināja greznumlietni, ko mežonīgajos Bosnijas kalnos pazaudējis ceļinieks, dodamies no vienas pasaules lielpilsētas uz citu.

Ciems vēl nebija beidzis apbrīnot jauno sievieti, bet viņa vēl nebija paguvusi izrotāt savu istabu ar spilventiņiem, lentītēm un izšūtām sedziņām, kad tuvumā uzradās haiduki.¹ Kazarmā nu apmetās arī *skrejošā nodaļa*,² un militārpersonu skaits Sokocā kļuva divtik liels. Posteņa komandants pavādīja kalnos augas diennaktis, izvietojot un pār-raugot patruļas, bet viņa biklā, sabiedētā sieva tikmēr uzturējās zemnieču sabiedrībā. Viņas laiks aizritēja vienās gaidās. Gan miegs naktī, gan pusdienas galdā bija tikai gaidīšana un vairs nedāvāja ne atpūtu, ne spēku. Zemnieces lūdza, pat spieda viņu ēst, tomēr beigās visu nācās notiesāt pašām. Vakaros viņas tai stāstīja teiksmas un visādus atgadījumus, lai tikai iemidzinātu, taču pēdīgi pašas aizsnaudās uz sarkanā tepiķa. Bet komandanta sieva gultā gulēja vaļā acīm un viņu šķebināja smagnējā svaigi slaukta piena un aitu vilnas dvaka, ko izplatīja šīs laucinieces. Kad vīrs pēc dažām dienām atkal atgriezās, viņai tas nesagādāja ne prieku, ne mierinājumu. Vīrs pārnāca pārguris no garā ceļa un negulēšanas, bārdū apdīdzis, netīrs un viscaur

¹ Dienvidaustrumeiropas zemēs tā dēvēja gan brīvības cīnītājus, gan laupītājus. (Tulk. piez.)

² Soda vienība. (Tulk. piez.)

sasvīdis. Dienām ilgi nenoautie zābaki bija dubļos un ūdenī tā sabrieduši, ka divi raitnieki pūlējās sviedriem vaigā, līdz tos norāva kopā ar saskretušajiem autiem un pietūkušo, izsutušo kāju ādu. Neveiksmju dēļ vīrs bija īgns un nevērīgs, viņa prātu jau aizņēma nākamās tvarstīšanas operācijas. Aiz centības un raizēm komandants sakritās gluži kalsens, sasprēgājušām lūpām vēja un kalnu saules apraudzītajā sejā. Īsajos mājas atpūtas brīžos sieva viņu kopa kā ievainotu karavīru un pēc pāris trim dienām atkal aizvadīja kalnos. Savās domās un lūgšanās viņa alka vienīgi to, lai sasodītos haidukus drīzāk noķertu.

Un viendien šī vēlme piepildījās — tika sagūstīts galvenais un pats bīstamākais haiduks Lazars Zelenkovičs. Kazarmā un ciemā sprieda, ka tagad būšot vieglāk izķert un iztrenkāt arī citus, sīkākus, kas nav tik gudri un slīpēti kā Lazars.

Pašu Lazaru notvēra nejaušības pēc. Vajāja citu, gados jaunāku haiduku, bet uzdūrās viņam.

Lazara nelaime sākās pirms kādiem diviem mēnešiem, kad viņš no Hercegovinas nāca šurp uz Bosniju un viņu sašāva krūtīs. Taču žandarmi to nezināja. Lazars ar jaunāko biedru palīdzību ierīkoja strautmalā zem milzīga izskalota celma paslēptuvi no zariem un sausām ūdenszālēm. Tur viņu nevarēja ieraudzīt, ejot pa kājceliņu augšpus strauta, un viņš spēja sauļā pasmelt ūdeni. Haiduks caurām dienām skaloja brūci, bet patruļas tikmēr viņu meklēja kalnos un lejās. Varbūt haiduks atkoptos, ja būtu ērtāka vieta un labāka aprūpe. Taču piemētās vāšu družis. Lai kā Lazars sargāja brūci no mušām un odiem, tā tomēr iekaisa, nedzija un vērās vaļā. Dziļāk, kur ūdens netika klāt, bija sācies sastrutojums. Ievainotais gulēja karsonī.

Tādā stāvoklī bija haiduks, kad gados jaunākais cīņu biedrs viņam centās atnest brūces ārstēšanai vīnogu šnabi un bišu vasku. Patruļa pamanīja jaunekli, tikko tas bija izgājis no kādas ganu būdas, lai dotos kalnos. Pēdīgajā brīdī puisis pamanīja, ka viņu izseko, aizbēga lejup pa strautu un laimīgi izglābās.

Komandants bija atstājis zirgu pļavā un, dzīdamies pakal jauneklī, skrēja pa priekšu žandarmiem. Strautmalā viņš piepeši iebruka līdz vidum krasta sanesās un samanīja zem kājām kaut ko mīkstu, nekustīgu. Ar pūlēm izrausies laukā, komandants varbūt steigtos tālāk un Lazara gudri ierīkotā patvertuve netiktu atklāta, taču viņam degunā iesitās smaga dvaka. Komandants palūkojās izlauztajā caurumā, ieraudzīja aitādu un atskārta, ka zem tās slēpjas cilvēks. Ne prātā nenāca, ka tas varētu būt Lazars! Viņš nosprieda, ka tur ir vai nu vajātais jauneklis, vai arī viņa biedrs, cits haiduks. Lai upuri apmānītu, komandants skaļā balsī pavēlēja žandarmiem:

— Rādās, ka būs aizmucis lejā pa strautu! Skreijiet viņam pakal, bet es palēnām sekošu, laikam esmu sagrūdis kāju!

To sacīdams, viņš ar vienu roku rādīja saviem vīriem, lai tie klusē, bet ar otru aicināja tos pie sevis. Trijatā viņi metās iekšā patvertnē un nogrāba haiduku kā āpsi alā. Lazaram bija tikai garstobra šautene un liels duncis, tādēļ viņš nepaguva ne šaut, ne durēt. Rokas viņam saslēdza dzelžos, kājas sasēja ar auduma strēmeli, bet pašu kā tādu blūķi pa mežiem, pa kraujām aizstiepa uz kalnu pļavu, kur bija atstāts komandanta zirgs. Visu ceļu no haiduka nāca riebiga smirdoņa. Kad viņu nolika zālē, drānas pavērās, atsedzot lielu brūci krūtīs. Živans no Goraždas, kas soda vienībā kalpoja par ziņu pienesēju un celvedi, uzreiz saziņēja Lazaru. Abi bija no viena ciema, un abi godināja savu aizbildni svēto Jovanu.

Haiduks tikai valbīja lielās, pelēkās acis. Lauka gaisā un ūdensmalā mītot, tās bija izbalējušas gluži dzidras un dega drudža liesmās. Komandants pieprasīja, lai Živans atkal apliecina, ka tas tiešām ir Lazars. Visi stāvēja, noliekušies pār haiduku. Un Živans teica jau otro reizi:

— Tas esi tu, Lazar!

— Rādās, ka tu mani pazīsti labāk, nekā es tevi.

— Bet tu taču mani pazīsti, Lazar! Kā tu vari mani nepazīt?

— Ja arī nebūtu pazinis, tagad nu zināšu, kas tu tāds esi. Un to zinās arī visi ciemi no šejienes līdz Goraždai, kur

vien runā serbu vai turku mēlē! Lai atved pašu nesaprātīgāko bērnu, kas mūs nekad nav redzējis, lai tam parāda mūs abus, un bērns tūlīt pateiks: tas, kas guļ sasiets un savainots, tas ir Lazars, bet nelietis viņam blakus, tas ir Živans!

Haiduks juta drudžainu vēlēšanos runāt, it kā šādi varētu paildzināt savu mūžu, bet Živans alka izrādīt savu varu un gribēja saglabāt cieņu citu žandarmu acīs. Kas zina, cik ilgi abi būtu tā ķengājušes, ja neiejauktos komandants. Taču haiduks, lai ko viņam arī prasītu, neko vairs nesacīja, ne vārda neteica par saviem biedriem un slepenajiem palīgiem. Aizvien no jauna viņš aizbildinājās, ka esot ievainots un slimš. Apspriedies ar *skrejošās nodaļas* priekšnieku, ražena auguma vīru no Likas novada Horvātijā, komandants stingri pavēlēja nedot haidukam ne lāsīti ūdens, lai kā tas arī lūgtos, bet vest tādās reizēs pie viņa.

Kamēr piegatavoja visu nepieciešamo ievainotā transportēšanai, gados jaunais komandants pagāja sānis un apsēdās. Viņš ilgojās atvilkt elpu un pārdomāt notikušo. Nolicis elkoni uz ceġala un atspiedis zodu plaukstā, komandants laida skatienu pār bezgalīgajiem kalniem, kas pletās kā jūra un tērpās pavasara zaļumā. Viņš centās domāt par savu veiksmi, gaidāmo atzinību un atpūtu pie sievas sāniem, taču nespēja koncentrēties. Komandantu bija pārņēmis svina smags gurdums, kam viņš pretojās, tāpat kā cilvēks, kam jāpārlaiž nakts sniegā, pretojas miegam un nosalšanai. Ar pūlēm uzslējies kājās, viņš lika doties ceļā. Tikmēr viņus bija panākusi vēl kāda patruļa un žandarmu skaits pieauga līdz deviņiem vīriem. Haidukam sameistaroja cietas, zarainas nestuves. Viens no žandarmiem uzmeta uz tām savu telteni. To darīdams, viņš novērsās, it kā mestu to bezdibenī.

Gājiens virzījās uz priekšu lēni. Saule cepināja. Komandants sākumā jāja aiz nestuvēm, tomēr drīz pārvietojās priekšgalā, tāpēc ka ievainotais izplatīja neciešamu smirdoņu. Vēlāk pēcpusdienā, kad viņi bija nokāpuši Glasinacas klajotnē, komandants aizņēmās no kāda zemnieka vērsu pajūgu. Sokocu žandarmi sasniedza pirms saulrieta. Izska-

tījās, ka tur vīri nāk no medībām. Taču mednieki šķita domīgi, bet medījums — gaužām savāds.

Plaviņā pie kazarmas pulcējās ciema sievietes un bērni. Viņu vidū bija arī komandanta sieva. Sākumā viņai haiduki nenāca ne prātā, jo viņa, kā allaž, gaidīja tikai savu vīru. Bet, kad nācēji tuvojās kā garš, lēns bērū gājiens un zemnieces klāstīja arvien neticamākas lietas par haiduku, ko žandarmi laikam noķēruši, arī viņu nevilšus pārņēma bailpilns nemiers. Beidzot gājiens bija klāt. Vīri trokšņaini vēra vaļā sētas vārtiem arī kreiso pusi, ko mēdza darīt tikai tad, kad veda malku vai sienu. Pajūgs piebrauca pie pašām kazarmas durvīm. Tur komandants smagnēji, kā jau pārguris cilvēks, izkāpa no segliem. Jaunā sieva sajuta viņa asās, vairākas dienas neskūtās bārdas pieskārienu un sviedru, lietus, zemes smārdu, ar ko vīrs vienmēr atgriezās no dienesta gaitām.

Kamēr komandants deva rīkojumus, viņa sieva uzmeta acis haidukam, kas gulēja sasiets un nekustīgs. Zem galvas viņam bija palikta pagale un siena klēpītis, un viņš asi smakoja pēc aizšauta zvēra.

Nokārtojis visu nepieciešamo, komandants ņēma sievu pie rokas un veda mājās, lai viņa neredzētu, kā haiduku ceļ laukā no ratiem un raisa vaļā. Nomazgājies un pārgērbies, viņš izgāja ārā un pārbaudīja, cik droši Lazars ieslodzīts. Haiduks bija ieslēgts zem komandanta istabām izbūvētajā pagrabā, kas noderēja arī par pagaidu cietumu. Durvis bija visai plānas, ar parastu slēdzeni un dzelzs režģiem tikai augšdaļā, tādēļ drošības labad naktī tās uzraudzīja sargkareivis.

Komandants maz ēda, toties daudz runājās ar sievu. Jautri un delverīgi, kā tāds puiselis, stāstīja visādus niekus un likās ļoti apmierināts. Viņš taču pēc piecu mēnešu pūliņiem un maldīšanās, pēc nepelnītiem Rogatices priekšnieku un Sarajevas pavēlnieku pārmetumiem, notvēris pašu bīstamāko un galvenāko haiduku! Lazars tagad uzrādīs citu haiduku slēptuves, nosauks izpalīgu vārdus, un viņš, komandants, saņems apbalvojumu. Tad varēs drusciņ pavaļoties!

— Bet ja nu viņš neko neteiks? — sieva bailīgi jautāja.

— Teiks! Būs jāteic! — komandants atbildēja un par haiduku vairs neielaidās nekādās runās.

Viņam nāca miegs. Gurdums vilka pie zemes, svaigi saklātā gulta skubināja, un tas pārmāca gan prieku, gan izsalkumu, gan iekāri. Komandants pūlējās runāt, lai pierādītu, ka nav nekāds guļava, taču vārdi iestrēga lūpās, nāca arvien retāk, un viņš aizmiga teikuma vidū, ar kreiso roku apskāvis sievas balto, liegi apaļīgo plecu.

Sievai miegs nenāca. Viņa jutās apmierināta un reizē satraukta, bailu māкта un skumīga. Ilgi jo ilgi viņa lūkojās uz vīrieti, kas bija aizmiedzis viņai līdzās. Puspavērtu muti tas gulēja uz labajiem sāniem, seju iegremdējis mīkstajā dūnu spilvenā, un sievai likās, ka viņš kāri to dzer. Starp to, kas nomodā, un to, kurš gul, rodas kāda salta atsvešinātība, tā padziļinās ar katru brīdi, viešot sirdī neizpratni un savādu pamestības, kapu vientulības sajūtu. Sieva mēģināja arī pati aizmigt. Viņa aizvēra acis un vienmērīgi elpoja, taču no pirmā nomidža viņu uzrāva sardzes maiņa pie pagraba durvīm. Tā kā sieva nebija gulējusi un miegs nebija izdzēsis atmiņas, viņa atkal atcerējās haiduku.

Sardzē stājās jau pieminētais Lazara novadnieks Živans, un sieviete apjauta, ka ne jau sargu maiņa bija pievērsusi viņas uzmanību, bet haiduka saucieni. Lazars prasīja ūdeni.

— Kas tur mani sargā?

Klusums.

— Vai tas esi tu, Živan?

— Es pats. Turi muti!

— Kā lai es klusēju, antikrist, ja beidzos nost aiz slāpēm un drudža! Iedod malciņu ūdens, Živan! Pie mūsu abu svētā Jovana, dod man to, citādi es te nosprāgšu kā lops!

Lai haidukam apniktu klaigāt, Živans izliekas, ka nav neko dzirdējis. Taču haiduks atkal sauc klusā un aizsmakušā balsī:

— Ja tu saproti, kas ir ciešanas un katorga, tad uzklausi mani, Živan! Es lūdzu pie taviem bērniem! Lai viņiem labi klājas!

— Liec mierā manus bērnus! Tu zini, ka man ir pavē-

lēts, un es pildu dienestu! Klusē, citādi vēl uzmodināsi komandantu!

— Re, šis jau gul, un tev par spīti! Ļaunāks par turku! Man jau tā slikti klājas, bet viņš liek mani vēl spīdzināt ar slāpēm... Ja esi kristīgs cilvēks, tad dod padzerties ūdenī!

No turpmākās sarunas, kas risinājās pusbalsī, sieviete noprata, ka komandants aizliedzis dot haidukam dzert, lai slāpes to piespiestu izdot līdzdalībniekus un slēpējus. Karsoņa un neciešamas dzertgribas mocītajam gūsteknim lūgšanās un dievošanās, lāsti un prasība pēc ūdens laikam sagādāja zināmu atvieglojumu. Brīžiem viņš apklusa, dziļi un smagi, īsti vīriešu modē nopūtās, un tad atkal plūda vārdu straume:

— Ek, Živan, Živan! Vai es tev kad liedzu maizi un sāli? Bet tu mani moki kā pēdīgais bendesmaiss! Dod krūzi ūdens un pēc tam piebeidz! Tev taps piedots kā šajā, tā viņsaulē. Ūūū!

Taču Živans vairs neatbildēja.

— Živan! Živan!... Es tevi lūdzu kā Dievu To Kungu!... Es degu!

Klusums. Debesīs uzkāpa izgailējis beidzamā ceturkšņa mēness. Živans bija patvēries ēnā aiz stūra un viņa balss kļuva grūtāk saklausāma. Haiduks tikmēr skaļi sauca:

— Ei, komandant! Kam tu mani tā moki? Kaut tev krōpa maize rīklē iesprūstu!

Lūgumi skanēja arvien retāk. Starplaikos haiduks gārgdams un stenēdams, savu balsi vairs nevaldot, rēca:

— Ūūū! Nolādētie suņi! Kaut jūs visu mūžu asinis dzertu un neatdzertos! Kaut jūs ar tām aizrītos! Vai tu dzirdi, komandant? Kaut tavu māti auns jātu!

Kliedzieni noslāpa, vārgi izčērkstēja slāpju izkaltētajā kaklā. Živans klusināja haiduku un solīja no rīta ataicināt komandantu. Tas došot padzerties, ja Lazars atbildēs, ko viņam prasa, bet tikmēr jāpaciešas. Drudža kratīts, haiduks tūlīt aizmīrsa, ko sargs teicis, un atkal brēca:

— Živan!... No Dieva puses!... Es degu!... Ūdeni!...

Haiduks to atkārtoja neskaitāmas reizes, izkiedza šos vārdus aizvien citā tonī, uzsvarā un noskapā.

Bezmiega māktā sieviete klausījās, sēdējama uz gultas malas. Viņa lāgā vairs neapzinājās ne sevi, ne apkārtējo telpu, jo viņu bija sagrābušas agrāk neizjustas šausmas. Tās strāvoja no haiduka žēlabām, slāpētajiem Živana apsaudzieniem un vīra dzīlā, ciešā miega pie viņas sāniem.

Ātri aizskrējušajā bērnībā viņa vecāku mājās dažkārt arī nebija spējusi aizmigt, sevišķi rudenos un pavasaros. Augu nakti viņa ieklausījās vienmuļajos un nomācošajos nakts trokšņos. Vai nu tur grabējama grozījās skārda vēlava dūmeņa galā, vai vējš svaidīja kāda aizmāršas valā pamestos dārza vārtņus. Meitene šīm skaņām piešķīra īpašu nozīmi, viņai šķita, ka tur cīnās, šņukst, kurn dzīvas būtnes. Un bieži gadās tā, ka bērna iedomu bailes vēlāk pārtop īstās, neviltotās šausmās. Cik tas būtu brīnīšķīgi, ja senās nevainīgās baismas, kas viņai laupīja miegu, nu izrādītos patiesas, bet nakts realitāte laulības gultā mežonīgajā kalnu ciemā, drausmīgie haiduka lāsti un vaidi nebūtu nekas cits, kā vien sapnis un māns!

Tikmēr, gluži kā senie vējražā čiksti vai brāzmu svaidīto vārtņu klauudzieni, ik pa laikam atskanēja drudža māktā, izmocītā cilvēka balss. Sausām lūpām un stīvu, izkaltošu mēli viņš atkārtoja:

— Ūdeni, ūdeni! Ūūū!

Živanu sardzē nomainīja cits žandarms, tomēr haiduka brēcieni pēc ūdens nemitējās, tikai tapa sēcošāki un vārgāki. Bet sieviete sēdēja kā sastingusi, ieklausīdamās ik skaņā, kas nāca no lejas, un domādama smagu, bezgalīgu domu. Kā lai izprot šo dzīvi un šos ļaudis? Viņa redz tikai to, ka vienā pusē ir žandarmi, bet otrā – haiduki (tās pašas nelaimes divas sejas); tie cits citu nikni vajā, bet viņa tiem pa vidu beidzas vai nost aiz ciešanām un žēlabām.

Par Lazaru ciemā tika runāts sen un daudz. Sieviete bija dzirdējusi, ka viņš esot negants, briesmīgi spīdzinot zemniekus, kas viņam nepakļaujas, un uzbrūkot no slēpņa žandarmiem. Nogalinot tos, izģērbjot kailus un liķus pametot uz ceļa. Un tagad, rau, žandarmi viņam par to visu atmaksā. Bet vai tā var turpināties mūžīgi? Sievietei likās, ka tā ir krišana bezdibenī, grimšana naktī, kam nepienāks

rīts. Grimšana asinīs, slāpēs un neapjaustās drausmās.

Brīžiem iešāvās prātā, ka vajadzētu modināt vīru, lai viņš ar vienu vārdu, vienu smaidu izkļiedē nakts murgus. Tomēr viņa to nedarīja, sēdēja nekustēdamās, it kā blakus gulētu nevis viņas vīrs, bet mironis. Sēdēja un klausījās balsī, kas nāca no pagraba, pavisam viena ar savām bailēm un savu neziņu. Sievietei atmiņā atausa bērībā iemācītās lūgšanas, taču tās bija no citas, aizmirstas un izgaisušas dzīves, tāpēc nevarēja dot nedz atbildi, nedz glābiņu. Tāpat kā ar to, ka nāve ir neizbēgama, viņa samierinājās ar domu, ka šādi kunkstētāji vienmēr lūgsies un vaimanās, bet tas, kurš miegā dvašo viņai līdzās, vienmēr gulēs mierīgi.

Tumsa spieda pie zemes, likās aizvien blīvāka un smagāka. Tā vairs nebija parasta nakts neskaitāmajā dienu un nakšu virtienē, bet mūžilgs un neaptverams melns tukšums, kur vaimanā un sauc palīgā pēdējais dzīvais cilvēks, neceļams vairs izlūgties pat piliti ūdens. No visas plašās Dieva pasaules ar tās upēm, lietavām un rīta rasu viņam vairs nepienākas ūdens ne tik, cik vienā asarā, un nav vairs arī nevienas rokas, kura viņam to pasniegtu. Ūdeņi izsīkuši, cilvēki izmiruši... Dzīva ir tikai viņas apziņa, kas raida vāju blāzmu pār notiekošo.

Pēdīgi tomēr pienāca rīts. Sieviete neticīgām acīm vēroja, kā iebalojas siena tajā pašā vietā, kur citās ausmas reizēs, un kā saullēkts, sākumā iepelēks, tad sārts, pārņem istabu un iezīmē, atdzīvina it visu, kas tajā atrodas.

Ja labi ieklausījās, vēl varēja saklausīt haiduka balsi, taču tā skanēja kā no liela tāluma. Ne lamas, ne zākāšanās, tikai dobji un arvien retāki kaučieni:

— Ū! Ūū! Ūūū!

Sieviete tos drīzāk nojauta, nekā dzirdēja.

Gaisma ņēma virsroku, bet sievietei nebija spēka izkustēties no vietas. Salikusi un kamoliņā sarāvusies, rokām galvu aptvērusi, viņa sēdēja uz gultas malas un pat nepamanīja, kad pamodās viņas vīrs.

Komandants pavēra miegainās acis un ieraudzīja sievas

nolīkušo muguru un blondo pakausi. Pēc pirmā mulsas mirkļa viņu kā maigs, reibinošs vilnis pāršalca karsts dzīvesprieks. Viņš grasījās uzrunāt sievu, saukt viņu vārdā, taču nepaguva, jo smaidīdams paslējās uz kreisā elkoņa, ar labo roku negaidot apskāva sievas plecus, apgāza viņu un pavilka zem sevis.

Sieva brītiņu izmisīgi pretojās. Šis piepešais un neatvairāmais uzbrukums bija briesmīgs! Viņai likās neiespējami, pat zaimojoši, tik ātri un viegli, bez vārdiem un skaidrojumiem, nodot nakts pasauli, kurā viņa bija mājusi un cietusi vienatnē ar savu sāpi. Sieva gribēja izrauties no vīra skavām un teikt, ka vispirms viņiem jāizrunājas, viņai jāizstāsta kas smags un sāpīgs. Pirms tas nav noticis, viņa nespēj atgriezties parastajā ikdienas dzīvē! Sievas aizvainojums laužās uz āru, taču viņa nevarēja parunāt, tikai iešņukstējās. Vīrs nepamanīja šo pretestības zīmi, kas neizvērtās pat nieka zibītē. Sieva pūlējās atgrūst vīru, taču kustībām trūka gan viņas sarūgtinājuma spēka, gan domas ašuma. Miega spirdzinātā vīrieša ķermeņa kvēle viņu spieda kā slogs. Sieviete atslābināja saspringtos muskuļus un lāvās, kļuva par padevīgu mašīnu. Vīra lūpas pieklāvās viņas mutei. Sieva viņu uz sevis juta kā milzu akmeni, kam viņa piesieta un ar ko kopā krīt zibenīgi un neapturami.

Zuda aizvadītā nakts, un zuda viss mūžs... Sieviete grima iepazītās, taču allaž saldās baudas tumšajā dzelmē. Naktsvidus domas, žēlums un apņēmība gaisa kā slicēja izdvesti burbulīši.

Baltā, košā istaba strauji pielīdja ar dzīvīgu saules gaismu.

No Bosnijā runātās serbu un horvātu valodas tulkojis
VINIFREDS KRAUČIS

Daniels Penaks

KĀ ROMĀNS

Esejas fragmenti

Daniels Penaks šobrīd ir viens no populārākajiem Francijas rakstniekiem. Viņa grāmatu cikls, kura galvenais varonis ir Malosēns, Francijā ilgu laiku atrodas trīsdesmit visvairāk lasīto darbu skaitā. Autoram piemīt savdabīgs stils, valoda, ko nevar sajaukt ar citu.

Pirmos sensacionālos panākumus Daniels Penaks guva ar eseju par lasīšanu "Kā romāns" (1992). Pirms tam viņš ilgu laiku rakstīja, negūstot lasītāju īpašu ievēribu. Sāgu par Belvilu un Malosēnu Penaks rakstījis kopš 1973. gada, taču viņš atzīst, ka vienā alga — ir vai nav panākumi — viņš ir laimīgs, kad raksta. Viņam ir izdevies izvairīties no karjerista sindroma — trīsdalīga uzvalka. Daniels Penaks joprojām strādā pusslodzi skolā. Viņš saka: "Skola gluži vienkārši ir realitāte. Kad ieejat klasē, jūs ieejat realitātē. Es nelepojos, bet divdesmit piecus gadus man tas patīk, jaunieši mani nekaitina, es nenīstu kolēģus... Starp citu, es strādāju Parīzē, es neesmu skolotājs priekšpilsētā, kur iznāk sastapties ar sociālajām problēmām. Bet es sāku vietā, kur daži bērni bija pārkāpuši likumu. Galu galā tas nav smagi, kad saprot, ka bērni, lai kādi arī tie būtu, prasa sirsnību, autoritāti, prasību konsekvenci."

Trīs romānus par Malosēnu "Cilvēkēdāju paradīzē" (*Au bonheur des ogres*), "Karabiņu feja" (*La fée carabine*) un "Prozas tirgonīte" (*La petite marchande de prose*) noslēdz "Malosēna kungs", kas parādījās grāmatu plauktos šī gada pavasarī. Rakstnieks izteicies, ka turpinājuma nebūs. Viņš bijis iecerējis četrus romānus — vienu par bērniību, otru par vecumu, vēl par rakstniecību un par attēlu. Danielam Penakam ir citas ieceres, tās Malosēna sāgā neiekļaujas.

Savu īpatnējo valodu viņš gūst, ieklausoties ielu sarunās, savos draugos. Daniels Penaks domā, ka valodai piemīt pašaisardzības spēja, tā pati reaģē uz savu klasicismu, pati rada žargonu, runu, ko nesaprot, piemēram, kāds pareizs priekšnieciņš. Frančiem piemīt liela spēja izgudrot metaforas, kam nav nekā kopīga ar žargonu. Teiksim, Penaka varonis Tits, zilacains tatārs, ir viņa draugs vārdā Žans Žaks. "Ikreiz, kad dzirdu viņu runājam, esmu pārsteigts. Viņš nepārtraukti kaut ko izdomā. Romānā es lieku

viņam teikt: "Viņš bija plīks kā spožs mēness." Tas neko nenozīmē, bet es tomēr domāju, ka nevar būt plīkāks par spožu mēnesi. Kā lai jums to izskaidroju?" Danielam Penakam stils nozīmē rotaļāšanos ar valodu. Viņš uzskata, ka romāniem piemīt lielāks spēks nekā esejām. "Īstais, pat tad, ja tas tāds ir, esejā ir neīsts; ja nav, romānā tas ir īsts. Eseja sniedz reālo netieši, kamēr romāns ir kustībā, tas sniedz to, kas dzīvē ir pretrunīgs, nesakarīgs, mainīgs. Tas sniedz arī klusumu: to, ko pasaka tad, kad nesaka neko, un tur ikviens ceļo."

INTA GEILE-SĪPOLNIECE

No kura diennakts laika lai es atvēlu sev stundu grāmatām? No draugiem domātā? Televizoram? Sabiedriskajam transportam? Ģimenes vakariem? Darbam?

Kur lai rod *laiku lasīšanai*?

Milzīga problēma.

Kas nemaz tāda nav.

Ja rodas jautājums, kur lai rod *laiku lasīšanai*, tas nozīmē, ka trūkst vēlēšanās. Ja tā padomā, *neviename jau nekad nav laika lasīt*. Ne bērniem, ne pusaudžiem, ne pieaugušajiem. Dzīve ir mūžīgs šķērslis lasīšanai.

— Lasīt? Es jau labprāt, bet darbs, bērni, māja, man neatliek laika...

— Kā es jūs apskaužu par to, ka spējat atrast *laiku grāmatām*!

Un kāpēc tā, kas strādā, iepērkas, audzina bērnu, sēž pie stūres, mīl trīs vīriešus, iet pie zobārsta, nākamnedēļ pārvācas, kāpēc tā atrod *laiku grāmatām*, bet šis nevainīgais neprecējies rantjē ne?

Lasīšanai atvēlēto *laiku* vienmēr nozog. (Tāpat kā rakstīšanai vai, starp citu, arī mīlestībai veltīto.)

Kam nozog?

Teiksim, pienākumam dzīvot.

Šķiet, tieši tāpēc metro ir pasaules lielākā lasītava.

Grāmatu laiks, tāpat mīlestības laiks pagarina mūžu.

Kas notiktu, ja mīlestība būtu jāplāno saskaņā ar dienas režīmu? Kam tad pietiek laika iemīlēties? Tomēr vai kāds kaut reizi ir redzējis mīlētāju, kas taupītu laiku mīlestībai?

Man nekad nav bijis laika lasīšanai, bet nekas un nekad nav spējis aizkavēt mani pabeigt iepatikušos romānu.

Lasīšana neprasa organizēt sociālo laiku; tāpat kā mīlestība, tā ir esības būtība.

Problēma jau nav tā, vai es zinu, vai man pietiek laika lasīt vai ne (laika, ko, starp citu, neviens man nedos), bet gan tā, vai es dāvāju sev laiku, lai būtu lasītājs.

(Līdz graužošam sauklim saīsināta Banāna un Santjago saruna:

— Laiks lasīšanai? Tas man ir kabatā!

Izvilkdams grāmatu (Džima Harisona "*Rudens leģendas*", 10—18), Burlingtons domīgi piekrīt:

— Jā... pērkot žaketi, galvenais, lai kabatām būtu īstais formāts!)

Lai būtu draugos ar grāmatu, galvenais noteikums: neko neprasīt pretim. Pilnīgi neko. Necelt ap grāmatām nekādu priekšzināšanu mūri. Neko nejautāt. Neuzlikt ne mazāko pienākumu. Izlasītajām lappusēm nepievienot nevienu vārdu. Nekādu spriedumu par vērtīgumu, nekādu vārdu skaidrojumu, nekādas teksta analīzes, nekādu biogrāfisku norāžu... Pilnīgi aizliegt "runāt apkārt". Lasīšana ir dāvana.

Jālasa un jāgaida.

Zipkāri neuzspiež ar varu, to pamodina.

Jālasa, jālasa un jāuzticas acīm, kas atveras, sejām, kas ielīksmojas, dzimstošam jautājumam, kam sekos nākamais.

Ja pedagogs manī pretojas "sniegt darbu tā kontekstā", viņš jāpārlicina, ka šobrīd vienīgais svarīgais ir *šīs klases konteksts*.

Zināšanu ceļi nebeidzas šajā klasē: tiem no šejienes ir jāizriet.

Pašreiz es lasu romānus auditorijai, *kas iedomājas, ka tai nepatīk lasīt*. Neko nopietnu nevarēs iemācīties, kamēr

es nebūšu izkļiedējis šīs iedomas, tas ir mans starpnieka pienākums.

Kad šie pusaudži būs sadraudzējušies ar grāmatām, viņi labprātīgi mēros ceļu no romāna uz autoru, no autora uz viņa laikmetu, no lasītā stāsta uz tā daudzajām nozīmēm.

Galvenais ir būt gatavam.

Droši gaidīt jautājumu gūzmu.

— Vai Stīvensons ir anglis?

— Skots.

— Kurš gadsimts?

— 19. gadsimts, karalienes Viktorijas valdīšanas laiks.

— Šķiet, viņa ir ilgi valdījusi...

— 64 gadus; no 1837 līdz 1901.

— 64 gadus!

— Viktorija valdīja no 13 gadu vecuma, vēl pirms Stīvensona dzimšanas, un viņš ir miris 7 gadus pirms viņas. Šodien tev ir piecpadsmit gadu un viņa kāpj tronī, un tev būs 79, kad viņas valdīšanas laiks beigsies! (Laikā, kad vidējais dzīves ilgums bija trīsdesmit gadu.) Un tā nebūt nebija divainākā no karalienēm.

— Tāpēc jau Haidis ir dzimis murgā!

Piezīme nāk no Sicīliešu Atraitnes. Berlingtona pārsteigums:

— Kā tu to zini?

Neizdibināmā atraitne.

— Ievācu informāciju...

Tad, kautrīgi pasmaidot:

— Es pat varu tev pateikt, ka tas bija jautrs murgs. No rīta pamodies, Stīvensons ieslēdzās savā kabinetā un divās dienās uzmeta grāmatas pirmo versiju. Viņa sieva to vienā mirklī sadedzināja, tik ļoti viņš bija iejuties Haida ādā — laupīdams, izvarodams, žņaugdams visu, kas kustas! Resnājai karalienei tas nebūtu paticis. Tad viņš izgudroja Džekilu.

Viss jau ir ļoti skaisti: Ziskinds, Stīvensons, Markess, Dostojevskis, Fants, Česterhaims, Lāgerlēva, Kalvino, visi šie juku jukām un bez iebildumiem lasītie romāni, visi šie

stāstītie notikumi, šīs lasīšanas priekam veltītās arhaiskās dzīres... bet programma, ak, Dievs, *Programma!* Nedēļas iet, bet programma vēl nav sāкта. Šausmas par aizejošo gadu, neizņemtas programmas bieds.

Tikai bez panikas, mēs *apstrādāsim* programmu, kā saka par tiem kokiem, kas nes konkrētus augļus.

Pretēji tam, kā bija iedomājušies Banāns un Santjago, skolotājs nepavadīs visu gadu lasot. Ak vai! Ak vai! Kādēļ gan šim priekam — būt vienatnē ar grāmatu — bija tik ātri jāpamostas? Tiklīdz kādu romānu sāk lasīt priekšā, visi uzreiz steidzas uz grāmatnīcām, lai dāvātu sev turpinājumu vēl pirms nākamās stundas. Tiklīdz pastāsta pāris notikumu, ...*tikai ne beigas, kungs, nestāstiet beigas!* ..., un tā aprij grāmatas, no kurām notikumi ņemti.

(Starp citu, šo vienprātību nevajadzētu ļauni izmantot. Nē, nē, skolotājs nav ar vienu brīnumnūjiņas mājienu pārvērtis 100% pilsoņu par lasītājiem. Šī gada sākumā visi lasa, protams, tās ir pārvarētas bailes, tas ir mirkļa entuziasms, sacensības. Iespējams pat, ka, vai tas patīk vai ne, visi lasa arī daļēji tāpēc, lai izpatiktu skolotājam, kam, starp citu, nevajadzētu aizsnausties uz karstām oglēm, nekas neatsalst ātrāk kā degsme, tas jau ir pieredzēts! Bet visi vienprātīgi lasa, ietekmēdamies no šī arvien īpašā kokteiļa, no kā uzticības pilnā klase izturas kā viens vesels, saglabājot savas trīsdesmit atsevišķās individualitātes. Tas nebūt nenozīmē, ka pieaugušiem viņiem visiem *patīks lasīt*. Varbūt lasīšanas vietā būs stājušās citas izklaides. Paliek šīs pirmās gada nedēļas, lasīšanas akts — slavenais *lasīšanas akts!* —, kas nevienu vairs nešausmina, visi lasa, un reizēm pat ļoti ātri.)

Kas gan šajos romānos ir tāds, ka tos tik ātri lasa? Tie ir viegli lasāmi? Ko gan nozīmē *viegli lasāmi*? Viegli lasāms "Noziegums un sods"? Viegli lasāms "Gesta Berlings"? Viegļāk nekā "Svešinieks" vai "Sarkanais un melnais"? Nē, tie vienkārši nav paredzēti Programmā, kas Sicīliešu Atraitnes draugiem ir nenovērtējama īpašība, tie ir gatavi nosaukt par *draņķīgu* jebkuru darbu, ko viņu kultūras līmeņa pārdomātai celšanai ir izvēlējusies vadība. Nabaga

programma. Tā jau, saprotams, nav vainīga. (Rablē, Montēns, Labrijērs, Monteskjē, Verlēns, Flobērs, Kamī — *draņķīgi*? Nē, bez jokiem...) Vienīgi *bailes* Programmas tekstus padara *draņķīgus*. Bailes nesaprast, bailes atbildēt nepareizi, bailes no franču valodas, kas šķiet kā necaurredzams *priekšmets*; nekā tāda, lai sajauktu rindiņas, lai teikuma uzbūvē pazaudētu jēgu.

Burlingtons un Perfekto ir pirmie pārsteigtie, kad skolotājs pastāsta, ka Selindžera "Uz kraujas rudzu laukā", ar ko viņi nupat tā bija mielojušies, Amerikā sagādā galvas sāpes tādiem pašiem skolēniem kā viņi tikai tāpēc, ka tas ir viņu programmā. Tā sakot, ir kāds Teksasas Perfekto, kas iegrimis "Bovarī kundzē", kamēr skolotājs nepaguris uzmācas ar Selindžeru.

(Mazas iekavas.) Iejaucas Sicīliešu Atraitne:

— Nav tāda teksasieša, kas lasītu, kungs.

— Ak tā? Kur tu to ņēmi?

— No "Dallasas". Vai jūs esat redzējis kaut vienu "Dallasas" personu ar grāmatu rokā?

(Aizveram iekavas.)

Tātad, lidinoties pa šīm grāmatām, bez pases ceļojot pa ārzemju darbiem (it īpaši ārzemju! šiem angļiem, itāļiem, krieviem, amerikāņiem piemīt tā pievilcība, ka tie atrodas tālu no *programmas*), skolēni samierinājušies ar to, *kas ir lasāms*, pa koncentriskajiem apliem tuvojas darbiem, *kas ir jālasa*, drīz vien iegrimstot tajos, itin kā tas nebūtu nekas īpašs, tikai tāpēc, ka "Klēvu princese" ir kļuvis tāds pats romāns kā *citi*, tikpat skaists kā *citi*... (Šis no mīlestības pasargātais mīlas stāsts ir pat skaistāks nekā *citi*, tik divaini tuvs mūsdienu pusaudzīem, ja pieņemam, ka tie mazliet par ātru pakļauti patērētājliktenim.)

Dārgā Lafajeta kundze,

Gadījumā, ja tas jūs varētu interesēt, es pazīstu kādu desmito klasi, izdaudzzinātu kā maz literāru un diezgan vieglprātīgu, kur jūsu "Klēvu princesi" no visa šogad lasītā iecēla topa sākumā.

Apstrādāsim programmu, tātad būs pienācīgi pasniegtas disertācijas, teksta analīzes (skaisti režģīši, ak, cik *meto-*

diski), saliktā komentāra, atstāstījuma un sacerējuma rakstīšanas metodes, un tās visas būs perfekti noslīpētas tā, lai eksāmena dienā kompetentās iestādes dzirdētu, ka mēs esam lasījuši ne tikai, lai izklaidētos, bet esam arī *sapratuši*, un esam pielikuši slavenos *saprašanas pūliņus*.

Bez šaubām, interesē jautājums, ko mēs esam *sapratuši* (gala jautājums). Sapratuši tekstu? Jā, jā, protams... bet, galvenokārt, sapratuši, ka, reiz samierinājušies ar lasīšanu, kad teksts ir zaudējis savu paralizētāju mīklainību, mūsu pūliņi saprast tā jēgu kļūst par izpriecu, ka, reiz pārvarējuši bailes nesaprast pūliņu un izpriecas jēgu, kas spēcīgi darbojas viens otra labā un garantē prieka augšanu, un prieks līdz reibonim saprast gremdē mani dedzīgā pūliņu vientulībā.

Mēs esam sapratuši arī vēl ko citu. Ar kripatiņu prieka esam sapratuši, *kā tas notiek*, apjēguši *apkārtrunāšanas* mākslu un veidu, tādējādi ceļot savu vērtību eksāmenu un konkursu tirgū. To nevajag slēpt, tas ir viens no operācijas mērķiem. Eksāmenos un pie stāšanās darbā saprast nozīmē saprast to, ko no mums gaida. *Labi saprasts* teksts ir teksts, par ko var vienoties. Tās ir tirgošanās dividendes, ko jaunais kandidāts meklē eksaminētāja sejā, kad tas viņam veltī neuzkrītošu skatienu pēc eksaminētājam sniegtas ne pārāk nekaunīgas interpretācijas par kādu aleksandrītu ar mīklainu reputāciju. (*Viņš izskatās apmierināts, jāturpina tāpat vien pa šo celiņu, kas droši aizvedīs līdz atzinībai.*)

No šī viedokļa raugoties, prasmīgi virzīta literārā izglītība ir tikpat daudz atkarīga no stratēģijas, kā no teksta gudrības pakāpes.

Un, biežāk nekā mēs domājam, *slihts skolēns* ir tas, kam trūkst jebkādas taktikas spējas, panikas dēļ vien nepildot to, ko mēs no viņa gaidām, viņš pavisam drīz sāk jaukt izglītību un kultūru. Tā daļēji ir skolas vaina, ka viņš drīz vien iedomājas sevi par grāmatu ienaidnieku. Viņš iztēlojas, ka pats *lasīšanas akts* ir elitārs, un visu mūžu norobežojas no grāmatām tāpēc, ka nav mācējis par tām runāt, kad viņam par tām jautāts.

Tātad ir vēl kaut kas, kas ir jāsaprot.

Ir *jāsaprot*, ka grāmatas nav sarakstītas, lai mans dēls, mana meita, jaunatne vispār tās komentētu, bet gan, lai, *sirdsbalss aicināti*, tās lasītu.

Mūsu zināšanas, izglītība, karjera, mūsu sociālā dzīve ir kaut kas viens. Mūsu lasītāju intimitāte, mūsu kultūra ir pavisam kas cits. Ir jau skaisti un labi ražot bakalaurus, maģistrus, doktorus, ierēdņus, sabiedrība tos noteikti pieprasa... taču nesalīdzināmi *svarīgāk* ir visiem atvērt visu grāmatu lappuses.

Visu skološanās laiku skolēniem liek kritizēt un komentēt, un šī uzdevuma iespējamie paveidi viņus tā biedē, ka lielākā daļa vispār vairs nelasa. Starp citu, mūsu gadsimta beigās neko nesakārto, valdnieks ir komentārs, lielākoties pat tik varens, ka liedz mums saskatīt komentējamo objektu.

Šai žilbinošai dūkšanai ir maldinātājs vārds — komunikācija...

Runāt ar pusaudžiem par kādu darbu un prasīt, lai viņi par to izsakās, var ļoti *noderēt*, taču tas nav pašmērķis. Mērķis ir pats darbs. Darbs viņu rokās. Un, runājot par lasīšanu, pirmkārt, viņiem ir tiesības klusēt.

MŪSU TIESĪBAS KLUSĒT

Cilvēki būvē mājas, jo viņi ir dzīvi, un raksta grāmatas, jo zina, ka ir mirstīgi. Viņi dzīvo barā, jo viņiem vajag citus cilvēkus, un lasa, jo zina, ka ir vieni. Grāmatas ir viņu sabiedrība, kas neaizņem nevienas citas vietu un ko neviena cita nespētu aizstāt. Tā neko līdz galam nepasaka par cilvēku likteni, taču auž ciešu sadarbības tīklu starp viņu un dzīvi. Smalkas un slepenas sadarbības tīklu, kas runā par dzīves paradoksālo laimi, reizē izgaismodams dzīves traģisko absurdu. Tā sakot, iemesli, kuru dēļ mēs lasām, ir tikpat *savādi* kā iemesli, kuru dēļ mēs dzīvojam. Nevienam nav tiesīgs mums prasīt par to norēķinus.

No franču valodas tulkojusi

KRISTĪNE LAURĪŅA

Viljams Šekspīrs

(Rodžers Mennerss, piektais grāfs Ratlends)

SONETI

18.

Vai kvēlai vasarai tu dailē līdzinies?
Tavs mīlums — mierīgāks un daudz, daudz apgarotāks;
Ass vējš mēdz ziedlapas pat maijā dubļos sviest,
Gaist ātri krāšņais laiks, kas zemi ziediem rotā;
Mēdz saule — debess acs — te pārāk karsta būt,
Te atkal nobālēt un tīties dzestrā miglā;
Par savu pretstatu var katra daile kļūt,
Ko nejaušība skar vai dabas gaita žiglā;
Bet tava vasara ir lemta mūžībai,
Un tavam skaistumam Laiks ļaunu nenodarīs, —
Pat nāve atkāpsies, jo varas nebūs tai
Pār dzeju mūžīgo un tavu tēlu arī;
Jo, kamēr ļaudis sauli skatīt spēs,
Tavs daiļums manās vārmās atmirdzēs.

19.

Tu visu aprij, Laiks; tu esi bezdibenis:
Top neass lauvas nags, un sapūst auglis zarā,
Drūp ilkņi tīģerim, un bojā iet pat fēnikss,
Jo liesma, kurā viņš spēj dzimt, ir tavā varā;
Ak, lai jau aizsteidzas, kā steidzies tu, šie gadi,
Liec nobirt ziedlapām, par mielēm liec kļūt kaislei,
Lai trūdos sabirst viss, ko veido tu un radi, —
Bet vienu ļaundarbu es vēlētos tev aizliegt:

126

Tavs cirtnis antīkais lai mīlā zēna vaigā
Tās rievas neievelk, kas savītumu pāstu;
Lai paliek viņš, kāds ir, lai staro seja maigā,
Lai paaudzes, kas nāks, reiz īsto daili jaustu.

Pat ja to samals reiz tavs noziegums,
Šī dzeja mīlas gaismai neļaus tumst.

21.

Nav manos sonetos tāds skaistums rodams krāsains,
Kāds viņa dzejoļos; un viņa Mūza māc
Bez pūlēm panākt to, ka zvaigžņu spožums lāsains
No viņa dvēseles ikvienam pretī nāk.
Viņš salīdzināt prot un atrast vārdus jaukus
Un teikt, ka mīla spēj kā saule sasildīt,
Kā mēness apgaismot; ka maija ziedu plaukums
Un jūras viļņojums šai mulsā kaislē mīt,
Nē, — cik es jūtās īsts, tik īsts lai savā dzejā
Es izsaku, cik dziļš ir mīlas kvēlums maigs;
Tā gaiša ir kā bērns, kaut arī viņas sejā
Nav saules mirdzuma, nav redzams mēness zaigs:
Lai melšas mīlu slavē skaļos vārdos,
Es būšu kluss, — mans nodoms nav to pārdot.

22.

Lai neteic spogulis, ka esmu vecs jau tagad,
Kad tev un jaunībai vēl gadskārta rit viena,
Bet, kad reiz arājs Laiks tev iears vaigā vagas,
Ar nāvi lūkošu es izpirkt savas dienas.
Jo daiļums tavs, kas spožs, un reibinošs, un skanīgs,
Ir šķietams ietērps vien, ko mana sirds tev rada;
Šī sirds ir krūtīs tev, kā tavējā ir manī, —
Kā šodien spētu es būt veciem ļaudīm rada?
Un tāpēc rūpējies par sevi manis labā,
Kā sevi saudzu es, lai tev kas nenotiktu,

Jo tavu sirdi man lemts visu mūžu glabāt:

Tā aukle gādīga no bērna novērš sliktu.

Kad būšu miris es, vairs nevaicā,

Kur tava sirds — būs vienmēr mana tā.

23.

Kā jauniņš aktieris, ko baiļošanās māt,

No lomas izkrist var, kad ļaužu priekšā jāiet,

Kā vīrs, kam pārgalvīgs un drosmes pilns ir prāts,

Kļūst vājš no spēka tā, kas viņā verdošs krājies,

Tā baidos arī es, vai patiess protu būt,

Vai alku kvēlumā pats sevi neapzogu:

Tik stipra mīla ir, ka vājāka sāk kļūt, —

To nomāt pašas spēks, kas pārvērties par slogu.

Lai tāpēc daiļruna šī manās grāmatās

Tev mēmi liecina, cik dziļš ir viss, ko jūtu;

No tevis mīlumu lūgs vairāk rindas tās,

Daudz vairāk nekā es šo "vairāk" teicis būtu.

Ak, mācies lasīt mīlas rakstīto:

Ar acīm dzirdēt tikai viņa prot.

24.

Mans skatiens, gleznotājs, ar krāsām rotaļājas

Un sirdī iezīmē man tavu tēlu skaisto;

Es ielogs esmu tam, es — viņa īstās mājas,

Un tālā nākotnē viņš dzīvos neizgaistot.

Tev jāredz: meistaram tāds bijis ceļš pie tevis;

Tu zināsi, kur dus tavs atspulgs, gaišs un slavēts:

Tam savā dvēselē es patvērumu devis;

Tai tavas acis — logs, uz ār pasauli pavērts.

Ir acis tavējās ar manējām pa draugam:

Ir manas mākslinieks, kas tavu tēlu glezno, —

Caur tavām saule nāk un šajā tēlā raugās,

Cik dziļš tas krūtīs dus, kā manu dzīvi grezno!

Bez viltus skatiens mans; tas zīmēt prot

Vien seju tev, bet sirdi — neizprot.

Lai atļauts lepoties ar tituliem un godu
 Tiem, kuru dzīves ceļš ir zvaigžņu apstarots,
 Bet savā liktenī neko es neatrodu,
 Kas man kā dāvana kaut reizi būtu dots.
 Ir prinču mīluļi kā pīpenziedi pļavā:
 Tiem saule atvērties un koši ziedēt ļauj;
 Bet bojā aiziet var tie paši savā slavā, —
 Kad satumst saules vaigs, tos katra vēsma pļauj.
 Un karavadonim, kam rētas pārklāj seju,
 Pēc simtām uzvaru var liktenīga kļūt
 Pat sīka neveiksme; reiz sācis slīdēt lejup,
 Viņš visur aizmirsts tiks, lai ko viņš spējis gūt.
 Bet laimīgs manī skan par mīlu stāsts:
 Es neatstāšu, mani neatstās.

Tu, lords, ko mīlu es, kā vārdu bijīgs minu,
 Tu esi pelnījis, ka es, tavs vasalis,
 Tev sūtu vēsti šo un vēlreiz apliecinu:
 Ne mana atjauta, — mans pienākums ir viss.
 Tik dižs ir pienākums, ka atjautības manas
 Var nepietikt, lai es to vārdos izteiktu;
 Bet ceru: palīdzēs man tava saprašana
 Un būsi labvēlīgs pret manām vārsēm tu.
 Līdz kamēr zvaigznes tās, kas mani dzīvē vada,
 Pār manu galvu stās, man sirdī mirdzēt sāks, —
 Mans jūtu pelēkums kļūs debess gaismai rada
 Un tavam spožumam kaut nedaudz līdzīgāks.
 Tad lepošos, ka mīla vieno mūs,
 Bet šaubas tavas — bažu avots būs.

No ceļa noguris, grimt dusā gribu mierīgs,
 Lai steiga aizmirstos un sirds uz brīdi rimtos,
 Bet degošs nemiers sūrst un kveldē manu pieri,
 Jauns sākas ceļojums, prāts aizklīst jūdžu simtos,
 Trauc domas alkainās pie tevis nenostājot,
 Un smagie plakstieni nav paklausīgi miegam, —
 Tu esi tālu prom; man lemts ir citur mājot;
 Es naktī aklajā mulss ļaujos sapnim liegam,
 Kas manu dvēseli slēdz zvaigžņu starā blāvā;
 Tik daudz nav mirdzuma pat briljantā nevienā,
 Cik tumsas ietvarā ir tavam tēlam dāvāts;
 Kļūst jauna melnā nakts, tavs gaišums tajā ienāk.
 Lemts dienās miesai, naktīs dvēselei
 Gurt ilgās: tu kā ēna nāc un ej.

Kā mana dvēsele lai prieku atrast prot,
 Ja ļauta atpūtai nav minūte neviena,
 Ja dienas smagumu nakts nespēj atvieglot,
 Bet dienu plosa nakts, un slogs ir naktij diena?
 Kaut viņas nesatiek, sen abas naidā ir,
 Tām visi strīdi rimst, ja mani mokām jālemj:
 Liek viena ceļā gurt, no tevis otra šķir
 Un plašākai arvien starp mums liek plesties tālei;
 Es dienu labinu, ka tevī gaisma mīt:
 Tu zibi debesīs, kas nomākušās rietā,
 Bet naktij melnajai es cenšos iestāstīt:
 Kad zvaigznes nemirgo, tu stājies viņu vietā.
 Bet dienā man prieks dienišķais ir zagts,
 Un naksnīgi liek skumt man garā nakts.

Kad pilda liktenis ar smagu izmisumu
 Man. skumjo dvēseli, un atstātības sāpēs
 Es kļiedzu bezcerīgs pret kurlo debess jumu
 Un velti vaicāju, kas liek man ciest un kāpēc, —
 Tiem, kurus dzīve mīl, tad vēlos būt es līdzīgs:
 Dažs pārpilns cerību, cits talantīgs, spožs prātā,
 Ir citam draugu daudz, — es mokes vientuļš, īdzīgs,
 Ar to, kas baudu sniedz, visneapmierinātāks;
 Šais domās jau gandrīz pats sevi nicinādams,
 Es tevi atceros — un jūtu sāpes gaistam:
 Kā agrīns cīrulis pār pļavām, miglas klātām,
 Dzied himnas dvēsele pret sauli rītam skaistam.

Deg atmiņā man mīlestība tava, —
 Nav karaļiem tik dārga viņu slava.

Man tavu dvēseli tās sirdis tuvu dara,
 Kas atšķirtības dēļ sen aizgājušas likās;
 Ir tevī augstāka par visu mīlas vara,
 Un atdzīvojas viss, kas, šķiet, ar nāvi tikās.
 Cik pazemīgas bij, kā atplaiksnījās acīs
 Tās svētās asaras, ko reiz man mīla zaga!
 Pland tevī dzīvība, tās kvēlums neizsacīts,
 Sāk mirdzēt pagātne, ko sedza migla smaga.
 Tu kapam līdzinies, kur dzīva saglabājas
 Tā mīla, kuru man reiz daudzos tikās kļiedēt,
 Un tavā dvēselē rod manējā sev mājas, —
 Kas manī labs un gaišs, spēs tikai tevī ziedēt.

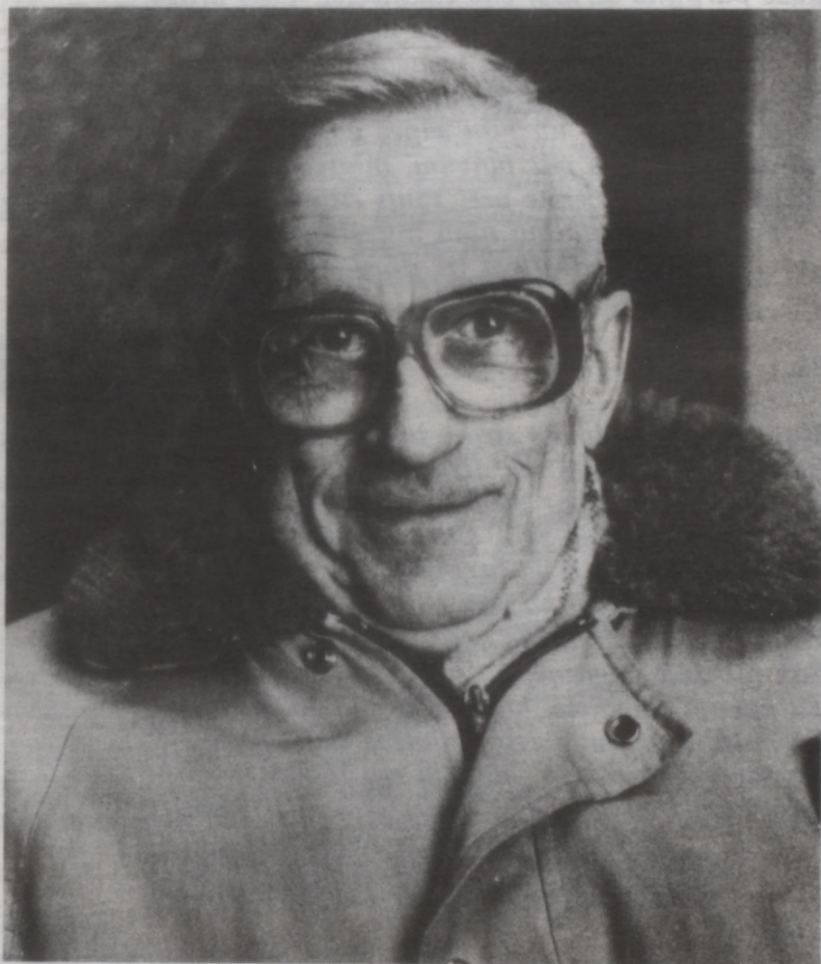
Es tevī dārgos tēlus saskatu,
 Viss tevī esmu, visu atspulgs — tu.

Atdzejojis

JURIS BIRZVALKS

IN MEMORIAM

Juris Birzvalks
1926. 5. III — 1995. 4. VII

Jāzeps Danovska foto

Tu ilgi nesēro, kad būšu acis slēdzis, —
 Vien tik, cik dzirdēsi, kā dun pār kapiem zvans
 Un teic, ka projām es no ļaunās dzīves bēdzis
 Un tārpī ļaunāki nu kaimiņos būs man;
 Tad, lasot rindas šīs, lai sirds tev neatceras,
 Ka es tās rakstījis, — jo tevi mīlu tā,
 Ka negribu, lai vēl un vēl tev brūce veras,
 Nē, — vēlos miris būt pat tavā atmiņā.
 Ja vēlreiz uzlūkot tev patīks manu dzeju,
 Ar vēsām smiltīm es kad būšu sajaucies,
 Vairs nenotici tad, ka es vēl teju teju,
 Un manai dzīvei līdz lai tava mīla dziest, —
 Jo izsmiet gudrā pasaule var tevi
 Par to, ka, mani mīlot, moki sevi.

Tu, skumjā dvēsele, mans zemes grēku kodols,
 To spēku apmāta, kas dumpoties tev liek,
 Kāpēc gan ciešanas maļ tevi it kā sodot
 Un tikai ārišķīgs ir krāsainais tavs prieks?
 Kādēļ visdārgāko tu izšķied mirklī vienā,
 Jā zini — Nicība drīz svētkus svinēt sāks?
 Vai trūdi uzvarēs, kad viņu stunda pienāks,
 Un vai par trūdiem nav nekas vairs varenāks?
 Nē, dzīvo, dvēsele, pēc čaulas bojāejas,
 Lai tevī dāsumu vieš sāpju rūgtums ass,
 Kop gaismu dievišķo, — ne tumsas ceļš tev ejams, —
 Un sevī tiecies augt, ne zeltā laimi rast;
 Tad nāvi, ļaužu plāvēju, veiks gars,
 Un tevi viņas izkopts neaizskars.

71. un 146. sonetu Juris Birzvalks bija izraudzījies par atvadu vārdiem sev.

Guntis Berelis

Guntis runā ar Bereli II jeb kādas idejas piedzīvojumi faktu pasaulē

Guntis. Atgriezīsimies pie domas, kas tika aptuveni ieskicēta mūsu iepriekšējā sarunā ("Karogs", 1995., 5. num.). Diemžēl to nebija iespējams izvērst plašāk, jo apceramo tekstu loks bija visai ierobežots — tikai romāni, turklāt tikai 1993. gada "Karoga" konkursā ar prēmijām aplaimotie romāni. Tagad mēģināsim uzlūkot literāro procesu tā dabiskajā ritējumā, cik nu tas — grāmatizdošanas problēmu dēļ — vispār var būt dabisks, un apcerēsim dažas 1995. gada pirmajā pusē izdotās prozas grāmatas.

Tātad: literatūrā pastāv centrs un perifērija...

Berelis. Nu, un tad? Kam nav centra un perifērijas? Arī mēslu čupai ir centrs un perifērija, uzreiz ar aci samanāma. Bet kā tu literatūrā atšķirsi centru no perifērijas? Kur būs robeža? Kādi būs kritēriji? Kvalitatīvi — centrā profesionāli izstrādātie teksti, perifērijā — diletantiskie un grafomāniskie? Varbūt to nosaka lasītāju pieprasījums? Tādā gadījumā centrā vienmēr būs lubenes un detektīvi. Manuprāt, robeža ir tik stipri izplūdusi, ka jebkādam sadalījumam vispār zūd jēga.

G. Tas tiesa, mērniecības darbi literatūrā mūždien ir bijuši diezgan mulķīgi — un arī robeža starp centru un perifēriju uz literatūrvēstures kartes nav novelkama. Jo — atšķiršanas kritēriji nav ne kvalitatīvi, ne kvantitatīvi (t. i., metieni un popularitāte), bet gan poētiski. Turklāt centra un perifērijas attiecības nav tik daudz stabila, cik dinamiska sistēma. Bez šaubām, īsāki vai garāki stabilitātes periodi pastāv — un tomēr literatūras zemdegās, lai cik mierīgi tie ūdeņi liktos, allaž briest pārmaiņas. Perifērija tiecas iespiesties centrā, savukārt centrs aizslid uz perifēriju (jāuzsver, ka šis bijušais centrs nepazūd un nenomirst — viņš joprojām funkcionē, taču nu jau literatūras perifērijā).

B. No tevis teiktā es noprotu, ka centrs un perifērija gan eksistē, tomēr robežas šiem elementiem nav. Bet, ja nav robežas, tad tavos spriedumos nav arī loģikas. Ko nu?

G. Lai ieraudzītu loģiku, pievērsīsimies mūsu sarunas virsrakstā pieteiktajiem reālajiem faktiem. Proti, izdotajām grāmatām. Tomēr vispirms iedomāsimies šādu situāciju. Dzīvo kāds visādā ziņā cienijams prozists, raksta ģeniālus romānus citu pēc cita, bet mūža galā, teju jau līdz bērna prātam aizdzīvojies, cērt augšā bērnības un jaunības atmiņas. Kas tad būs šie memuāri? Vispirms — kultūrvēsturisks fakts; tālāk — personisks teksts, kas saista lasītāju tikai tālab, ka tā autors ir izcils prozists; visbeidzot — tas būs sīks notikums literatūrā, kas procesu faktiski neiespaidos. Citiem vārdiem — memuāru žanrs līdz ar visiem tā paveidiem atrodas literatūras perifērijā. Taču, kā mēs vienojamies pagājušajā sarunā, tieši Soduma un Lubēja autobiogrāfiskie romāni patlaban ir labākais, ko devusi romānistika. Memuāru žanrs ir pacēlies jaunā kvalitātē un tiecas iespraukties centrā.

Bet nu gan pie lietas. **Melānijas Vanagas** grāmatu cikla "Dvēseļu pulcēšana" otrais sējums "**Mātescilts**" ("Karogs"). Tagad saki: kas tas ir?

B. Vieni no atbildes variantiem ir devusi pati autore. "**Mātescilts**", arī, protams, "**Tēvacilts**" un pārējās cikla grāmatas ir, īsi un precīzi, *dvēseļu pulcēšana*, Melānijas Vanagas personiskais žanrs. To varētu uztvert kā kustību virzienā uz literatūras utopiju: katram autoram — savs, paša dibināts žanrs; cik autoru — tik žanru. Teksti tiecas nevis vienādoties pēc kāda kanona, bet atšķirties.

G. Citiem vārdiem, "**Mātescilts**" nav ne memuāri, ne vēsturisks pētījums, ne eseja, ne vēsturisks romāns, ne arī kas cits tamlīdzīgs (tāpēc labi pazīstams), bet gan teksts, kas dzimis noslēpumainajā un ārkārtīgi auglīgajā starpžanru teritorijā (starp citu, tur var atrast vēl kādu mūsu sarunai derīgu tematu — par esejistiskās domāšanas dominanti, bet tas lai paliek citai reizei). Teksts, kam nav sava vārda. Vismaz — vārdošana sagādā problēmas. Turklāt problēmas rodas tikai tad, kad perifēriskais teksts sāk virzīties uz centru. Kamēr tas atrodas perifērijā, vārdā nosaukšanas problēma nepastāv — vēl viens pašreflektējošs teksts, un Dievs ar viņu. Taču, kolīdz tas mēģina ietiekties centrā, uzreiz izvirzās jautājums: KAS TAS ĪSTI IR? Tā ir pirmā pazīme, ka centra un perifērijas attiecību dinamika ir aktivizējusies. Piebildešu, ka runa nav par žanra formulu. Jautājums ir par to, ko šis vārdā nosaucamais teksts spēj izdarīt literatūrā, — vai pēc tā publicēšanas literatūra būs tāda pati, kā agrāk.

B. Īstenībā "Dvēseļu pulcēšana" ir ciltskoks. Beletrizēts ciltskoks.

G. Precīzi! Un kas ir ciltskoks? Tas ir absolūti perifērisks žanrs, kam ar literatūru parasti bezgala attāls sakars. Varbūt savulaik aristokrātiem ciltskoka kopšana bija ļoti nopietna nodarbošanās, jo bija cieši saistīta ar viņu stāvokli sociālajā hierarhijā, tak ne ļoti zemniekiem, kas labi ja pacentās ierakstīt savus bērnus ģimenes Bibēlē. Sava ciltskoka aprakstu

pasniegt kā publisku parādību — tas ir unikāls notikums; un, izrādās, tā ir literatūra — patlaban.

B. Vai ar to tu gribi teikt, ka "Dvēseļu pulcēšana" ir konjunktūrisks teksts?

G. Nē. Turklāt konjunktūra nebūt nav cauruncaur negatīvi vērtējama parādība. Tās ir gluži normālas pieprasījuma un piedāvājuma attiecības; cita lieta, ja vidū iemaisās *ideoloģiskais faktors*.

Uz "Dvēseļu pulcēšanu" iespējams palūkoties arī no mazliet atšķirīga skatpunkta. Ciltskoks ir "zemais žanrs", par to šaubu nav — teksts, kas paredzēts utilitāru kādas ģimenes "iekšējo problēmu" risināšanai. Taču tad uzrodas Melānija Vanaga, kas ņem un paceļ savu ciltskoku dailliteratūras līmenī. Turklāt tas vis nav tradicionālais piemiņas akmens saviem senčiem — tas ir grandiozs monuments. Es nerunāju par apjomu, šiem desmit sējumiem — es runāju par to, KĀ tas tiek darīts. Melānijai Vanagai nebija kanona, uz ko orientēties un pēc kā vadīties. Var jau, piemēram, viņas radagabalu biogrāfijās atrast atsevišķus mikrosīžetus, kas tiešā ceļā pārņemti no dailliteratūras, var atrast tīri avīžnieciskus aprakstus, šur tur pavīd aizrautīga vēsturnieka rakstības pazīmes, bet tas viss ir jukjukām, turklāt izraibināts ar autores piedzīvojumiem, pārdzīvojumiem, versijām, vīzijām utt. Nav pazīstamas dominantes, precīzāk: dominante ir Melānijas Vanagas rakstība. "Dvēseļu pulcēšana" paplašina dailliteratūras jēdzienu — un tieši tas ir labākā liecība, ka perifērija virzās uz centru.

Ir tāda triviāla metafora — par vēstures dzirnakmeņiem.

B. Nodēlēta līdz atbaidošai banalitātei.

G. Tas nekas, izgriezīsim oderi uz āru — un atkal derēs. Šo dzirnakmeņu vēsture ir aprakstīta sējumu sējumiem un droši vien mērojama tonnās. Taču dzirnakmens ir anonīms, nedzīvs un bezpersonisks spēks, kurpretī katrs grauds ir personība. Tātad ir dzirnakmeņu vēsture, bet nav katra grauda vēstures. Jo — TAS NAV IESPĒJAMS. Es ne velti izceļu šos vārdus — manuprāt, tas līdz šim ir bijis vispārpieņemtais priekšstats: nācijas vēsturi iespējams uzrakstīt tikai tad, ja autors apcer vēsturi vairāk vai mazāk anonīmai masai, ko dēvē par *tautu*. Turpretī Melānijai Vanagai anonīma *tautas* kategorija vispār nepastāv — viss ir absolūti personisks. Vēsturi viņa transformē savā personiskajā pieredzē, visviens, vai fakts ir trīssimt vai trīsdesmit gadus sens. Viņa pierāda, ka tomēr ir iespējams uzrakstīt katra atsevišķā grauda vēsturi.

B. Jēdzienā *personiskā vēsture* es gribu uzsvērt ne tik daudz vēsturisko, cik personisko pusi. Proti, ne jau fakti, notikumi un biogrāfijas vien ir "Dvēseļu pulcēšana". Šajos sējumos ir ietverts arī tas — gan no pirmā acu uzmetiena nemanāmi —, kā "Dvēseļu pulcēšana" ir iespējējusi pašu autori. Tu radi tekstu, teksts savukārt rada un veido tevi, apmēram tā. Varbūt es kļūdos, tomēr man liekas, ka "Dvēseļu pulcēšana" gadu desmitiem ir virzījusi un noteikusi autores esamību. Grāmatas tapšanas ceļš ir analogs sevī veidošanas ceļam — un to "Dvēseļu

pulcēšanā" jūt. Tā ir viena no bezgala retajām grāmatām, kur šo īpatnību var just. Tāpēc var atrast dažas paralēles ar viduslaiku hronistiem, kas sēdēja savos klosteros un rakstīja aizlaiku vēsturi, vadīdamies pēc savas personiskās pieredzes — ar visiem mitoloģiskajiem priekšstatiem, nepūlēdamies iedvest objektivitātes ilūziju un izmantodami pagalam trūcīgus un apšaubāmus rakstītos avotus. Gluži kā Melānija Vanaga.

G. Turpināšu savu domu par gaudiem. Šo *cilvēkgraudu* ir tik neskaitāmi daudz, ka varam pieņemt — viņu ir *bezgalīgi* daudz. Laba literatūra vienmēr tādā vai citādā veidā saskaras ar bezgalību, visviens, vai tā ir fizikāla, intelektuāla vai poētiska bezgalība. Mēs varam fantazēt: Melānija Vanaga, izzinājusi savus radurakstus, turpina aprakstīt savu senču un radu paziņu radurakstus un ciltskokus, tālāk ķeras pie paziņu paziņām, sazaro un paplašina savu tīmekli tik tālu, kamēr tas aptver visu Latviju visos laikos. Protams, tā ir nerealizējama utopija, bet, vienīga, patīkama. Bezgalības sasniegšana vienmēr ir utopija. Būtībā "Dvēseļu pulcēšana" ir bezgalības fragments — un nesaki, ka bezgalības fragments ir absurds jēdziens, — kas dod priekšstatu par šo bezgalīgumu. Tad vairs nav no svara, cik lasītājam nozīmīgi vai nenozīmīgi ir autores raduraksti un senču sīksīkās biogrāfijas. Galvenais, ka arī lasītāji ir nonākuši saskarē ar šo bezgalību.

B. Tagad no Melānijas Vanagas ielēksim citā dārziņā — pie **Jāņa Einfelda** pirmās prozas grāmatas "**Mēness bērns**" ("Preses nams").

G. Tā ir tikai šķietamība, ka Einfelds mīt citā dārziņā. Lai cik tas paradoksāli liktos, Einfelds nāk no tās pašas teritorijas, no kurienes Melānija Vanaga. Tas nekas, ka starp viņiem ir *n-tās* literātu paaudzes un ka viņu rakstības ir radikāli atšķirīgas. Abu rakstība ir visaugstākās raudzes perifērijas produkts.

B. Par to, ka Melānija Vanaga nāk no perifērijas, — par to mēs tā kā būtu vienojušies. Bet kāpēc Einfelds. Man liekas, ka viņš ir tik ļoti savdabīgs un atšķirīgs, ka līdz šim pat perifērijā nav manīts klistam.

G. Tas pareizi, ka atšķirīgs. Tik atšķirīgs, ka es jau vairākus gadus neseismīgi mēģinu atbildēt uz jautājumu: KAS TAS ĪSTI IR. Atceries — tas ir tas pats jautājums, ko rada arī Melānijas Vanagas grāmata. Un tomēr — pat Einfelds nav uzradies plikā vietā.

Te nepieciešama maza atkāpe. 1987. gadā iznāca Mārtiņa Zelmeņa grāmatiņa "Pelēkā brāļa stāsti" — un palika faktiski nepamanīta, kas bija gluži likumsakarīgi, jo tobrīd tā bija literatūras perifērija. Taču vēl pirms tam Zelmenis ilgus gadus nēsāja savu prozu pa redakcijām, bet neviens viņu nedrukāja. Tiesa, bija pāris publikāciju — bet ar apmēram šādu jēgu: *redz', kāds pekstiņu meistars mums te uzradies...* Cenzūra tur nebija vainojama. Liekas, tas bija Andris Jakubāns, kas astondesmito gadu beigās paziņoja, ka, viņaprāt, Zelmeņa proza nav literatūrai piederīga. Nedrukāja tāpēc, ka *tā nebija literatūra*, — un Jakubānam taisnība, jo astondesmitajos gados Zelmenis atradās tik tālu perifērijā, ka pat ar visanalītiskāko tālskati nebija samanāms. Taču, ja mēs tagad pārvērstu

Zelmeņa grāmatas poētiku literatūrteorētiskā valodā (to nedarīsim gluži vienkārši tāpēc, ka šāda izrīcība aizņemtu pārlietu lielu vietu), tad izrādītos, ka "Pelēkā brāļa stāsti" ir paredzējuši gan Einfelda "Mēness bērnu", gan Ozoliņa duktiskās spēles, gan Rimanta Ziedoņa maigo intelektuālismu, gan Kolmaņa absurdos paradoksus. Arī Nora Ikstena un varbūt vēl Pauls Bankovskis tur ir iekšā. No "Pelēkā brāļa stāstiem" varētu izfiltrēt deviņdesmito gadu prozas programmu — un, cepuri nost, pats Zelmenis no šīs viņam tobrīd tik vienkārši realizējamās programmas atsacījās un sāka darīt pavisam ko citu. Einfelds un pārējie tikko minētie rakstītāji līdz šiem rakstības principiem nonāca patstāvīgi.

Šī atkāpe bija vajadzīga tikai tāpēc, lai vēlreiz atkārtotu: pirms desmit gadiem TĀ NEBIJA LITERATŪRA. Turpretī tagad Einfeldu labprāt drukā, prasa vēl un arī prēmijas met pakal. Patlaban TĀ IR LITERATŪRA. Tātad — šai laikposmā kaut kas ir mainījies: kaut kas tik ļoti būtisks, ka mainījies pats priekšstats par to, kas ir literatūra.

B. Ir ļoti viegli pateikt — kaut kas ir mainījies. Kas tad īsti ir — vai varētu būt — šis *kaut kas*? Nobīde ir pārāk būtiska, lai fiksētu tikai tās ārišķīgās pazīmes. Rakstot presē par Einfeldu, mēs jau vairākkārt esam atzinuši, ka tradicionālā literatūras analīzes valoda — sižets, motīvi, tēli utt. — šai gadījumā zaudē jēgu. Manuprāt, runājot par Einfelda prozu, iespējams atrast divas izejas. Pirmā — tā ir dekonstrukcija, turklāt nevis dekonstrukcijas amerikanizētais un vairāk vai mazāk dogmātiskais variants, bet gan tā dekonstrukcija, par ko Deridā izteicās, ka ikkatram tekstam jārada sava dekonstrukcijas metode.

G. Šī izeja ved tieši strupceļā, tiesa gan, ļoti skaistā strupceļā. Dekonstruēt Einfelda prozu — tas nozīmē uzrakstīt bezmaz monogrāfiju par pāris lappušu garu tekstu. Interpretāciju ugunošana būs nenoliedzami iespaidīga, tik nav skaidrs, kur pēc tam ar šo papīru blāķi likties.

B. Tā nav Einfelda problēma vien. Dekonstrukcija vispār var pastāvēt tikai ekonomiski attīstītās valstīs, kur universitātes un visādi fondi var atļauties finansēt šo bezgala pašmērķīgo žanru. Monogrāfijā fiksēt pāris laikā un telpā attālinātu tekstu attiecības — tā nūdien ir milzīga izšķērdība.

Bet ir vēl viena izeja — mēģināt formulēt, kāda jēga ir Einfeldam *kā parādībai*. Ko viņš dod literatūrai? No kurienes — un kāpēc — cēlies?

G. Vai tu gribi teikt, ka Einfelda parādīšanās ir likumsakarīga?

B. Gandrīz. Ja nebūtu Einfelda, būtu kāds cits — droši vien vairāk vai mazāk atšķirīgs un tomēr tāds, kas darbojas tai pašā virzienā. Literatūra ir tāda madāma, kas mūžam grib izskatīties jauna. Patiesībā gan viņa lieliski apzinās savu vecumu, viņa nemītīgi papildina savu klasiku panteonu, liek lietā gadu tūkstošos iegūto pieredzi — tomēr izskatīties viņa grib jauna, svaiga un neiepazīta. Rakstnieks bieži vien ir tikai instruments literatūras rokās. Ja šī cimperlīgā madāma pieprasa sev jaunību un ja rakstnieks nav aizkorķējis savus dzirdes orgānus ar pieredzi (pieredze ļoti bieži mēdz pārtapt inercē), tad — kas viņam atliek?

Viņam nākas doties ekspedīcijā uz literatūras perifēriju, uz to vietu, kur tas, ko mēs dēvējam par literatūru, robežojas ar to, ko mums negribētos dēvēt par literatūru. Turklāt perifērijā ir uzkrājies milzums kultūras vērtību, kas šimbrīžam šķiet galīgi liekas un nevajadzīgas, bet ar kuru palīdzību literatūra savu ģīmi var uzsmiņķēt krietni pievilcīgāku.

Kad jaunības eliksīrs ir atrasts un celts dienasgaismā, uzreiz rodas jautājums: vai tā vispār ir literatūra? Jāatceras, ka visupirms šis jautājums rodas ne kritiķim un arī ne lasītājam, bet gan autoram. T. i., literatūra *sev jautā, kas viņa ir?* Literatūra sāk apzināties sevi kā dzīvu un kustīgu radību, nevis kā mehānisku tekstu ģeneratoru, kas paredzēts vienīgi lasītāju izklaidēšanai. Protams, uz šo jautājumu nav jēgas atbildēt ar definīciju vai koncepciju — gan jau to agrāk vai vēlāk izdarīs kritika visdažādākos veidos. Atbilde būs konkrētais teksts, kas, ieraudzījis dienas gaismu, pasludinās: *rau, es esmu literatūra!* Līdz ar jautājumu par literatūru rodas vesela virkne citu jautājumu. Piemēram — *kā lai es pasaku to, ko gribu pateikt?* Citiem vārdiem, parādās literatūras *mūžīgais jautājums: KĀ RAKSTĪT?* Literatūra koncentrējas uz sevi, uz savām *iekšējām problēmām*, šķietamām marginālījām un refleksijām. Līdz ar to visa veida utilitārisms un arī realitātes kārdinājumi atbīdās dibenplānā.

Atbildes meklēšana, protams, ir sarežģīts process, kas ilgst ne jau vienu, divus vai trīs gadus. Tiek izspēlēti neskaitāmi, brīžiem varbūt galīgi šizofrēniski vai grafomāniski atbilžu varianti — taču visa pamatā ir jautājums: vai tā *VĒL* ir literatūra. Jautājumi un atbilžu versijas nekur nepazūd — viņi uzkrājas, kombinējas, savā starpā ecējas — un iznākamā var mainīties kultūras kods. Tas kods, ar kura palīdzību mēs aprakstām sevi un pasauli un kā dēļ vispār kaut ko redzam un varam spriest par ieraudzīto.

Un, lūk: Einfelds ir viena no radikālākām šā procesa izpausmēm. Līdzīgi kā Ozoliņa "Dukts" pirms dažiem gadiem. Tāda ir Einfelda *kā parādības* jēga, un tāpēc, manuprāt, viņa parādīšanās ir likumsakarīga.

G. Tu pieminēji šizofrēniķus un grafomānus. Vai tev nekad nav ienācis prātā, ka Einfelds ir, teiksim, visparastākais āksts, kas izspīlēti demonstrē savu atšķirīgumu?

B. Tiesa, literatūrā ākstu vienmēr ir atliku likām, bet viņi lielākoties ir sekundāra parādība. Ākstam ir svarīgs vienreizējs *uznāciens uz skatuves*. Viņš parādās, pievērš sev uzmanību ar savu atšķirīgumu, varbūt arī izpelnās aplausus, bet pēc tam parasti apslīkst sadzīvē, met rakstīšanai mieru un stāsta leģendas par savu izlēcienu. Viņš var radīt īslai-cīgu efektu, bet ne radīt savu poētiku. Turpretī Einfelda poētika ir ārkārtīgi organiska — to jūt intuitīvi, bez jebkādas analīzes. Visviens, teksts sacerēts šodien vai pirms pieciem gadiem — jau no pirmā acu uzmetiena skaidrs, ka tā autors ir Einfelds. Aforisms, ka ikkatrs rakstnieks visu mūžu raksta vienu un to pašu grāmatu, šai gadījumā ir precīzs.

G. Jā, tas ir tas āķis, ka intuitīvi varam fiksēt: pastāv Einfelda poētika.

Bet ko tālāk? Šķiet, to atšifrēt tik grūti ir tāpēc, ka tā patiesi dzimusi *dabiskā ceļā*, nevis radīta mākslīgi, vadoties pēc gataviem paraugiem. Arī visas šīs intelektuālās vai absurdās padarīšanas jāizjūt kā personisks pārdzīvojums — vai, piemēram, intelektuāls piedzīvojums — tikai tad tām ir jēga. Ceļojums uz literatūras perifēriju kā personisks pārdzīvojums.

B. Manuprāt, Einfelds prozai — vismaz pagaidām, kamēr nav izdota viņa "Cūku grāmata" —, var tuvināties tikai frāzes vai pat tikai viena vārda līmenī. Svarīgākais ir tas, ko viņš izdara ar vārdiem. Einfelds semantikā pastāv kaut kāda nobīde: vārdu jēdzieniskie lauki nevis saākējas cits ar citu (kā tas notiek, piemēram, mūsu dialogā vai jebkurā citā daudz maz tradicionālā tekstā), bet gan knapi saskaras. Vārds vairs nav tāds, kādu mēs esam ieradusi viņu redzēt, — un tomēr tas ir tas pats vārds. Vārds vairs nav nekustīgs ķieģelītis valodas sienā — starp vārda ierasto nozīmi un Einfelds nozīmi uzreiz rodas saspīlējums; vārds atdzīvojas un no viņa tiecas izšķīlties kādas jaunas jēgas. Einfelds atjaunina valodu.

Vislabāk tas jūtams jēdzienos, kas pārņemti no kultūras vēstures. Einfeldam pavid, teiksim, Tristans un Izolde, Frankenšteins, Ēzops, Artemīda u. c. Taču viņa tekstā šie jēdzieni — precīzāk, tie vairs nav jēdzieni, bet gan kultūrvēsturiskas metaforas, — kļūst pilnīgi sveši. Einfelds it kā atgādina, ka galu galā tie ir tikai vārdi — un tikai no autora ir atkarīgs tas, ar kādu jēgu tie tiks apveltīti. Īpatnējākais ir tas, ka Einfelds Tristans, Izolde, Frankenšteins utt. maina tās asociācijas, kas ar šiem jēdzieniem saistās mūsu apziņā. Mērijas Šellijas Frankenšteins vairs nav vientuļš. *Un mainīsies stāstamais, mainīsies arī jūsu acis un prāti*, kā teikts "Svešajās kāpnēs".

Tas pats sakāms arī par citiem teksta elementiem. Es nezinu, cik apzināti Einfelds to dara, bet viņš nepārtraukti kaut ko citē, citātu sagrozīdams un deformēdams līdz nepazīšanai. Folkloras un mitoloģijas elementus nav vērts nemaz pieminēt — tie samanāmi jau no pirmā acu uzmetiena. Brīžiem dažas frāzes sāk ost gluži vai pēc Apsīšu Jēkaba, Blaumaņa vai kāda cita latviešu klasiķa, kam pāri pārlieta Ničes mērce (precīzāk, tas ir Plūdoņa latviskotais Niče — es runāju par intonācijām, nevis par idejām). Tāpat, piemēram, "Misē" aprakstītais internāts ir aizdomīgi pazīstams, bet es nudien nevaru pateikt, kāpēc man tā liekas un kurā tekstā esmu manījis līdzīgu internātu. Var atrast paralēles ar Gombroviča un jo sevišķi Borisa Viāna prozu. Ir arī tāds kā vizionārisms — un uzreiz iešaujas prātā asociācijas ar Bēmi, Banjanu, Svēdenborgu...

G. Nu jau nu gan!

B. Šitā gan. "Zvaigžņu meli", "Bērnu zemeslode", "Svešās kāpnēs", varbūt vēl daži — tās ir vēl klasiskākas apokaliptiskās vīzijas par klasiskajām (jo minētie vizionāristi savas vīzijas veidoja kā racionāli izvērstas konstrukcijas, turpretī Einfelds prozā funkcionē *nestandarta* iztēles loģika). Tieši tur meklējama Einfelds prozas burvība — viņš pieļauj

pilnīgu interpretāciju brīvību. Perifērijā viss ir atļauts, kamēr tajā nav sākušas darboties dzelžainās centra likumsakarības. Es jau teicu — vārdu konstantās jēgas Einfeldam nav svarīgas; daudz būtiskākas ir šo vārdu uzšķiltās marginālās jēgas.

G. Tiktāl viss kārtībā. "Mēness bērnam", šķiet, patiesi lemts laimīgais liktenis atstāt pamatīgi iebrauktu sliedi literatūrā, tāpat arī drīzumā gaidāmajai "Cūku grāmatai". Pēc tam droši vien sekos vēl viena īsprozas grāmata, ne sliktāka — un ne labāka — par šīm divām (mēs jau esam rakstījuši par to, ka Einfelda prozā zūd kvalitātes kategorija — nav iespējams fiksēt, kurš teksts ir *labāks*, kurš — *sliktāks*; kaut gan, manuprāt, iespaidīgāki ir plašākie teksti — tajos samanāma tāda kā metaforu dinamika). Nudien nav skaidrs, ko viņš iesāks tālāk. Einfelda rakstība ir ārkārtīgi konsekventa — tā var pastāvēt tikai *vienā eksemplārā*; nav jēgas rakstīt *kā Einfeldam*, arī pašam autoram ne. Ar to es gribu teikt, ka drīzumā var pienākt brīdis, kad Einfelda poētika savas funkcijas literatūrā būs izpildījusi — paplašinājusi literatūras teritoriju. Literatūra aizies uz priekšu, iekāps 21. gadsimtā — radīsies citas intereses, citas teritorijas —, kamēr Einfelds paliks mīcāmijs pats savos deviņdesmitajos gados. Ne velti Ozoliņš pēc "Dukta" pārkvalificējās par politisko komentētāju — "Dukts" bija pārvērties par krātiņu, kurā iesprots tā autors. Līdzīgas briesmas draud Einfeldam. Paplašinādam literatūras teritoriju, viņš ir novilcis nepārkāpjamas robežas sev. Es nezinu, kā viņš no šī strupceļa tiks laukā.

Pagaidām tas vēl nav īsti aktuāli — pagaidām viņa prozā joprojām aplēptas milzīgas jaunrades potences.

B. Jā, tā ir vēl viena perifērijas literatūras īpatnība — tā ir samērā maza, bet jaunrades potences tajā ir milzīgas. Dažkārt pat dažas it kā nejaušas frāzes spēj mainīt literārā procesa ritējumu — ar nosacījumu, ka literatūra ir gatava šīs frāzes uz klausīt.

Potences ir arī **Noras Ikstenas** pirmajā prozas grāmatā "**Nieki un izpriecas**" ("Karogs"). Viņa nāk aptuveni no tā paša perifērijas apgabala, no kurienes cēlies Einfelds. Atšķirība vien tā, ka Einfelds uz savas adatas smailes izmanās satupināt kādus simt eņģelus, bet Ikstena adatas smaili pārtapina eņģeļu aerodromā.

G. Atļaušos nepiekrīst par perifēriju. Manuprāt, "Nieki un izpriecas" ir diezgan tradicionāli liriski pastāstiņi. Ikstena raksta visādus niekus un pēc tam pati priecājas par sacerēto. Visi tie savādnieki un dīvaini, ar kuriem pārblīvēti viņas stāsti, klist literatūrā jau no sākta gala un drīzāk raksturo autorei romantisko pasaules uztveri.

B. Tā tikai liekas. Īstenībā lieta ir krietni sarežģītāka. Arī Ikstenas prozā pastāv tradicionālo struktūru deformācijas, tikai ne tik klaji kā Einfeldam. Ikstena nerada lamatas pati sev — viņas proza ir telpa ar daudzām izejām.

Mēģināsim aptuveni ieskicēt Ikstenas teritoriju. Šim nolūkam sāksim no acīm redzamā un dažkārt pavisam nebūtiskā — no darbības

personu vārdiem. Tie — un atkal jāpiesauc Einfelds — ir apveltīti ar pamatīgu kultūras bagāžu. Mazliet divaini (*Nebeidzamie uzjautrinājumi, kurus allaž izraisīja Rūriks vārds.*), mazliet arhaiski ar antīku vai bībelisku pieskaņu (Marks, Kornēlija, Augustīns, Terēze, Lea, Patrīcija u. c.) — un reizē efektīgi un uzkrītoši. Pārāk uzkrītoši.

G. Tas ir mājiens ar sētas mietu. Ja šīs personas ir divainas, tad arī viņu vārdiem jābūt divainiem. Tāds ar tādu saprotas.

B. Diez vai to vajadzētu interpretēt tik tieši. Drīzāk tie ir *kultūras vīrusi* (Bodrijārs), kas aplipina visu tekstu ar savu miglaino jēgu. Pārsvārā tie nav saistīti ne ar ko konkrētu (izņēmums ir vienīgi Augustīns un Terēze, ko stāsta virsraksts — “Svēto izpriecās” — uzreiz automātiski saista ar Sv. Augustīnu un Sv. Terēzi). Kā jau teikts, lielākoties to cilme meklējama antīkajā kultūrā — tas nozīmē, tie pastāv *ārpus konkurences* — ārpus laika un telpas. Gadu tūkstošos tie ir pārsātinājušies ar jēgu; tie paplašina teksta robežas — tikai nav skaidrs, kādā virzienā. Iespējams, šai gadījumā skaidrībai nemaz nav jābūt.

G. Man liekas, dažkārt šīs personas nemaz nav cilvēki, bet gan kādas citas mīklainas radībības — līdzīgas tām, kas pudzinās Zelmeņa un Einfelda prozā. Patrīcija no “Patrīcijas trejādās pārvērtības” tiklab varētu būt arī, piemēram, bruņurupucis.

B. Un tomēr šim radībnām nekas cilvēcisks nav svešs. Bruņurupucis, starp citu, ir veiksmīgs apzīmējums. Ikstenas aprakstītās personas ir pagalam mazkustīgas un uz refleksijām noskaņotas, gluži kā bruņurupuči. Pasaule ārpus viņiem praktiski nepastāv — *īstā* pasaule ir viņos iekšā, zem bruņām.

Savulaik Alēns Rob Grijē apgalvoja, ka, lai atjauninātu literatūru, vispirmām kārtām jāiznīdē personāži un sižeti. Šai procesā ir piedalīga arī Ikstena. Savus antīkos bruņurupučus viņa ir bezpersoniskojusi līdz galīgai anonimitātei — viņi visi runā vienā balsī, un viņiem nepiemīt tas, ko kritika mēdz dēvēt par individualitāti. Šis tīri marginālais efekts cieši saistīts ar turpmāko — ar to, ka Ikstenas prozā būtībā nav konkrētas vides un laika.

G. Tā ir visu iesācēju mūžīgā problēma. Roberts Mūks teiktu, ka viņi *mūžību izmanto par drēbju pakaramo*. Viņi mēģina atbrīvoties no konkrētības, no reālajām un līdināties filozofiskos augstumos, taču īstenībā sanāk plakana dažu vispārzināmu prātniecisku ideju reproducēšana. Vairīšanās no reālajām patiesībā nozīmē to, ka autors neprot ar tām rīkoties. *Nekur nekādā* der vienīgi pasakām.

B. Tā ir reālprozas centra adepts ideja — un, uzskatīdami to par pašsaprotamu aksiomu, viņi pat necenšas to pierādīt. Taču būtība meklējama kur citur. Vienalga, autors ir reālists vai kāds cits *-ists*, viņš rada savu personisko semiotisko telpu. Jautājums ir: cik šī telpa harmoniska un organiska. Ja autors radījis sev spēles likumus, viņam jāmēģina tos realizēt visaugstākajā līmenī. Ja tas netiek darīts, viņa semiotiskā katedrāle pārvēršas kāršu namiņā. Un tad nāk kritiķis naglotiem zāba-

kiem, kur nu, nevajag nekādus naglotos zābakus, atliek uzpūst šaubu elpu, lai katedrāle sabruktu galīgi plakanā divdimensiju virsmā.

Ikstenai raksturīgs tāds kā *rituālu laiks* — laiks, kad funkcionē visādi rituāli, — pārcelšanas un sētnieka rituāls "Rūrīkā", Sievas — Sievietes — Meitenes rituāli "Patricijas trejādā pārvērtībā", ikdienišķie *loga rituāli* "Danielas seansā", Pipes *puķu mauzoleji* "Līdzsvara zudumā" u. c. Reizumis šie rituāli ir drusku arhaiski (karošu grebšana "Marka monologā" vai tirgus "Svēto izpriecās") un drīzāk atgādina citātus; tāpat arī valoda ir mazliet deformēta — pastāv kāda grūti fiksējama semantiskā nobīde, kuras dēļ Ikstenas proza drusku ož pēc vecām istabaugšām ar visiem tur atrodamajiem brīnišķīgajiem un galīgi nederīgajiem krāmiem.

Tātad — no vienas puses rituāli, gadsimtu stiprināta stabilitāte. Taču, no otras puses — nosliece uz absolūtu nenoteiktību. Šim nolūkam Ikstena bieži izmanto sapņa poētiku.

G. Literatūrā sapņi nav paciešami. Es parasti vispār izlaižu sapņu aprakstus. Lielākoties tie liecina par to, ka autors citīgi lasījis vai nu Freidu, vai visādus sapņu tulkus un tad sabāzis sapņa aprakstā visus tos krāmus, ko nav mācējis izmantot pārējā tekstā. Sapņu apraksti ir tik pliekani daiļrunīgi un didaktiski, ka metas nelabi ap dūšu.

B. Sapņim Ikstenas prozā ir citas funkcijas. Kā teikts "Svēto izpriecās": *Šajā pirtī, Augustīn, realitāte bija šķitums un otrādi — te viss notika vienlaicīgi, te varēja aizmirsties un attapties, bet nevarēja pamosties, jo viss bija viens* (no Einfelda tekstiem šādus pašraksturojošus aforismus vis nevarētu izfiltrēt). Ikstenai sapnis nav komentārs, kas paskaidro kādu notikumu vai pārdzīvojumu pārējā tekstā, — viņai plaista starp realitāti un šķitumu ir tik mikroskopiski maza, ka to nav jēgas pat pieminēt. "Marka monologā" teksts projicējas reizē īstenībā un sapnī; "Svēto izpriecās" nav robežas starp sapni un nomodu; "Gadījumā ar Kornēliju" vizija saslēdzas gredzenā ar īstenību — vizija veido īstenību un otrādi; "Patricijas trejādā pārvērtībā" pavīd *sapnis sapnī*, kas zināmā mērā radniecīgs borhesiskam *es redzu sapnī kādu, kas ir nosapņojis mani*. Secinājums uzprasās pats: ja arī Ikstena dažkārt piemin realitāti vai īstenību, tad drīzāk *pieklājības labad* — patiesībā sapnis viņai ir paņēmieni, ar ko var atbrīvoties no reālprozā dominējošās lineārās loģikas un cēloņsakarības. Ja Ikstenas prozā kaut kas notiek, tad tam nevajag ne cēloņa, ne izskaidrojuma — notiek gluži vienkārši tāpēc, ka notiek.

G. Īstenībā tie nemaz nav sapņi — tie ir stāsti par sapņiem, kas nebūt nav viens un tas pats. Stāsts par sapni raksturo ne tik daudz pašu sapni, cik valodas nespēju to izstāstīt.

B. Pareizi, Ikstena ne tikai sapņo, bet arī stāsta stāstus. Izstāstītais stāsts. Manuprāt, šis jēdziens ir viņas prozas atslēga — un tieši tam ir pakārtots arī izstāstītā sapņa jēdziens.

G. Tas saistās ar ietvara kompozīciju, vienu no klasiskās noveles stūrakmeņiem. Proti, autors stāsta par tikšanos ar kādu cilvēku, kas viņam izstāstījis stāstu, kurš arī veido attiecīgo noveli. Tādējādi viņš, no

vienas puses, novel visu atbildību no sevis — viņš var klāstīt pēdīgās mulķības, jo to *īstais autors tak ir cits*, bet, no otras, iznīdē ticamības kategoriju — lasītājam uzreiz ir skaidrs, ka tās ir mulķības. Citiem vārdiem, literatūra. Reālisma pūķim vienā rāvienā galva nost.

B. Ikstenas stāsti stāstos gan varbūt ir saistīti ar klasisko ietvara kompozīciju, tomēr ne tik tieši. Kā rakstīja Liotārs, reālisms protot izvairīties no jautājuma par realitāti. Ikstenas izstāstītajos sapņos un stāstos šis jautājums ir uztverts krietni saasināti — kā vārdu un īstenības attiecību problēma. Jo sevišķi tas jūtams stāstā “Jorēna dienas”. Tajā kāds anonīms *es* katru dienu raksta vēstules dzīves apskādētajam Jorēnam, kurās izklāstīti visi tie notikumi, kas attiecīgajā dienā Jorēnam jāpiedzīvo (īstenībā gan vēstules nav ne rīkojumi, ne pavēles, ne norādījumi, bet drīzāk refleksijas par iespējamo). Kolīdz Jorēns vairs nesaņem kārtējo vēstuli, viņš izdara pašnāvību. T. i., vārds nosaka esamību — sākumā vienmēr ir vārds — zaudējis vārdu, Jorēns zaudē visu pasauli. Viņš atjēdzas tukšā bezvārdu telpā, kas būtībā ir nāves metafora, — un, saprotams, starp nāves metaforu un pašu nāvi lielas atšķirības nav.

G. “Jorēna dienām” iespējama arī cita interpretācija. Šķiet, nav nejaušība, ka tekstā pavid visu laiku ģeniālākās stāstnieces Šeherezades vārds. Tas ir mājiens, ka “Jorēna dienas” apspēlē “1001 nakts pasakas”. Atcerēsimies, ka Šeherezadei katru nakti bija jāstāsta savam sultānam, kalifam — vai kā viņu tur vēl sauca — pasakas; kolīdz viņai aptrūktos stāstāmā, viņa tiktu sodīta ar nāvi. Ikstena savā stāstā naktis pārtaisījusi par dienām un arī mainījusi lomas: anonīmais *es*, kas reizē ir Šeherezade, stāsta ikdienišķās mūslaiku pasacīņas, taču ar nāvi tiek sodīts Jorēns, kas šīs pasakas uzklasa. Tā ir sižetiskā inversija, viens no intelektuāļu iemīļotākiem paņēmieniem.

B. Šādi interpretējot, mēs brīnumainas lietas varam izinterpretēt laukā. Nu, piemēram: sākumā bija vārds; *es* teiktais vārds rada Jorēna esamību; *es* sešas dienas raksta vēstules, bet septītajā met mieru un atpūšas. Arī Dievs septītajā dienā likās uz auss — būtu viņš vēl drusku piestrādājis, mūsu pasaulītei droši vien būtu krietni labāka kvalitāte.

G. Tā ir labas prozas svarīgākā pazīme: grozi kā gribi — no visām pusēm spīd.

B. Nu vietā atgādināt reiz jau minēto jautājumu, ko sev uzdod literatūra: *kas viņa patlaban ir?* Būtībā tieši no šī jautājuma izriet Ikstenas uzstājīgā nosliece apcerēt vārdu spēku un vārdu attiecības ar īstenību. Tas jūtams ne jau “Jorēna dienās” vien. Arī “Danielas seansā” Daniela izdomā pretējās mājas iemītnieku dzīves, tāpat ir neskaitāmas iespējamās variācijas — visas vienlīdz ticamas — par Genovefās personību “Neticīgās Leas grēksūdžē” u. c. Perifērijas literatūrai trūkst centra iedomīgās pašpārlicinātības — viņa nemitīgi tiecas apšaubīt uzrakstīto un izspēlēt citus variantus. Protams, tas tiek darīts diezgan hiperbolizētā formā.

Domājams, pienācis brīdis pavilkt svītru “Niekiem un izpriecām”.

Visi šie Ikstenas prozas elementi — savādnieki, sapņi, *stāsts stāstā*, atsacīšanās no lineārās loģikas un sižeta, neskaitāmās literārās alūzijas — kalpo vienam vienīgam mērķim: radīt metaforas.

G. Lai to pateiktu, nemaz nebija vajadzīga tik gara runāšana. Tas, ka "Rūriku" iespējams uztvert kā vientulības metaforu, bija redzams jau no pirmā acu uzmetiena.

B. Tai nabaga visādu sentimentāli noskaņotu rakstītāju apskādētajai vientulības metaforai arī derēja iepūst jaunu dzīvību. Turklāt "Rūriks" ir izņēmums (šķiet, tas ir arī viens no pirmajiem Ikstenas publicētajiem stāstiem) — tajā metafora ir daudz maz konceptualizēta. Pārējie stāsti iezīmē kādu ārkārtīgi interesantu procesu: Ikstena mēģina tuvināties metaforai, reizē atbrīvojoties no visa, kas to varētu raksturot tieši un precīzi. Viņa atbrīvo metaforu no utilitārisma. Baraba, kas sludina, ka laime esot nāve, un uzlabo Leonardo da Vinči un van Goga darbus; Pipes *puķu mauzoleji*, Augustīns un Terēze, *divas ūdens piles*, kas stāsta viens otram savus sapņus, zinot, ka otrs tos nedzirdēs; Asnāte, viņas čigāni un turpat blakus karošu grebējs pulkvedis Žids, utt. Lielākoties tās visas ir absolūti bezjēdzīgas un bezmērķīgas darbības, kas paceltas metaforas līmenī. Ceļš, kas ved loģiskā, taču ne emocionālā strupceļā. Literatūra, kas vajadzīga nevis kādiem agrāk vai vēlāk sasniedzamiem mērķiem, bet gan kas ir gluži vienkārši tāpēc, ka ir. Teksts, kas pats attaisno savu esamību. Tika jau teikts, ka Ikstena atsakās no lineārās loģikas un sižeta — viņas stāsti atgādina nevis pērlītes, kas savērtas uz sižeta diega, bet gan gaisa baloniņus, kas piepūšas vienmērīgi visos virzienos. Tas nūdien būtu interesanti, ja viņai kādreiz ienāktu prātā doma kādu no saviem gaisa baloniņiem uzpūst par romānu.

G. Ir arī romāns, kas iederīgs mūsu sarunā. Proti, **Jura Roziša** debijas romāns "**Kuņas dēls**", kas, vairākus gadus izklejoties pa dažādām izdevniecībām, gluži negaidīti ieguva pirmo prēmiju 1994. gada "Karoga" romānu konkursā. "Kuņas dēls" noteikti ir mitoloģisks romāns...

B. Mitoloģiskā romāna jēdziens ir tik plašs, ka, manuprāt, vairs nenožīmē neko. Mūslaikos vispār grūti iedomāties kādu romānu — protams, ja attiecīgais teksts patiesi pelnījis romāna apzīmējumu — kurā nebūtu kāda mīta elementu. Mēs varam no jebkura romāna izķeksēt laukā kamolīti (līdzīgu tam, kāds piederēja Kuņasdēlam), ritināt un ritināt to atpakaļ — un gan jau noteikti atdurtos kādā mītā.

G. Jā, mīts, protams, ir arī modeslieta. Liekas, mitoloģiskais romāns varētu būt nevis teksts, kam mīta elementi mehāniski piekabīnāti klāt (kā obligātais bagāžas vagona vilcienam), bet gan teksts, kurā mīts veido tā poētiku. Atkabīnot vilcienam bagāžas vagonu, vilciena funkcijas būtiski nemainās, turpretī, iznīdējot no "Kuņas dēla" mītu, pazūd viss romāns. Nevis, teiksim, *mīta pavedieni* ir ievīti romānā, bet gan romāns *izaug* no mīta. Senīki savā ģeniālajā naivumā ir izkaisījuši apbrīnojami auglīgas sēklas.

B. Taču te uzreiz rodas jautājums: vai "Kuņas dēls" ir iederīgs mūsu

sarunā par perifērijas īpatnībām? Man liekas, ka tas ir tik centrāls romāns, cik nu vien romāns var būt centrāls. Visa šī beidzamā pusgadsimta vēstures apjēgšanas mēģinājumi, trimdas problēmas u. c. Drīzāk tas ir "romāns ar ideju".

G. Vēlreiz jāuzsver, ka centra un perifērijas attiecības nav statiska situācija, bet gan nepārtraukts kustību un pārmaiņu process. Literatūrā vispār statistisku situāciju var fiksēt tikai ar bezgalgarām atrunām par fiksēšanas metodi. Mazliet vienkāršojot, varētu teikt, ka septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados literatūras centrā atradās *teksts ar ideju* (turklāt arī tolaik, protams, risinājās centra un perifērijas attiecības — piemēram, no perifērijas nāca Ziedoņa "Kurzemīte" un "Epifānijas"). Turpretī patlaban *teksts ar ideju* pārvietojas uz perifēriju, bet no perifērijas nāk *teksts vispār*.

Tātad — kāda vieta šajā dinamikā varētu būt Roziša "Kupas dēlam". Manuprāt, tas ir gandrīz romāna ideālais modelis — vismaz patlaban. "Kupas dēlā" starp centra un perifērijas elementiem valda tik stabils līdzsvars, ka vairs nav lielas jēgas runāt par centru un perifēriju. Iespējams, šī modeļa virzienā pamazām kustēsies visa latviešu proza. Tas sasaucas ar procesiem, kas beidzamajos pārdesmit gados noris rietumzemēs. Proti, "Kupas dēls" aizrauj sižetiski — jo nu jau pagātnē ir modernismam raksturīgā tēze, ka laba literatūra var būt tikai nešķīsti garlaicīga un ka labas literatūras lasīšanai vajadzīga piepūle. (Par to liecina kaut vai nesen latviskotais Patrika Ziskinda romāns "Parfims".) "Kupas dēls" ir augsti intelektuālā līmenī, un tieši tāpēc tam piemīt iepriekšminētā labas prozas pazīme: grozi kā gribi, spīd no visām pusēm.

Tomēr te atkal jārunā par intuitīvām būšanām. Tu lasi tekstu — un piepeši jūti, ka *tas kaut kas ir*. Teksts ir atrāviens no pārēja konteksta, pārsniedzis kādu kvalitatīvu līmeni un atrodas ārpus konkurences. Analīze to nav spējīga pierādīt. "Kupas dēls" ir viens no retajiem romāniem, kas ir pārsniedzis šo kvalitatīvo līmeni, — un tam nekaitē arī atsevišķie acīmredzjamie defekti. Teiksim, tādas ir epizodes par Kupas dēla piederējumiem Latvijā (Krišus, puisis ar rētu, varenā krievu sišana pie Operas, pagrīdnieki zemzemē), kas liekas vai nu naivas, vai arī autors tajās ir pārmitoloģizējies līdz nejēdzībai. Tomēr šīs epizodes dīvainā kārtā nav spējīgas izmainīt kopējo priekšstatu par romānu.

B. "Kupas dēlam" gan jau ir analogs latviešu literatūrā — Visvalža Lāma "Kēves dēls Kurbads". Sižetiskās paralēles ir ārkārtīgi uzkrītošas.

G. Tā ir ārēja analogija. Lāms ir izmantojis to pašu mītu, ko Rozišs, bet diemžēl Lāms savu visai apjomīgo un spīdoši izstrādāto tekstu bija veidojis kā ilustrāciju idejai. Tas tad arī nogalēja Lāma romānu. Turpretī Roziša "Kupas dēlā" poētiku rada, no vienas puses, mitoloģiskais tīklojums, no otras — valodas haoss. Rozišs netiecas ne ilustrēt kādu ideju, ne mītu.

"Kupas dēlā" ir viss, kā jau mitoloģiskajā romānā pienāktos būt. Pamats, protams, ir teiksma par Kurbadu (atcerēsimies, ka to izmantoja

arī Pumpurs; tomēr der atcerēties arī to, ka mums pazīstamā pasaka par Kurbadu īstenībā ir jaunlaiku darinājums, kas veidots pēc arhaiskāka modeļa motīviem, — un, šķiet, tieši šī īpatnība — Kurbads ir piemērots mūsdienu cilvēka uztverei — ir noteikusi teiksmas popularitāti). Kuņas dēla piedzimšana gan ir daudz maz reālistiskota, tomēr daži mīta elementi atrodami arī šeit (zivs kā auglības simbols daudzās mitoloģijās: Priekšsēža un Pārvaldnieka sievas ēd zivju viru, bet Kuņa un bezvārda sieviete — ķidas; drīz pēc tam viņām visām piedzimst dēli).

B. Kāpēc autors teiksmā minēto ķēvi aizvietojis ar klaidonīgo Kuņu?

G. Tas ir perifērijas literatūrai raksturīgais dialogs *augstais — zemais*. Kā raksta Haralds Biezais, seniņiem zirgs bijis tik ļoti saistīts ar viņu esamību, ka kļuvis gandrīz svēts dzīvnieks (ne velti latviešu gaismas dievs Ūsiņš, viena no augstākajām dievībām, bijis arī zirgu aizgādājis) — un acīm redzot tieši tāpēc pasakainais varonis Kurbads ir ķēves dēls. Turpretī suns, vēl jo vairāk pakļidenis, lai cik jauks un simpātisks radījums, tomēr pieder esamības ikdienišķajai sfērai. Tātad zirgs mitoloģiskajā pasaules redzējumā ir centrā, turpretī suns — bezgala tālā perifērijā. Jāuzsver, ka arhaiskā mīta modeļa adekvāta atveidošana mūsdienās vairs nav iespējama tā vienkāršā iemesla dēļ, ka intelektuāļi mītu spēj uztvert tikai un vienīgi kā apspēles objektu.

Šo atkāpi vajadzēja tālab, lai iezīmētu vienu no "Kuņas dēla" poētikas stūrakmeņiem — parodisko spēli, centra *augsto* jēdzienu izstumšanu un aizvietošanu ar *zemajiem*. Tā ir tipiska perifēriskās literatūras īpatnība. Ne jau tikai Kuņas dēla cilme ir šīs spēles rezultāts — *augstā un zemā* dialogs turpinās visā romāna ritējumā visdažādākajos līmeņos un variācijās. Kaut vai, piemēram, komiskā *tchuskas* ambivalence, ko var uztvert arī kā ēsmu freidomaniakiem.

Būtībā mīts "Kuņas dēlā" atgādina tādu kā krustu šķērsu tīklojumu, kas caurauž visu romāna semiotisko telpu. Ir vieglāk samanāmi mezglpunkti, starp kuriem nemitīgi kursē Kuņas dēls, un ir tukšie laukumi, kurus autors aizpildījis pēc savas gaumes un patikšanas. Mezglpunkti varētu būt, piemēram, tradicionālā *tchuskas* kaušana (t. i., pūķa nogalēšana), kas noslēgumā eleganti saslēdzas kopā ar kādas gleznas sižetu; arī tikpat tradicionālie Kuņas dēla varoņdarbi, precīzāk, šo varoņdarbu parodiska apspēlēšana; daudzkārtējā Kuņas dēla nokāpšana zemzemes mitoloģiskajā pasaulē; zivs zvīņas, ērgļa spalvas, kamoliņa u. c. motīvi. Arī lielie vēsturiskie satricinājumi atklājas kā mitoloģiski — šī vārda vistiesākajā nozīmē — procesi; tāpat mītiskā skatījumā uzlūkota *komunardu Latvija*.

B. Mīta tīklojuma mezglpunkti stabilizē romāna semiotisko telpu — tie ir kā pieturas punkti, pie kuriem Kuņas dēlam patverties valodas un metaforu haosā. Taču viņa kustība starp tiem ir drīzāk patvaļīga (t. i., pakļauta nevis mītam, bet gan autora iecerei). Viņš, piemēram, vairākkārt mēdz atgriezties vienos un tais pašos punktos un apspēlēt attiecīgos motīvus vēl reizi. Īstenībā mīts kā sižeta virzītājspēks funkcionē tikai

romāna sākumdaļā — pēc tam sākas variācijas, kas turklāt papildinātas ar dažādām efektīgām metaforām, kuras jau tā grotesko un deformēto romāna telpu sarežģī vēl vairāk (opozīcija *apakša un augša*, t. i., Kuņas dēla pazemes mitekļis un skats no mājas jumta; Marubijas krūms, šantras jēdziens; Kuņas dēla aklums; spēles ar romāna daļu virsrakstiem; pasaules kā valodas apgūšana u. c.)

G. Tātad — “Kuņas dēls” ir veiksmīgi izstrādāts mitoloģisks romāns. Taču ir kāda lieta, bez kuras “Kuņas dēls” būtu krietni trūcīgāks, kur nu, tādā gadījumā izčibētu viss romāns. Runa ir par fantastisko valodas haosu. Līdz šim kaut ko līdzīgu spēja dabūt gatavu tikai Marģeris Zariņš, un arī tikai daiļrades sākumposmā. Aplami būtu iedomāties, ka “Kuņas dēla” valodā aizrautīgi sarunājas un diskutē trimdas latvieši. Īstenībā tā ir mākslīgi radīta valoda — un apskaužami harmoniska un kolorīta valoda. Šajā haosā tomēr var šķirt vairākus slāņus. Pirmkārt, tas ir sprediķojošais bībeliskais ritms, ko lielākoties veido bezgalīgās teikumu virtenes, kas sākas ar *un*. Otrkārt, strupie, aprautie un šķietami nenoslīpētie teikumi, kas pārņemti no folkloras. Ir arī mūslaiku folkloras paraugi. Turklāt — ģenitālā ironija: Rozītis izmanās aprakstīt episkā manierē ne tikai Otrā pasaules kara norises, bet arī to, kā cienījamie latvi čurā tualetē (tas gan nav nekas īpaši jauns — jau Čaks pierādīja, ka ateja ir epa vērta). Starp citu, šī ipatnība sakņojas jau pieminētajā *augstā un zemā* dialogā, kas īstenojas arī valodas līmenī. Vēl — bezgala daudzie ģermānismi un anglicismi, vecvārdi, kuriozās sinonīmu virknes, skaņu atdarinājumi (ne velti titullapā teikts, ka pasaka lasāma skaļi). Tas viss — juku jukām. Šī valoda nebūt nav, teiksim, *papildu kolorīts* — tieši valoda stipri veido romāna poētiku.

B. Domājams, pienācis laiks likt mūsu sarunai punktu. Ārpus tās ir palikušas vēl vairākas šī gada pirmajā pusgadā izdotās grāmatas — kas arī būtu pelnījušas ievēribu (starp citu, šis pusgads, iespējams, liecina, ka vismaz prozā situācija pamazām stabilizējas — katrā ziņā galīgas draņķības tā kā nebūtu manītas). Tās tad lai paliek mūsu nākamajam dialogam. Tā iespējamā vadlīnija varētu būt apmēram šāda: reālā un mistificētā vēsture.

Anima un mātes arhetipa iezīmes Knuta Skujenieka dzejā

Pētot un analizējot Knuta Skujenieka liriku, visbiežāk tiek akcentēta folkloras ietekme dzejnieka poētiskajos tekstos. Bet folkloras sakņojas vēl dziļākā — mītiskajā slānī, kura klātbūtne dzejā lielākoties neapzināti izpaužas arhetipisko tēlu veidolā. Moderni racionālajam prātam tos grūti uztvert, līdz galam atšifrēt neiespējami. Tomēr tik ilgi, kamēr dzīvo kāda dzeja, laiks nemitīgi pieraksta jaunu kontekstu, citādu izlasījuma variantu. Balstoties paša dzejnieka atziņā, ka viņa lirikā stipri jūtama arhetipiskā domāšana,¹ esmu mēģinājusi gan intīmi klusinātājās, gan iekšējas smeldzes un aizturētas spriedzes piestrāvētajās vārmās uztautstīt un apzināt šoreiz vienas arhaiskās domāšanas sastāvdaļas — *animas*, kas K. Skujenieka dzejdarbos sakausējas ar mātes arhetipu, izpausmes arhetipisko tēlu formā, par atbalsta punktu izvēloties K. G. Junga teoriju.

Mīti netiek radīti, bet pārdzīvoti, un K. Skujenieka lirikā organiski savijas vairāki pārdzīvotuma slāņi, veidojot plašu arhetipisko elementu kopainu, kuras centrs un pamats — patība kā veselums. Pārējie arhetipi, kuru vidū nepārprotami samanāmas *anima* aprises, kā sazarots asinsvadu tīkls veido attīstības ceļu, kas ved uz pilnību, uz simbolisko dzīvības nepārtrauktības apla viduspunktu, pakāpeniski virzot un veicinot stabilas, harmoniskas personības izveidi. K. Skujenieka dzeja ir nesaraujams dialogs starp apziņu un zemapziņu, kurā ikviena nianse palīdz meklēt optimālo variantu personības pilnbrieda sasniegšanas mēģinājumā, psihiskās izaugsmes jeb Junga apzīmējumu lietojot, individuācijas gaitā. *Anima* klātbūtni patības apzināšanā K. Skujenieka darbos balsta un papildina gan bērna, varoņa un ēnas, gan atdzimšanas arhetipu saplūsmē un savstarpēja cauraušanās, kas rada pilnīgu, mākslinieciski vienotu poētiskā teksta panorāmu.

*Psihe ir visslēptākā dzīves noslēpuma daļa, un tai ir pašai sava īpaša, dīvaaina struktūra un forma, tāpat kā jebkuram organismam. (...) Struktūra ir dota; tas ir priekšnoteikums, kas radīts, lai būtu klāt it visos gadījumos.*² Ja ēnas izzināšana ir cilvēka tumšās puses izpēte un at-

Liene Katkovska

klāsme, tad pretējā dzimuma iezīmes ikviena psihē izsaka arhetipiskās formas, kuras Jungs apzīmējis ar *anima* un *animus*. Katrs indivīds sevi glabā pretējā dzimuma tēlu. *Anima* — kompensējoša figūra vīrietim jeb sievišķais sākums vīrietī, kas raksturo personas iekšējo ievirzi. *Anima*, būdama pastarpinājums, vidutājs *es* attiecībām ar katra indivīda dziļāko būtību, atklājas kā pretstats maskas arhetipam, kas vērsts uz ārpasauli. Vīrietī ir ieprogrammēts sievietes ideāltēls, kuru viņš pārceļ, attiecina, piedēvē kādai reālai, konkrētai būtnei, un tradicionāli pirmā *anima* projekcija ir māte, vēlāk sieviete, kura izraisa vīrietī jūtas (vienalga, pozitīvas vai negatīvas). Nedaudz citādi šī likumsakarība atklājas K. Skujenieka lirikā: *anima* un mātes arhetips, visi zemapziņas

priekšstati tiek projicēti mīlotajā sievietē,³ dievišķojot viņu. K. G. Jungs uzskata, ka *anima* cilvēkos atraisa numinozās jeb svētuma izjūtas, kuras raksturo bijība, apbrīns, noslēpumainība: *ikreiz tu man esi noslēpums* (I 59.).⁴ K. Skujenieka dzejā atklāti, tieši un maigi pausta atziņa par sievieti kā svētumu, svēto, kam piemīt brīnumainas spējas dziedēt, remdināt un dziļi ietekmēt dvēseles dzīvi:

to es zinu

tevi satikt

ir pie dieva tiesas doties

turēt rokās baltu dzelzi

neapdegt bet attaisnoties

(..)

paliek sirds un paliek serde

dieva tiesa

tava tiesa (I 67.).

Lirikā ieausts, iemūžināts dzejnieka ideāltēls, caur kuru tiek uztverta reāla, iekšējam priekšstatam visvairāk atbilstoša sieviete. Tas ir spēks,

kas atmodina baltu gaismu tumsības valstībā, *gotisko mīlestību* (S 25.), kura tiecas augšup, apspīdot un pavadot liriskā *es* nepārtraukto gājumu patības virzienā. Sirds un gars alkst pēc patstāvības, pašnoteiksmes un plašuma, cenšas saplūst ar debesu pilnību, kas iemieso ilgotās, nebeidzamās brīvības ideju un saistās ar sauli kā paštapšanas simbolu pretstatā zemes niecībai un apspiestībai:

*ceļas sirds un atstāj tukšu būri
un līdz ar gaismu mājup nepārnāk* (S 297.).

Anima apliecina instinktīvu dzīvības uztvērumu, kas tumsas, neziņas, sasalumā vai vienaldzības pasaulē palīdz apzināt un pārvarēt ēnas arhetipu, sprieguma un neapmierinātības, launu domu un nikna naida radītāju, modinot sapratni dzejas varonī, ka *tā vairs nav mana sirds* (S 104.), kas alkst atbēdības, tādējādi ēna tiek pilnībā neitralizēta un pārvērsta par radošu pirmsākumu. K. Skujenieka dzejā *anima* visbiežāk atklājas zvaigznes tēlā, lai gan iespējamās arī citas izpausmes, piemēram, *dzeltenas rozes zieds* (I 149.) vai kaķis, kas *dresē mani māca mani / drūmā reizē pamurrāt* (I 80.). Sieviete ir *spoža un apaļa zvaigzne* (I, 122.), bet epitets *apaļš* K. Skujeniekam tāpat kā Rainim izsaka pilnību. Arī K. G. Jungs runā par *apaļu cilvēku*, kam patība ir psihs totalitātes, apziņas un zemapziņas vienotais centrs, kas aptver visu psihisko sistēmu. Kā dzīves mērķis patība ir vispilnīgākā izteiksme likteņa kombinācijām, ko sauc par individu, un to var aptvert vienīgi pārdzīvojumā, nevis definīcijā. Un, protams, ka pārdzīvojuma vārdiskas atklāsmes vispateicīgākais, vistiešākais veids ir dzeja. K. Skujenieka darbos sieviete ir pārāka, labāka, vērtīgāka, liriskais *es* sevi neuzskata par tik izcilu un spilgtu kā zvaigzne; viņš ir spuldzēm rada — baltās gaismas zvanītājs mēness, bet arī tikai pusmēness, jo daļa liriskā *es* būtības caur dzeju tiek nodota lasītājiem, tautai. Galvenokārt akcentēta doma, ka liriskais varonis nevar būt veselums bez savas otras puses — ideālsievietes. Tādējādi izpaužas vienmēr klātesošā *anima* jeb sievišķais vīrietis, bez kura nepastāv personības vienotība. *Anima* ir neatdalāma, reāla vīrieša būtības sastāvdaļa, kas papildina mūžīgo pusmēnesību, veidojot individu par unikālu, neatkārtojamu, dziļu un daudzveidīgu jūtu apveltītu individualitāti. Dzejnieka esības dominante ir pārdzīvojums, emocijas, līdz ar to *anima*, kas K. Skujenieka dzejā pārsvarā parādās zvaigznes tēla veidolā, ir vērtīgākā, spēcīgākā un izkoptākā psihiskās sistēmas daļa. Sava veseluma apzināšanās, *anima* atskārsme ir pirmais solis pretī piepildījumam un dvēseles mieram, jo, nepazīstot sevi, nemierīgais, meklējošais, skaidrību un drošību alkstošais cilvēka gars plosās kā savažots putns slēgtā būrī, pat īsti neapjaušot, kādā virzienā rodama brīvība, izeja no iekšējā sprosta. *Ziemeļu zvaigzne nepievīlēja* ir impulss, radoša darba rosinātāja un kontrolētāja vai, K. Skujenieka vārdiem runājot, *mana ceļa gaisma un bikts* (I 75.). Pusmēness un zvaigzne, kas savā apaļumā ieslē-

pusi uzticīgā līdzgaitnieka gaismas daļu, ir patiesu jūtu un klusuma valstības — nakts iemītnieki, kas smēlas spēku tālākritēšanai saskanīgā spīdēšanā un nošķirtībā no citiem. K. Skujenieka dzejā *anima* apzināšana nav grūti risināms uzdevums, tieši pretēji — ir modusies un nostiprinās stabila, savas būtības dziļākajos slāņos saknota, neapgāžama patiesība: *mēs paliekam savienoti* (I 151.). Jau vairāk nekā tūkstoš gadu atpakaļ Talmudā Ādams traktēts kā divdzimumu radījums, kuru Dievs sadalījis divās daļās. Kā atzīmējusi S. Veinberga, *mūsu Bībeles tulkojumā apgalvots, ka Ieva radīta no Ādama ribas — ebreju vārds "zala" tulkots kā "riba". Citur Bībelē šis pats vārds tulkots kā "puse".*⁵ Hinduisma Vēdā dažas dievišķas būtnes arī parādās kā androgēni, t. i., to labā puse ir vīrišķa, bet kreisā — sievišķa. Šādi priekšstati saknāti mītiskajā domāšanā, kolektīvajā zemapziņā, kas tiek pārmantota un arhetipu veidā saglabāta no paaudzes paaudzē līdz pat mūsdienām, kad primitīvie tumšās, nezināmās iztēles pirmtēli pārauguši gara un dvēseles dzīves problēmā. Cilvēka apziņa nav tik daudz ārpusaules atspoguļojums, cik paša psihisko norišu izpausme, kas atklājas mitoloģijā, reliģijā, astroloģijā un mākslā. Jau Gēte atzinis, ka viss, kas ir ārpus mums, ir arī mūsos, un K. Skujenieka lirika ir gluži kā vācu dzejnieka apgalvojuma pierādījums. Virzībā uz patību svarīgs posms ir savas būtības vairāku šķautņu izjūta, bez kuras trūkst apjautas par personības vienotības nepieciešamību. K. Skujenieka dzejā *anima* klātbūtnes pozitīvais iespaids pausts zaudējuma un nepilnības apziņas piestrāvotās rindās, kurās ar anaforas palīdzību jo īpaši akcentēta sapratne par stabilitāti un esības pamatīgumu, ko dod sievišķās daļas pastāvēšana vīrietī:

*kur tu esi,
puse no mana dzejoļa,
puse no manas gultas,
puse no maniem smiekliem?
kur tu esi, mans labais spārns,
kad vējš piepūš kreiso?*⁶ (S 41.)

Mūžīgi sievišķajā ir arī vīrieša zemapziņā glabātā pirmtēla daļa, kas tiek projicēta reālā būtnē, to idealizējot, un ar kuras palīdzību tiek atmodināti emocionālītātes elementi, pamazām piebriesot un pilnveidojoties līdz nozīmīgam personības neatņemamas sastāvdaļas līmenim, kas spēj iedvesmot, spārnnot un tuvināt debesīm. *Anima* vīrišķajam spēkam un leņķumam ir gan bēds un arī slogs, gan brīvības elpa, laimes apjauta un ierosmes avots (K. Skujenieka stilam raksturīgi kontrasti); tā ir pilnvērtīgas dvēseles dzīves priekšnoteikums, kura iespaidā vīrišķā un sievišķā kopums

*viens otra verdzībā
kā debess putni brīvi* (I 108.).

Anima arhetipā koncentrēts vājuma spēks, kas ir pretstats agresijai, un māksliniekiem, literātiem sievišķā sākotnes klātesamība ir stīga, uz kuras izspēlēt sāpes, mīlestību, apbrīnu vai vientulības smeldzi. Caur *anima* skatupunktu mainās dzīves jēgas uztvere:

*tevī padzerties kā rīta rasā
pašā augšā uzskriet bultā asā
pasauli un sauli ieraudzīt (I 76.).*

K. Skujenieka dzejā raksturīgā iemiesošanās koka tēlā, kas saistīta ar patības meklējumiem, ietver arī priekšstatus par *anima* esamību liriskā es izjūtās un pārdzīvojumos. Vienojošais elements — dzīvības sula jeb asins (I 64.) rada, plaucē un briedina vienlaicīgi ārēji rāmu un iekšēji dunošu *koku ar diviem zariem* (I 95.), kas apliecina vīrišķā un sievišķā maiguma kopīgās saknes, stabilo personības pamatu, kam jāveicina un jānodrošina tiecība augšup, pretī simboliskajām tīrības un garīguma zilajām tālēm. Līdzīgi aktualizētā, no folkloras aizgūtā rinda — *vai tu augi pie māmiņas* (S 193.) kontekstā ar bērna arhetipa elementiem veido saikni starp arhaisko priekšstatu par sievišķā līdzdalību vīrieša psihiskajos procesos un mūsdienīga dzejnieka darbos atrodamo *anima* un bērna arhetipa vienotību dzejas radīšanā, vārda (bērna arhetipa tēls) brīnumainā dzimšanā — *Tā ne no kurienes piedzimst / Mīļš un neprātīgs vārds* (S 193.).

Mākslas darbos arhetipi pārklājas, nav izolēti viens no otra, un šādas mijiedarbes paraugs ir Orfeja un Eiridikes mīta parfrāzējums nelielā poēmā, kurā uzsvars likts uz sievišķā spēka varību. *Anima* arhetips ir liriskā es darbības veicinātājs, izturības balstītājs un spoža, daudzsološa gaisma melnā neziņās un izmisuma tuneļa galā. Sievišķā sākotne vīrietī savijas ar arhetipisko heroisma apziņu, kuras pamats un uzvaras liecība ir līdzcietība un ziedošanās spēja. No līdzjušanas spējas izriet ziedošanās varonība, un abas šīs kvalitātes attīstības posmu aizsākušās *anima* arhetipā, konkrētajā K. Skujenieka poēmā ahetipiskajā tēlā — Eiridikē. Viņa iziet varoņa ceļu caur pārbaudījumiem, ciešanām, šķēršļu un briesmu pārvarēšanām līdz ziedošanās sastāvdaļai — iniciācijai. Maģiskas transformācijas un atdzimšanas vieta kopā ar pazemi un tās jēmitniekiem, Jungaprāt, ir mātes arhetipa radīta un vadīta. *Atpakaļ — priekšraksta nav* (S 53.), tāpēc vienīgā pašpildnveides, patības uzturēšanas iespēja — mirt, lai augšāmceltos:

*jānoģērbj miesa no kauliem;
viss jāatstāj Stiksas viņējā krastā;
un tad var nākt.
(..)*

*Proties pati
Sevi pa drumstaliņai kopā vākt (S 53.).*

Dzejnieks izmanto neierobežoto, brīvo dzejas formu, lai apstiprinātu mītu likumsakarību — visdziļākajā tumsā dzimst gaismā, un upurēšanās sāpes ir dzīvības un pilnīgākas attīstības nosacījums, *ceļa gals, kam nav gala* (S 55.), vienīgi nedrīkst ļauties vājumam, nedrīkst atskatīties. Tādējādi sievišķā elementa esme K. Skujenieka liriskā *es* izveidē pastāv gan neatkarīgi, savrupi un savdabīgi, gan kalpo kā tilts, tiešs savienojums personības vienotā centra sasniegšanai. *Nevar sacīt, kas no kurienes ir nācis, jo viss ir sakaussējies un pārgājies zemapziņā*,¹ atzīst pats K. Skujenieks, tomēr dzejas analīze ļauj meklēt dažādas interpretācijas un teorētisku skaidrojumu viena un tā paša dzejas materiāla lasījumā.

¹ Autores saruna ar K. Skujenieku Rakstnieku savienībā 1995. g. 6. aprīlī.

² Jung C. G. Four Archetypes — Princeton, N. J., 1973., 35. lpp.

³ Ideāltēla projekcija mātē, iespējams, izpalikusi tāpēc, ka dzejnieka K. Skujenieka māte mirusi dzemdībās.

⁴ Kā izvirzīto pieņēmumu apstiprinājums izmantoti dzejas citāti no K. Skujenieka lirikas krājumiem, aiz citāta iekavās norādot grāmatas nosaukuma pirmo burtu un lapaspusi. I — "Iesien baltā lakatiņā", 1986.; S — "Sēkla sniegā", 1990.

⁵ Veinberga S. Sievietes tumšā puse — grām. Sievietes ceļā — R., 1992., 41. lpp.

⁶ Parasti mitoloģijā un reliģijā sievišķā mīlestība un jūtas tiek saistītas ar kreiso — launo un tumšo, tātad nosodāmo pusi (vīrietis nedrīkst ļauties emocijām!), bet K. Skujenieka lirikā gluži pretēji: sievišķais vīrietis saistās ar labo pusi, bez kuras impulsiem nopietni tiek apdraudēta eksistence.

⁷ Bērsone G. Kaut kur vidū, Mīlestībā, dzejā, tulkotās versijās... Labrīt, 1994. g. 1. septembris, 9. lpp.

Dace Ūdre

Tuvāk pie utopisko ideju saknēm

Daži papildinājumi Gunta Bereļa rakstam "Karoga" 1994. gada 11. numurā

Guntis Berelis rakstā "Kas tas ir: sociālistiskais reālisms un ko tas izdarīja ar latviešu literatūru", saistoši izstāstīdams visnotaļ zināmas un nu jau gadus sešus aprobētas nostādes par *normatīvās estētikas* postošo darbību totalitārisma zemes nacionālajā literatūrā, kāduviet it kā

pabrīnās: *Īpatnēji, ka četrdesmitajos un piecdesmitajos gados neviens pat nemēģināja izveidot loģisku un fundamentālu socreālisma koncepciju, — visas teorētiskās konstrukcijas balstījās uz atsevišķām Ļeņina, Staļina, Ždanova un dažu krievu kritiķu frāzēm* (154. lpp.).

Te jāpiebilst, ka ortodoksālā, "pareizticīgā" vēsturiskā materiālisma piekritēji latviešu kritikā, tikuši pie nedalītas teikšanas un stingru pārmantojamības tiltu Andreja Upīša varenajā figūrā atrazdami, nebūt nejuta nepieciešamību vēl kaut kā teorētiski pamatot savu pašsaprotamo iekļaušanos "vislabākās", "visvarenākās", "vispareizākās" literatūras veidošanā, kur pamatnostādnes bija absolūti skaidras un neapspriežamas, lai arī vārdos dažkārt varēja izteikt svētku brīžos pamodušos vēlmi nākotnē uzcelt vēl kādu monumentālu teorētisku pieminekli. Viens no apsvērumiem gluži loģisks — latviešu padomju literatūra vēl jauna, zaļa, tai *maz vēl spēcīgu darbu*, kuru sasniegumus varētu vispārināt, turklāt Padomijā nobendēto emigrantu priekšdarbus nedrīkstēja pieminēt līdz piecdesmito gadu vidum. Otrs cēlonis tīri praktiskas dabas, — iekļaušana attiecīgajā politiskajā režīmā jau automātiski prasīja itin visu sfēru bezierunu pakļaušanos vienotām ideoloģiskām noteiksmēm, līdz ar to ikvienam padomju rakstniekam bija obligāti tie noteikumi, ko attiecībā uz *daiļrades metodi* prasīja padomju rakstnieku savienības statūti, kuros teorētiskais monstros kodolīgi pacēlās visā savā godībā un, atbilstoši tā laika izpratnei, arī visā pilnībā, Svēto Rakstu statusā, kādus, kā zināms, vispirms vajag nemitīgi citēt, izskaidrot, popularizēt. Vai nogatavinātai dogmai vēl vajadzīga kāda loģiska koncepcija? Tai vajadzīgi tikai paveikto brīnumu apdziedājumi. Bet sešdesmitajos gados sociālistisko reālismu vairs tā necentās saukt vārdā, ja nu vienīgi impērijas svinamās dienās vai nopulgojot kādu *atkritēju*; vēlāk jau radās arī mēģinājumi teorētiski kaut ko *uzlabot*, kā, piemēram, traktēt partejiskumu kā estētisku kategoriju u. tml., lai gan nevienam neizdevās pierādīt, kā ideoloģiska noteiksme var pārtapt estētiskā, resp., kā uz viena stiebra var izaugt rudzi kopā ar kviešiem.

Andrejs Upīts, kuru Guntis Berelis apcer vairākās sakarībās, visu brīvās Latvijas laiku netika atkāpies no savām nostādnēm, ja nu vienīgi tās brīžam it kā maidzinājās. Ievērosim, ka uzskatu plurālisma apstākļos (kādi vairāk vai mazāk bija jau cara laikos) šāda līnija varēja pastāvēt kā nemitīga opozīcija, varbūt pat citādu domu asinātāja, un to, ka Upīts, mākslas šķiriskumu un sociocentrismu aizstāvēdams, *ekonomiskā absolūtisma* valgu sagūstīts, tomēr bija līdzīgi domājošo vidū kurmet vienīgais, kas centās nesašaurināt pašu mākslas jēdzienu. Tas skaistāk skanēja teorijā (sk., piemēram, aso polemiku ar Linardu Laicenu¹), grūtāk padevās praksē. Bet par pārmantojamības posmu pirmajos *sociālistiskās jauncelsmes* gados Upīti ar viņa milzīgo autoritāti padarīja arī patriarha plašās zināšanas, un jo īpaši par tiem priekšdarbiem, no kuriem daži jau savulaik vērtēti kā *izcili teorētiski sasniegumi*, savos principos pilnīgi pietiekami *jaunas mākslas* tapšanas pamatojumam.

Latviešu literatūrkritiskās domas vēsturē idejai par *nākotnes* mākslu, ko radīs ceturtā, visprogresīvākā šķira savās interesēs, ir pietiekami senas un resnas saknes. Sēkla ar vēl neskaidrām stāda aprisēm uzdīga simt gadu atpakaļ ar Jaņa Jansona apcerēm "Domas par jaunlaiku literatūru" (1892/93) un "Mūsu vecai paaudzei" (1894), kurās pietiekami skaidri redzami paši galvenie pamatmeti: šķira ir kas augstāks par tautu; sabiedriskais ir augstāks par individuālo; nacionālajam nav nekādas perspektīvas; māksla nav mākslinieka mērķis, bet līdzeklis cīņā, kur savu laiku pārdzīvojušais tapšot sagrauts; mākslinieka apziņas ciešā atkarība no viņa sabiedriskās vides (nedaudz vēlāk tā sašaurinās jau par mākslinieka šķirisko piederību — mākslinieks kā savas šķiras objektīvs vēsturnieks utt.). Andrejs Upīts, kā pats atzinis, tolaik vēl uz *pareiza* ceļa nestāvējis, bet ap 1905. gadu atradis savu vietu,² tad arī viņš pievienojas šo ideju iemiesotājiem kritikā un spodrinātājiem teorijā. Jāatzīmē, ka t. s. *proletāriskais reālisms*, *proletāriskā māksla* būtībā ir tikai segvārds, kas lietoti gan teorētisku (iekārta vēl nav nodibināta), gan praktisku (cara laika cenzūra) iemeslu dēļ. Sociālistiskā reālisma pamatdarbi latviešu kritikā nāk reizē ar citādi domājošo rakstnieku un dzejnieku literārām slepkavībām, taču satur arī pietiekami daudz teorētisku mācības izklāstu. Še minami Jāņa Jankava "Slimā māksla un viņas ideāli" (1907), "Vecie elki mūsu jaunākajā literatūrā" (1907), Jaņa Jansona "Fauni vai klauni?" (1908), "Vai gaidāma mums proletāriskā māksla?" (1913) u. c. (Jankava vēlākā izstumšana par renegātismu nekavēja *uzticīgos* aplīpt ar viņa vulgārsocioloģisma sērgu.) Ka šī teorija ir visiem vienāda līdz pat veselu frāžu un rindkopu atkārtojumiem un pilna ar norakstījumiem (bez citātiem) no Marksa, bieži sagrozītiem un vulgāri izskaidrotiem, tolaik norādījis Miķelis Valters³, taču tas nevienu sludinātāju neuztrauc, jo tā taču ir *monolīta* un, galvenais, *pareiza* teorija, universāls līdzeklis visiem gadījumiem. Līdzdziedātāju vairums publicējās žurnāla "Domas" (1912—1915) literārajā komandā Andreja Upīša vadībā, kurš arī darinājis pilnasinīgākos teorētiskos kņopus — "Proletāriskā māksla" (1919) un attiecīgs iedalījums Upīša rakstniecības vēsturēs.

Krieviem par sociālistiskā reālisma pamatdarbu kļuva Lunačarska "Pozitīvās estētikas pamati" (1904), kura tēzes cauri proletkultiešu — bogdanoviešu posmam diezgan taisnā ceļā nonāca padomju rakstnieku savienības statūtos⁴ (par spīti tam, kā un kāpēc tika kritizēts Lunačarskis un ka Padomijā proletkults tika oficiāli nosodīts), kur varam tās atrast tīrā veidā paceltas, ar svinīgākas sintakses palīdzību izgreznotas. No trona gāztās un apgānītās reliģijas vietā tām vajadzēja balstīt jaunu reliģiju — ticību komunisma ideāliem. Jaunajā reliģijā ideāls tika norauts no debesīm uz zemes un atradās *priekšā*, uz kuriem visiem ceļiem bija jāved.

20. gs. pirmais gadu desmits ir laiks, kad Lunačarska grāmata ir tuva arī mūsu *pamatlicējiem*, to sastopam atzinīgi pieminētu vairākkārt. Saistošs bija jau pats virsraksts, kas atbilda vulgāro marksistu fanā-

tiskajai ticībai pozitīvajām zinātnēm un tieksmei par tādām redzēt arī mākslas zinātnes. Marksismam savas estētikas nebija (un arī nevarēja būt), bezgala populārā kultūrvēsturiskā skola šķitās esam pielāgojama un papildināma (faktiski to noplicināja un vulgarizēja).

Jankava rakstā "Slimā māksla un viņas ideāli" Lunačarskis saukts par vienu no *krievu jaunā virziena galvenākiem publicistiem*, kura "Pozitīvās estētikas pamatos" esot atrodams *jaunlaiku pozitīvais uzskats uz mākslu, principi, kurus var parakstīt un kuri jāparaksta* (pasv. mans. — D. Ū.) *katram reālisma un vēsturiskā materiālisma piekritējam*.⁵ Jankavs noraida Jāņa Akuratera izvirzītās mērauklas (*Mūsu ētiskā vērtība būs dabiskās dzīvības parādības, estētiskā — dzīvības neaprobežojamība visās viņas formās*).⁶, saredzēdams te pretrunu no pozitīvās estētikas viedokļa: *[...] vai visas dzīvības formas iziet uz dzīvības paplašināšanās [...] ja cilvēkam panīkst viņa apziņa, ja sašaurinās viņa domāšana, ja viņa psihiskā dzīvē zemoākie elementi ņem pārsvaru par augstākajiem, tad te taču, bez šaubām, ir dzīvības sašaurināšanās [...] tā māksla ir augstāk stādāma, kura izteic augstākās dzīvības formas, nekā tā, kurā valda zemākie dzīvības elementi*.⁷ Vai rakstniekam, kurš savos darbos kultivē panīkstošas apziņas izjūtas! Te nav tālu līdz asociācijām ar daudzus gadus vēlāk izteikto Mihaila Bulgakova atziņu: каждый сатирик в Советском Союзе посягает на советский строй.

Bet tuvākā sakne te ir Lunačarska estētikas biologizācija. Estētika viņam ir viena no svarīgākajām bioloģijas kā mācības par dzīvību vispār nozarēm; organismā ir izveidojusies pielāgošanās, kas cenšas saglabāt tos procesus, kas derīgi dzīvei, bet pārtraukt, ja pietiek spēka, tos, kuri kaitīgi. Sabiedrības salīdzinājums ar dzīvu organismu ir populārs jau kopš 19. gadsimta. Ko deva šī atzinuma izlietojums praksē 20. gadsimtā Padomijas sabiedriskajā struktūrā? Dzīvē — attaisnojumu jebkuram genocīdam, mākslā — prasību izņemt no attēles loka visu launo (izņemot gadījumus, kad tiek tieši tēlota šķiru cīņa).

Savukārt Jansona apcerē (faktiski pamfletā, kur netrūkst arī no autora viedokļa nopietnu vietu, *pamatmācības izklāstu*) "Fauni vai klauni?" atradīsim gan pozitīvu atsauci par Lunačarska grāmatu⁸, gan Jankavam veltītus atzinīgus vārdus, ka tas grāmatā "Vecie elki" *loti gaiši Lunačarska uzskatus izliek*. Jansona rakstu garās teorētiskās atkāpes ir visai piesātinātas ar to, kas vēlāk pazīstams kā sociālistiskā reālisma paši galvenie principi.

Jansons: *[...] just un pārliecināties, [...] kā pasaule tiek pārveidota caur cilvēces apzināgo kopdarbu, kuram pats arī spēji ziedot sevi, — tā vienīgi mēs varam teikt dzīvei savu liksmo "jā", nelūkojot uz visām dzīves traģiskām nejaušībām. Pāriet pāri par sava "es" šaurinām robežām, [...] tikai tā mēs spējam pacelties pāri par savām sīcīnām personiskām likstām un nelaimēm [...]* (pasv. mani. — D. Ū.) *Kas par to, ja mūsu sirds*

arī reiz lūst, ja tā spējusi sevi ietvert cilvēces laimi! Nav tiešām skaistāka un brīnīgāka vārda cilvēka valodā kā vārds "mēs" (Lunačarskis), nav stiprāka atbalsta cilvēka individuālam mūžam kā sabiedriskas solidaritātes sajūtas, nav augstāka laimes apmierinājuma kā cīnīties par kopēju nākotni.⁹

Jau iekavās autors norādījis, no kuras dzirksteles aizdedzies šis reliģiozais patoss. Lunačarskis pretrunas es — mēs risinājumu atmet pāri par daudzu gadsimtu filozofu pūliņiem īsti viduslaicīgā sholastikā, — ja saprāts nostājas indivīda pusē, jo sevi upurēt ir mulķīgi, tad šis individuālistiskais saprāts ir jāpārvar, citādi ceļš uz ideālu mūžam slēgts. Tātad mēs jāizvēlas bez iebildumiem.

Jansons: *Strādnieku šķiras cīņa izskauž un iznīdē visus līdzšinējās verdzības netikumus: glēvulību, zemsirdību, garīgu kūtību un pašlabuma kāri [...] (pasv. mani. — D. Ū). Nebūt glēvuļiem! [...] Jau gavilē pretinieki un laimīgi jūtas visi nīkuļi un kropļi. [...] Par agru tie līksmo!* Nākotne tomēr pieder mums!¹⁰

Savukārt Lunačarskis rakstījis, ka progresīvākajai un apzinīgākajai šķirai jāiet cīņā ar slinkumu, citu cilvēku un šķiru patmīlību, privilēģēto skopumu un aprobežotību, pazemoto verdzisko garu, šai cīņā jābūt cietiem un nežēlīgiem, jāved cilvēce pa savu ceļu, lai tas maksātu ko maksādams, jo nevar būt cita ceļa kā vien tas, kas no viņu viedokļa ved uz ideālu. Cik apbrīnojami lipīgs latviešu publicistam šis naid pret vājiem, spēka kults. Minētā iezīme vienlīdz raksturīga gan pozitīvajai estētikai, gan proletkultam jeb bogdanovščinai, gan sociālistiskā reālisma doktrīnai. Jūtams, ka viens no pozitīvās estētikas avotiem ir nīceanisms. Tas izpaužas arī gan tēzēs par dzīvi kā pašapliecināšanās procesu, gan dzīves ideālā — tas ir tā pati dzīve, bet pilnīga, ziedoša, triumfējoša, radoša. Uz šo ideālu arī jābūt orientētai mākslai, ne uz īstenību.

Uzskata par estētiku kā bioloģijas nozari ietvaros tapis arī Jansona apcerējums "Par estētikas sajūsmas elementiem", 1910. g. publicēts žurnālā "Izglītība", iecerēts kā nodaļa vai tās uzmetums savai vēsturiskā materiālisma teorijas grāmatai. Jansona atzinums, ka, estētikas vēsturē ielūkojoties, nākas redzēt dažādu spekulatīvu sistēmu un abstraktu definīciju drupu kaudzi, pats par sevi nav jauns; šī atziņa latviešu literatūrkritiskajā domā jau ir aktuāla vismaz kopš gadsimta sākuma un pavisam citā virzienā uz nemieru rosinājusi mūsu jaunromantiķus (mērķu atšķirība pietiekami skaidri atklājas Friča Bārdaš apcerē "Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēms" (1909), kur atrodam šo pašu atzinumu). Jansona mērķi savukārt ir pierādīt, ka māksla [...] atrodas tiešā vai netiešā atkarībā no zināmas sabiedrības iekārtas, ka mākslinieks attēlo tikai sava laikmeta un savas sabiedriskās grupas jūtas, domas, ideālus, tātad aizstāv savu vismaz 15 gadus popularizēto ideju, kura tiek joprojām uz visniknāko apkarota no buržuāzijas ideologiem.¹¹ Jansona autoritātes — Darvins, Spensers, Tēns — resp., tie, kuri sākuši mākslu pētīt ar pozitīvās zinātnes metodēm vai vismaz likuši pamatus

šai pieejai. [...] māksla nav nekāds pārdabīgs brīnums; [...] mākslas pēti-
 šanā mums jāiziet [...] no empīriskā ceļā iegūtiem psiholoģiskiem un
 socioloģiskiem faktiem. [...] estētiskas sajūtas saistītas ar zināmiem
 fizioloģiskiem procesiem un [...] mākslas izcelšanās un attīstīšanās vis-
 pirms dibinās uz mūsu organisma prasībām.¹² Jansonam buržuāziskā
 zinātne nav nekāds tabu, galu galā viņa vēsturiskā materiālisma klasiķi
 taču arī nostādījuši uz kājām līdz tam uz galvas stāvošo Hēgeli. Tā nu
 autoritāšu vidū parādījušies arī Mahs un Avenariuss. [...] mūsu orga-
 nisma funkcijās izpaužas zināms bioloģisks princips, pēc kura organisms
 arvienu tiecas pēc tādām darbības formām, kur tas, vismazāk spēkus
 izlietojot, tomēr saņem vislielāko summu no harmoniskiem, biolo-
 ģiskā ziņā vērtīgiem un tādēļ ar zināmu
 baudījuma sajūtu savienotiem pārdzīvojumiem,¹³ — tā Jansons interpretē Maha un Avenariusa formulēto spēku
 ekonomijas principu, ko tie attiecinājuši uz zinātnisku domāšanu.

Mākslas cilme Jansona izpratnē ir bioloģiska. *No svara mums tikai
 bija to uzsvērt, [...] ka estētiskas sajūtas savienotas ar [...] zināmiem
 fizioloģiskiem procesiem un ka šīs sajūtas varēja attīstīties [...] tamdēļ, ka
 tās izrādījās bioloģiskā ziņā par vērtīgām.*¹⁴ Visās cilvēka attiecībās ar
 mākslu viņš uzsver estētiskās sajūtas (un vārds *sajūta* šē gluži vietā!)
 tiešo — fizisko elementu, uzskata, ka ķermeņa fiziskie procesi savilņo
 zināmā virzienā psihs intelektuālo garastāvokli (jūtas atstumtas diez-
 gan tālu dibenplānā), jo viss, *kas priekš mums pats par sevi vērtīgs* (pasv.
 mans. — D. Ū., objektīvi vērtīgs tāpat, ne subjektīvi), *te parādās saskaņā
 ar mūsu pašu individuālās eksistences dziļākiem iekšējiem noteikumiem.*¹⁵
 Jansons atsaucas arī uz Grosu¹⁶ un Loces medicīnisko psiholoģiju.
 Fizioloģiskais kā noteicošais tiek pārņemts arī uz daiļdarba uztveri, kas
 taču ir mākslinieciskajai jaunradei radniecīgs process: [...] *dzejas vara
 neatkarājas tik daudz no fantāzijas "gleznām" kā no dzejā tēlotas "dar-
 bības", no zināmām motoriskām parādībām, kuras dzejnieks spēj uz mums
 pārnest.*¹⁷ Jansona mērķis ir skaidrot mākslas bioloģisko nozīmi. Lai arī,
 viņaprāt, fiziskais esot kailais materiāls, tas tomēr nezaudē savu
 pirmšķirīgo lomu visos psihs procesos. Kad viņš atzīst, ka *fiziskais faktors
 estētiskā baudījumā ir tikai viena puse, kura neatdalāmi savienota ar
 psihiskām parādībām (atmiņas uzglabātie atskārtumi, fantāzijas
 darinājumi, jūtu un gribas elementi utt.)*¹⁸, redzam, ka fantāzija, iztēle,
 jūtas atbīdītas vēl aiz atmiņas glabātajiem iespaidiem, kuri taču jau
 saistīti ar refleksijām, prāta apstrādāti.

Vairāki postulāti, kuri sociālistiskā reālisma "teorijā" nemainījās
 principiāli, tikai laika gaitā ieguva uzlabotu redakciju, atrodami Jan-
 sona apcerē "Vai gaidāma mums proletāriskā māksla?". Viens no tiem —
 jau Lunačarska sakārā pieminētais *mēs* kults. Plašāk izklāstīta ideja par
 masu pirmšķirīgo lomu vēsturē un attiecīgi arī mākslā, par masām gan
 kā iedvesmas avotu, gan jaunu talantu radītājām, gan vienu no galve-

najiem attēles objektiem daiļdarbos: [...] kultūra var būt tikai masu kopdarbs, [...] jauna māksla un dzeja dzims no jaunas, kopējas stila sajātas, no visu pārveidojošā proletariāta kolektīvisma, bet arī tanī šauri konkrētā nozīmē, ka tie būs paši proletārieši, kas mākslā un dzejā izteiks savu pasauli, savas šķiras likteni, savas sāpju mokas un savu uzvaras prieku (pasv. mani. — D. Ū).¹⁹ Spēcīgie radošie impulsi, plašums un dziļums tiek krasi pretstatīti mākslinieka individualitātei, — tā nosaukta par šīcīno *es*, kam piemīt nīkulība, niecība, bezspēka tukšums un kas pieder estētismam un *tīrajai mākslai* (kas taču ir vienīgi teorētisks nojēgums).

Otrs — mākslas vieta un nozīme vispār. Tai it kā vajadzētu būt ļoti lielai, taču arī kā ideoloģiskās cīņas ierocim mākslai atvēlēta pakārtota loma: *Mums tagad vispirms jābrīvo dzīve un tikai tad māksla. Tas nebūt nenozīmē, ka mākslas jautājumi pametami novārtā, nē, tiem tikai ierādāma viņu pienācīgā vieta strādnieku kustībā.*²⁰ Jansons atzīst, ka jauns mākslas laikmets nevar rasties pēkšņi, tā tapšana varot ilgt gadu simteņus, tomēr par visu līdzšinējo pārākās proletāriskās mākslas gaita būšot straujāka un ātrāka. Šie milzu tempi jau ir tieši tas, ko gan 1940./41. gadā, gan pēc kara prasīja no latviešu rakstnieka, — tūlīt, ātri un vērienīgi iemūžināt *vēsturisko patiesību*.

Trešais ir jaunās, nākotnes mākslas saikne ar tradīcijām, kas, par spīti dažām anti-proletkultiskām atziņām, būtībā tomēr ir tradīciju noliegšana vai vismaz tik stingra *pārvērtēšana*, kad maz kas vairs paliek pāri. Jansons sastopas ar grūti atrisināmu pretrunu. Pārlicība, ka apzinīgā proletariāta miljoni 20. gadsimtā radīšot savu mākslu, un no tās izrietošais uzdevums — tuvināt mākslu proletariātam un to savukārt mākslai, saduras ar dogmatisko mērauklu — šīs jaunās mākslas *apzinīgumu*, mērķtiecību kopējā lietā, kas satur ne vien stingru šķiriskuma, bet dziļākajā būtībā jau arī partejiskuma principu. Jo *sociālisms nozīmē jaunu civilizācijas laikmetu, [...] proletariāts nepavisam nebūtu spējīgs piepildīt savus lielos sabiedriskos ideālus, ja tas nebūs garīgi pāraudzis tagadējo kapitalistisko kultūru, ja tas nebūs to garīgi pārvarējis un pārveidojis!*²¹ Jansona atzinumi, ka vispirms proletariātam jāiegūst par savu īpašumu agrākās kultūras dārgumi, ka nedrīkst zust un aiziet bojā lielie mākslas darbi, kuri gadsimtus glabājuši cilvēces augstākos centienus, tiem jāklūst nākotnes sabiedrības mantojumam, paliek it kā tukši solījumi, jo tūlīt seko pārmantošanas principi: *Un te nu atveras plašs un liels darbs marksistiskai kritikai: tai ir jāizdara zināmu "vērtību pārvērtēšana" pasaules literatūras un mākslas vēsturē; [...] tai jāizpēta, jāanalizē un jāizskaidro mākslas un dzīves vēsturiskais kopsakars; [...] tai jāpārliecinoši jārāda un jāapgaismo, kādi elementi šīnīs mākslas darbos jau miruši līdz ar savu pagātni un kādi vēl joprojām savu dzīvo spēku pārraida uz tagadni* (pasv. mans. — D. Ū).²² Gan mākslas pakārtošana citām apziņas formām, gan daiļdarba kā mākslinieciska veseluma uz-

tveres izārdīšanas drauds tālāk savijas ar problēmu — ko darīt ar vēl dzīvajiem rakstniekiem, kuri pēc izcelsmes nav proletārieši un tāpēc, lai cik ģeniāli būtu, *nevarēs iespīesties visos proletariāta psihikas dziļumos, [...] attēlos galvenā kārtā ārējas parādības, un intīmā masu jūtu dzīve tam paliks lielā mērā sveša, jo viņš taču būs svešs pienācējs, nevis pašas strādnieku cilts loceklis, kas dzimis un izaudzis savā šķirā.*²³ Vērtīgs varētu būt vienīgi tas, kurš galīgi sarāvis savus sakarus ar buržuāziju. Pierādījumam Jansons gluži absurdi salīdzina Kārli Skalbi un par viņu “daudzkārt pārāko” Martinu Andersenu-Neksi, ne mirkli neiedomādamies, ka piemēri pakērušies viens no dzejas, otrs no prozas, nerunājot jau nemaz par žanru īpatnībām un, galu galā, atšķirīgām daiļrades metodēm. Šāda līmeņa salīdzinājumus un frāzes par *asinsradniecību* staļinisma laikmeta literatūrkritikā atradīsim ik uz soļa.

Smags jautājums Jansonam rodas, konstatējot: [...] *kā tas nākas, ka strādnieku šķira vēl nav radījusi savu īpatnēju, oriģinālu mākslu?*²⁴ Atkārtodams nodrāzto patiesību, ka proletāriskās mākslas celmlaužu vidū mēdz būt gan diletanti, gan mākslinieki, viņš nedrīkst aizdomāties, ka tādi varētu būt katrā šķirā. Jo galvenais ir *visā noteiktībā uzsvērt — proletāriskā kultūra, proletāriskā māksla var celties tikai no pašām darbaļaužu masām.*²⁵ Bet arī šīs problēmas priekšā nesamulst rūdīts publicists, kurš nekad nevienu daiļdarbu nav nopietni analizējis un nekādā gadījumā nevar pretendēt uz literatūras kritiķa statusu (tas prasītu vismaz kādas nojausmas arī par rakstnieka daiļrades procesu), un atrisinājumu atrod viegli — kļūt par dzejnieku no proletārieša prasot titānisku darbu, gigantisku spēku nopulēšanu, bet buržuāziskās kultūras luteklīm neesot jāatduras pie dzejas tehniskām grūtībām. Taču šī ir gandrīz vienīgā īsti komiskā vieta Jansona rakstu rindās, kopumā tās tomēr pieder pie drūmākajām lapām latviešu literatūrkritiskās domas vēsturē. Ar visiem vietumis sastopamajiem izteikumiem (kuru dēļ varbūt jo sevišķi Jansonu augsti vērtēja Andrejs Upīts, 1930. gadā publicēdams monogrāfiju par viņa darbību), tādiem kā: [...] *par visām lietām māksla ir forma, māksla nerunā ar frāzēm, bet ar tēliem, un proletāriskai mākslai, ja tā savu uzdevumu grib izpildīt, jāatrod savam saturam forma, daiļa un varena forma.*²⁶ Bet ko tas vairs līdz, ja saturs vienmēr nāk vispirms? Ko tas deva, to mēs zinām.

¹ Latviešu literatūras kritika, VI/1., 519.—666. lpp.

² Upīts A. Mans spalvas darbs. // Atziņas. Latvju rakstnieku autobiogrāfijas. Cēsis — R., 1924, 290. lpp.

³ Valters M. Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos. R., 1908, 13.—15., 19.—21. lpp.

⁴ Sk. Гангнус А. На руинах позитивной эстетики. Из истории одного термина. // Новый Мир, 1988, 9, с. 147—163.

⁵ Latviešu literatūras kritika, II. R., 1957, 156. lpp.

⁶ Akuraters J. Par mākslu un kritiku. // Pret Sauli, 1. num., 39. lpp.

⁷ Latviešu literatūras kritika, II. R., 1957, 157. lpp.

⁸ Turpat, 262. lpp.

⁹ Turpat, 323.—324. lpp.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Turpat, 579. lpp.

¹² Turpat, 581.—582. lpp.

¹³ Turpat.

¹⁴ Turpat, 589. lpp.

¹⁵ Turpat, 592. lpp.

¹⁶ Groos K. Der ästhetische Genuss. Giesen, 1902.

¹⁷ Latviešu literatūras kritika, II. R., 1957, 593. lpp.

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Jansons-Brauns J. Literatūra un laimēts. R., 1972, 275. lpp.

²⁰ Turpat, 261.—262. lpp.

²¹ Turpat, 269. lpp.

²² Turpat, 271. lpp.

²³ Turpat, 275. lpp.

²⁴ Turpat, 265. lpp.

²⁵ Turpat, 275. lpp.

²⁶ Turpat, 278. lpp.

Ruta Veidemane

Zīmju pilns gaiss

(Materiāli "Latviešu dzejas simbolu vārdnīcai")

Gaiss, lietuviešu *gaiss* — 'blāzma (pie debesīm), gaisma'. Lietvārds *gaiss* vispirms apzīmējis gaišumu un sekundāri visu izplatījumu virs zemes. No nozīmes 'izplatījums' — tas, kas jūtams šai izplatījumā, — gāze, ko elpo vai jūt kā vēju.

Sk. Karulis, I, 280

Gaiss — vieglais, siltais, aktīvais — tāpat kā uguns tiek attiecināts uz vīrišķo, garīgo pirmsākumu pretstatā smagajiem, aukstajiem, pasīvajiem elementiem — zemei un ūdenim.

Gaiss nepieder pie aktīvākajiem dzejas simboliem. Kā zemes poētisko pretstatu parasti lieto debesis. Bet gaisa vidē simboli rodas. Dažādas simboliskas nozīmes tiek piešķirtas dažādām gaisa eksistences formām, parasti kustības formām, kas atšķiras ar ātrumu, spēku, raksturu. Tādi simboli ir *vējš, vētra, viesulis, auka, arī pūsma, dvaša* un citi.

Tomēr atsevišķu dzejnieku darbos ir nozīmīga arī paša gaisa — visa gaisa klātbūtne. Šis panēmiens sakpojas ne poētiskās, bet drīzāk mitoloģiskās sakarībās, dzejnieka *personības slēptajā mitoloģijā* (R. Barta termins). Viens no šādiem dzejniekiem ir Imants Ziedonis. *Ziedoņa liriskajam varonim piemīt vairākas līdz savai konsekvencei novestas vīrišķā pirmsākuma iezīmes — nestabilitāte, tieksme pēc galējībām un bezgalības, saasināta pašnepietiekamības izjūta* (Treilis). Tāda varoņa stihija ir tieši gaiss. Gaiss it kā piepilda viņa dzejas telpu starp vārdiem, nosaka daudzu tēlu vai simbolu izvēli un to poētisko jēgu, neatkarīgi no tā, vai tas tiek pieminēts un saukts vārdā. Ziedonis uzticas gaisam un to ciena: *Ir skaidri jūtams, ka nav tukša gaisa, / ir pilns gaiss.*

Gaiss nepieciešams, lai viņa taureņi varētu svaidīdamies lidot. Viņa akmeņi reizēm dzīvo pēc gaisa likumiem. Viņa varonis spēj nomest savu smagmi un celties augstumos. Un viņš pakļaujas gaisam: *Šī stunda ir izredzēta. / Man jāiet! / No meža jau laužas / stiprs gaiss.*

Arī Jāņa Rokpeļņa dzejas pasaulē zemes pamati celti no vēja. Bet vējš (gaiss) ir cits, un pasaule arī citāda. Tā vienkārši nav ķermeniska, vie-

liska, bet caurlaidīga kā gaiss. Tur vējš skrien *cauri rūtīm un cilvēkiem; cilvēki ir caurstaigājami pavasarī*. Ja ar gaisu tieši saskaras Rokpeļņa dzejas varonis, tas ir svešs gaiss — tajā ir tikai smakas, smaržas, vēsi pieskārieni un vientulība: *Gaiss virmoja, un tajā telpā bija / I cilvēki. Bet viņu sejas toreiz / Mēs neredzējām. /.../ ātra trūdu smaka / Pa telpu līdinājās viegliem rožu spārniem*.

Vētra lietuv. *vetra*, prūšu *wetro*. Pamatā indoeiropiešu *vē* — 'pūst, dvest' ar piedēkli *-trā* — (kam ir darītāja nozīme).

Sk. Karulis, II

No visiem pirmelementiem gaisam (kā arī dažādiem tā konkrētās izpausmes veidiem) visbiežāk piedēvē radošu spēku. Mīts par vētru radītāju ir universāls. Kā visam, kas mīt debesīs vai nāk no tām, vētrai ir sakrāla nozīme (Cirlot, 315). Tā tiek uztverta kā dievišķa spēka simbols vai tā — reāla izpausme.

Vētras semantika latviešu valodā un atbilstoši tās simbolisko nozīmju diapazons šaurāks nekā vējam. Vētra ir vēja kulminācija, vējš augstākajā pakāpē. Taču tās funkcijas tiklab valodā, kā poētikā var veikt arī vējš (skat.). Teiktais attiecas arī uz vētras sinonīmiem, piemēram, *auka*, *viesulis*, arī *orkāns*, *pasāts*, *taifūns* un citi specifiski nosaukumi, kuru terminoloģiskās nozīmes un funkcijas atšķiras. Valodiskās formas izvēle maz atkarīga no semantikas, bet galvenokārt no konkrētā poētiskā teksta vai sistēmas īpatnībām un nosacījumiem.

Ar visai līdzīgām simboliskām nozīmēm, kas daļēji krustojas, tiek lietoti arī vārdi *negaiss*, *plūdi*, *viļņi*, *bangas*, *pērkons*, *salna* un citi.

Vētru reti min tautasdziesmas. Tās sakrālās un poētiskās funkcijas parasti veic Pērkons, Vēja māte, vējš.

Bībelē vētra sastopama kā ambivalents simbols.

Pirmkārt, tā ir dievišķās atklāsmes vēstnesis un pavadonis: *Tā Kunga ceļš ir viesulī un vētrā* (Nakuma, 1, 3); *tas Kungs Ijabam atbildēja iz vētras* (Ij. 38, 1).

Otrkārt, vētra simbolizē dievišķās dusmas un bardzību: *Raugi, tā Kunga vētra celsies ar bardzību, viena pastāvīga vētra, tā kritīs uz to bezdievīgo galvu* (Jerem., 23, 19).

Rakstītajā dzejā ir notikušas pārvirzes simbolisko nozīmju sakarībās, taču ambivalence saglabājas.

Vētra tiek lietota kā rupju, postošu, nesaudzīgu spēku simbols, runājot par dzīves grūtībām, nelaimēm, kariem, smagiem pārdzīvojumiem, kaislībām: *Lai vētra, viļņi kauc, / Uz augšu zvejnieks brauc* (Fr. Mālberģis); *Auka aizšņāc, pērkons aizrūc, / Siltums atkal dvēselē* (Fr. Brīvzemnieks); *Bēdas mūs apšalc no tālīnām aukām* (V. Strēlerte); *Man sirdi smagi tumša auka plēš* (E. Virza).

Izplatītas ir vārdkopas *dzīves vētra(s)*, *pasaules vētra(s)*, *kara vētra*: *Vai pasauls vētras bīdamies, / Gan rokas klēpī liksim?* (Fr. Mālberģis);

Man sirds ir sapņaina roze, /.. / Tur nepūš pasaules vētras (V. Plūdons); Esmu cīnīdamies dzīves vētrās, / Lieko uzpūšanos atmetis (J. Lautenbahs-Jūsminš); Kara vētra, kara vētra / Pili gāzīs gruvekļos (Auseklis).

Romantisma simboliskā vētra tāpat kā pārējie šeit minētie un daudzi citi simboli iegūst pozitīvu emocionālu nokrāsu. Gara spēks un nelo kā mība, drosme, brīvības alkas, spēcīgas (pozitīvas) kaislības.

Tik vētrā elpot! / Tik vētrā būt! / Gars sevī bezgala dziņu jāt (sauc Aspazija); Viesuļa dvēsele sēd manos papēžos, apliecina Plūdons; Var pievilt vēsma.. / Ne vētra — vaļsirdīgs un patiess spēks — Mirdza Bendrupe. Vētra dabā, bet tās tēls dzejā it īpaši bieži ir atjaunotnes, attīrīšanās priekšnosacījums: Lai dziņnavas maļ vēju. /.. / Dzen asnus vētras sējums / Pret sauli (V. Belševica); tās ir visbaltākās kaijas no Daugavas, / tāpēc, ka tur ir vētra (O. Vācietis).

Pozitīvu nozīmi noteiktā sabiedriskā un poētiskā kontekstā saglabā arī vētra kā graužoša spēka simbolisks attēlojums, vētra, kas posta un iznīcina, — ja tā iznīcina launo kaut kā labāka vārdā.

Vētru kā masu spēka, kā revolūcijas simbolu ir izmantojis Rainis, dodot savam krājumam nosaukumu "Vētras sēja", vai rindās: *Nu stāv un gaida, kad auka nāks: kurš diktāki priecīgā niknumā krāks, Jānis Akuraters: Sauciet pēc viesuļa, jo šīs būdas ir satrunējušas un viņām jākrīt; Austrā Skujiņa: ..satrakotās masas / Kā taifuns drāzīsies pa visu zemeslodi.*

Vējš — lietuviešu *vējas*, senindiešu *vātah*; pamatā indoeiropiešu *vē* 'pūst, dvest'.

Sk. Karulis II, 502.

*Mūžīgs vējš, bet pats par sevi
Tukšu dvēseli, bez dziesmas.*

(Olafs Gūtmanis)

Aktīvs, kustīgs gaiss. Kā jēdziens un kā simbols var aptvert plašu nozīmju loku — no dvesmas, vēsmas līdz viesulim, orkānam. Dažādās valodās semantiskās robežas ievērojami atšķiras, tāpēc vārdi un simboli grūti salīdzināmi.

Nemateriāls, neredzams, bet tomēr reāli eksistējošs, tas nodrošina saikni starp kosmosu un pasauli, dievišķo un pasaulīgo, iemiesoj kosmiskās gribas izpausmi, spēku, kas spēj atjaunot un apaugļot vai iznīcināt (sk. Cirlot, 373, Herders, 156).

Bībelē vējš simbolizē garu: *Tas vējš pūš, kur gribēdams, un tu gan dzirdi viņa pūsmu, bet tu nezini, no kurienes tas nāk un uz kurieni iet. Tā ir ar ikvienu, kurš piedzimis caur to Garu (Jāņa ev. 3., 8). Sava mainīguma un nepastāvīguma dēļ vējš tiek izmantots arī kā cilvēka dzīves zūdības un islaicīguma simbols: Piemini, ka mana miesa ir vējš (Ij. 7, 7); tie ir miesa, it kā vējš, kas aizskrien un atpakaļ negriežas (Psalmi, 78, 39).*

(Vēlāk dzejā šī nozīme balsta arī vēja tēla izmantošanu laika poētiskajā veidolā.)

Romantisma poētikā vējš simbolizē dzīvi, dzīves pilnību, brīvību, vaļu, plašumu. Tam nepiemīt vētras majestātiskums, tomēr to apdveš tālumu elpa. Vējš modina ilgas un sola to piepildījumu.

Bēgsim projām brīvē, / Kur vējš un plašums dzied, sauc Elza Ķezbere. Es skatu jaunās zemes krastu. / Kur klinšu šķautnēs vēji dzied, sapņo Austrā Skujīna. Vējš un ceļš, ceļš un vējš. Šīs sakarības reizēm satuvina pat būtiski atšķirīgus dzejniekus: Tad kādēļ skumsti, ceļagājēj, / ja tev zem kājām visi vēji dzied? (L. Briedis); Pa vēju lielceļiem es staigāt iemācījos, / tur gaisos vienmēr paliek vēju izrauts ceļš (J. Rokpelnis).

Vēja simbolika tradicionāli saistās arī ar kuģu, buru, jūras, vilņu, ar mākoņu, putnu, spārnu simboliku: *Vēji šalko svešu kuģu mastos (A. Skujīna).*

No vēja mīlestības izaug bezvēja bailes. Bezvēja simbolika, paguruša, nosmakuša vēja tēli nozīmē ne tikai apmieru, ne tikai rāmumu vien. Tie nozīmē kustības nāvi, pilnīgu apsūkumu, iztukšotību. *Gļēvi list gāzētais ūdens. /.. / Kur ir tie pasaules plūdi? / Bezvēja prāts (J. Rokpelnis); Kā melo nekrietnā un staigā paradīze. / Te nosmok spirtais vējš (M. Bendrupe); No pagurušu vēju ēnām / Kāds melnu laivu kūtri dobj (V. Avotiņš); krēpes purina vecs, nojūdies / Ceļavējš (P. Brūveris).*

Vēja trūkums var nozīmēt arī jēgas, mērķa trūkumu: *Bez vēja plati koka spārni gumst, /.. / Nekur nav jāiet, nekas nav jāuzvar, / Viens skumjais bruņinieks, ko viņš bez vēja var? (L. Līvena). Šīs nozīmes sakarā pozitīvu jēgu iegūst pretvējš: Ak cik vilinoši skan soļi uz nebeigu ceļa / Iesim pretvējš aicina (A. Akmentiņš).*

Vēja daba pieļauj tam piešķirt arī negatīvu simbolisku nozīmi. Tāpat kā vētra (sk.), tikai retāk, tas ir arī postoša, iznīcinoša spēka simbols, negatīvu emociju un sajūtu — skumju, bezcerības, izmisuma un baigu nojausmu simbols un pavadonis: *Vējš augstākās priedes nolauza (Rainis); es pasaules vējos svaidsītais (V. Krāslavietis); Un vēji un negaisu gari svilpj, gaudo, un gaudo pat sniegs (E. Virza); Dārzu plosa rudens vēju auri (A. Skalbe); Pa visiem mežiem grūti pūta vējš / Un skanēja kā veca vaidu dziesma (V. Krile); Dziļas trīsas vakarvējā, / Vai tas bija nāves vējš? (V. Krile).*

Vēja gaisīgums, nepastāvība, nemateriālā daba (*tukšums*) kā visātrāk pamanāmās vēja īpašības izmantotas tiklab dažādu leksisku un frazeoloģisku, kā poētisku un simbolisku nozīmju veidošanai. Latviešu valodā ar šīm īpašībām saistīti frazeoloģismi *vējš galvā, vēja pilns, aizmest, aizlaist vējā, pa vējam, sēt vējā, runāt vējā, vēja vārds, vēja zieds, vēja grābslis, vēja slota* (par gaisīgu cilvēku) un citi, kas veidoti pēc līdzīgiem modeļiem. Dzejā tie dažbrīd nonāk arī gatavā, nemainītā veidā: *Manas dienas kā vēja ziedi augštukšas birst (Plūdons); ..kas bija lēts, / Kas bija vēja ziediem plaucis / Un vēja sēklām vējā sēts (Ā. Elksne); To vēja laimi sirds tev karsti tver (Rainis).*

Taču jebkura stabila nozīme dzejai noder ne tikai kā gatavs valodas materiāls, bet arī (un it īpaši) kā iegansts no tās novirzīties, tai pretī runāt, to apzināti noliegt. Jebkurā punktā iespējams novirzīties uz citu pusi, pa nestaigātu vai mazstaigātu ceļu. Tā vēja ziedam, piemēram, Imants Ziedonis piešķir citas vēja īpašības — nepiesaistītību, netveramību, brīvības izjūtu: *Tikai vējš lauž kaklu manā logā, / Un es laikam esmu vēja zieds.* Un citur: *Varbūt vēja zieds ir atbalss no kādas balss?* (Piemēram, Anna Rancāne no šī punkta ir gājusi uz citu pusi. Vējam, klejotājam, tālumu alkām, kuģiem un burām, kas turp aiznes, viņa liek pretī citas poētiskas vērtības — mājas, maizi: *Aizlido sēklas pa vējam tālu, / Palieku sētā kā sāpoša krāsnsmute, / Palieku apsargāt maizi un sāli.* ...Jo reiz taču: *Pie sliekšņa aizelsies nāks sasildīties vējš.*

Ziedoņa poētikā vējš noteikti ir pozitīvu vērtību simbols. Taču te nav tradicionālās vēja romantikas — tāda ir vienīgi viņa pirmajos krājumos. Ziedoņa paša atrastais vējš ir daudz cilvēciskāks. Tas nav ideāls ārpus cilvēka, bet vērtība viņā pašā. *Vējš lasa lapu no abām pusēm. / Pasludina slēptas un mirdzošas kaislības, / otrādas nostādnes.* Šis vējš zog smalkas lietas. Smalkas! Ziedonim pietāvu Vēja liriskā loma. *Vējš kā visa simbols ir vienīgais, kas tik cieši spēj visam pieskarties un izskriet cauri vissīkākajām spraudziņām, neko nesalaužot, nenoslēcinot, nesadedzinot* (O.Kravalis).

Vēji ir tik dažādi, cik dažādi ir dzejnieki, kas tos iznēsā un rada.

Leona Brieža vējš ir kā uguns, un tajā deg viņa varoņa neatslābstošais emocionālais saspringums. Kādā dzejoli parādās kulminācijas brīdī apstādināts vējš: *Stāv lidzenuma vējš, spalgs, atritējis vajā.* Tas ir momentuzpēmums, atvēziena brīdī vai arī vēja trūkuma pārvēršana idejā par vēju, vai kustības projicēšana nekustībā, mirklis pirms, radīšana ne no kā — viss, kas tik raksturīgs Leona Brieža dzejai, vēja nākotne varbūt, taču ne pilnīga nekustība. Kāds izskatās bijušais vējš, apstādinātais vējš, to parāda Pēters Brūveris dzejoli "Svelmē (statisks moments)". Tur ir *mezglā sasiets vējš uz stingas ainas fona.*

Jāņa Rokpeļņa vējš *nāk sāpēt* — ne jau savu, cilvēku sāpi. Arī Velga Krīle vējā (*arī* vējā) izdveš, izkļiedz savu izmisumu un vientulību: *O, pazemes un visu garu vējš, /.../ ko tu par savu piekrāptību kļiedz / un rausti pumpurus, un vētras piesauc, / sirds piesmietā.*

Vienmēr kustībā esošais vējš, tāpat kā upe, tikai retāk, sastopams kā (aizejošā) laika simbols. Dzejā mēģināts piešķirt laikam jutekliski tveramu veidu vismaz tik, cik tāds piemīt vējam, kaut arī tas nav daudz. Arī vējš ir tukšs. Un kluss. *Ja es nestāvēšu ceļā / Priedē, akmenī un smilgā, / Nesadzirdēs vēja balsi. / Kad jau virpuļos un strūklās, sašķelts virmojums — tad dzirdam. / Paši sevi un to vēju.* Šis Olafa Gūtmaņa rindas uzmācīgi atgādina to, ko Rainis ir rakstījis par laiku: *Laiks, caur manām krūtīm šalkdams cauri, / Sarkans taps kā vējš caur krāsni skriedams.*

Tos abus: laiku un vēju, pirmo — tikai apziņā eksistējošu, otro —

tomēr kaut ko īstenu, satuvina tas, ka nav iespējams radīt priekšstatos tīru laiku un tīru vēja tēlu.

Tāpēc vējam liek darīt *laika darbus*, laikam piedēvē vēja dabu. *Vējš nesa nomirusus mirkļus* (J. Rokpelnis); *Savu aiziešanu pārdzīvošu vieglāk / jo tagad zinu — / vējš aizpūš smiltis zeme atveras* (J. Kronbergs); *turiet aiz vēja, aiz vēja zariem / turiet to dienu, lai nepazūd* (L. Līvena).

Pazīstams ir izteiciens *laiks aizskrien* (aizlido) *vēja spārniem*. J. Veseļa rindās vēja klātbūtne jūtama tikai darbībā, kas parasti saistīta ar vēju: *Tik jūtams... / Kā aizšalc pār galvām laiks*.

Vēji, kam piemīt mūžības stingums, atrodami J. Rokpelņa un P. Brūvera dzejā: *Tikko nācis no laiku klēpja, / Zaļus spārnus izpleta vējš. /.. / Lēni aizvērās laiku klēpis, / Un uz sejas man sastinga vējš* (J. Rokpelnis); *sastingām — tālumā skan / mūži pret mūžības vēju* (P. Brūveris).

Izmantotā literatūra:

- Cirlot J. E. A dictionary of Symbols, London — Henley, 1971.
Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca I, II, Rīga, 1992.
Herdera vārdnīca Simboli, Rīga, 1993.
Kraivalis O. Mainīgā dzejnieka pasaule un atvērtās formas princips. Grām. Promatnākt, šurpaiziet, Rīga, 1983.
Treilis M. Apvienošanas brīnums. Literatūra un Māksla, 1983. g. 23. dec.

Baņuta Rubesa

Muskuļi

Aprīlis

1. aprīlī. Niks ir dikti slimš. Es ar Dzintaru uz parku, peldbaseinu — bet tur viņam bailes, kliežs, bola dusmīgas un neticīgas acis, kā es varu viņu tā mocīt, aizvedot uz tik lielu, skaļu un riebīgu vietu. Netiekam pat ūdenī. Tad atsakās gulēt — tas mani nokausē.

2. aprīlī. Niks vēl arvien slimš. Mēs ar Dzintaru abi uz Riverdeilas fermu — lopiņu parks. Skatāmies gaiļus, vistas, zirgus, govīs, ēzelus. Blakus kapsētā lasām čiekuriņus. Auksta, bet saulaina diena.

Pēcpusdienā — padomdevēja paziņai, kas pirmoreiz vada režiju. Šekspīra MEASURE FOR MEASURE* — visi strādā par brīvu, atskaitot mani un scenogrāfu. Tas ir aktieru arod biedrības sarīkojums, kurā režisori un aktieri var sevi pierādīt publikai un citiem. Izrādes arī būs par brīvu. Strādāju vēl — rīt ir viens termiņš rakstnieku dotācijām. Es nepiesakos Otavas teātra postenim — slimais Niks un mīlais Dzintariņš man parāda skaidri, ka es to nespēju veikt, nevaru pietiekoši nodoties. Aizsūtu viņiem faksu, ka biju dulla, to vispār apsverot.

3. aprīlī. Dzintars šorīt drusku klepo, pie Birutas vairāk. Arī es nejūtos labi. Sliktas ziņas — pilsētas burvīgo kultūras centru *Harbourfront* klapēs ciet — tas apdraud mūsu cerības atvest Kvebekas kabarē. PEN benefice — baigi dārgi, bet es sen jau, labdarības sajūtu uzplūdumā, nopirku biļetes. Iedomājos, ka mēs ar Niku to baudītu kā tādu sevišķu vakaru. Tagad Niks negrib iet, es pēdējā brīdī sarunāju kompanjonu, operdziedātāju *Fides*, bet nespēju viņai lūgt maksāt par biļetēm. Tad vēl pats rakstnieks Findlejs stāv pie ieejas un pārdod loterijas biļetes — tās arī baigi dārgas —, bet es viņam nevaru atteikt. Un tad — vakars pats nav nekas sevišķs. Nav nekā, ko ēst. Viņu dod par brīvu, bet tas mani neinteresē. Teātra priekštelpās ir tik daudz cilvēku, ka nespējam kustēties. Un vakars sastāv no tā, ka slaveni rakstnieki lasa par cenzūru, apspiestību un ciešanām tālās zemēs. Tā ir ļoti dīvaina sajūta, sēdēt labi

* V. Šekspīrs. "Dots pret dotu".

apģērbtā, pārtikušā publikā, un klausīties pacilātus lasījumus par to, kā citus sit, moka, met cietumā.

4. aprīlī. Dz. visu nakti negulēja, es arī ne, augsta temperatūra. Atsauca Birutiņu, lai atnāk pie mums šodien. Nelaimīgs puisītis. Nīks arī vēl slimo. Man jābrauc uz Gvelfas universitāti, tur vadīt semināru. Nekas sevišķs.

5. aprīlī. TPM pārrunājam nākamo sezonu. Harborfronta katastrofa varētu mūs ļoti likti ietekmēt. Pašlaik plānojam sezonu sākt ar vienu jaunu lugu, ko iestudēs Vācijas režisors un scenogrāfs, jo mums vācieši sola ieguldīt \$ 50 000. Te novembrī būs milzīga konference ar slaveniem viesiem Andrē Brētu no Vācijas Šaubīnes (*Schaubühne*) un Robertu Vilsonu un Džordžo Strēleru, un šī jaunā luga tad ietilptu šajā festivālā.

6. aprīlī. Ar Dzintaru. Pēcpusdienā darba intervija, lai mācītu režiju Toronto universitātē. Domāju, gāja labi. Uzgaidāmā telpā satieku Džekiju, viņa arī kandidāte. Izskatījās diezgan nelaimīga. Domāju, ka viņa mani nevarēs izkonkurēt.

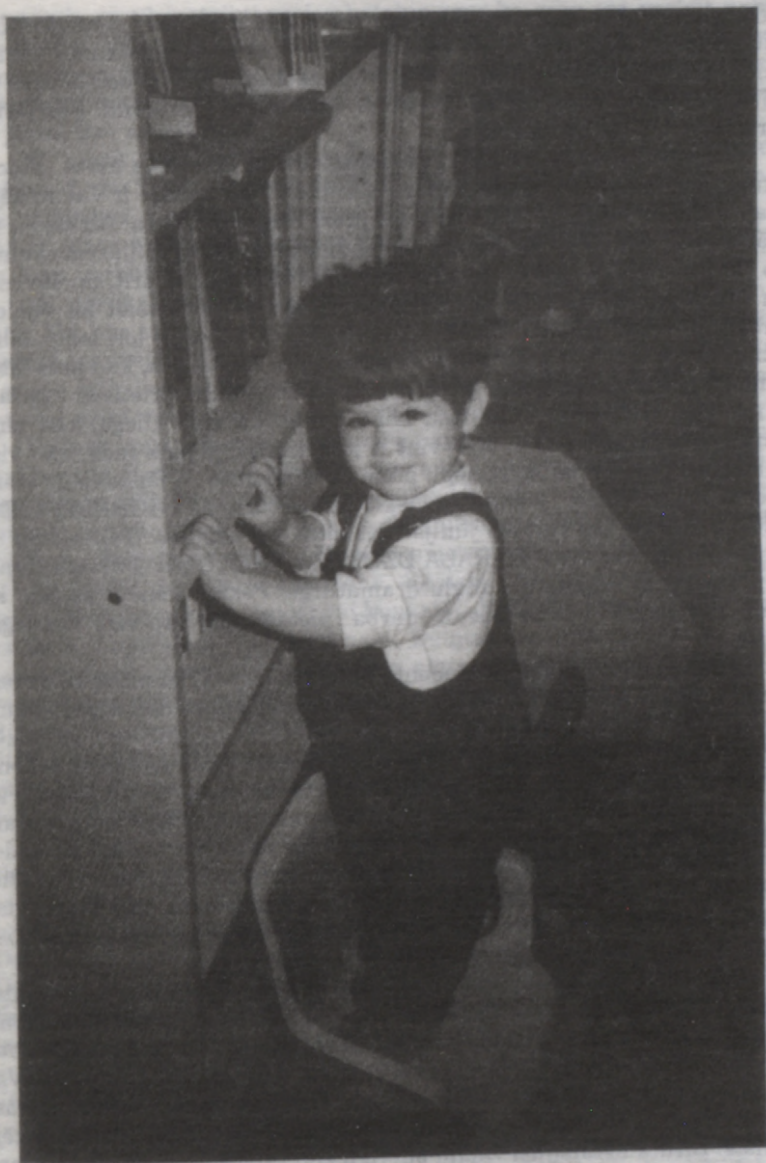
Ar Brunīti uz agrāko Oksfordas studentu vakariņām. *Old Boys Club*. Bez šaubām — vīriešu klubs. Te var redzēt veco angliško varas sistēmu. Piedalās bijušais Kanādas premjerministrs Turners un Ontario premjers Reijs. *Panelis* par nācijām — ka tās izmiršot. Vairākums sarunā lielas mulķības. Man pie galda blakus sēž filozofijas profesors, kas stāsta, kā viņš mīlot eksistenciālistu, un nebeidz laizīt savas lūpas. Man jādoma par Nabokova romānu *Lolita* un profesoru Hambertu Hambertu. Dīvains vakars.

7. aprīlī. Ar Niku pie grāmatvedes, lai tā izkalkulē mūsu nodokļus. Viņa mani vienmēr no sākuma iebaida — man saka, ka būšot jāmaksā \$ 1500 valdībai! Tad vēlreiz visu sarēķina un iznāk tikai \$ 48. Viņas kantoris ir vienreizējs — netīrs, puteklains un sapīpēts, kā vecos krīmīšos.

Pēcpusdienā man ir tik slikti, ka metos gultā.

9. aprīlī. Uz Otavu ar vilcienu. Domāju, Dzintars saprata, ka braucu prom. Vadišu darbnīcu franču — libāņu lugai NEANDERTĀLU KĀZAS — kara komēdija. Viena ģimene rīko kāzas savai meitai, un ir salūguši visus draugus un kaimiņus. Taču brūtgāns ir izdomāts, un meita slēpjas zem izlietnes. Un pilsēta tiek sabumbota... Rakstnieks Važdi 6 gadu vecumā atstāj Beirutu. Viņam 26 gadi. Teātris, kas mūs sponsorē, man nopirīs pirmās klases vilciena biļeti. Baigi ērti. Lasu Jurgas Ivanauskaites RAGANA UN LIETUS. Stacijā mani sagaida draudzene Lalita Salipa. Pavadām ļoti jauku vakaru.

10. aprīlī. Pirms darbs sākas, uzzinu, ka man nav iedots režijas darbs DEZDEMONAI. Tā varēja paredzēt, bet šā vai tā jānorij bēdas un sašutums. Darbu iedeva Džekijai. Vismaz nav laika daudz par to domāt. Pirmā diena ar aktieriem. Viņi izlasa lugu vienu reizi cauri — visiem ļoti patīk. Es strādāju kā redaktore pašai lugai un arī tulkojumam. Tad stundu diskutējam ar aktieriem. Es viņiem lieku uzdot jautājumus.

Dzintars kāpj augstumos

Rakstnieks Važdi spilgti atbild. Sarunas valoda ir franču un angļu. Kad aktieri aiziet, mēs trīs — es, rakstnieks, tulks — vēl paliekam — strādājam līdz 22.30 naktī. Tad uz etiopiešu restorānu — viņi dod ēdienu uz milzīgām pankūkām, tad ēd ar rokām. Ļoti lēti un patīkami. Bez Dzin-tara; es jutos 25 kg vieglāka.

11. aprīlī. 8-os no rīta pie homeopātiska un kinētiska ārsta. *Šiacu*, akupunktūras punkti. Lalita viņu ieteica, un viņš tiešām ir vienreizējs. Man izspaida muguru tā, ka es atkal jutos vingra un moža. Aizkāju uz teātri — 30 min. Man jāsatiekas ar kandidātiem scenogrāfijai un skaņai. To skaņas cilvēku ņemšu. Skaņas fons būs bumbas, kas krīt, un šāvieni, un ātrās palīdzības sirēnas. Kalašņikovi, kas jāprot spēlēt kā vijoles. Drošvien ar sintezatoru. Otrais lasījums. Važdi ir taisījis ļoti labus labo-jumus. Viņa teksts ir piebārstīts ar izsaukuma zīmēm, un, kad pats lasa, runā kā mašīnpistole, kliež un vicina ar rokām. Smuks vīrietis ar tumšām acīm, kā jau libānietis. Es visu laiku gaidu, ka viņš kliegs, kad viņu kārtējoreiz kritizēju. Bet nē — viņš ir ļoti laimīgs, jo pats redz, kā viss uzlabojas. Šovakar es aizskrienu prom no atbildības — jānoskatās viens operas mēģinājums, jo mums jāmeklē jauns baritons NIGREDO VIES-NĪCAI, kas brauks turnejā jūnijā. Paskatos 20 minūtes. Tad aizeju uz kinīti. Kas par brīvību! KARALA DŽORDŽA TRAKUMS. Burvīga filma, kam scenāriju uzrakstījis angļu dramaturgs. Pēkšņi man ir sajūta, ka man neveiksies ne ar vienu darba pieteikumu, ka viņi visi izgā-zīsies.

12. aprīlī. No rīta abu producentu satikšanās, jo TPM plāno šo uzvest Toronto, kopā ar Otavas teātri. Tehniskie darbinieki domā par daudz reālistiski (vai vajadzēs dūmus? vai vajadzēs uguni? vai vajadzēs spridzekļus?). Pēcpusdienā ar aktieriem netiekam tālāk par trešo cēlienu (ir pieci). Tad lasījums. Man liekas, ka vēl ir daudz, ko darīt, tomēr visi ir apmierināti. Rakstnieks ir ŠAUSMĪGI apmierināts. Viņš saka, viņam ir bijušas 3 darbnīcas jau, bet nevienu nevar salīdzināt ar šo. Es vadot visu ar vienreizēju disciplīnu un izvīrnot augstas prasības. Tad visi dodamies uz libāniešu restorānu — fantastisks ēdiens. No Monreālas atbrauc KABARĒ režisors, beidzot sasēžamies un sarunājamies. Varbūt tomēr izdosies viņa izrādi atvest uz Toronto.

13. aprīlī. Ceļos piecos no rīta, lai atkal ar vilcienu brauktu uz Toronto. Izlasu Jurgu līdz beigām. No sākuma patika, beigās viņas pašcinināšana mani nokaitina un garlaiko. Jādomā par Jēzu, jā. Kaut šajā grāmatā sievietē ir it kā sižets, tomēr viņa sevi saredz tikai kā *vīrieša objektu*. Vai tā tiešām ir ar sievietēm Austrumeiropā? Diezgan riebīga sajūta beigās. 10-os Dzintars un Niks mani satiek stacijā. Viņš tiešām ir vienreizēji skaists. Biruta uztaisījusi viņam burvīgu zilu samta vesti. Priecīgs mani redzēt, bet to drusku slēpj un vēlāk pamatīgi iznīkojas, sit man, utt. Bet, kad aizejam uz pārtikas veikalu, viņš ir mazs eņģelītis. Jauni vārdi — *bū-lala* (burlaiva), *bēdi*(gs), pat sadzirdēja *Ba-Nu-nana*.

Ziņas no Sorosa, ka esmu saņēmusi stipendiju braukšanai uz Latviju,

bet tas ir ar tik noteiktiem ierobežojumiem, ka man tas varbūt nebūs iespējams. Vispār tas, kā viņi grib izlemt, kā ar to naudu rīkoties, man dara kaunu. Man taču ir 39 gadi, un es esmu savā laikā saņēmusi nezin cik daudz dotāciju. Kaut viss šitais beidzot noskaidrotos. Taču *Dailei* arī ir jāzin, kas notiek.

14. aprīlī. Lielā piektdiena. Dzirdēju baumas, ka Džekija dabūjusi režijas darbu Toronto universitātē! Es esmu galīgā šokā. Viņai nav nedz tās izglītības, nedz tās pieredzes. Vadījusi vienu un to pašu teātri 11 gadus, taisot vienas un tās pašas izrādes. Tagad jau mentāli sagatavojos, ka man varbūt visi piedāvājumi izjuks.

15. aprīlī. Draudzene apstiprina riebīgo baumu. Esmu svētās dusmās. Vai būs tā, ka komitejas mani nepieņems? Demokrātiskā lemšana izvēlas viduvējību? Viņa mani mierina, teikdama, ka man vajagot turēties pie mākslas, lai nepametot mākslu, gan jau izsitīšoties cauri. Nezinu, vai manī vairs deg tāds ideālisms (draudzenei ir 30 gadu).

Vakarā mūsu teātrī ģenerālmēģinājums čehu režisora Komareka izrādei par Kafku. Ļoti skaista, sapņaina, *image* teātra stilā. Gandrīz nav teksta. Zālē virmo radišanas prieks. Un hei — Baņuta — viņš savu mākslu ir piekopus gadiem, par vissīkākajiem grašiem. Atbēdzis uz rietumiem un dzīvojis no nekā. (Jā, bet pameta bērnus un sievu!)

16. aprīlī. Lieldienu svētdiena. Skaists rīts. Činos ar savu bēdīgo prātu. Negribu pīkstēt, vaidēt vai kunkstēt. Jāstrādā. Visa ģimenīte brauc uz fermu, apciemot Lieldienu zaķi. Dzintaram bailes braukt ar lauku ratiem. Labi, tad kājām. Šokolādes oliņas izkaisītas zem ābelēm. Tas varbūt viss nebija vajadzīgs — parks būtu bijis tikpat jauks. Tad pie Birutas — ciemiņi. Dikti jauki. Ar Baibiņu pa telefonu — dārgs prieks. Stāsta par Ilzes Klaviņas TEV, ANNA iestudējumu *Kabatā*, esot labi gājis. Varbūt tomēr sarušināšu dolārus Latvijas braucienam. Dzintaram šodien 21 mēnesis.

17. aprīlī. No rīta piezvana profesors no Toronto universitātes. Apstiprina, ka nepiedāvās man darbu, bet tai Džekijai. Vismaz biju garīgi sagatavojusies. Es atļaujos profesoru izrāt. Džekijai nav ne tās pieredzes, ne tās amplitūdas, ne to spēju. Nošnācu, un cauri. Tad izplūstu asarās. Draudzene piezvana, mierina, saka, *nākamais darbs Tevi gaida aiz stūra*. Domāju — blēņas. Tad pusdienas ar Judīti Hamfriju. Judīte apmāca firmu direktorus, kā publiski runāt. Pagājušā gadā viņai pastrādāju, bet izčībēja. Žēl, jo par to nāvīgi labi maksā, un man tas ir tik viegli, ka smieklīgi. Pusdienās Judīte piedāvā darbu tūlīt! Pagājušā gada klients atkal teikšot runu, un pieprasot mani, un tikai mani.

Pēcpusdienā piestrādāju pie STIGMAS.

18. aprīlī. Ar Dzintaru. Aizbraucam uz bērnodārzu. Jauki. Vakarā uz ģenerālmēģinājumu MEASURE FOR MEASURE. Aktieris vadošā lomā ir ļoti labs, pārējie — nu tā; bet viņi visi strādā bez maksas, un tādēļ ir daudzi, kas 10 gadus šajā profesijā neizturēs. Scenogrāfija arī ir briesmīga, tāpat kostīmi. Nu — ne briesmīgi, bet nav profesionāli. Taču pati

režisore var būt apmierināta ar savu debiju — domāju, ka darbs ar aktieriem bijis labs. Nav uzspiedusi kādu spožu interpretāciju — to veido aktieri — kā Šekspīra laikos. Pastāv taču teorija, ka Šekspīra aktieri nemaz nedabūjuši izlasīt visu tekstu — viņiem bijuši papīriši ar iepriekšējo repliku, un ar norādījumu, kad noiet no skatuves. Pēc šīs teorijas, Šekspīra izrādēm bijusi ļoti stipra improvizācijas noskaņa.

19. aprīlī. STIGMA. Mans kolēģis Kolins Teilors iesaka neskumt par nepiešķirto Toronto universitātes darbu. Viņš pazīst šo departamentu — tur studējis un strādājis — un apraksta to kā šausmīgi nelabvēlīgu, nesakārtotu darbavietu.

Oklahomas terors.* Tīrās šausmas. Ja patiešām vainīgi ir arābi — tad būs karš.

Lasu Repšes BESTIĀRIJU — tā mani tā aizrauj, ka gribas arī to tūlīt pārtulkot, varbūt kā pēdējo daļu no grāmatas?

20. aprīlī. No rīta teātrī. Pēcpusdienā griežu matus. Frizieris iebrāucis no Indijas 70. gados, jūsmo par Kanādu. Vakarā Šekspīra pirmizrāde — publika labi pieņem.

21. aprīlī. Māsas Baibas dzimšanas diena. Tālāk nododos STIGMAI. Šis pirmais tulkošanas posms šausmīgi garlaicīgs. Grūti tik ilgi sēdēt un sist uz datora kauliņiem. Mokos ar neziņu, ko darīt ar AKMENS ENGELI. Taisnību sakot, vajadzētu padoties. Vai tomēr vēl cīnīties, vēl meklēt līdzekļus? Man šausmīgi nepatīk zaudēt cīņu. Ka būs finansiāli upuri jānes, ja es to uzņemšos, skaidrs, ka noteikti bērnam jānāk līdzī un vīram arī. Es atsakos Dzintaru atstāt veselās 6, 7 nedēļas, un viena pati es ar viņu arī netikšu galā. Trūkst Latvijas, šī vide mani padara trulu un īsredzīgu, bet vai es varēšu veikt to, kas veicams, šajos apstākļos? Kaut pēdējie seši mēneši te nebūtu bijuši tik knapi — saskaitīju 22 lietas, kas izgāzušās, nenotikušas, noraidītas, neizdevušās. Nu, traki! Visi mākslinieki zina, ka tā var notikt, tam jātiek cauri. Bet es ar varu nevaru likt ENGELIM notikt. Vienas mocības.

22. aprīlī. Drīz sāksies mēģinājumi operai NIGREDO, bet mums vēl nav baritona. Anna Marija redzējusi fantastisku Figaro pirms nedēļas, un mēs viņu esam atsaukuši uz Toronto, lai nodzied. Viņš atbraucis no Monreālas, ļoti smuks vīrietis ar tumšām, garām, romantiskām lokām, atgādina angļu aktieri *Daniel Day Lewis*, burvīgi nodzied Pulenku, ar mani labi improvizē aktierspēlē, mēs uz vietas viņam piedāvājam lomu. Viņam ir franču akcents, bet var saprast.

Dzintars saprot, ka ir divas valodas. Zina, ka var teikt *lejā*, bet var teikt arī *down*.

25. aprīlī. Sāpnis par drošu darbu, par nākotnes drošību, par noteiktu, patīkami lielu algu, tas sāpnis ir beigts. Jorkas universitāte mani noraidīja. Glēva vēstulīte, viņi taču varēja piezvanīt, lēmums jau bija

* Sprādzieni pie Oklahomas štata administratīvās ēkas ar daudziem upuriem.

zināms vismaz nedēļu. Es nezinu, kam viņi to posteni iedeva, un esmu pārāk uztraukusies, lai mēģinātu uzzināt. Atplēsu vēstuli dažas sekundes pirms iešanas pie Judītes. Tas gan bija negudri. Man vajag spēku un pašapziņu.

Piecdesmit devītā stāvā, Toronto biznesa centrā, es ieeju pavisam citā realitātē. Cita pasaka. Judītes darbiniekiem — Normans Kurmis un Hjū ar diviem uzvārdiem. Inženieris un grāmatvedis. Viņiem jāmaca, kā būt *dramatiskākiem*. Tā bija norunāts — bet viņi abi nezina, kāpēc Judīte likusi ar viņiem tikties! Nekas — viņi man padodas. Lieku viņiem elpot meditācijas ritmā, tad stāstīt par savu pirmo darbu. Tad ar viņiem strādāju: kā pataisīt savu sniegumu efektīgāku. To visu uzņem videolentē, lai Judīte var noskatīties un komentēt.

Tad mājās — birdināt spaiņiem asaru.

26. aprīlī. Gandrīz nokavēju sēdi teātrī — domādama, ka mani gaida 1-os, es raujos ar Repšes STIGMU, un beidzot pabeidžu parindes — urrā!!! Man tā apnīk parindes. Gandrīz reibst galva, pie tām strādājot, sevi ļoti jāspiež. Tad zvana no teātra — kur es esot? Mani gaida jau no 10-iem... ak vai. Teātrī reklāmas vadītājs it kā nodošot savu plānu, kā viņš domā izpildīt nākamās sezonas vajadzības, bet patiesībā viņam nekas kārtīgs nav sagatavots. Mēs pavadām trīs stundas, neērti grozoties savos krēslos. Sjūzanai dūmi kūp no matiem, viņa ļoti cenšas sevi savaldīt. Puisis taču tikai nesen sācis šo darbu, pārvācies no citas pilsētas. Pēc tam pusdienas ar Kolinu un Sjūzanu. Mēs abi viņu mierinām, drusku arī aizrādām, lai nesagaida par daudz no saviem darbiniekiem. Īpaši reklāmā — īstie apdāvinātie reklāmas cilvēki nekad nestrādā teātrī, jo tur nekā nevar nopelnīt.

Vakarā aizšauju uz filmas BŪRIS izrādi latviešu centrā. Kādi 20 publikā, galvenokārt veci cilvēki. Filma — nu tā. Prieclājos redzēt. Stāsts jau dikti saistošs, un daži kadri pat aizraujoši. Aktieris Ivars Kants ļoti labs. Šur tur tomēr pārāk samocīti artistiski, un noteikti viss par garu. Šī tendence atkal un atkal atkārtot to, ko mēs pirmās desmit minūtēs sapratām. Bet vismaz nebija DROSME NOGALINĀT.

27. aprīlī. Mēs atradām māju! Itāļu rajonā, ļoti tuvu pie vecā Latviešu nama, maza divstāvu mājiņa ar pārsteidzoši daudzām istabām, istabas ar durvīm! Un mazu dārziņu ar bumbierkoku. Un mēs varam atļauties — tas ir lielākais brīnums. Domāju, pirksim. Liels uztraukums.

Pirmā NIGREDO VIESNĪCAS sēde — kaļam stratēģiju mēģinājumiem, kas sāksies pēc divām nedēļām. Baigi īsā laikā tas viss jāsarauj. Mani brīdina, ka citā izrādē soprānam esot aizrādīts par dzeršanu. Taču nē! Cerams, mums ar to nebūs jācīnās.

Vakarā es laužu savu likumu — neiziet divus vakarus pēc kārtas (Dzintara dēļ), un noskatos fantastisku moderno deju izrādi — Serža Benatāna SABLE/SAND (SABLE/SMILTIS), ar ēģiptieša Ahmeda Hasāna komponēto mūziku. Viss ir par tuksnesi un smiltīm, ļoti erotiska, sasvīdusi izrāde, tā mani atjauno kā mākslinieku, dun ausīs Jura Kron-

berga teiktais *talants ir pienākums*, un jāpieņem tas, ka es nevaru izlēkt no savas ādas. Garīga veldze. Gribējās saukt *bravo* katras piecas minūtes.

28. aprīlī. Varbūt tomēr nepirkt to māju? Vēlreiz aizskrienam paskatīties. Tā ir krietni mazāka nekā mūsu pašreizējais dzīvoklis, bet mums ar Niku beidzot būtu atsevišķas darbistabas. Tas ir daudz ko vērts — izredzes aizslēgt durvis aiz sevis! Neticami! Kamēr Dzintars gul, es rakstu ubagojošas vēstules, lai sev savāktu naudu ENGELIM. Ļoti neērti, man tiešām grūti to darīt, bet citādi tā lieta jāpalaiž. Skrienu uz pastu ar 3 vēstulēm. Niku aizsūtu uz dejas izrādi, tad vēl naktī rakstu vēl, un vēl, meklējot mecenātus...

29. aprīlī. Iesniedzam piedāvājumu mājas pārdevējiem. Viņi grib \$ 239 000 — mēs piedāvājam \$ 210 000.

Mākslas centru *Harbourfront* tomēr neklapēs ciet.

30. aprīlī. Pārdevēji atsūtījuši piedāvājumu atpakaļ. Prasa tagad \$ 230 000. Mēs vēl kaulēsimies.

Stunda ar krāsainiem dramaturgiem — to organizē dramaturgu savienība, lai viņiem būtu iespēja tikties ar profesionāliem.

Vakarā ar Niku uz mecosoprāna Fides Krukeras koncertu. Viņa dzied operu, Tomu Veitu, un eskimosu *kakla dziesmas* — visādi eksotiski stili, bet taisnību sakot — viņas balss neaizrauj. Koncertā satieku vienu no SABLE/SAND dejotājam. Es viņu tik ekstravaganti saslavēju, ka tā gandrīz raud. Esmu viņu skatījusies jau 10 gadus, un agrāk viņa man likās neveikla, bet tagad, kad viņai ir varbūt 36, varbūt 38, no viņas dvēseles un sejas nāk tādas dziļu pārdzīvojumu un dzīves pieredzes strāvas, ka tas visu viņas ķermeni pārņem un paceļ augstākā līmenī.

Maijs

1. maijā. Kur ir strādnieku gājieni. Kur ir sarkanie karogi? jeb

kur ir dejas ap ziediem greznotu stabu kā Anglijā? Oksfordā 5.30 no rīta zēnu koris dzied augstā tornī un visi studenti salasās ielās un dejo.

Eiropas tradīcijas. To te trūkst.

Atceros žurnāla ATPŪTA vākus 1. maijā 1929. gadā — Strunkes zīmējums, strādnieku gājiens ar karogiem, Rainis priekšgalā — tad 1930. gadā — Rainis miris, vāku grezno tautumeitas.

No rīta — nosūtu priekšlikumu valsts televīzijai — viņiem ir sacensība uz televīzijas sēriju kursiem. Drošvien nelaidīs, bet jāmēģina. Pēcpusdienā uz teātri — gara sēde par sezonu — pārrunājam reklāmas daļas vajības un kādai vajadzētu būt mūsu stratēģijai, pārrunājam ieceres, tad man liek pamatīgi iztirzāt savu nākamo iestudējumu (pavasārī), NEAN-

DERTĀĻU KĀZAS. Jau tagad skaidrs, ka pietrūks mēģinājumu laika un ka būs grūti strādāt Otavā — ko darīšu ar Dzintaru? Neskatos uz pulksteņi — pēkšņi ir krietni vēls! Bet Niks nesūdzas.

Brunītis aizbrauc uz Latviju.

2. maijā. Šodien SPAR raķešu firmā — direktors sagatavoja svarīgai runai, es viņam kā režisore — firmai neticami parādi — 55 miljoni! — kad es iedomājos, ar ko mēs teātrī cīnāmies. Kopā ar Judīti. Man vēl joprojām grūti saprast, kāpēc viņš ir ar mieru samaksāt \$ 1000 par manu klātbūtni — \$ 1000 par divām stundām. Neciešama saruna ar Annu Mariju sakarā ar DEZDEMONU, Džekijas iestudējumā — man tā sāp, ka viņa padevās un vairāk necinījās par mani kā režisori. Bet teātra vadītājs mani nepazīstot un gribēja *drošu lietu* — jā, drošu viduvējību, to viņš dabūs! Karjera apdraud draudzību. Tā nebūs pirmā reize mākslinieku vēsturē. Komponistu Debiši un Satī stāsts šajā ziņā pavisam briesmīgs. Satī atteicās apciemot Debiši pat uz nāves gultas.

3. maijā. Pusdienas ar Toronto universitātes drāmas departamenta direktisi Pia Kleberi. Viņai nav sakara ar darbu, ko man neiedeva, — tas ir citā nodaļā. Pati Pia ir tāds fenomens: īsa, sarkanmataina sieviete — tīra, aroganta vāciete — viņa ir dikti uzturējusi sakarus ar pasaules slavenākajiem režisoriem. Pirms dažiem gadiem pierunāja vietējo producentu Deividu Mirvišu, lai tas atved *Berlineransambel* uz Toronto. Panāk, ka viņas eksstudents, mans kolēģis Kolins, šovasar dabū pastrādāt ar slaveno Robertu Vilsonu. Savu departamentu sabāzusi pilnu ar vāciešiem. Noraida visu kanādiešu teātri kā vizzemāko līmeni, kaut gan viņa pati reti iet kaut ko paskatīties. Manu darbu viņa noteikti nav redzējusi. Viņa grib, lai mēs TPM lūdzam vācu režisoru, un ir ar mieru par to maksāt. Izstāsta arī aizkulisēs par to, kāpēc Džekijai iedeva to posteni un man ne. Draugu būšana.

Vakarā atkal uz Komareka KAFKA. Darbs ir kļuvis ļoti stiprs un elegants.

4. maijā. Vēstule Anatolam Līvenam, kas uzrakstījis ļoti labo grāmatu BALTIJAS REVOLŪCIJA. Gribu ar viņu uzņemt kontaktu, lai dod padomu par manu grāmatu. Cīnos ar ievadu grāmatai, kam pat nav virsraksta. Apgādiem vajagot uzmetumu ievadam un saturam. Diezvai es to veikšu, pirms sākas operas mēģinājumi. Ja nebūtu Dzintara, droši. Bet Dzintars ir, un man nav laika. Pēcpusdienā jāizņem auto no remonta. Ar Dzintaru mēģinu iekāpt taksī, viņš kliež un pretojas, it kā es ar varu viņu zagtu. Visu ceļu trīs manās rokās. Kas viņu tā biedē?

6. maijā. Rakņājos caur 1988., 1989. gada AVOTIEM. Lai sev atgādinātu, par ko bija runa, lai pārbaudītu, kas tur visspilgtākais, no *revolūcijas* laikmeta. Velns, cik tas viss liekas sen, bet tik kolosāls. Tāda enerģija, tāda nepieciešamības sajūta katrā rakstā, katrā fotogrāfijā. Mākslas uzliesmojums pirms sakāves cīņā ar kapitālismu. Un kāpēc es savai grāmatai nevaru atrast virsrakstu? Visi vārdi liekas tik nodeldēti.

No AVOTIEM izburbuļo tikai jautājumi. Es ar šo grāmatu nekad netikšu galā (nesaki to!). Pēcpusdienā draugam Tomam ir 45. dzimšanas diena, un kā pārsteigums — draugi salasās jaunajā Bata kurpju muzejā, kur čehu bagātniece izrāda savu kurpju krājumu. Arhitektoniski fantastiska no ārienes, iekšā OK, bet tās kurpes, CIK GARLAICĪGI. Turklāt darbinieki nav pārāk draudzīgi bērniem, tā ir kļūda, vecākiem patīk ar bērniem vazāties pa muzejiem. Tomam patiesībā nav draugu — tikai kolēģi; sanākuši rakstnieki, pianisti, komponisti, videomākslinieki, slave-nais kinorežisors Atoms Egojans. Dzintars un vēl divi viņa vecumā. Armēniete Arsinē. Viena brīvprātīga darbiniece, veca dāma ar skābu, uztrauktu seju, kļūst ļoti nervoza, jo mēs stāvam un runājamies, bērni pinas pa kājām. Tā pēkšņi uzbrūk jūtīgam pianistam, bez iemesla. Tad metas dabūt smagāku *drošības dienestu*, jau nāk cita apņēmīga tante, es pasaku kādam — *jūs zināt, tas ir Atoms Egojans*. Ko viņi iedomājas? ka te nāk narkomāni ar saviem bērniem?

Vakariņas pie bagātniekiem. Margrieta un Bobs. Margrieta ļoti nostrādājusies, taisot smalkas vakariņas. Māja skaisti dekorēta. Šagāli pie sienas. Margrietai ir interesanta ideja vienai lugai, bet īsti nesapratu, ko viņa no manis gaidīja.

7. maijā. Mēs ar Dzintaru uz zvērdārzu. Milzīgs, bet dzīvnieki likās noguruši. Un tur var ēst tikai *Makdonaldus*, kas ir tik riebīgi un negaršīgi. Nīstu šo monopolu. Bet jauki pastaigāties svaigā gaisā, pabūt ar Niku. Būs jāliek grāmata pie miera. *Addio*, līdz jūnijam!

8. maijā. Visu dienu teātrī. No rīta jauna dramaturģe: lezbiete, šķiriska, defensiva — bet viņai ir interesanta luga. Tā esot reakcija uz TEV, ANNA. Es ar viņu runāju ļoti tieši par viņas izredzēm — jeb izredžu trūkumu — teātrī. Tas viņu patiesībā uzbudina. Varbūt mēs varēsim viņai dabūt drusciņ naudas.

Tad lasu vienu priekšlikumu, vācu luga par bērnu slepkavu — es izlasu vienu lappusi un tā man tik šausmīgi rieb, ka es tūlīt zvanu režisoram un to projektu noraidu. Bet viņš ir šokā — kā tas var būt, kā man var nepatikt, taču pats slepkava tik daudz cietis savā jaunībā. Vai tiešām jābūt mātei vai tēvam, lai saprastu, ka bērnu spīdzināšana nevar būt izklaide vai māksla? Jā, bērni cieš grieķu lugās, Šekspīrā, bet viņu ciešanas netiek bāztas skatuves priekšplānā, netiek izbaudītas. Seksuālā spīdzināšana.

Pašlaik Toronto ir prāva slepkavam Paulam Bernardo, kas izvaroja, spīdzināja un nogalināja divas jaunas meitenes, Kristenu un Lesliju, vienu sakapāja gabalos. Es par viņām esmu atkal un atkal domājusi, viņu stāsts mani nelaiž vaļā, un šajā kontekstā es arī netieku galā ar tādām lugām.

Pusdienas ar Kvebekas mākslinieci Polu Pelletjē. Vienreizēja māksliniece ar vienreizēju enerģiju. Viņa brauks uz mūsu teātri ar izrādi, bet neviena te nebūs. Es braukšu turnejā, Sjuzana konferencē, Kolins mācīs citā pilsētā. Kad Pola redz mūs trīs kopā, viņa eksplodē aiz prieka. Sieviete

kā vadītāja, un viens melnais — tas ir fantastiski! Man vajag viņas atjaunoto dzīvesprieku, radīšanas prieku.

10. maijā. LATS man sola \$ 1500 braucienam uz Latviju. Tā ir puse no man vajadzīgās summas. Braukt? Nebraukt? Vēl meklēt naudu? Padoties? Es nezinu, ko darīt. Paralīze.

12. maijā. Šausmīgas cīņas ap auto apdrošināšanas likmi pa telefonu, kad piezvana Sjuzana — mani izvirzot teātra godalgai kā vislabāko režisori un MĪLĒTĀJA izrādi kā vislabāko izrādi. Tik iepīta savas ikdienas rūpēs, ka pat nespēju īsti par to nopriecāties. Niku neizraudzīja par mūziku, kaut gan tā bija tik izcila.

Vakarā Nika ansambļa APVĀRŠŅI koncerts. Šis bija Nika pēdējais koncerts kā mākslinieciskam vadītājam, aiziet pēc septiņiem gadiem — un neviens viņam pat nepasniedza puķes, pat nepateica paldies. Tiešām kanādiešiem trūkst stila, pavisam.

13. maijā. No rīta iepirkšanās ar Dzintaru un Niku. Ielas gājiens ar ķīniešu pūķa masku — īpaši jauki, jo Dzintars mīl savu grāmatu par mazo Činu Čangu, un kā viņš baidījās dejot pūķu deju ķīniešu vecgada svētkos. Pēcpusdienā mēģinu pārvarēt Dz. izmīstīgās bailes no tramvaja. Stāvam pie pieturas, viņš brēc, pietupst pie zemes, un pacienti no trako mājas blakus namā nāk un viņu uzrunā — nīrdz viņa sejā, es dzenu debilos prom. (Kā es priecājos, ka mēs vācamies!) Beidzot pienāk tramvajs, mēs kāpjam iekšā, viņš tā kliedz un spārdās, ka visi uz mums skatās. Beidzot sēž un trīc manā klēpī, mēs kopā dziedam mazu dziesmiņu, lai sevi uzmundrinātu. Aizkājojām pusceļu mājup, tad atkal ar tramvaju — tagad mierīgs.

Vakarā Niks mūs spontāni pierunā viņam braukt līdz uz kora koncertu, Hamiltonā, kur 110 cilvēki dzied viņa kompozīciju. Dziesma ilgst tikai 3 minūtes, man žēl, ka nebija ilgāk. Dzintars priecīgs, uzvedas, mums ir jaukas sarunas. Es viņu kaislīgi mīlu.

14. maijā. Mātes diena! Niks sakopj māju, ļauj man pagulēt. Birutiņa un brāļa draudzene Džodija atnāk uz brokastīm. Es ar Birutu uz teātri, mūsu mazajā zālē ir jocīga izrāde par mātes realitāti — bet izrāde jau iesākusies, es maldījos par laiku, mulķīgi nokavējām.

15. maijā. Pēdējā diena, pirms sākas īstais haoss. Jauks rīts ar Dzintaru spēllaukumā. Tad aukle Iveta, Dzintars nav pārāk sajūsmināts, bet viņa drīz viņu nomierina. Pēcpusdienā mēs ar Kolinu pierunājam vienu interesantu mākslinieci, lai tā taisa izrādi mūsu mazajā zālē. Randiņš Kanādas Operas Ansambli, iespējams darbs nākotnē. Man jāizlemj par Latviju. Niks domā, ka vajadzētu tomēr braukt. Es jūtos paralīzēta.

16. maijā. No rīta sesija ar SPAR izplatījuma firmas direktoru. Ņemu pie rokas un vadu. Viņš uzrunās firmas akciju īpašniekus, un viņa teiktais atspoguļosies biržā, firmas vērtībā. Pats ir kluss, intraverts kungs, kam ir grūti runāt stipri un pārliecinoši. Bet viņš ir krietni labāks nekā pērn. Pašapziņas efekts.

Pirmais mēģinājums operai. Klodam ir ļoti skaists baritons. Viņš mūs ievēdis operā pa gluži citu taku.

Vakarā jauna luga — Diānas Flaksas *Gravity Falling* (nosaukumu grūti tulkot). Es Diānai palīdzēju sākt šo lugu rakstīt, bet rezultāts ir diezgan briesmīgs. Nesaprotu, kāpēc Taragonas teātris to ir uzņēmies iestudēt. Man blakus sēž Pia, un, kad publika izrādes beigās gaviļē (!!!?), viņa saka *Das Publikum ist einfach dumm. Publika ir vienkārši dumja*. Es pirmizrādes grūti paciešu šā vai tā, visa kļaidīgā teātru saime, visa sacensība par mazām pozīcijām kaut kādā trešās šķiras šaha spēlē. Pēc tam baigā depresija.

Daile gaida, ko darišu. Bet es esmu sastingusi, nevaru izšķirties. Niks domā, ka vajag braukt.

17. maijā. Labi, saņemos, darīsim, brauksim, kaut kā visu veiksīm, kaut kā visu savāksīm. Piezvanu ceļojuma aģentam. Piezvanu scenogrāfei Sjū — tagad tā kategoriski atsakās! Viņai ir cits darba piedāvājums, un viņa nebrauks. Protams, Latvijā taču arī ir labi scenogrāfi, bet viņas lēmums mani galīgi satricina. Līdz šim Sjū bija tā, kas mani nemitīgi mudināja cīnīties par katru cenu sagrabināt kapeiņas un braukt. Jūsvojusi, utt. Un tagad — nē. Es atkal sastingstu. Mana intuīcija saka — tā tas visu laiku turpināsies, tevi satiks tikai pusceļā, tev būs viens nelaimīgs pārsteigums pēc otra...

Ļoti labs mēģinājums NIGREDO VIESNĪCAI.

18. maijā. Nevaru braukt uz Latviju. Nevaru. Pat par spīti finansīalai pusei, šobrīd tas vienkārši prasīs par daudz upuru no manis, garīgā, fiziskā, ģimeniskā līmenī. Nevaru, nevaru. Pārspriedu situāciju ar savu diriģentu, viņš man prasīja: *Ko tu no tā gūsi — vai tu gūsi finansiāli? Nē, zaudēšu. Vai tas tev ir liels māksliniecisks lēciens? Taisnību sakot — nē. Tad kāpēc tu to dari? Tīrā prieka pēc. Lai strādātu ar Dinu Kupli. Bet es nesadzirdu prieku tavā balsī, viņš teica un, ja tikai tās vienas aktrises dēļ, vai tādēļ patiešām tu...* Jā, tiesa... Man ir tikai stress un nogurums, un bažas, un šobrīd absolūti trūkst kaut kādu gaidu vai radīšanas prieka. Tad par spīti sirdsapziņas mokām ir jāsaka: es nevaru. Punkts un āmen.

22. maijā. Ar Dzintaru.

23. maijā. Mēģinām ainu, kurā pārsprāgst radiators, — ļoti fiziska. Klods negrib tēlot, ka viņš ir nobijies, grib kontrolēt visu. Tas nu rada dažas grūtības, jo viņa tēlam ir jāizjūt milzīgas bailes, nāves bailes. Nu, strādājam. Problēma tā, ka viņam ļoti īsā laikā ir jāapgūst sarežģīta mūzika un sarežģīts dramatisks tēls. Mūzikas ziņā viņš ir trenēts, bet teatrāli — apdāvināts amatieris. Tik liela patmīla, ka neapzinās, cik daudz viņam vēl jāmacās. Mēģinājuma laiks ir krimināli īss, un man jāļauj šim zirgam iet pa savu taku, es viņu nevaru raut radikāli citā virzienā. Nepalīdz arī valodas barjera — viņa angļu valoda ir laba, bet ne pavisam, un, kad nogurst, viņš mūs mazāk saprot.

Vakarā tikšanās teātrī ar Sjuzanu un Kolinu, viņa sūdzas par mūsu

Šerija Sondersa (Shari Saunders) izrādē "Nigredo viesnīca"

darbiniekiem, bet neko konkrētu nepārrunājam, tātad — nevajadzīga sēde — tātad — mani kaitina, jo man ir Dzintara un miega deficīts. Un S Juzana un Kolins mani tikai paķer, jo es tik maz dzerot (alkoholu). Tā tas ir, bet ka viņiem tas liekas kaut kā smieklīgi — vai mēs visi esam kļuvuši par padsmītniekiem, ko?

24. maijā. Pirmā diena ar soprānu Šeriju. Viņa šo lomu spēlēja 1992. un 1993. gadā, un toreizējais baritons bija aktieris, kas kaut cik pieņemami dzied. Tagad viņš ir lielā mūziklā SHOWBOAT, korī. Šerijai ar Klotu ir laba dinamika — viņš ir tik tumšs un spalvains, viņa tik blondā un smaidīga.

25. maijā. Strādājam kā velni. Pa dienu liekas labi — katrā ziņā soprāns un baritons ir fantastiska kombinācija, ļoti erotiski, eksplozīvi. Bet caurlaide mani nesajūsmina; lietas, ko mēģināju vakar, tagad vairs neredzu. Man nav laika to koriģēt. Man nav laika rāt. Mums vēl jāmēģina kaujas ainas vakarā. 10 stundu diena. Tad Šerija ierodas piedzērusies, viņa saka — tikai divi ali. Kaujas režisors saka — tie ir divi par daudz. Ir jau gatavs iet prom, bet šis ir mūsu vienīgais mēģinājums, un viņš maksā lielu naudu. Mēs nevaram mēģināt ainu, kur soprāns krīt caur griestiem, jo Šerija nevar stāvēt bez lodziņšānās. Klods kaut kā visu šo uztraukumu neievēro, un mēs arī mēģinām Šeriju drusku paglābt. Viņa taču dziedāja manās kāzās, viņa mums ir mīla! Šī ir liela problēma. Tā apdraudēs visu izrādi. Viņai draudēs ar atlaišanu. Bet es nevaru iedomāties, kā viņu varētu tik īsā laikā atvietot. Es viņu negribu atvietot! Bet pēc trim dienām — mēs būsīm lidmašīnā ceļā uz rietumkrasta festivālu. Kā Dzintars teiktu: vai dienā...

Miervaldis Birze

Jūlijs: tā, kā tas ir

1. jūlijs. Bilžu kalendārā uz galda pārlieku mēnešus. Tikai tagad ieskatos, ka visu jūniju esmu lūkojies uz Žorža Delatura 1650. gadā gleznoto "Kāršu blēdi ar kārava dūzi". Dūzi šis kavalieris ādas vamzī ar kreiso roku izgrābsta no mugurpuses, kur kārts bijusi aizbāzta aiz platās jostas. Pa tam nervoza dāma brūnā samtā sapīkusi taustās pēc dzidra vīna malka, lai nepatikšanās stiprinātos. Mūsu laikos tik vienkārši blēdi-

ties nevarētu, esam progresējuši arī šai ziņā. Jūlijā raudzišos uz ko cēlāku, uz Breigela Vecākā 1620. gadā radīto "Svēto ģimeni puku un augļu vainagā", kur redzama Marija ar Jēzusbērniņu klēpī un vēl trīs eņģeļi ar spārniņiem kā baložiem. Aizmugurē, tādā kā kastaņa ēnā galdnieks Jāzeps, domīgi galvu rokās atspiedis. Iespējams, viņš apsver ģimenes uzturēšanas problēmas. Kaut gan... ja būtu jāizvēlas, vēlētos vēl mēnesi kopā ar kāršu blēžiem, jo līdz svētajai ģimenei tā ir neesmu izaudzis.

Tirgū tai dāmai, kas man maijā pārdeva pupiņas sēšanai, atklāti pasaku, ka sēkla dīgst samērā labi, — asnu dzinusi katra desmitā pupiņa, — un ka tomēr ar to neesmu mierā. Dāma nosarkst, bet sliktās sēklas vietā gatavas pupiņu pākstis nesola; esmu vilies sēklā un pārdevējā.

Pie autobusa pietātnes pulciņš saposušos sievu ar pujeņiem un citiem ziediem. Dažām pie rokas grābeklītis: uz kapiem, lai sapostu kapa vietu rītdienai: kādā kapsētā būs kapu svētki. Sievas pārsvarā — padziņvojušas. Varbūt domādamas: būs labi, ja arī pati kapos sagaidīšu sevi apciemojam... Kapu svētki — viena no sirsnīgākajām paražām. Koku ēnā un klusumā parunāties ar piederīgajiem, izstāstīt, kaut bez vārdiem, visu, kas uz sirds, jūtot, ka aizgājušie visu dzird. Kapos pat sirms vīrs savu vecāku priekšā kļūst atkal bērns, kam tēvsmāmiņa tikai labu vēl. Cilvēks, kam vēl pašcieņa kaut rudzu grauda lielumā, kapos, sarunājoties ar aizgājušiem tuviniekiem, nemelo. Par kapu svētkiem būtu jārunā skolās, sirds izglītības stundās.

Mani apciemo ģimnāzijas klasesbiedrene Ausma Vilciņa, no Aiovas atlidojusi uz kapu svētkiem Trikātā, apraudzīt, vai tēva kaps uzposts. Tautu vieno arī kapu svētki.

2. jūlijs. Lai arī skolas vecums pagājis sen, šodien man tāpat līksmi kā tiem skolēnu tūkstošiem, kas čivina Rīgas ielās, sabraukuši uz saviem dziesmu un deju svētkiem. Kad gājienā pa Rīgas ielām redzu smaidus, prieku, augstu paceltās rokās lauku puku saujas, aizmirstas *resno* auto straume, kas citudien plūst pa to pašu ielu, reizēm netīra un netikumīga. Cik vajadzīgi šādi svētki latvisuma izzušanas ēnā! Ja, sacenšoties universitātes aulā, *Ganu dziesmas* dzied tā, it kā tās atbalsotos no līdumnieku laikiem, ja dejojāju virknes uz milzu laukuma veido kā krāsainus dzi-parus lielā cimdā, ja ar neticamu atdevi un nopietnību sejās knauķi pūš ragā vai knīpas flautā, tad manī vēl uzdzirkstī cerība, ka, šiem skolēniem lieliem izaugot, tauta vēl pastāvēs. Ja — ja viņus neapklās, nenoslēcinās tiši uzmešais tā sauktais *pasaules kultūras* vilnis ar decibelu sprādzieniem un klipu zibšņiem, kas dara aklus. Šī diena man bija lielu cerību diena. Prieku neapslāpēja pat nemākulīgā telereportāža ar uzbāzīgiem standartjautājumiem, kas parasti beidzās ar *kāpēc?*; ja kāds no mazajiem nejauši pateiktu, ka zeme griežas, reportiere nekavējoties jautātu: *kāpēc?*

Nopūšos, juzdams līdzī pārgurušajiem skolotājiem, entuziastiem visā Latvijā, bez kuriem šie varenie, sirsnīgie svētki nenotiktu. Bez labiem tautskolotājiem, bez izglītības nebūs tautas. Dziesmu *Dar' man, tēvis,*

pastalīnas vajadzētu ieviest par skolu himnu, ko nodziedāt jāprot katram skolēnam. Tāpat avīzēs vajadzētu nosaukt tās skolas, kurās skolēni nezina *Dievs, svētī Latviju*.

3. jūlijs. Latvijas radio slavenās septiņdesmitgades raidījumos ar cieņu tiek pieminēti tie, kas, patiešām būdami Eiropas līmenī, neticami īsā laikā — piecpadsmit gados sasniedza to, ka 1940. gadā Latvijā radioprogrammu *Hallo, Latvija* abonēja 150 000, un programmu piesūtīja katram, kas samaksājis divus latus mēnesī kā radio abonents. Nebija diskusiju, ka tas būtu aplam, un *radiozaķu* valstī nebija vairāk kā mežos baltu vārnu. Uz varēšanu un entuziasmu dibinātais VEF's pierādīja, ka arī valsts uzņēmums spēj plaukt, darbu un peļņu dodot. Toreizējais VEF's joprojām lepna lapaspuse mūsu vēsturē.

Avīzēs raksta, ka Alojā ražošot kaut ko pavisam jaunu un saldumrūpniecībai svarīgu — kartupeļu sīrupu! Kas tā runā un raksta, nezina, ka vēl nav nomiruši visi tie, kuriem pirms sešdesmit septiņdesmit gadiem bērniībā Latvijā vārīts kartupeļu sīrups bija ikdienišķa lieta, bez kā neiztika, piparkūkas cepot. Tādu arī zieda uz rupjās maizes. Muti izbrīnā pavēris, klausos pamatojumu, kādēļ sīrups jāieved. *Aplam*, man saka, *labāk brīnies par to, ka neieved pašus kartupeļus, jo dzīvojam taču importa ērā*.

Satieku uz ielas paziņu, kas saka, ka skolā, absolventu albumu sastādot, neesot pieņemts viņa foto, un rāda mazbērnu bruncišos, jo tais gados arī puikas līdz divu gadu vecumam ģērba kā meitenes, tikai zilā. *Te es esmu bez grumbām!* paziņa skaidro, kādēļ piedāvājis šo bildi, bet man aizdomas, ka viņš ieņēmis ko aplamu.

Lasu par Kārļa Maija muzeju Radeboilā pie Drēzdenes, ko arī man laimējās apmeklēt. Tā ir indiāņu pasaule nevis pie Misisipi, bet pie Elbes. Tāda, kādu to iedomāties un savos romānos aprakstījis Kārlis Maijs. Vigvami dzīvošanai, klāti ar bifela ādām, ērgļu spalvu galvas rotas. Metamie cirviši — tomahauki. Izpušķotas bultas. Garas *miera pīpes*. Mokašini, ar kuriem soļi klusi kā peles klepus. Skalpus gan nemanīju. Varenas, sudrabā kaltas bises, ar *brieža nāvi* sākot. Eiropas puikas, jau no pagājušā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem līdz pat mūsdienām, ir lasījuši Maija grāmatas un skatījuši filmās gan balto prēriju varoni un indiāņu draugu *Old Shatterhand*, gan indiāni *Winnetou*, kad viņi, zirgiem ausis pieglaūžot, auļo pa prēriju, kur zāle zirgam līdz seglu kāpšlim. Un kā abi lec pāri klinšu aizai! Pats Maijs Ameriku pirmo reizi apmeklējis tikai 1908. gadā, kad visi viņa indiāņu romāni jau bija uzrakstīti. Romāni tomēr lasīti toreiz un tagad. Arī tādēļ, ka tajos, kaut vienkāršoti, varoņi apveltīti ar cēlām īpašībām: vīrišķību, izpalīdzību, uzticību, taisnīgumu. Tātad tādas īpašības joprojām slēpjas jauniešos arī šī gadsimta beigās, tāpat kā tā gadsimta nogalē, sasaucoties ar romānos aprakstīto. Tikai tās jāatmodina. *Rambo* un spēcīgie *betmeņi* tālrādēs un kinoekrānos to neveicina.

Jau toreiz Radeboilā man iešāvās prātā aplamas domas: vai mūsu

tauta arī nesoļo uz muzeju, kurā reiz amerikāņi, angļi vai skandināvi, nešaubīgi par savu tautu nemirstību, kā tūristi aplūkos pēdējos par latviešiem sauktos? Kuri tie būs? Vai tautudeju dejojāji kā dziesmu un deju svētkos, vainadziņos, krāsainos lindrakos, vīri ar prievīšu jostām? Bet varbūt pēdējie latvieši tai muzejā būs Saeimas deputāti? Varbūt banku blēži?

4. jūlijs. Kurā istabas kaktā krustu cirst — atminēšanai: pievakarē plāvā dzirdu griezi! Mēs jau skumām, ka arī viņa mūs atstājusi uz laikiem, kā zaļās vārnas, kā pupuči, kuri, uz palodzes sēdēdami, raudzījās, kas man šķīvī. Grieze ir putns, pat itin kā *noslēpumu glabātājs*, ar savu auru, kā mēdz teikt: tu gan zini, ka viņa tepat, tepat, tikai pāris soļu no tevis zālē ir, bet redzēt nedabū. Pats tikai pāris reizes esmu griezi pamanījis no plavas rudzos ietekam. Grieze, tie reiz bija reibinoši vakari, kad ceļas migla, kad pat rudzu laukā izsvīdušam negribējās gulēt iet.

Nu jau vairāk kā mēnesis, kopš nosūtīju vēstuli ārlietu ministrijai. Interesējos par sarunām ar VFR kompensāciju jautājumā vācu okupācijas laikā represētiem. Vēl neatbild. Varbūt tādēļ, ka izteicu bažas: vai tik vēstule neapstāsies pie *neaiizvietojamā valsts ministra* Riteņa, kas, būdams labklājības ministrs, šo kompensāciju noraidīja. Gaidīšana nepieklājīgi ilga. Runājot par pieklājību, jāatceras *dzelzs lēdija* Tečere, kas par savu dēlu, vairākkārt iejauktu aplamā autobraukšanā, teikusi: *Šis jaunais cilvēks vairs neiemācīsies lūdzu un paldies*.

7. jūlijs. Braucienā uz Rīgu pamanu trīs stārķus, kas soļo aiz plaujmašīnas un uzlasa iztraucētās vārdes. Ar pieaugušo stārķu skaitu gan Latvija var lepoties Eiropā. Bet Rīgas autoostas kafejnīcā, uzliekot alusglāzi uz galdiņa, aizmūk trīs tarakāni, kas tur palīdzējuši apkalpotājam notīrīt maizes drusiņas. Sevi mierinu: tarakāni daudz mazāki par stārķiem, tos Eiropā nepamanīs.

Saka, runas par taupību esot pārspīlētas. Cik jauki būt *ierēdnim uz māžu*: avīzē raksta, ka deputāts Tupešu Jānis kopā ar ierēdņu eksaminētājiem pēc sēdēm vakaros lepajā *Rīdzenē* apēduši vairākus tūkstošus latu. Vai teikt: *ja iesim lētākā ēstuvē, ko Eiropa par mums domās?*

Māris Gailis mierina: maziē noguldītāji no nāves krampjos raustīgās B.B. dabūšot līdz 500 latu. Šaubos, jo atceros vecu, rūgtu izteicienu par neveiksmīgiem ķirurgiem: *Operācija izdevusies. Pacients miris*.

8. jūlijs. Cēsu pilsparkā, pilsdrupās Nacionālā opera ar "Turandotu". Izrādei telpā un izrādei brīvā dabā — katrai sava mēraukla. Brīvā dabā tāda ir vairāk drāma ar mūziku, uz skatuves zem jumta — muzikāla drāma. Varena šoreiz Gunta Gailiša režija, izmantojot lielās estrādes pakāpienus un pat kāpnes uz augsto ordeņa pils torni kalna galā — īsti Ķīnas ķeizara, *debesu dēla* cienīgi un svinīgi. Dekorācijas itin kā apsūbējušas, patinētas bronzas krāsā, ar seno laiku smaržu. Klausītāju daudz un uzmanīgi. Šādas operas izrādes ļoti vajadzīgas pa visu Latviju, lai izdzīvotu nopietna, pacilājoša mūzika.

Rakstura dēļ nevaru nociesties, neizsacījis dažas piezīmes. Pirmā.

Suns, kas *piano* brīžos rēja augšā aiz kokiem alus darītavas pagalmā, to darīja citā tonkārtā nekā orķestris tai brīdī. Otrkārt — bende. Ķīniešu bende šai izrādē bija mīkstmiesis, kas velti trina trīspēdu zobenu, jo ar tādu stāju nevarētu galvu nocirst pat beigtai renģei. Bendes Ķīnas ķeizara laikos kā svarīgs balsts ļoti rūpīgi izraudzīti. Par vienu šādu konkursu stāsta šādi. Pieteikušies trīs vīri. Pirmais — kā ar zobenu cirtis, tā galva noripojusi. Otrais — kā cirtis, tā galva palikusi uz pleciem. Cirtējs tad pagrūdis ar pirkstu, un tad gan galva ripojusi: asmens bija kaklam izskrējis cauri zibens ātrumā. Cirtis trešais. Galva atkal palikusi uz pleciem, bet notiesātā lūpas čukstējušas: *Nogalini ātrāk...* Izrādījies, šis bija cirtis tik ātri, ka pat nāve nebija pamanījusi zibenīgo kustību. Trešais pieņemts darbā.

10. jūlijs. No Cēsu slimnīcas eju pāri dziļajai gravai uz pilsētas centru. Kāpnes lejup, augšup plašas, tīras. Veci nami, katrs ar savu seju, daži vēl ar dakstiņu jumtu, plienakmens pamatnēm un sienām paceļas cits virs cita. Pagalmos šķūnīši, malkas ielas ar baltām bērza tāsīm. Pa starpām koku lapotnes. Cēsīs viegli atrast stūrīti, kur jūties viens, pārdomām un priekam par zaķu dzīvību. Man jaunībā ar atnākšanu uz Cēsīm laimējies. Vai Cēsīm ar mani, smags jautājums, jo esmu pārāk latvisks, tas nozīmē: kašķīgs.

10. jūlijs. No tirgus nav atnesti kartupeļi. Nemu dižas dakšas un roku savējos. Tikai tagad atceros, ka esmu aizmirsis kartupeļus rušināt. Tam par spīti varu teikt, ka Dievs mani piemānījis nav, sēklas tiesu dabūju atpakaļ, zem katra cera divi trīs kartupeļi ir. Toties garšīgi. Citādi arī nedrīkstētu teikt, jo audzēju taču pats.

11. jūlijs. Veikalā pērku biezpienu. Biezpiens lēts aizdars, arī veselīgs: atceros docentes Skulmes uzturzinātņu lekcijās stāstīto — tas esot pilnvērtīgs olbaltumu avots. Pavisam pilnvērtīgs, jo arī lēts. Blakus man pajauna kundzīte zeltītu siksnīņu korpēs prasa kaķu barību. Pārdevēja žigli viņas priekšā noliek krāsainu, no ārzemēm ievesto *viskas* kundzes kakštim, neapšaubāmam idiotam, ja jau pats sev nevar noķert peles vai kaut ko nozagt virtuvē. Kundzīte, kārbīņu aplūkojusi, grūtsirdīgi nopūšas. *Man vajaga tādu — ar medījuma gaļu...* Pārdevēja veicīgi pārkravā visu plašo plauktu un pēdīgi atrod kārbu ar *medījuma gaļas piedevu*. Iespējams, ka stirnas vai zaķa tur arī klāt nebija, neesmu pārliecināts, ka abas labi orientējas svešvalodās. Iegrūžu roku kabatā un dūrē žņaudzu kabatas nazi. Nē, netaisos kundzei uzbrukt, pat kundzes kakštim ne, bet jāvalda niknums, jo gribas kliegt: *Novēlu, lai pienāktu diena, kad tu no sava kaķa lūgtos, lai viņš savā blodiņā tev atstāj kaut kripatiņu sava viskas ar medījuma garšu!* Tepat tirgū stāv rinda pēc plikiem liellopu kauliem, jo ne katram nauda iznāk gaļai, bet gaļas viru gribas. Atceros, jaunībā laukos visa apkārtnē ilgi ar izsmieklu runāja par šuvēju kaimiņos, kas savam klēpjā taksītim bija nopirkusi cīsiņu. Vecāks vīrs lauku atklātībā vilka caur zobiem: *Skaties vien, ka tev suņa pakalā nav maisījāmērcē...*

"Lauku Avīzē" lasu, ka tiesāti lopu zagļi. Vienam, recidivistam, kas atkārtoti uzlauzis kūts durvis, piespriesti pieci gadi. Taisnīgi: zinu, ka viena gotiņa reizēm desmit mēnešus gadā palīdz uzturēt ģimeni. Un veprēns pusgadu sātna ēdienu. Bet nesaprotu, ka līdz šai dienai nav notiesāts itin neviens, pat ne uz 15 diennaktīm, kas apzadzis lētticīgu noguldītāju simtus vai vienkārši no bankas paņēmis un neatdevis miljonus; tātad zādzības mūsu tiesībsargātāji vērtē dažādi. Cūku zaglis patiešām ir zaglis, miljonu zaglis oficiāli ir tikai darījumu cilvēks, kam vienkārši nav paveicies. Vēl solis, un tādiem *izputējušiem* izteiks publisku līdzjūtību.

Izlasu Veronikas Janelsiņas 1994. gadā Savienotajās Valstīs izdoto grāmatu "Cilvēks un es". Cilvēks šķiet domāts nesen mirušais Anšlavs Eglītis. Izdota apskaužami glīti. Autore ilustrācijas, naivi vienkāršas kā Jaunsudrabiņa "Baltā grāmatā". Sarunas, mirklīgas ekspresijas par Amerikas dzīvi, joprojām ieceļotāja skatījumā, skices iz kultūras vēstures, pa starpām visai aktuāli ASV politikas un Latvijas vērtējumi, valodā un stilā raiti. Ar skeptisku pamattoni. Attiecībā uz literatūru Latvijā: gandrīz viss, kas tajā pēdējā pusgadsimtā radies — *apriori* vājš. Tāpat kā nesen oficiālajā padomju laika kritikā: viss, kas radies tur, ārpus LPSR, vājš un kaitīgs. Dažviet jaužama tāda kā jau Anšlava Eglīša dažkārt uzsvērtā pārākuma, *arbiter elegantiarum* stāja. Nepiekritu, ka Janelsiņa gandrīz vai augstprātīgi noraugās uz Poruka Kukažiņu tādēļ, ka Kukažiņa neprot dusmoties un neatvaira suni ar vicu. Toties esmu vienisprātis ar viņas atziņu: *Tas nebija Dievs, kas kāroja cilvēka pazemojumu. Tas bija cilvēks pats. Visā savā varenā godkārigā cilvēcībā. Cilvēkam par vari gribējās otru cilvēku pazemināt. Nospīest uz ceļiem. Sadisti izgudroja, ka Dievs grib nabaga cilvēciņu nepārtraukti sodīt, pazemināt, likt ubagot pēc žēlastības...* Un atzīstama skepse: *Kamdēļ katrā ziņā dvēsele jāglābj? Tas vēl ir neatrisināts jautājums. Lai dvēsele glābjas pati, ja tas viņai tik svarīgi. Kamdēļ cilvēks ir pazemināts savai dvēselei par kalpu? Viņš nemaz nezina kā viņa dvēsele izskatās. Ar ko nodarbojas. Cik pelna. Kādi ir dvēseles gada ienākumi. Vai viņa godīgi maksā nodokļus. Vai kā neblēdās.* Tālāk asa ironija, kādu Latvijā diezvai publicētu, par Klintonu—Kristofera vizīti Rīgā: *Un Kristofers pavēlēja laipni izturēties pret laupītāju — iebrucēju. Un rūpēties par viņa dzīves ērtībām. Absurdi, bet patiesi. Iebrucējs taču bija viesis svešā zemē. Kaut laupītājs, tomēr viesis. Arī Klintons atgādināja latvietim skaisto viesmīlības tikumu. Pats gan vajāja nabaga nelegāli iekļdušos Meksikas ļautiņus.* Grāmata, ar kuru vietām jāstrīdas, ir vajadzīga un laba grāmata.

Izrādās, tikai pārgalvības dēļ nogāzusies lidmašīna un jaunākais — dzīvību zaudējuši divi lidotāji. Par šo nelaimi avīzēs rakstot, atklājas, ka Latvijai ir savs gaisa karaspēks, tam komandieris, štābs ar priekšnieku utt. Vācu "Fankfurter Allgemeine" apskatam par Baltijas valstu armijām likusi virsrakstu: "Igaunijas kara aviācijai pieder viens helikopters". Kad Maskavas "Vremja" rāda krievu kazakus sanāksmēs, pēc platajiem zel-

tītiem uzpleciem spriežot, visi kazaki ir virsnieki. Latvijas bruņotajos spēkos tā vēl nav.

14. jūlijs. "Lauku Avīzē" Laimas Muktupāvelas raksts ar bīklu jaunatnamu: vai Latvijā svētku, festivālu nav par daudz? Sak, ēdisim baltmaizi, lai rupjā maize pietaukā.

Satieku paziņu, kas reizi gadā mani apgādā ar medu. Viņš rāda divas stikla burkas. Vienā — kā tumšs dzintars ar maizes garozas nokrāsu. Otrā — zaļgans, kā liepu ziedi. Atzīstos, ka nespēju izšķirt, kurš garšīgāks. Tad lai ņemot abus, ziemā izšķiršot. Ziemā medus uz galda tas pats, kas trauks ar vasaru. Ja vēl tai brīdī šķirsti grāmatu, kurā krāsaini redzami visi tie ziedi, no kuriem dievgosniņas šo medu savākušas, — tad istabā smaržo ne tikai medus, bet arī ziedoši kārkļu pūpoli, liepas, virši un apkārt bula laiks, kad dienvidū savāds miers, jo pastaigājas Dieviņš. Paziņa saka: brangi, šovasar man neapzaga nevienu stropu. Vai teikt: *ar tādā tikumu mērs?*

17. jūlijs. Ziņo, ka bankieris, kam pieder pat lidmašīna, Lavents, no labas slimnīcas, kur pa logu redzams zaļš parks, pārvests uz vienkāršu izolatoru Stabu ielā, kur logu vispār nav. Nolaidība — kur palikuši Saeimas deputāti galvotāji! Kā izgalvoja nelaiki Selgu, kas Londonā grozīja miljonu papīrus, kā izgalvoja ASV majoru Lindi, kurš *tāpat* bija ievēdīgs Latvijā savu duci šaujamo dzelzi, vai tad aizbilst nevarēja arī par Laventu. Tak jau ar daudziem kopā šampanietis dzerts.

Izklausās, ka zīlītes ap manu māju izvedušas otru saimi — mežvīnos, cerīnkrūmā, lazdu ceros sīkas balstiņas čīkst un čīkst. Priecājos par šo bērnodārzu. Tad ar skumjām lasu, ka Eiropas lielajās pilsētās gan zīlītes izmirstot. Putnu zinātnieki izpētījuši — cēlonis nenovēršams: zīlītes nepārtrauktajā autotroksnī, kas arī pie mums kļuvis par visas dzīves skaņu fonu, šai troksnī nedzirdot citu zīlīšu mīlas aicinājumus. Tā paliekot vientulībā, bez savas zīlīšu ģimenes. Auto, labklājības simbols cilvēkam, iznīcina zīlītēm. Cik daļa tautas dziesma: *Pilna Māras istabiņa sīku mazu šūpuliņu...*

18. jūlijs. Pēcpusdienā uzkāpju visaugstākajā veco Bērzaines kapa kalniņā. Auguši tuvu citā citam, koki te tiekušies debesīs, slaidi. Liepas, šmaugas egles un saule, lai silta, acis nežilbina. Te kopš 1942. gada atrodas teologa profesora Maldoņa paša izraudzīta kapa vieta. No 1912. līdz 1919. gadam viņš bijis mācītājs Cēsīs. Tai laikā bijis arī lielās Kurzemes bēgļu traģēdijas aculiecinieks, palīgs, bēgļu apgādes komitejas priekšnieks, dalījies ar viņiem bēdās. Šobrīd iznāk, ka dalījies arī liktenī. Tepat piekalnē atrodas necils piemineklis 76 bēgļiem, kuri toreiz Cēsīs miruši ar tīfu. Gan bēgļu, gan Maldoņa piemineklim pēdējos gados nozagti metāla burti.

Šodien, atzīmējot Maldoņa 125. dzimšanas dienu, ieradusies arī skauti, jo, pēc dabas audzinātājs būdams, Maldonis savā laikā ne tikai atvēris ģimnāziju, bet bijis arī skautu godabiedrs. Nesen aizsaulē aizgājušais ievērojamais latviešu mitoloģijas zinātnieks, arī teoloģijas profesors Ha-

ralds Biezais man 1987. gadā atsūtīja savu biogrāfisko grāmatu ar virsrakstu "Saki tā, kā tas ir". Tikai grāmatu izlasījis, sapratu tās savādo virsrakstu. 1936. gadā Biezais vēlējies kandidēt uz docenta vietu teoloģijas fakultātē. Šai sakarā bijusi jāizstrādā parauglekcija. Tās tematu uzdevis Maldonis: *Vai dogmati ir mūžīgi?* Jautājums itin vienkāršs, bet atbilde iespējama arī slidena, īpaši teoloģijā: vai tās, par nemaldīgām, mūžīgām sludinātās patiesības, arī kristīgajā reliģijā, patiešām un arvien ir nemaldīgas, mūžīgas un negrozāmas? Biezais domājis, domājis, tad izmisis griežies pie paša Maldona. Profesors mierīgi atbildējis: *Saki tā, kā tas ir.* Biezais atmiņās raksta: *Viņa vārdi ir pārformulējami imperatīvā: "Saki patiesību!" Šis brīdis kļuva par ceļa stabu manā dzīvē. Zinātnieka uzdevums ir savu atzītu patiesību arī bez aiztures apliecināt, nedomājot par konsekvencēm.*

Tā 18. jūlija pievakarē, kaut pats neesmu baznīcā gājējs, atcerējos cienījamu cilvēku, kas visu mūžu, kristīgo morāli sludinot, daudz strādājis skolas druvā, grūtdieņu aprūpē, gan tikumības mācības dainās uzrādījis — godīgi bijis kopā ar savu tautu. Maldonis nav modē, bija gan ieradies teoloģijas fakultātes dekāns profesors Vārsbergs, bet nebija neviena Cēsu mācītāja.

21. jūlijs. No rīta klausos — slēdz lauku slimnīcas Rojā, Sabilē, Dundagā. Var jau būt, ka daža bijusi par tuvu viena pie otras. Dundagā noteikti ne. Tomēr bīstos, ka atkal nepienāk laiki, par kuriem dzirdēju nostāstus bērībā. Kādreiz Rūjienas pusē ar akūtu vēderu saslimušie ar zirgu vesti uz *Tērbatu*, jo tikai tur varējuši operēt. Lai gan sirdzēju veda uz mīksta, maiga salmu maisa vai pat atsperratos, dažkārt jau puscelā, aiz Valkas, bijis jāgriežas atpakaļ un brauciens jānobeidz kapsētas bērū kambarī. Negribas jautāt: *vai vēstures atkārtošāns būtu jāsartko pašiem?*

Koncertus klausos, kādi man vēl pieejami — radio raidījumos. Nemaz nav slikti: šodien pirmo reizi mūžā dzirdu Respigi *Senās ārijas un itāliešu dejas*. Tās klausoties, esmu kā vecā, ēnainā Romas parkā, kur pamanu saulainu zālāju, un pa zālāju dejas soli staigā man neredzētas dāmas parūkās un kungī garās zeķēs. Koku paēnā spēlē orķestris.

Apstaigāju savu ataku Gaujas senlejā, pirms gadsimtiem nošķirtu no lielās upes. Šai pavasarī ūdeņi bijuši bagātīgi, papildījuši gruntsūdeņu slāņus, jo atakā arī šai ilgajā saulē līmenis nekrītas. Nelaime tā, ka tur vairs ap iemestām maizes drupatām neriņķo karūsiņas un ar deguniem nebaksta ūdeni. Pirms gadiem desmit te ielaidu kādu simtu, un pēdējās vasarās to bija ka mudž. Pagājušais rudens bija sauss, ziemā visas dobes izsala līdz dibenam, karūsiņas arī. Meklēšu jaunas, mazās sīkās, ar avīzes starpniecību, jo neesmu miljonārs: veikalā no baseina vai tirgū pārdod tikai lielās karūsas, par lielu naudu. Kas ūdens, kam malās aug kalnes, ja pašā ūdenī zivju nav! No grīšļiem paceļas un, gausi spārnus plivinot, aizlido divi zivju gārņi. Tos te redzu pirmo reizi. Dzīvo bez manas ziņas? Un vai viņi nezina, ka zivju te vairs nav? Zafās vārdes gan, bet tās ļoti

manīgas, jūtot kādu nākam, pa gabalu lec ūdenī un slēpjas starp lēpju lapu kātiem. Ir vēl tritoni, bet tie jau negaršo nevienam.

22. jūlijs. Tirgū daudz melleņu. Nopērku saldam ēdienam, ar pienu un cukuru, neticami vienkārši. Vairāk naudas nav, un vēroju burzmu. Secinu, ka sievietes pēdējos gados kļuvušas, teiksim — erotiskākas! Tās pašas, kas te staigājušas un rādījušās jau gadu desmitiem. Nu skaidri redzams, ka viņām ir kājas, dažkārt pat ļoti garas, ir pleci, dažkārt pat apaļi, un viss, kas vēl ir, tagad koši dekorēts, nojaužams vairāk nekā pirms gadiem desmit. Domāju, ka arī tādējādi, valkāta vai nevalkāta, izpaužas ārzemju palīdzība apģērba ziņā. Cik jauki, ka pastāv ārzemes, tās palīdz atklāt mūsu sieviešu daili un pievilcību!

Pēcpusdienā Meža kapos blakus vīram, tēlniekam Kārlim Jansonam gulda viņa dzīves biedri mag. pharm. Nataliju Jansoni, dzimušu Auskapu. Viņa piederēja pie tām trīsdesmito gadu Cēsīm, kādas aprakstītas Elvīras Kociņas romānos, kad ziemā uz Cēsīm devās slēpotāju vilcieni, paklausīdami aicinājumam *Dzimtene ziemā aicina ciemā!* Toreiz plakātu greznoja meitene krāšņi dzīparotos dūraiņos, jo beztautiskais vēl nebija modē. Vācu okupācijas laikā Jansona kundze bijusi uz brīdi tāda kā Jelgavas apgabala komisāra brīvkunga Medema kļīniece, kamēr viņa apņēmiens paša kaltajam Zemgales atbrīvošanas pieminekļa skulptūru grupā nokalt Lāčplēša zemē nogāzto bruņinieku. Ilgus gadus Jansona kundzi satiku savās gaitās. Ne reizes neredzēju viņu bez cepures — savu jauno gadu dzīves stilu viņa paturēja. Vai kāds stils pastāv arī tagad! Meža malā dzīvojot, tādu manīt nevar.

24. jūlijs. No Bauskas — Rundāles braukdami, Cēsu pils vecajos stallos — izstāžu namā iegriežas senās mūzikas ansambļa *Paul Hofhaimer Consort* seši mūziķi. Zem dižajām zāles sijām intīms klusums un klausāmie, kā mūzika skanējusi un kavējusi laiku toreiz, Vācijas pirmā ķeizara un ķēniņa Maksimiliana I (1459—1519) laikā. Kā toreiz muzicējuši gan galma, gan apkārtceļojošie mūziķi, gan mūki, jo mūzika jau cilvēkus pavadījusi mūžīgi, kopš tiem laikiem, kad mūsu senčiem lakstīgalas pogošana patika labāk par žagatas žadzināšanu. Reizē raugos uz mūsu simfoniskā orķestra instrumentu senčiem. Tādus daiktus dzirdēju mūžā pirmo reizi, jo muzejā vai uz senatnīgām krāsainām miniatūrām jau šie riki neskan. Gamba, ģitā, psalters, visādas flautas un āža ragi. Diženi Alpos bijuši āži — raga platajā galā bāz iekšā vai plaukstu. Arī tādās kā padusē pasitamas ērgelītes, ar kādām patiesībā esot spēlāju Ausekļa vēlāk par Beverīnas dziedoni nosauktais garīdznieks. Ritms ar maigiem bundziņu piesitieniem. Daudz dziesmu par to pašu mīlestību. Tās bija skanīgi klusas stundas pārdomām, arī par to, ka mēs nematneesam mūzikā pirmie. Nekur neesam pirmie. Tīla stunda. Tāda vajadzīga, lai nekļūtu aplam iedomīgi.

Vakarā, kad fona troksnis — automobili uz šosejas — pieklusis, dzird daudz sīku *cizl, cizl*, un augstu debesīs, manām acīm tikko saskatāmu, šaudās sīki putni — jaunie bezdelīdzēni vingrina spārnus. Šī šūpošanās

kā dailslidotāju likloči gaisos ir man vai neaptverama brīvības izjūta. Vienu no šiem tāllidojuma pilotiem, siku bezdelidzēnu, dienā sagrābu savā istabā, kad tas, aplam ielidojis, nevarēja vairs atrast durvis, pa kurām iešāvies. Bet ar melno acs pērlīti viņš mani uzlūkoja tik pikts, ka nobijies viņu tūlīt izmetu gaisos. Cik pareizi Fricis Bārda pierakstījis šiem putnēniem aptuveni šādus vārdus: *Mans tēvs ir krikstīts, jā, bet tavs tītarbiksīts, ko viņš pie jumta nāk, papras' vai viņš mušu noķert māk!* Arī man ar kauna aci jāatzīstas, ka neprotu, — kā grābju, tā mušai garām.

26. jūlijs. Auniem, tas ir — man, šis nedēļas horoskops paredz: ciemošanos pie tuviem radiem. Šoreiz kļūdas nav — apmeklēju tēvu masu kapos Ķelderleļā pie Valmieras, viņa nāves dienā. Aprunājos, tad atviegloti nopūšos, jo šie kapi ir tikai pamesti, bet nav postīti. Mūsdienās tas nav maz. Cik nu pirms gada viens dažas celiņu plāksnes nozadzis, tik vien tā zaudējuma. Visapkārt dižas priedes, kādu toreiz nebija. Saulaini kluss. Aiz mežiem, aiz Gaujas tāles gaisināta vilciena svilpe. Taisni neticami, ka te, arī saulaina rīta agrumā pirms piecdesmit četriem gadiem *tika izcīnīta kauja*, ar kara šautenēm un pistolēm pret roku dzelžos saslēgtiem simt piecdesmit vīriem, sievietēm, arī pret sešpadsmitgadīgo kaugurieti Lācīti, ko paņēma no manas kameras.

28. jūlijs. Uz Ķempu kapiem. Aiz Ieriķiem, kilometru nost no Vidzemes šosejas, atrodas lauku kapukalniņš, ko reiz draudzei dāvinājis kāds saimnieks no savas zemes. Varbūt ar sajūtu, ka mūžam pats būs tās mājas tuvumā, kur pavadīts mūžs, varbūt pat dzirdēs, kā pie mājām liepās bites san, kā govīs mājās ūjina. Kluss. Nezinu, vai arī tagad kāds no turīgajiem jau laikus domā par pēdējo paliekamo vietu, vai dzīvo pārliecībā, ka reizē ar naudu komplektā iemantojis mūžīgu dzīvošanu, ar dārgu medicīnu viņu saldējamā skapī līdz atkalatdzīvošanās dienai uzglabājot. Prātīgākajiem varētu ieteikt jau iepirkt vietu klusā lauku kapsētā, jo cenas celsies. Savs labums būs draudzei un pagastmājai arī. Tāpat tēlniekiem laikus pasūtīt pieminekļus, kapličas, varbūt pat sarkofāgus. Ar to reizē palīdzētu izdzīvot dažam māksliniekam, valsts pasūtījumu vairs nav. Dzejnieki savukārt kapitāliem blēžiem un *likumīgiem zagļiem* jau varētu sacerēt epitāfijas, *Tavi labie darbi* utt.

Šai piektdienā Ķempu kapos ieradās pulcīnš janvārī Minsterē mirušā Pauļa Strantes tuvinieku: draugi, paziņas, lai urnu ar pelniem gulditu blakus viņa piederīgiem. No Zviedrijas, Vācijas, Latvijas. Ģimenes kapu vieta veca, vēl no tiem laikiem, kad prasmīgs lauku kalējs darinājis mežģīņotu dzelzs žogu apkārt dzimtas gruntsgabalam. Man šai izvadīšanā šķita arī šis tas neparasts, īpaši pat koķetie sievietes sēru tērpi. Diezin, vai arī tas būtu no ārzemēm aizgūstams. Drīzāk gan esmu pārāk provinciāls, bērēs tikai tepat Latvijā bijis.

Arī tāda ir atgriešanās, pārnākšana dzimtenē, pēc piecdesmit gadiem. Domāju, ka toreiz, 1944., 1945. gadā reti kāds šķīrās no Latvijas, necerēdams, ka atgriezīsies. Bet nu, kad visi ceļi vaļā? Grūti bija aizbraukt, viegli nav pārbraukt. Domāju, dažam tur, svešatnē, izšķīršanās

grūtumos sirds gruzd. Dzīvu pārbrauks maz. Uz dzimtenes kapiem dusē
atnāks daudzi. Paulis atgriezās, pat viņa bijušās ģimnāzijas klases meiteņu
sagaidīts. Toreizējo meiteņu... Tas viss nu būs ierakstīties Ķempu kap-
sētas kalna liepas mizā: jau kopš Šūberta "Liepas" laikiem zināms, cik
daudz stāstu tiek uzticēts šim kokam.

30. jūlijs. Man stāsta, ka man pazīstama medmāsa esot uzņēma
baptistos. Pie kristīšanas pēc baptistu noteikumiem iesvētāmais druscis
jāpagremdē zem ūdens. Māsai tai laikā bijis negants reimatisms. Tad
saradušies izpalīgi un viņu, diezgan stāvīga auguma, guldītu uz palaga
iegremdējuši vannā. Tad atviegloti nopūtušies — kristība pareiza, kaut
siltā ūdenī.

31. jūlijs. Mana meža ezera krastā priedītes izaugušas garākas, bet
žēlojas. Virs zemes pavīd saknes, kā dzīslas uz veca cilvēka sažuvušas
rokas. Kālabad? Nekad šī nomaļā vieta nav bijusi tādā sasaistē ar pe-
sauli kā tagad. *Volvo, audi, opeli, fordī skorpionī*. Daudzi no tiem, zemsedri
plēsdami, centušies piebraukt vai pie paša ūdens, rēpas mērcēt: ja mašīna
ir — tad lai būtu ērti! Zem riteniem tiek sabērztas mellenāju mētras, pa-
sīkstie vaivarāji. Laikam esam vēl tālu no likuma par klusumu: mums
jānoklausās viss, ko varmācīgi uzspiež: skaņas, neskaņas, meldiņi, grū-
vieni, kādus pretīgi klausīties. Arī te, ezera malā, jo lepns auto nav
domājams bez lepnas skaņu ierīces. Mani mierina — Rīgā, Centrālirtgū
pat Cēsu tirgū, kur pārdod *pārākos ierakstus*, ir vēl trakāk. Ir gan.

Nometos ūdens malā pie miklām sūnām, jo te netīkamās skaņas
druscin noslāpst. Smilgas cieši acu priekšā šķiet lielas. Vēsmā tās lokās
kā — kā palmas! Sprīdi augstāk, krastā, kur sausāks, pāris brūklene
pret mani pagriezušas saules pusē nosarkušos vaigus. Peldu. Acu augsto-
mā līmenis brūngani melns. Tad tajā pamanu sidrabainu svītru, un zinu,
ka vecās paziņas, nirējpiļes vēl tepat. Kaut kas pieskaras pierēi. Vai
dundurs? Tādi te reizēm peldētājus vajā, itin kā zinādami, ka atgāinātājs
nav iespējams, rokas aizņemtas peldot. Nē, no pieres paceļas zila spāre
mirkli turas virs manis, tad ielido taisni vai pašā saulē. Atgriežos krastā
un atlaižos sūnās. Virs manis priežu zari ar tumši zaļajām skujām. Esmu
ēnā, saulē tikai kājas. Tā kā neesmu pa lauku staigājis basām kājām,
āda uz pēdām pavisam plāna, arī ar tām sajūtu sauli. Iedomājos sevi par
spāri, kas lido virs ezera un no gaisiem redz ezerā Lielo Asari. Vai šī nav
tāda kā mana vasaras pasaka?

“Tu esi priekš Latvijas visdārgākā manta”

RAIŅA un KĀRĻA VARKAĻA (1877—1969) vēstulu pirmpublicējumi

(Nobeigums)

12

Rainis — Kārlim Varkalim

Kaņņolā 1919. gada 17. augustā

Dārgo biedri, saņēmu nupat telegrammu, ka Kasparsons, apģaismošanas ministrs,¹ liek mani aicināt par mākslas departamenta direktoru.² Bez partijas³ ziņas es negribu rīkoties. Rakstu Tev un Kļavam. Kalniņš no parlamenta⁴ komitejas ir gan še, bet uz manu uzaicinājumu nebrauc pie manis, jo esot dārgi, bet toties 5—6 dienas ceļoņot pa Kalniem (Zermatt)⁵ kopā ar Sēju; tas laikam iznāk lētāk. Pēc viņš būņot Ćirikē, nez kur? Kad Tu viņu vari kā sasniegt ar vēstuli, tad piesūti viņam to ziņu un prasi viņa domas.

Es liktu priekšā noteikumu: mākslai jābūti brīvai, no ministrijas neatkarīgai; par ministru kabineta politiku neatbild, jo ir tikai kulturāla; ir patstāvīgs resors, kurš atbildīgs tikai parlamentam. Tādā ziņā līdzšinējais mākslas departaments ir jāpārgroza. Atbildēšu, ka pirms aprunas ar biedriem un partiju nevaru dot galīgu atbildi.

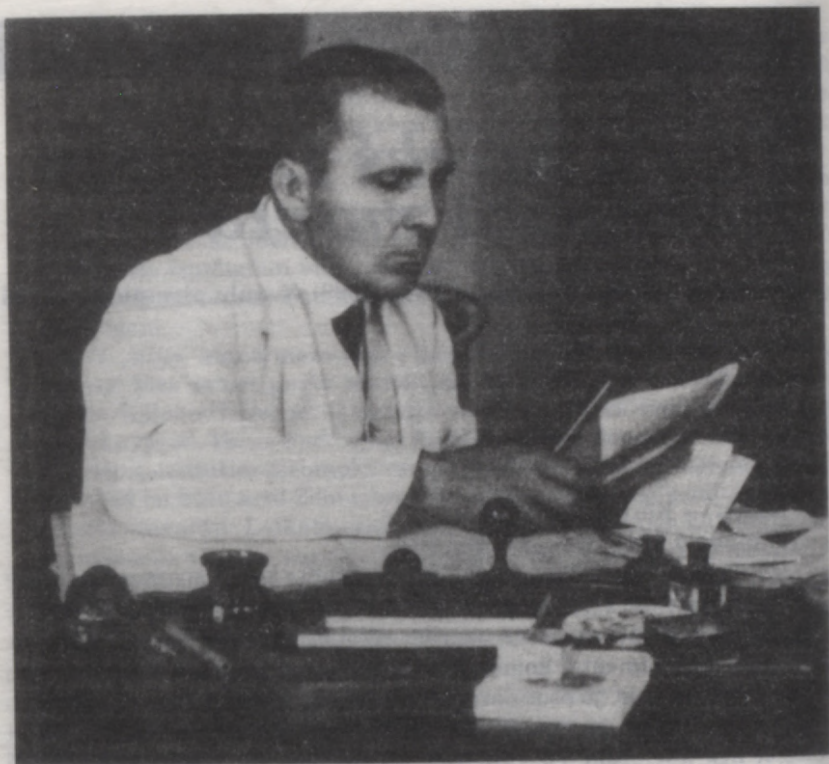
Atbildi Tu man savas domas tūlīt, kad vari, tad ar telegrammu. Labums tas, ka viss teātrs, visa literatūras pabalstīšana būtu rokās; daudz var darīt.

Vai tas Sēja noņēmis Kalniņu par savu privātīpašumu? Kalniņš gribēja taču braukt uz Bernu vismaz, nu brauc tikai uz Ćiriku, kur biedru nau citu kā vien Sēja. Daudz mīļu sirsniņu labdienu no

[paraksts].

¹ Resp., Kārlis Kasparsons (1865—1962), Latvijas izglītības ministrs (1918—1920).

² Dzejnieks šeit domā telegrammu (RM, inv. nr. 27040), kuru K. Kasparsona

Kārlis Varkalis — Latvijas Ārlietu ministrijas pārstāvis Ukrainā, bēgļu dokumentus pārbaudot. Harkova, 1923. gada 26. jūl.

Foto: M. Čāls Daugavpilī

vārdā viņam 1919. gada 16. augustā bija nosūtījis Latvijas miera delegācijas Parīzē loceklis Jānis Sesskis (1877—194[1?]).

³ T. i., LSDSP.

⁴ Domāta Latvijas Tautas Padome.

⁵ *Zermatt* (vācu val.) — Cermate, kūrorts Šveices dienvidos, Valē kantonā.

13

Rainis — Kārlim Varkalim

Kaņņopolā 1919. gada 19. augustā

Dārgo biedri, lielo paldies Tev un abiem pārējiem biedriem par Jūsu

telegrammu, kura izrāda tik daudz mīlestības.¹ Es atbildēju, ka piekrītu un galīgo atbildi došu Rīgā (pēc noteikumu priekšā likšanas).² Bet nu es saņemu no Parīzes, pirms vēl mana atbildes telegramma nogājusi, citu telegrammu, ar kuru valdība uzaicina mūs, Aspāz[iju] u[n] mani, atgriezties brīvajā Latvijā un uzņemam izdevumus.³ — Jūs arī laikam ieteiksāt man pieņemt uzaicinājumu; gribu rakstīt, lai ieteic man, kādu ceļu braukt. Mēs bez mēneša laikam netiksim.⁴ Kad Tu un Kļava brauksat?⁵ Varbūt nu lūgšu Jūsu palīgu pie iekārtošanās.⁶ Bet rakstīšu Tev vēl. Daudz daudz labu dienu. Lai dzīvo brīvā Latvijā!

¹ Rainis te atsaucas uz K. Varkaļa, J. Kļavas un K. Ozoliņa 19. augusta telegrammu (RM, inv. nr. 29349), kurā emigrācijas biedri viņam ieteica pieņemt Mākslas departamenta direktora posteni ar noteikumu, ka ierēdņa pienākumi dzejniekam neliks pamest novārtā galveno — radošo darbu.

² Attiecīgā Raiņa telegramma J. Seskim nav atrasta.

³ Šeit ir runa par Latvijas valdības vārdā nosūtīto J. Seska 18. augusta telegrammu Rainim no Parīzes (RM, inv. nr. 89443).

⁴ Sk. 9. vēstules 6. piezīmi.

⁵ Tā kā Latvijas miera delegācija Parīzē septembra sākumā pēc Ārlietu ministrijas norādījuma atteica J. Kļavam iebraukšanas vīzu Latvijā (kāda no ministrijas uzticamības personām viņu nepamatoti bija noraksturojusi kā "bīstamu lielinieku"), J. Kļavas nodoms atgriezties mājās reizē ar K. Varkali jau 1919. gada rudenī nerealizējās.

⁶ Resp., pie sagatavošanās mājupceļam.

14

Kārlis Varkalis — Rainim
Bernē 1919. gada 21. augustā

Bernē, 21/VIII 19.

Mīlo Raini, šodien pat saņēmu Tavu kartiņu.¹ Tas ir viss ļoti labi, un vēl labāk, ka Latvija uzņemam Tavus ceļošanas izdevumus. Bet lai nu tā braukšana iznāktu jo drīzāk, tad man ienāca galvā sekošs plāns. Vēl var vilkties labi ilgi, līdz kamēr Austrā nokārtotu, labāki sakot, organizētu Rīgā Tavu mājās braukšanu, jo viņa pate tikai šinīs dienās iebrauc Latvijā (varbūt taisni šodien). Bet Austras brālīš² dzīvo pie manis, un viņš ir gluži brīvs (es ar viņu runāju, viņš ar vislielāko prieku vēlas uzņemties Jums palīdzēt), viņam nav nekādu pindeļu, nekādas darīšanas viņam Šveicē nav jālikvidē. Viņš jau sen būtu aizbraucis, bet nav ceļa naudas. Viņa māte raksta, ka naudu Rīgā nepieņemot priekš Šveices. Lieta nu ir tāda: Ozoliņš varētu tūlīn nobraukt pie Tevis un sākt iepakot Tavas un Aspazijas mantas, kuras Jūs būtu nodomājuši līdzī pēmt. Un Ozoliņš arī varētu Jūs visu ceļu pavadīt un nest dārgos manuskriptus rokā, lai nebūtu jānodod uz bagāžas.³ Mantis, kurām tikai naudas vērtība, es ieteiktu visas pārdot. Latvijā varēs visu iegādāties no jauna, Latvijai par to jāgādā.

Kārlis Varkalis ar dzīvesbiedri Eiženi Rīgā 20. gados

Kārlis Varkalis ar bērniem Rīgā 30. gadu vidū

Un vispārīgi nelon maksāt par transportu par tādām mantām, kuras varētu iegādāt Latvijā. Jums būs pietiekoši i bez tam, ko līdzī nēmt un par ko rūpēties ceļā. Tātad visas pasaulīgās mantas, visādu saimniecības piederumus un t. t. atstājiēt šeit, pārdodiet viņus.

Tātad, ja Tev un Aspazijai nekas nav pretī, ka Ozoliņš tūlīn brauc pie Jums un iesāk Jūsu mantu iepakošanu, tad Tev ir man tūlīn jāraksta un arī jānokārto izdevumi, kas celtos caur Ozoliņa braukšanu uz Lugaņu, dzīvošanu Castagnolā un viņa ceļa izdevumi reizē ar Jums uz Latviju. [...] Un, ja Tev tādas summas nebūtu un ja Tu esi ar manu priekšlikumu mierā, tad tūlīn telegrafē uz Parīzi, lai Tev izsūta tik un tik daudz naudas. [...] Bet labi būtu, ja mēs visi varētu sarunāties un laisties reizē ceļā.⁴ Tad mēs Tev varētu izpalīdzēt un lūkot, lai Jūs, kā saka, i savu kāju nepiedauziet. Un var jau gadīties, ka līdz septembra vidum arī Austrā būs ko izdarījuse un ka Tava braukšanas organizēšana būs nokārtota citādā ceļā. Bet mēs uz to nevaram gaidīt, var aizvilkties ļoti ilgi un var iznākt, ka Jūs palieciēt vieni paši Šveicē. [...]

Tātad, vai Tu esi mierā jeb neesi mierā ar manu priekšlikumu, tomēr man tūlīn atbildi. Tomēr es Jūs abus sirsnīgi lūdzu un saku, ka naudas ziņā nevajag turēt aizspriedumus, t. i., varbūt jūs domāsiēt, ka nevar Latviju apgrūtināt ar tādiem lieliem izdevumiem. Es domāju, ka es kā Latvijas brīvais pilsonis varu Jums apgalvot, ka šīnī jautājumā neviens nekādas ierunas ne tikai necels, bet turēs par savu svētāko pienākumu ziedot visu, lai tikai Jūs abus redzēt[ū] jo drīzāk brīvajā Latvijā. [...]

Es šo vēstuli norakstīju un gribēju sūtīt no sevis personīgi. Bet apdomājos, uzmeklēju Kļavu un izlasīju viņam priekšā. Viņš man piekrīt.

Ar mīlu sveicienu Varkals.

Es visu vēstuli izlasīju un ar viņas saturu esmu vienis prātis. Vieni braukt un arī iepakāties nedrīkstat. Ar mīlām labdienām abiem J. Kļava.

¹ Domāta Raina 1919. gada 19. augusta atklātne (sk. iepriekš).

² Proti, K. Ozoliņš.

³ Īstenojās tikai šī priekšlikuma pirmā daļa, t. i., K. Ozoliņš ieradās Kastanolā (gan tikai septembrī) un palīdzēja dzejniekiem sakrāvē mantas tālajam braucienam, taču pats Latvijā atgriezās pusgadu pirms viņiem.

⁴ Rainis tiešām bija nodomājis izbraukt uz dzimteni jau oktobra sākumā, reizē ar K. Varkali un K. Ozoliņu, taču neparedzēti apstākļi pēdējā brīdī izjauca viņa plānu.

Rainis un Aspazija Kastaņolā 1918. gada beigās vai 1919. gada sākumā
Foto: A. Ozoliņa-Krauže

vēl mēs neesam gatavi un, kā liekas, mantas atstāsim lielāko daļu šepat, līdzī nemsim tik manuskriptus un drēbes. Vēl jāved galā runas ar nama saimnieku.² Kad iznāk tā, tad mums maza krāmēšana, ko izdaram paši. Bet tad vēl es gaidu atbildi no Parīzes³ par braukšanu un par "Ug. u. Nakts" tulkojumu.⁴ Bez septembra vidus vai gala jau neiznāks, liksim vēl zobus un šūsim kādas drēbes. Tā varbūt braucam reizē.⁵ Te man arī vēl b. Afelds palīdz.⁶ Ak, kad tik nu izietu labi dzimtenei, kad vāci tiešām aizietu! Angļi ņem jau Sāmu salu, ko ņems no mums? Ruden vai nāks vēl lielinieki — krievi? Tā vēl visas bažas ir dzīvas. Es viņas lūkoju aizdzīt ar darbu. Sveiki, sveiki, mīlie biedri, daudz labu dienu Latvijai! Tavs

[paraksts].

¹ Resp., gatavība palīdzēt sakārtoties mājupbraucienam, kā arī dalīties ar abiem dzejniekiem ceļa grūtībās.

² Domāts pansionāts "Stella d'Oro" (Rainis un Aspazija tajā dzīvoja kopš 1908. gada vidus) Ipašnieks, Kastanolas pastmeistars Noe Redzoniko (1873—1954).

³ Proti, no Latvijas miera delegācijas Parīzē sekretāra O. Grosvalda.

⁴ Runa ir par minētās lugas tulkojumu franču valodā, kura autore bija pāragri mirusi latviešu publiciste Natālija Robina (1885—1918) un franču žurnālists Kamils Mobērs. Pēc F. Cielēna ierosinājuma Latviešu miera delegācijas darbinieki bija uzsākuši meklēt iespējas lugas izdošanai un iestudēšanai Francijā. Parīzes žurnāls "La Nouvelle Journée" "Uguni un nakti" gan publicēja tikai 1922. un 1923. gadā.

⁵ Sk. iepriekšējās vēstules 4. piezīmi.

⁶ Nākamais Latvijas konsuls Šveicē M. Afelds, kurš tolaik bija apmeties netālu no Kastanolas — Morkotes ciemā pie Lūgānas ezera, pārrakstīja uz mašīnas Raina manuskriptus, tai skaitā arī tikko pabeigto dramatisko poēmu "Daugava".

16

Rainis — Kārlim Varkalim

Kastanolā 1919. gada 8. septembrī

Dārgais draugs, aizsūtīju pēc Tava padoma pases uz Parīzi¹ priekš vīzēšanas. Aizbrauksana caur to atkal ilgi nokavēsies, un tā mēs laimam varēsim braukt kopā.² Bet vai nebūtu labāk braukt caur Franciju?³ Telegrammu satiksme ar Rīgu ir pārtraukta, man atsūtīja telegrammas atpakaļ; vēstules es arī nedabon. Vai nau iesākušās kara darbības? — Uz Parīzi Grosvaldam es aizrakstīju, lai viņi paši nospriež ceļa izdevumus.⁴ — Mūs te aizkavē tādas lietas: zobi jāliek, drēbes jāšuj un jānodod drukā luga "Jāzeps" vāciski,⁵ — tagad laimam varēs visu paspēt, jo arī Tev būs jābrauc vēlāk pases dēļ.⁶ — Vāci⁷ sēd Jelgavā, pret krieviem neiet, bet taisas pret Rīgu, un mūsējie neuzskata tos vēl par ienaidnieku, kā leiši savus iebrucējus poļus. Kad mēs esam tik maz aktīvi pret vāciem, tad antante arī neko nedara. Vispirms un vispēdīgi vajga pašam sevi glābt, tik tad ies, bet ies. Mīl[i], mīl[i] sveicieni.

[Paraksts.]

¹ T. i., Latvijas miera delegācijas sekretāram O. Grosvaldam.

² Sk. 14. vēstules 4. piezīmi.

³ Rainis un Aspazija Latvijā atgriezās caur Austriju, Čehoslovākiju un Poliju.

⁴ Dzejnieks šeit atsaucas uz savu 31. augusta vēstuli J. Seskim (nevis O. Grosvaldam), kurā teikts: "Mēs būtu ļoti pateicīgi, ja Jūs paši noteiktu summu, jo Jums būs vairāk piedzīvojumu" (KR, 23. sēj., 252. lpp.).

⁵ Pēc Raiņa lūguma žurnālists, tolaik cīrihietis Jūlijs Vecozols (1884—1945) bija ievadījis sarunas par traģēdijas "Jāzeps un viņa brāļi" (Aspazijas tulkojumā) izdošanu divās Šveices vācu izdevniecībās. Galu galā tās tomēr atteicās iespiest nepazīstamā autora lugu. "Jāzeps un viņa brāļi" vācu valodā 1921. gadā izdeva Ansiss Gulbis.

⁶ K. Varkalis bija noskaidrojis, ka Vācijas konsulātā Bernē aizbraucēju pases vizēšanai piepēms tikai pēc tam, kad tajās jau būs Latvijas pārstāvniecības vīzas. Līdz ar to dokumentus neparedzēti nācās sūtīt vizēšanai uz Parīzi.

⁷ Resp., Bermonta — Avalova armija, kas bija saformēta no krievu baltgvardiem un "kontrrevolucionārajiem" vācu karavīriem.

17

Rainis — Kārlim Varkalim

Kastanolā 1920. gada 27. janvārī

Mīlais, labais draugs,

daudz paldies Tev par Tavu mīlo un plašo vēstuli un Tavām sirsnīgām jūtām un gādīgiem nodomiem.¹ Arī par viņreizējo braukšanu, kura mums neizdevās,² mēs esam Tavai mīlai sirdij tikai pateicīgi; mums ir tikai sirsnīgas atmiņas, un nešaubies un nebaudies, ka mēs uz jel kuru turētu launu prātu. Tas nemaz nau mūsu da[rbā]. Ozoliņš man atrakstīja sirsnīgu vēstuli un paziņoja par savu atkāpšanos, un līdz ar to nekādu nepatikšanu nepaliek.³ Mani sabiedēja piepešs pieprasījums,⁴ es domāju, ka kas izdarīts manā vārdā.

Tu mani par to apmierini, un tad jau viss beigts. Man tikai stāstīja vēl, ka viņš esot licis valdībai uz rēķinu savu darbu un izturēšanos šē,⁵ tas nebūtu pareizi, jo tā jau mana darišana, ne valdības, un uzturēšanu es jau esmu izdarījis uz savu rēķinu, otrreiz nevajdzētu. Apprasies Tu maigā [kārtā?] par to, cik tur taisnības. Bet arī par to un par to sekretārību, kā īstī bija, izrunāsimies vēlāk. Vispār man šoreiz maz laika rakstīt, jo daudz veikala vēstuļu, un kurjers drīz brauc. Sveicini tātad viņu un atvaino, [ka] nerakstu sevišķi. — Par Tavu atstāstījumu par māju apstākļiem daudz paldies, lai sev sastādītu kaut cik pareizu ainu, vajga no daudz pusēm attēlojumu, un Tu esi kompetents savā sfērā.

Tu tēlo [teksta bojājums] [republikas apstākļus] ļoti tumšus, bet vai nedos ko nupat atvestās ogles, visādā ziņā Daugava un Gauja mums dos arī materiālu spēku un arī garīgais spēks; sajūsmība, uzņēmība, izglītība dos mums materiālu spēku. Pus miljons pārnācēju, — bet nevar un nevajaga viņus uz reizi pārvest, ar laiku gan; un daudzi nebūs bez rociņas. Tomēr jābūt optimistiem aiz pienākuma vien, un vēsturē mēs esam

Kārlis Varkalis un Jānis Kļava Cīrihē, Šveicē, 1949. gadā

piedzīvojuši ļaunākus laikus, mēra gadus viduslaikos, kad izmīra pus tautas, un krievu laikus. Cerēsim uz savu garu un uz laimi, ja nau cita, bet dabūsim īj citu.

Un nu paliec daudzreiz mīļi sveicināts un uz drīzu redzi.

Tavs [paraksts].

Castagnola 27.1.20.

¹ Runa ir par pirmo K. Varkaļa vēstuli Rainim no Rīgas, kas rakstīta 1919. gada 19. decembrī (RM, inv. nr. 114502; pirmpublicējums laikrakstā "Labrit", 1994, 30. dec.). Vēstules autors stāsta par ceļā uz dzimteni pārciestajām grūtībām un piekrodina, lai Rainis un Aspazija nekādā gadījumā nepamet Šveici, pirms nav

uzlabojušies pasažieru transporta apstākļi Rietumeiropā un pienācis siltāks laiks. Otrkārt, K. Varkalis apraksta dramatisko stāvokli karā izpostītās Latvijas tautsaimniecībā, problēmas, kas saistītas ar bēgļu atgriešanos dzimtenē (viņš tolaik strādāja Ārlietu ministrijas Kolonistu un bēgļu nodaļā), kā arī citas Latvijas aktualitātes. Visbeidzot, viņš atvainojas par nepatīkšanām, kuras, iespējams, sagādājis Rainim, nepārdomāti iesakot viņam par palīgu K. Ozoliņu (pēc atgriešanās dzimtenē, uzdodamies par Raiņa privātsēkretāru, K. Ozoliņš bija ieguvis atbildīgo Vācu nodaļas vadītāja vietu Ārlietu ministrijas Diplomātiskajā departamentā, kas neatbilda ne viņa spējām, ne zināšanām).

² Domāta 1919. gada oktobrī ieplānotā, taču pēdējā brīdī atceltā aizceļošana no Šveices.

³ Dzejnieks te atsaucas uz K. Ozoliņa 1. decembra vēstuli (RM, inv. nr. 114486), kurā viņš Rainim ziņoja, ka tikko atteicies no sava posteņa Diplomātiskajā departamentā, un dievotās, ka "nekad un nekur" neesot runājis vai rīkojies Raiņa vārdā. (To pašu 19. decembra vēstulē apgalvoja arī K. Varkalis.)

⁴ Proti, vēstule no Parīzes, kurā O. Grosvalds apvaicājās, vai K. Ozoliņš tiešām bijis Raiņa privātsēkretārs un vai dzejnieks devis viņam kādas pilnvaras no savas puses.

⁵ T. i., pie Raiņa un Aspazijas Kastaņolā.

EDVĪNS RAUPS

Vasara

Gandrīz dokumentālas jūtas

1. jūnijs.

Pamodos ar sāpēm vēderā. Naktī biju sapņojis, ka guļu kādā bērnu-dārzā uz galda un man cenšas izoperēt smeldzekli. Tas orgāns esot līdzīgs apendicītam — ja sāk strutot, tad jāgriež laukā. Ārsts nebija vis nekāds ārsts, bet mironis, un sarunu ar mani viņš uzsāka gluži kā pa telefonu — atvainojiet, šeit no bezpalīdzīgo biedrības. (Atceros vēl citu balsi: balto bultu, viņa saka, šauj tur iekšā balto bultu!) Es nevarēju pārdzīvot, ka tas viss noticis bērnu acupriekšā. Līdz pusdienlaikam, kā mēdz teikt, es ne ēdu, ne dzēru. Es sarunājos ar šiem bērniem. Tāpēc man bija jāsēž mājās, un valģības sēdē es nevarēju piedalīties. Kļuva skumji.

Bet tieši pirms desmit gadiem šajā dienā visu gaišo padomjzemi pāršalca drūms pretalkoholisma dekrēts. Atceros, dzejniekus tas pat uzmundrināja, jo bija iespēja biežāk kaut ko safantazēt. Pa diviem vai trim. Ar pliku iedvesmu arī varēja šo to panākt. Turklāt paša dekrēta parādīšanās fakts daudziem ar lepnumu lika atzīt, ka mēs esam vismaz tikpat tālu nodzīvojušies kā Romas impērija. Galu galā, "impērija" sarkuka līdz Latvijas mērogiem, bet, kā rāda šodienas prakse, galvenais ir trauka saturs, nevis forma.

Sieva (dārzā): — Kad viņš ir piedzēries, viņš runā kā Dievs.

Otra sieva (ārpus dārzā): — Vai arī kā apskaidrots pīgmejs.

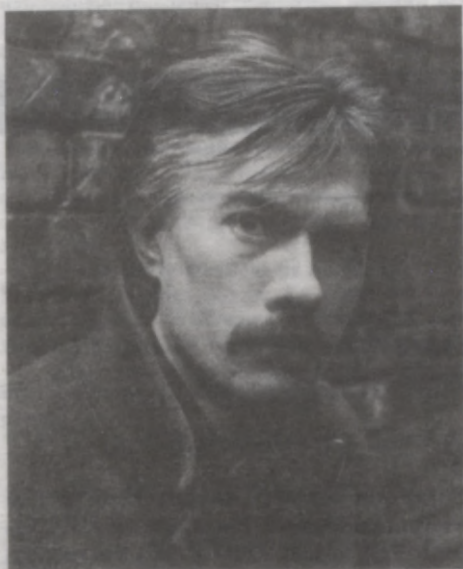
...Vēlu vakarā zuda interese par valsts politisko dzīvi.

2. jūnijs.

Tam / ir kāda / nozīme Tam ir / vēl lielāka nozīme / nekā piedzimt vai nomirt / vai izdomāt mūžību zilā kleitiņā / Tam noteikti ir vēl kāda nozīme / nozūmēta

3. jūnijs.

Man ir četras sienas un četri taureņi. Kad es negribu skatīties tuvu-

Edvins Raups

mā, es skatos uz taureņiem. Bet taureņi ir ilūzija. Lai gan — labāk jau dzīvs taurenis nekā valsts ar ilūziju nākotni. Es pārfrāzēju G. Godiņa sacīto "SestDienā". Šodien ir sestdiena, jā, un rīt laudis vilks baltus kreklus un ies uz baznīcu, jūgs ratos zirgus un brauks visa ģimene. Es nekad to neesmu redzējis, bet nevaru šo skatu aizmirst. Varbūt šajā procesā izpaužas kaut kāda tīrība, kuras nav ne mājās, ne pie galamērķa? Es ceru, ka toreiz, nezin kad, viņi baznīcu apmeklēja ne tādēļ, lai izrādītu lojalitāti pret valsti. Lai gan ticības lietas latviešiem vienmēr bijušas ļoti samezgotas. Latvieši grib būt tik šausmīgi godīgi, ka nekādam pārdabiskam entuziasmam

nepaliek vietas. Un tad viņi šķauda un dalās partijās. Bet vislabāk būtu pasludināt katru latvieti par vienu partiju. Ar veto tiesībām pašam saviem lēmumiem. Nekur nevajadzēs iesaistīties un varēs justies brīvs. Un gleznot. "Tā arī ir mākslinieka brīvības dotā iespēja — distance. Partijas ir, pazudis un atkal būs. Galvenais — kā neiesaistīties," spriež Sandra Krastiņa "SestDienas" salonā. Bet tur jau viņi stāv, rindā pa vienam pie apvāršņa un debesīs velk strīpas. Viņi glezno. Sarkanbaltsarkanais jums.

Paraudi par viņu, kamēr viņš dzīvs.

Piemēram, šovakar astoņos.

Rīt.

12. jūnijs.

Visādi mākoņi. Un, ja skatās caur brillēm, tad arī mākoņi skatās pretim caur brillēm. Tā mēs viens otru redzam. Spoži. Satriecoši. Balts uzliesmojums. Gurni izplūst pār ainavu. Kāds nobrāž deniņus pret brūci. Es esmu dzīvība, man ir visi loki ap acīm. Un Tu.

15. jūnijs.

Visas šīs dienas neatlaidīgi meklēju saikni ar realitāti. To ārējo, ne iekšējo. Tas varētu nozīmēt to, ka caurām dienām pārbaudu sludinājumus norādītos darba piedāvājumus, bet caurām naktīm spēlēju futbola komandā ar sarkaniem krekliņiem. Nezinu, kā beidzās pēdējā spēle, bet iepriekšējā mūsējie uzvarēja ar divi pret nulli.

Pēdējās trīs dienas pavadīju mežos un pilis. Bradāju pa bijušo Zvārdes póligonu. Tur ir daudz klijānu. Viens tupēja uz lidmašīnas maketa vraka pašā ceļa malā. Putni izstaro pavisam jocīgu plēsonīgumu. Tonakt es negāju gulēt, bet klimtu Saldus estrādes apkaimē. Ik uz soļa smagi zalšanas nātres dzēla mums netveramo laiku es iznesu ārā visu kas man piederēja es to visu atstāju savā valā kā pātagas švīkstoņu pār miesu es lūdzu kaut ko tādu kas neuzbudina kas nesauc uz ņemšanu bet tu nolīki mani uz vēsajām Cieceres nārām lai es te tupu kā Cerbers mūžam gars līksmoja tālu ārpus manis sākās rītausma.

16. jūnijs.

Viss notiek. Braucu autobusā un domāju, ka šepat viss ir šausmīgi skaisti un labi. Galvenais, tikt laukā no pilsētas. (Viņa aizgāja uz mežu pēc sēnēm un neatgriezās. Mani arī uzcienāšot.) Kāda tur Parīze!

Bet Rīgā šauj. Nogalināti divi bankas "Pareks" filiāles apsargātāji. Gandrīz banāla tēma. Čēcenu karotāji sarīkojuši slaktiņu Budjonovskā. Bet krievi slaktē Čēčenijā, jo viņiem vajag naftu. Bet nafta nav pile brokastīm, tāpēc asinis netiek žēlotas. Ko man darīt, iet stāties zemes-sargos un cīnīties par taisnību — tas ir, iet šaut no savas puses? Tad labāk pieņemsim likumu, ka jānošauj visi, kas nošauj otru. Tā būs ātrāk un skaidrāk. Bairona laikos tomēr domāja savādāk. Un tam nenoliedzami bija savs pamats.

Kas dārzā Kas dārzā Kaza protams.

Un divdesmit dāņu rakstnieki, kurus šodien Rakstnieku savienībā iepazīstināja ar latviešu literatūru. Vakarā viņus ēdināja "Vincentā", bet es sēdēju kādā Vecrīgas tornī un klausījos morāli.

17. jūnijs.

Rīta mūzika: "Šitāds labums tik līdz Jāņiem, ligo, ligo!" Gerkena labsirdības reklāma. Nez kādēļ man pārskrien tādas metāliskas tirpas. Varbūt uzvārīt kafiju, varbūt kādam piezvanīt? Žēl, ka tevis nebija mājās, viņa teica, tavā istabā bija iegājis tavs tēvs un redzēja visu, ko tu biji redzējis sapnī. Drīzāk jau tie ir murgi. Miegs man ir tik caurs, ka sāku justies neaizlāpāms. Nelīdz arī ūdens riteņu mijēji, kas šodien šlakstinās pa Bastejkalna kanālu. Turpat līdzās ļaudis sacenšas smiešanā. Briesmīgas sejas, sāpju pilnas. Tomēr jāskatās augstāk, un tur spīd saule, un es atskāršu, ka Dievam pozē tās pašas sievietes, kas man. Karsti.

Kāda nēģeriete, balti lakoti nagī.

Ē! Ir mute ciet un karote stāv vidū jūras godu atdodama tev.

Vajadzētu iet mājās un palist zem aukstas dušas. Kas tā par paradīzi bez lietus.

18. jūnijs.

Iztulkoju divas rindiņas no lorda Bairona. "Ardievu tev un, ja uz mūžu, / tad uz mūžu tev — ardievu!"

19. jūnijs.

Zvanu uz RBS TV un prasu naudu. Man pienākas. Bet viņi negrib ne bankrotēt, ne maksāt. Viduslaiku moku rīks, visu stiepj garumā — arī mani. Pilna Latvija pazemoto. Cerīgs ieraugs plaukstošai sabiedrībai. Bet es jau neuztraucos. Balts krusts uz krūtīm / Ar ko tu esi gulējis / viņa vaicā. Lūk, kur problēma.

20. jūnijs.

Iepazīnos ar to briesmoni, Nesiju, laikam. Patiešām — kā trīsstāvu nams, bet ar kaklu un asti. Pilnīgi mierīgs un nekaitīgs. Es bez bailēm ložņāju starp krāšņajiem ūdensaugiem un līksmoju par zemūdens pasauli, kad pēkšņi tā ēna. Gigants, drusciņ šaudīja mēli, viņš noteikti mani redzēja, simt punkti. Trešajā reizē atklāti draudzīgs, smaida, bet aizslīd garām. Ko citu.

Kad beidzot tiku laukā no ūdens, aizslīdēju uz "Kunās dēla" prezentāciju. Nožūt neizdevās. Alus, mucās un pudelēs, par brīvu un par maksu. Kā vēlies. Un viesi ēda pīrādziņus, un augsti onkuļi bija, un es raustīju meitenes aiz bizēm. Pietrūka vienīgi lecamauklas.

Tā ir laime tā nepārdzīvot par citiem

Sēņu vīriņš viņa atteic viņa atteic sēņu vīriņam

Par ko es te esmu

Vakarā iestājas Buldurmuiža Tur ir jūra vienā pusē un Lielupe otrā un vīns pa vidu Remando* šitā gan nav ne vainas Un lēni laižas lidmašīna sapnī.

Šodien ieliku dažus zobus.

23. jūnijs.

Klāt viņa ir. Tā nakts. Liekas, pasaulē nekas slikts nenotiek. Vai arī es kaut ko esmu pārpratis.

24. jūnijs.

Šorīt nepamodos. Vēroju, kā bezdelīgas cenšas aizbiedēt kaķi. Neizbēgama mitoloģizācija.

27. jūnijs.

Pēc ilgākas konvulsīvas raustīšanās beidzot garu izlaidis "Labrīt". Arī manā ķermenī tas izraisīja vēl vienu konvulsīvu trīsu. Tas ir normāli. Es domāju, normāli ir bankrotēt. Nenormāli varbūt ir tas, ka cīņā par eksistenci izdzīvo pliekanība. Mutācija. Šķirnes mutanti. Ar prievīti.

29. jūnijs.

No rīta piezvana kāds draugs un paziņo, ka ir dabūjis apskaidrību un atklājis Dievu. Man tas nebija pārsteigums. Viņš uz to gāja apzināti,

* remando — remar — airēt, kulties pa dzīvi (spāņu val.).

klūdams par īstu askētu. Viņš esot gribējis rakstīt recenziju par manu pirmo dzejas grāmatu, bet tā viņu atgrūduši ar savu pārlikto drūmumu un pesimisma garu. Es neiebildu, lai gan būtu gribējis to visu formulēt citiem vārdiem. Beigu galā, kā mēdz teikt kāda jauna latviešu prozaīķe, man tika pavēstīts par pasaules pēdējo stundiņu ne vēlāk kā pēc diviem gadiem. Es sajutu šampanieša saldo strūklu tieši sejā. Tik liels pesimists jau nu es neesmu! Protams, sirdī ielija neliela vilšanās, jo par apskaidrību man bija citi priekšstati. Perinde ad cadaver!

Bet tieši šodien ir tāda sajūta, ka vajadzētu pasmelties no optimisma akas. (Tie op un pes, no kurienes viņi ir, no civil vai krimin kodeksa?) Kāpēc tu domā, kāpēc tu neķeries vēršim pie ragiem? Un es klimstu jūdzēm šurpu un turpu pa pilsētas centru, man nokusīs kājas, tik... Labs laiks. Pilnīgi nejauši nokļūstu mašīnā, kas mani ved uz Pēteriem pie Brūveriem. Liriski meli, jo turpup es braucu ļoti apzināti. Pētera dārzā dzirkstelo blukēni. Skan spāniskas melodijas un tiek deklamēts leišu mēlē. Beigu galā es atzīstu, ka šovakar manī kaut kas ļoti pareizi sitas. Nemaz nevajag būt ģeniālam.

1. jūlijs.

Svētki, svētki, svētki. Sapņi, sapņi, sapņi. Un tie pelni, kas kvēl. Raiba šī vasara, grēks sūdzēties. Bet to laikam sauc par mākoņu stumšanu vai par rausīšu cepšanu. Un tad? Rauši nosaka visu. Tāpēc nevajag jaukt un celt un atkal jaukt visādus pieminekļus, teorijas vai marmora kāpnes. Sagādājiēt katrs sev vienu rausi, un pasaule ieies pareizās slīdēs. Bez vēlēšanām. Bez bankrotiem. Bez Kremļa sirds išēmiskajām slimībām, kas, izrādās, ir lipīgas. Tāpat kā neticības slimība. Piemēram, naviens citādi vesels cilvēks netic, ka Lavents ir slim. Bet, ja viņam būtu rausis, es ticētu.

2. jūlijs.

Zīme ir krūtīs Mēs / nopukstēsīm to melnu / Sasaukdamies Nepārtraukta un smeldzīgi pazīstama mūzika. Pa Brīvības ielu zem mana loga aizsoļo Skolēnu dziesmu un deju svētku gājiens. Pārņem sentimentāls vājums uz tik milzīgi daudz jauniem un spriganiem latvju bērniem. Kad viņi sanāk uz vienas ielas, tad patiešām liekas, ka latvieši dzīvos vēl ilgi. Es jutos aizgrābts, mani pārņem bruniniecisks patriotisms, es alkstu pēc zobena, pēc lāpas, es esmu pakļauts masu psihozei un vēlos būt priekšējās līnijās... Man nav, ko sev pārnest, bet es saprotu vienu — šādas sajūtas nerodas no rūpēm par to, vai lats saglabās stabilitāti vai nē. Zīmīgs un skumjš gājiens. Kā daudzi tādi gājieni pēdējos gados.

Nakts izlida caur adatas aci un apraudājās, jo bija galā.

7. jūlijs.

Liels, balts kaķis pastaigājas pa sešstāvu mājas jumtu. Kaķis, es nodomāju, tas taču ir reāli.

8. jūlijs.

...cik neglīta izskatās vienaldzība starp lūpām šo Noasa šķirstu kurā es iebiru sadalījies pa nervu šūnām kā viens kā tūkstoš-viens-vesels lai saglabātos...

Kārtējais izbraukums pa dzimto zemi. Vēl nesen apcerēju stārķi (tam kaut kas bij knābī, droši vien čūska), kas vēl vakarā laidās man pāri uz savu ligzdu Vecauces pils tornī, bet šodien jau saskāndīnu ar Vidzemes zēniem Zaubē. Pēcpusdienā piebraucam pie Krīgaļu dzirnavām, netālu no Mālpils. Tās savā apsaimniekošanā ņēmis kāds jauns censonis, grib te malt miltus un ražot elektrību, tāpat kā agrāk. Bet man prātā zirgu sacīkstes Siguldā. Un skudras. Un Amerika, par kuru es kāri lasīju N. Ikstenas piezīmēs "SestDienā". Viņa tur ir bijusi veselu mūžību un visu redzējusi. Vispār jau es cenšos saglabāt savu nacionālo identitāti, bet reizēm mans bērna prāts ņem virsroku un es jūtos pēc slapja latīņ-amerikāņa: "...uno se habia sacado del calzoncillo la fotocopia mojada de un delar y repetia un casi indescifrable God bless America!"*

Ģeogrāfija. Izģinduši polārvilki neatstāj aiz sevis ne cīpslu, ne mirkli.

10. jūlijs.

Negribu nevienu redzēt, tāpēc sēžu Zemitānos, sūcu aliņu un gaidu veco, labo "javiņu", kas mani apsolījusies aizvizināt dziļi mežā. Tas ir, uz laukiem. Tātad — pamiera izmocīts dēdu perona malā... Nekas nesanāk. Smadzenes uzpampušas no sadzīviska rakstura problēmām. Šķirstu savu piezīmju burtnīcu un nesaprotu, kāpēc es to nemetu krūmos. Mūrnīkam apskaidrības brīdī būtu jāsaka tā: kāpēc gan man beidzot nenolikt ķelli?

11. jūlijs.

Ar Oskaru, kuram ir pāri par septiņdesmit, brienam mājās no lauku darbiem un, protams, — pa rieta saules apspīdētu ceļu. Es drusku pielieku šļūcošo soli, bet šis man sauc pakaj: "Pasauli jau var pied... arī soļos ejot — nemaz nav jāskrien!"

13. jūlijs.

Vedam sienu. Naktī pilnmēness. Esmu pilnīgi aizmirsis, ka man ir vairākus metrus garas zarnas.

16. jūlijs.

Ar blikšķi beigušies Ziemeļu un Baltijas valstu pirmie dziesmu svētki. Par laimi, upuru nebija, bet mūsu ziemeļu kaimiņi, pārbraukuši mājās, varēs stāstīt, ka Latvijā krievu terors turpinās. Un vēl visādas briesmu

* "...kāds bija izvilcis no apakšbiksēm samirkušu viena dolāra fotokopiju un gluži mēmā sajūsmā nebeidza atkārtot Dievs svētī Ameriku!" (spāņu val., H. Goitisolo)]

lietas. Aizkulišu politika dzīvē. Bet vai tad es drīkstu būt nopietns? Es taču negribu nākt pie varas.

18. jūlijs.

Kāds vīrs ilgi runājās ar mani. Viņš stāstīja par darbu, par vēju, par lietu. Par neko. Cik ilgi to var izturēt, viņš jautāja. Mēs izbraucām ārpus pilsētas, un es ierosināju uzrāpties eglē. Grūti, viņš atzina, te pat diviem pieaugušajiem īsti nav vietas. Un mēs abi jutāmies vainīgi.

Šķiet, kad es piedzimu, mana māte bija ļoti uztraukusies.

22., 23. jūlijs.

Senās mūzikas festivāls Latvijas pilis. Es ļoti mīlu visu seno. Arī vecus cilvēkus. Bet ar viņiem ir jāprot runāt, citādi viņi izlaiž knābi un cenšas tevi noknābt. Tomēr uz festivālu es netieku, man ceļā gadās Saulcerīte Hipna meita pelēkā plīvurā tinusies pie Zolitūdes un snauz uz vienīgā soliņa viņai pretim Astrīds vecā prakši no zirgu astriem es te esmu viņš kliedz bet Saulcerīte lēni atlaiž nē vienkārši ļauj noslidēt nē pārkar savu maigo roku pār soliņa malu kā miruša dieviņa mēli un grib rādīt bet nevar uz savu zelta kurpīti Pērkona krustītu pērnajā ziemā ļoti rets gadījums bet vismaz gribēja domā Astrīds.

25. jūlijs.

Filozofisks rīts. (Vakar bija R. Mūka vakars RS.) Vairākas problēmas nav nekas. Tās ir lielas, atsevišķi, labi saskatāmas. Nepatīkamāk ir tad, kad tās saraujas vienā punktā kā kniepadatas galviņa un palien zem ādas. Tā es te knosos, izkāpis no gultas, kurā vēl zvīln balts lotoszieds.

Bet mana ezera dibens ir bez emaljas, melns.

31. jūlijs.

Opera beigusies. Andželoni ir prom. Sēžu ielas kafejnicā, man pretim mazi zārciņi, mazi kapiņi. Droši vien es maldos, bet kādam tas ir jāpasaka. Šīs flīzes. Šīs apmales. Es noliecos zemu, zemu pie krasta, lai ar palielināmo stiklu rūpīgi izsekotu dievietes dzimšanai.

— Rīt būs pirmais augusts, vai tu tam ticī?

— Es palaujos uz suni, kas šobrīd dzied zem galdiņa.

RAIMONDS BALODIS

Ar datu bāzi uz Tu

4. jūlija pēcpusdienā Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas zālē vairākkārt tika apspēlēta dzimšanas dienas norise. Raugoties uz Literatūras, folkloras un mākslas institūta pusi, tika meklēts tēvs un māte, dalīts krustmātes un krusttēva gods (uz tiem pieteicās Akadēmiskā bibliotēka direktora E. Karniša personā un *Lursoft*). Visu mutēs bija bagātā Amerikas onkula (ši loma jāuzņemas Dž. Sorosam) vārds. Svinību gaitā parādījās arī naudas līdzekļiem svētīta tante (Kultūras ministrija), kas solīja klātesošiem arī ar savu artavu atbalstīt mazo gaviļnieku. Mazliet lija šampānietis, un pēc augsti titulētu radu un viesu uzrunām visu uzmanības centrā nonāca mazulis, izsaucot gan labvēlīgus smaidus, gan neizpratni par divainajām krunkām uz dibena.

Ja nopietni — 4. jūlijā pirmo reizi plašākai publikai tika demonstrēta datu bāze "Latviešu rakstnieku biogrāfijas". Ielūgumā minētais iemesls "dzimšanas diena" nav īsti precīzs — todien tika rādīts pusotra gada darba (kur nu vēl iecerēs) rezultāts — kompjuāterā ievadītās 560 latviešu literātu biogrāfijas un līdztekus tām — speciāla programma, kas ļauj šo datu bāzi apstrādāt, — ātri meklēt nepieciešamos faktus vai tos kārtot vis(ne)iedomājamākās kombinācijās. Faktu atlases vai pārkārtojuma ātrums iezīmē datu bāzes priekšrocības salīdzinājumā ar grāmatā publicētu materiālu. Nepieciešamības gadījumā nākas pāršķirstīt visu biogrāfisko vārdnīcu "Latviešu rakstniecība biogrāfijās" (kura šobrīd vēl ir bāzes pamats), lai atrastu, piemēram, visus latviešu literātus, kas strādājuši žurnālā "Karogs"; ar kompjuātera palīdzību tas izdarāms daudz ātrāk. Tāpat grāmatā iekļautie fakti "noveco" (vai, tēlaināk sakot, pati grāmata ar katru gadu vairāk sāk līdzināties romānam, tā paliek arvien tālākā pagātnē). Datu bāze, savukārt, ja tiek savlaicīgi papildināta, tuvinās dzīvei — tajā šī dzīve notiek — ļaudis dzimst un mirst, precas un šķiras, raksta grāmatas, kuras savukārt citi izmanto savu darbu tapšanai. Un "visas lietas" notiek.

Ievada vārdos LAB direktors E. Karnītis runāja par kompjuāteru visai lēno ienākšanu humanitārajās zinātnēs — ne tikai šeit, bet arī "citā pasaulē" — kur tāpat humanitāro ļaužu attiecības ar tehniskajām palīgierīcēm ir vairāk "uz Jūs", kaut gan neviens nenoliedz priekšrocības, kādas piedāvā visai plašais informācijas apjoms, ar kuru iespējams strā-

dāt un kuram var piekļūt ar starptautisko tīklu starpniecību. Projekta (kā tāds tas izturējies konkursu pirms 2 gadiem Sorosa fonda un šogad — Kultūras ministrijas kultūras projektu konkursā) vadītāja Anita Rožkalne iepazīstināja klātesošos ar datu bāzes tapšanu un iecerēm. Te vēlreiz būtu jāpiebilst, ka nepareizi lietots “dzimšanas dienas” vārds ielūgumā — acīgāks lasītājs jau pāris gadus būs pamanījis rakstus “Literatūrā un Mākslā”, “Karogā” un “Neatkarīgajā Cīņā” ar piebildi “Datu banka LITERĀTI meklē” un “...meklē un atrod”, kuri tapuši, trim cilvēkiem daļēji biogrāfisko vārdnīcu turpinot, daļēji — veidojot datu bāzi. Pasākumā tika apsolīts, ka datu bāzes lietošana nebūs tikai šauru aprindu privilēģija, — to jau šobrīd var aplūkot un ar laipnu meiteņu palīdzību lietot Misīna bibliotēkas lasītāji (tādēļ LAB ir godam uzlūkojama par šīs bāzes krustmāti).

Par bērna (!) iespējām todien varēja pārliecināties visi viesi. Droši vien, ka “visneiedomājamākās” vēlmes (kā tika solīts ielūgumā) piepildītas netika, taču palēnām izklīstošo viesu labvēlīgie smaidi rādīja, ka mazulis ir visai daudz apsolījis jau vien ar to, ka ir cilājis kājeles un mēģinājis uzsmaidīt.

Ceļojums pa "Dvēseļu pulcēšanas" vietām

— Vajadzētu aizbraukt uz Melānijas "Dvēseļu pulcēšanas" vietām, — "Karoga" nesējas Māra Zālite un Vija Jugāne. — Jā, tās apbrauksim gan!

Šī saruna "Karoga" redakcijā notika jau ziemā. Šo sarunu man atstāstīja manu grāmatu redaktore Vija Jugāne, bet es tikai ērkšķaini nopurdēju, ka nedrīkstu atteikt, kaut iekšā smeldza, jo pati brauciena jēga līdz manai plānai saprašānai uzreiz nemaz vēl neaizvilkās. Pēc garās Sibīrijas man vienmēr ir grūti cilvēkos, kaut arī pašas tuviniekos, un es savas senču dvēseles pulcēju viņu piemiņvietās tikai vienatnē ar dabu, ar savām atdomām. Tāpat katra telekamera man vienmēr atsauc atmiņā izsūtāmo ešelonu vagonu jumbus ar ložmetējiem vai citām nāves ierīcēm. Tā kā tikai pret mani, kaut ļoti laipni, tiek pavērsts kameras ekrāns, man augšā pat aizatmiņa sarosās un es gandrīz jau automātiski rūcu un šķaudos. Bet pēc tam pārraidē par visu esmu gandarīta un priecīga. Tā un arī cita dēļ lūdzu jo sevišķi televīzijas "Zīmes" saprast manu neārstējamo sindromu un piedot manu "pretēstību", kaut ar lielu nepacietību arī tagad gaidīšu pārraidi.

Šo manu grāmatu laidien "Dvēseļu pulcēšana" apdara un izdod "Karogs". Lielā "Karoga" redakcija manus manuskriptus ne tikai rūpīgi sadara grāmatās, bet nu arī pati — visa redakcija! — arī pati brauks manis aprakstīto savām acīm visu apredzēt, manu senču dvēseļu stārojumu viņu piemiņvietās paši izjust un kopā ar televīzijas "Zīmēm" arī lasītājiem tās redzami parādīt.

Mana jau lēnā saprašānas vilnījuma dēļ šī brauciena pati būtība izskaidrojās tikai pēc jau notikušā. Tikai tagad es īsti saprotu, ka tas bija pat domās īsti neaptverams pakalpojums visai manai "Dvēseļu pulcēšanai" un pat nepelnīts pagodinājums manis pašas baltajiem gadiem.

"Karogs" tak laikam ir vienīgā tāda izdevniecība pasaulē, kas rakstnieka uzrakstīto ne tikai sarūpē, sadara grāmatās, bet vēl pati arī izbrauc uzrakstīto apraudzīt, apvērtēt.

Tā nupat 7. jūlijā "Karogs" ar "Zīmēm" izbrauca uz Āraišu novadu, tieši uz vietām, kur risinās notikumi arī šajā "Baiļu birgā", kur esmu dzimusi, uz Sermuļiem, uz manu pirmo Amatas — Doles skolu, uz Rencēniem, kur vismaz vēl no 17. gadsimta dzīvi verd manu pirmo zināmo manū sentēvu — trīs Jēkabu — Kļauģu avots, kaut mana svilstošā rakstura dēļ to pirmā piegājienā nemācēju atrast. Viss kopā mani savilpoja līdz pašā Devītā augstumam, un tikai tad apjēdzu, kādu pateicību esmu parādā "Karogam" un "Zīmēm" par uzmanību, par manis saglabāšanu arī vēl pēc manis.

Melānija Vanaga

Kur gājām, kur bijām, viņus pieminot, visur zem mums zaļi dunēja manu senču dzīves soli. No debesīm saules netraucēta mums pāri staroja viņu dvēseļu svētība.

Atdomās man pārmet mans pats pirmais man zināmais vārdā nosauktais sencis Jēkabs I, ka nepacentos aiziet līdz viņu Klauģu vēl tagad dzīvam avotam un visi kopā nesadomājāmie arī ar Jēkabu II un ar Jēkabu III. Jūtos ļoti vainīga gan senču dvēseļu priekšā, gan arī savu (nu jau!) mīlo viesu priekšā. Sava svilstošā rakstura dēļ es palaižu nevērigi garām daudz ko neatgriežamu, neizdaru līdz galam vai izdaru pat ap- lam.

Te manu neizdarību mīkstināja mans novadnieks Gaidēnu laipnais saimnieks Jānis Krūmiņš, kurš spaini šī avota ūdens mums sagādāja. Šo dzīvo ūdeni malkojām kopā ar manas (tagad jau meitas!) Rūtas sarūpēto rudzumaizes rieceni, kas kopā garšoja pat dvēseliski. Tikai šodienas ceļmalā pie Gaidēniem pašu Jēkabu dvēseļu ar mums nebija.

Tikai ar Zemnieku savienības balstu "Karogam" piebrauca "zelta kariete", ar ko rakstniekus izvizināt pa manu tēv- un mātescilti. Arī mans liels paldies par to.

Tikai "Karogs" sapulcināja ap 20 rakstītpratējus braucienam pa manu dzimto pusi. Par to jo sevišķa, vārdos neizteicama pateicība Mārai Zālietei un Vijai Jugānei.

"Zīmes" brauca ar savu "sudraba karieti" un visu burvestību, kas tur iekšā. Televīziju es vienmēr sapemu asi un nelaipni, jo ar savu vecumu ļoti negribas rēgoties visas tautas priekšā. Bet pavadu un pārraidi skatos ar pateicību. Arī šoreiz pret raidījuma redaktori Verēnu Bērziņu un operatoru biju asa un visulaik rūcīga, tāpat visulaik neapjēdzot, ka viss tas tiks "dabā" parādīts arī šis un vēl citu manu grāmatu lasītājiem. To sapratu tikai daudz par vēlu, ko steidzos izlīdzināt šeit, kur izsaku visu manu tuvinieku, visu manu senču dvēseļu un varbūt arī šīs grāmatas lasītāju un jo sevišķi manis pašas mīlu pateicību, ka viss redzētais un piedzīvotais tiks saglabāts ne tikai ātri gaistošā atmiņā vien.

Tikai mana pirmā skola ar direktori Agru Ābeli un viena no rosi- gākām skolotājām Ingrida Lāce izsapņoja Sibīrijā nomocīto amatiešu piemiņas akmeni, kuru samaksāja Amatas pagasts un kurā, kaut diez- gan nevērigi, iecirsti ar daži manu tuvinieku vārdi. To kopj un piemiņas svinības rīko tikai skola. Saglabāta arī mana vecā klasīte, kurā pirmajā klasē mācījos pirms 82 gadiem. Te dziļi saviņņoja manu "klases biedru" pirmklasnieku burtiski ziedošais apsveikums un lāceņu grozs no tuvējā purva.

Atļaujos arī visu jūsu laipno ciemiņu vārdā sirsnīgi pateikties par silto un garšīgo (te — par milzu torti Veltai Lācei) uzņemšanu vecajā skolotāju istabā. Un ceram, ka labprāt lasīsiet "Karoga" un vispār rakst- nieku sarūpētās un skolai jo sirsnīgi veltītās grāmatas.

Pateicamies Cēsu Ivaram Prauliņam par laipnu iepazīstināšanu ar seno un jau gandrīz atjaunoto Āraišu ezermitni.

Melānija Vanaga un Vija Jugāne

Mārtiņa Zelmeņa foto

Pateicība jaunam jaukam šoferim par jo sevišķu pacietību un paklausību visdažādākajām braucēju iegribām.

Tikai ļoti žēl, ka Āraišu Jānis Krūmiņš tik vēsi mūs atteicās ielaist Āraišu baznīcā, kur esmu kristīts un iesvētīts un kur arī šajā grāmatā būs svinīgi jāiegriežas kā iesvētāmai meitai. Pats mācītājs Jānis Beģis bija aizņemts kapsētā bērēs un tieši šoreiz nevarēja man un mums pakalpot.

Bet "Baiļu birgas" lasītājiem varu priecīgi pavēstīt, ka "Karoga" izdevniecība ne tikai izdod manas "Dvēseļu pulcēšanas", bet pati arī pārbauda, pārliecinās, ka tādi Sermuļi, tāda Doles skola, tādi Āraiši arī tiešām pastāvējuši un pastāv vēl šodien.

HERMANIS MARGERS MAJEVSKIS

Festivāls "Life" otrajā laidienā

Šāgada starptautiskais festivāls (kuram nu bija jāreķinās ar aizpērn, pirmajā laidienā, iekaroto atzinību un popularitāti) visiem spēkiem tiecās būt citādāks, atšķirīgs. Šā gada maijā organizatoriem bija pat kāda koncepcija, proti — panākt vienas kopīgas izrādes ilūziju, radīt kopizrādi, kurā katra atsevišķa izrāde varētu kļūt vienīgi spilgtāks akcents — bet ne vairāk. Tātad — pilnīgs pretstats pirmajam, savlaik par akadēmisku nolanātajam festivālam, kurā piedalījās Zviedrijas Karaliskais teātris ar **paša** I. Bergmana iestudēto *Marķīzi de Sadu*, kā arī jau starptautiski pazistami teātri — ungāru — Jožefa Katona trupa (ar *Revidentu*) un angļu — teātris *De Complicité* ar izrādi *Krokodilu iela* (pēc Bruno Šulca noveļu motīviem). Nekā līdzīga nebija — un arī šogad festivālā netika uzaicināta neviena trupa ne no Latvijas, nedz Igaunijas, — organizatoru skati ietvēra lielākoties Vakareiropu, cenšoties kauču iztālēm — tak *makantiņ* tomēr — aizsniegt **pašu** Ņujorku.

Drusku ļaunāks bija kas cits, proti — organizatoru neizprotami klajā piekāpšanās Viļņas iedzīvotāju kultūras sapratnes — mīkstāk izsakoties, *karnevāliskās tradīcijas* priekšā. Tika atsauktas trīs ārzemju trupas, kuru kompetencē ietilpa galvenokārt *festivāla atklāšana* un *aizklāšana* ciet, tomēr iznāca savādāk.

Piemēram, franču trupai *Turbo Cachuete* vajadzēja tikt galā ar festivāla atklāšanas vēstījumu; kopā ar eventuālo skatītāju masām trupa piedalījās gājienā cauri Viļņas vēsturiskajam centram un demonstrēja improvizāciju izrādes — *Māmiņas bēres* un *Kanibālu kokteilis* (šķiet, ka nosaukumi ir pietiekami daiļrunīgi). Taču vēlāk izrādījās, ka šķebīgais iespaids, kas radās, vērojot aktieru eklektiskajā groteskā tonētās izdarības, lielākoties bijis skatītāju nopelns. Šīs trupas aktieris Bernards Falkonē, kas, braucot uz Lietuvu, iecerējis nopietnāk sagatavoties un pat iekalis galvā Tēvreizes tekstu lietuviski, preses konferencē pēc jau notikušās atklāšanas mazliet izbrīnījies pasūdzējās, ka viņu trupas izrādes tiekot veidotas kā tipiskas laukuma izrādes kādiem 300, augstākais 500 skatītājiem, nevis tik satricinātam un blaurīgam pūlim, kāds tos sagaidījis Viļņas ielās. Visspilgtāk *Life* organizatoru pārprastais demokrātisms atklājās spāņu trupas *Xarxa* pirotehnisko efektu izrādē *Buras un vēji*, kas tika uzvesta festivāla noslēgumā; manuprāt, pati izrāde — ar virtuožu ugunošanu sniegtu simbolu kaskāde — bija lieliska, taču — organi-

zatori tai atvēlēja vietu *Vingio* parka estrādē, kur viss noritēja kā vienā kārtīgā parkā. Pirotehniķi ar saviem oriģinālajiem simboliem bija tālu, toties daudzi speciāli uzpildīti alus kioski nesalīdzināmi tuvāk.

Par izrādēm. Jau festivāla sākumā, 13. un 14. maijā, trāpījās redzēt (dzirdēt?) Ņujorkas dziedātājas un aktrises Diamandas Galē (ko atsevišķi lietuviešu kritiķi bija iedēvējuši pat par *zvaigzni*) koncertnumuru kolāžu *Pastardiena*; tā bija monoizrāde, veltīta visiem, kas cietuši no mūsdienu mēra — AIDS vīrusa. Man šī pretenciozi dēmoniskā dziedātājas izrādīšanās tik ļoti nepatika, ka pat savu domu aprūkās, tālab citēšu kritiķes Rasas Paukštītes recenziju avīzē *Literatura ir Menas*: *„tas nav nekas oriģināls — divas stundas skatītāju aplaimo ar monotonu nāves un apokalipses tēlojumu; taču, ja tev nepārtraukti liek domāt vienīgi par nāvi, tad gribot negribot sāt pretoties... (Rasa Paukštyte, LM, 1995, 20. 5.) Citi kritiķi, kā arī daudzi akreditētie žurnālisti dziedāja slavasdziesmas. Tas pats notika ASV vēstniecībā (proti, Diamandai Galē sarīkoja speciālu pieņemšanu), taču dažs labs diplomāts izteicās, ka tieši šī dziedātāja pārstāvot kontroverso amerikāņu kultūru, to, kas mēģinot laužt tradicionālos amerikāniskās kultūras stereotipus (Holivuda, Madonna utt.) Taisnība, Viļņā redzētajā izrādē Diamanda Galē kaut ko mēģināja salauzt uz skatuves dēļiem, taču — vai izdevās? Nepemos apgalvot.*

Laikam vienīgā šāgada festivāla izrāde, kas tā īsti patika gan profesionāliem, gan daļai skatītāju, bija franču trupas *Cosmos Kolej* iestudētā *Odisejs otrādi (on the wrong side)*. Starp daudzām redzētajām tā bija vienīgā, kam varēja piemērot kādu koncepciju; un tās pamatideju, poļu režisora Vladislava Znorko radīto, mēģināšu pat izklāstīt, proti — nevis Odiseja ceļš mājup, bet gan Odiseja ceļš pasaules apziņas semantikā, turp, kur pati ceļa jēdziena (apjēguma?) esme beidzot viņu arī noved, — mājās, kas reizē ir arī nāve un aizmirstība. Skumja tonalitāte, protams, taču tās dramatiskās attīstības sākumā — ne tikai paša Znorko veidotais scenārijs ar plaši izvērstu literāro reminiscenču poētiku (Vispjanskis, Džoiss, Žirodū, Kavafis), bet arī — manuprāt, lielākoties — lappuse no bagātās **poļu mūsdienu teātra** pieredzes, konkrēti — Tadeuša Kantora skola, šī nepārspētā teātra plastiskās valodas reformatora estētika. Par izrādi nevar sacīt, ka tā būtu vienīgi poļu teātra kultūras izpausme (galu galā to iestudējusi franču trupa), un tā nav arī franču. Vienkārši — *Cosmos Koley* sastāvā ir astoņu tautību pārstāvji, un katrs no tiem uz skatuves runā savu **dzimto valodu**; jo valoda kā komunikācija Vladislavam Znorko nav būtiska, — šo režisoru visupirms interesē cilvēka **abstrahētā patība**, tālab arī viņa galvenā programmētā komunikācija ir tieši vizuālā plastika, kuras labad, šķiet, viņš mēģinājis reformēt arī žanru. Znorko izrāde vairāk atbilst episkās balādes, nevis dramaturģijas analītiskajai attīstībai. Par skatītājiem runājot, šī izrāde domāta tiem izredzētajiem, kas nobeigumā no visas sirds iespēj priecāties, ka kaut ko tomēr ir sapratuši.

Jā, par Vladislava Znorko izrādi man gribas runāt vienīgi kā par

tagadību; citādi bija ar visām pārējām festivāla izrādēm, kas it kā aizslīdēja garām. Varbūt *makantiņ* ilgāk atmiņā paliks angļu *Opera Circus* trupas priekšnesumi, jo šī trupa festivālā izcēlās nevis ar izrāžu dziļumu, bet ar neticamu profesionalitāti. Trupas priekšnesumam bija diezgan pasīks mērķis, proti — parodija par klasisko operas mākslu. Trupas izrāžu galvenā skatuviskā komunikācija bija pašu aktieru teicami izpildītas slavenākās operārijas — no Hendeļa un Mocarta cauri agrīnajiem frančiem līdz Verdi un Pučīni. (Visi *Opera Cirkus* dalībnieki ir profesionāli operdziedātāji, vienlīdz stipri dramatiskā teātra estētikā.) Pašām izrādēm stipri pietrūka dramaturģiskā pirmamata — jo it kā pēc Brehta noveļu motīviem veidotā izrāde *Kaunu pie malas!*... bija dziļi nenopietna jau attieksmē pret Brehtu, — taču abām trupas izrādēm (otra saucās *Sit mani nost, tevi mīlu!*) nekad nepietrūka patiesi artistiska, skatuviska komisma. Kopumā *Opera Circus* sniegums bija vērtējams kā eksperiments, varbūt pat kā eksperiments eksperimenta dēļ, jo Viļņas skatītāji (pagaidām) vēl neuztvēra kādu būtisku niansi: šī trupa savas izrādes veidojusi, akcentējot tikai pašiem angļiem saprotamos procesus. Preses konferencē viens no trupas dibinātājiem, operas tenors Deivids Pīrlss sacīja: “Nezinu, kā Lietuvā, bet Anglijā klasiskā opera ir pieejama tikai ļoti turīgiem cilvēkiem; es joprojām mīlu klasisko operu, bet kā dramatiskās pašizpaušmes žanrs tā ir kļuvusi bezcerīgi konservatīva.”

Cīņa pret šo konservatīvismu arī bija *Opera Circus* otrais, pagaidām īsti nerealizētais, tālab nereklamējama mērķis. Tomēr tas jau bija noprotams, caurskatot aktieru darbību tās atsevišķos aspektos, proti — ja operu āriju un duetu izpildījumi izrādēs tika paredzēti būt *in the high light* skatītāju uztverē, tad šī pati uztvere tomēr prasīja kādu, jebšu sekundāru, bet pašas intrigas norises verbalizāciju. To atsevišķos aspektos arī atrisināja gan D. Pīrlsa sacerētie operu rečitātīvu karikējumi kā intrigas nosacītais teksts, gan aktieru tēlojums vienīgi kustībā — tajā bieži atklājās gan delartiskās komēdijas, gan Pītera Bruka eksperimentu padziļināta izpratne. Vēl *makantiņ* iestrēga atmiņā K. Stapislavska teātra *Plikpaurainais brunets*, taču tikai bezcerīgās atpalcības dēļ. Šo paša sarakstīto lugu ir iestudējis un kopā ar aktieri D. Burzglījevu realizējis vēl nesen populārais Maskavas rokmūzikas (grupa *Zvuki Mu*) līderis Pjotrs Mamontovs. No šīs izrādes sapratu vienīgi, ka tā, mēģinādama parodēt Vakareiropas un poļu (Mrožeks, Gombrovičs) *Paradoksa teātra* dramaturģiju, cenšas atdzemdēt no pelniem Fēniksu — P. Mamontovu. Taču — jebšu vienīgais, pret ko P. Mamontova žults it kā nevērsās, bija tas, ka arī pašiem krieviem jau izveidojusies sava *paradoksa dramaturģijas* skola (D. Harmss, A. Vedenskis), bet līdz šo dramaturgu līmenim ar šādiem iestudējumiem nenokļūt.

Visbeidzot — noteikti jāpiemin, ka visu festivālā saaicināto trupu vidū patīkami izcēlās lietuviešu pašu izrādes. Jebšu tās būtu kvalificējamās kā *neizbēgami akadēmiskas* (jo tām lielākoties bija konkrētas dramaturģijas pirmamats), tomēr — gan *Opera Circus* vadītāji D. Pīrlss

un Tina Lī, gan visi citi intervētie ārzemju profesionāļi, pat V. Znorko (?!), bija stāvā sajūsmā par lietuviešu aktieru psiholoģiskā tēlojuma meistarību, muzikalitāti, par režisoru prasmi metaforiski interpretēt dramaturģiskās komunikācijas, par psiholoģisko kontaktu ar skatītājiem. Turklāt festivālā tika pārstāvēti vienīgi ļoti **reprezentabli** režisori ar ļoti **respektablām** izrādēm — vispirms jau lietuviešu teātra *l'enfant terrible* E. Ņekrošus ar abām uz *Life* organizācijas rēķina iestudētajām izrādēm (Puškina *Traģēdijām* un pirmizrādi — Čehova *Trim māsām*), tad R. Tumina pēc Lietuvas židu rakstnieka G. Kanoviča romāna motīviem iestudētā *Jel uzsmaidi mums*, *Augstais Valdnieks* un vēl — nu jau skatītāju mīlestības maķenīt apbružātā A. Vedenska un D. Harmsa *Vecene* O. Koršunova iestudējumā. Tiesa, esmu gan redzējis dažas vēl smalkāk iestudētas lietuviešu izrādes (piem., A. Šlepika iestudējumus, arī šosezon spilgtāko — J. Mišimas *Hānas jaunkundzi*, ko īstenojis latviešu kritiķiem jau pazīstamais Cēzars Grauziņis); tāpat arī nebija saprotams, kālab pašmāju teātri šajā *Life* laidienā nedrīkstēja pārstāvēt J. Vaitkus, kam tieši beidzamajā laikā tapis interesants A. Strindberga "Sapņa" iestudējums. Ja par A. Šlepiku un C. Grauziņi varētu pieminēt, ka tie vēl nav īsti **reprezentabli**, tad par J. Vaitku to patiešām nedrīkstētu. Tās, acīmredzot, ir pašu lietuviešu problēmas. Beidzamajā preses konferencē *Life* direktore, teātra teorētiķe un (kā E. Ņekrošus gadījumā) dažkārt pat teātra mecenāte Rūta Vanagaite-Vimane sacīja, ka pēc aizgājušā festivāla lietuviešu skatītājiem (teātrmīļiem) vajadzētu skaidri saprast patlaban valdošo tendenci Rietumu teātrī. Tas esot diletantisms, protams, labākajā šī vārda nozīmē. Teātra mākslā sākot darboties daudzi neprofesionāļi, taču to vidū trāpoties arī daudzi cilvēki ar visai augstu izglītību, tālab šāds process vēlami ietekmēsot teātra atjaunošanos. Pārdoši teikts. Vismaz par trupu *Opera Circus* noteikti nevarēja sacīt, ka tā būtu neprofesionāla.

Arī *Life* otrais laidiens vēl nenodrošināja šim festivālam stabilu starptautiskā pasākuma statusu (nenotika izrāžu konkurss, netika piešķirtas godalgas); arī spilgtākus kontaktus starp profesionāliem tas nenodibināja. Viesi aizbrauca, lietuviešu kritiķi savas recenzijas bija jau publicējuši, un misis Vanagaitei-Vimanei nebija grūti runāt bezmaz globālu secinājumu valodā.

Life festivāls Viļņā pagaidām kalpo vienīgi pašmāju teātra attīstības veicināšanai (arī materiāli) un vēl — lietuviešu profesionāļu un teātrmīļu iepazīstināšanai ar atsevišķām, bet pēc šāgada laidiena jāteic, visai nejausi atlasītām norisēm ārzemju teātros. Tomēr, tomēr — pie mums vēl nav atradusies neviena Amerikas latviete, kas visus savus spēkus un liekos līdzekļus spētu ziedot šādam, kauču pagaidām necilam, pieticīgam, taču — patiesas teātra mīlestības caurstrāvojam mērķim.

Igaunijas Rakstnieku savienības žurnāla "Looming" piektais numurs

Lai gan uz žurnāla vāka izlasāms maijs, tomēr daži materiāli vēl "kavējas" februārī. Atvadvārdus Juhanam Vidingam teic vācietis Korne-liuss Haselblats — somugru filologs, labs dzejnieka paziņa. Šķiet, J. Vidinga nāve ietekmējusi arī februāra nogalē rakstītās esejas **"Nāve un semiotika"** autoru **Juhanu Kristjanu Talvi**, kurš hiperbolizē labi zināmo patiesību, ka visizjustākos vārdus cilvēkam pasaka tad, kad viņš jau miris un kad tie visvairāk nepieciešami pašam teicējam. "Nāve var kļūt par patstāvīgu parādību, notikumu, gandrīz vai par lietu, kas jau ir neatkarīga no fakta, ka no dzīves aizgājis cilvēks. Būtiska nav pati nāve, kādas dzīves beigšanās vai izbeigšanas fakts, bet gluži cits — šī noti-kuma nozīme dzīvajiem, tajā paslēptie slepenie vēstījumi, iedomājamie motīvi, nāves kā notikuma semiotika..".

Februārī notika arī Jāna Krosa 75 gadu jubilejai veltīts kolokvijs "Jāns Kross — Eiropas rakstnieks". "Looming" maija numurā publicēti trīs referāti. Soms **Juhani Salokannels** priekšlasījumā **"Vilinoša, bīstama intriga"** uzsver, ka labklājībā dzīvojošajiem somiem Krosa sižetiskie, intrigu un piedzīvojumu pilnie romāni, kuros cilvēkam neuz-veikt savu likteni, ir gluži kā košana aizliegtajā auglī. Somijā tādu romānu nav bijis vismaz 50 gadus. "Socioloģija bija aizliegusi mūsu vēsturi, modernisms — intrigu, bet aizrautībai un piedzīvojumiem svītru droši vien pārvilka kāds intelektuāls snobisms."

Levs Appinskis referātā **"Pašcieņa un pārkums"** raksturo Krosa stāstu "vidējo" varoni — flegmatisku, mierīgu, sevī iedziļinājušos, tuklu, kūtru igauņi, kas nespēj mainīties, pagriezties vajadzīgajā virzienā. Šim varonim piešķirta "nepilnvērtīgā" cilvēka loma, taču viņa ētiskais pa-mats ir pašcieņa, savukārt antivaronis visu paspēj, ir žigls un rosīgs, bet viņa ētikas stūrakmens ir pārkuma sajūta. Līdzīgas atziņas lasāmas arī **Linnara Prīmegi** priekšlasījumā **"Ētika un ģenētika"**. Izanalizējis noveli "Mazais Vipers", Prīmegi apgalvo: "Jāna Krosa daiļrades pamat-tēma ir kolonizatora ētikas atšķirība no vietējā iedzīvotāja ētikas, šo divu ētisko universu sadursme, kas bijusi mūsu — igauņu — vēstures cilvē-ciskais saturs. Jāna Krosaprāt, mēs neesam bijuši laimīgi — tas mums neesot dots jau tīri ģenētiski. Taču mēs, kā viņš atkal maldīgi uzskata — ģenētiski esam nesuši izdzīvošanas ētiku., kas pašlaik, gadsimtu griežos, varbūt ir vecmodīga, bet varbūt vienīgā, kas nenobriedušo cilvēci vēl var glābt."

Literatūras sadaļā divi pazīstami īsprozas autori **Tomass Vints**

(“Visskaistākā nāve dzīvē”) un **Tomass Raudams** (“Augstībā. Uz pirkstiem skaitītājs”). “Visskaistākā nāve dzīvē” ir mierīga novērotāja stāstījums par jaunekli, kas kāzu naktī nogalina savas māsas netikamo precinieku, nobēdzis meitu mājā, klausās bajāna dvēseli aizkustinošajās skanēs, aiz sajūsmas nemana, ka bajānists ar viņu pārguļ, attāpies un domāties ieraugām riebīgās pasaules isto viepli, dodas pieneņu laukā nomirt. Skaidra sižetiskā līnija, uzkrītoši poetizēta valoda. T. Raudama stāsts veidojas no dēla atmiņām par saviem vecākiem un viņu sastapšanos uz tiltiņa, kas tiek atstāstīta katrā dēla dzimšanas dienā un katreiz no cita skatpunkta. Sižeta līnijas nav, vēstījumu kopā satur satikšanās motīvs, tēva stostīšanās un mātes vārds — pasaules brīnums.

Literāta **Endela Nirka** romāna “Šeit, uz zemes” piektās nodaļas “Dzīves dzieti” fragmentā — divu skolas biedru, Annusa un Heldura (viens dzīvo Tartu, otrs Toronto) sarakste septiņdesmitajos gados, kurā autors mēģina iztīrīt daudzas 20. gadsimta vēstures radītās problēmas. Salīdzinot ar šajā numurā publicētās Tartu Mākslas muzeja darbinieka **Voldemāra Erma** “Muzejnieka dienasgrāmatas” fragmentiem (1942—1947), pasaūs epistulas liekas kā oriģināla daudzdesmitais novilkums.

No publicētās oriģināldzejas visgardāk lasāms šķita **Sass Sūmans**. Nosacītā vispasaules dzejas dārziņā redzu viņu snakstāmajos Apolinēra, Lābana un Neibarta dzejas dobītēs. Bet jaunajiem par biedināšanu šāda Sūmana paruna:

“VECS UN NOLIETOTS

Kā jauna cilvēka dzejolis”.

Atdzejā — amerikāņa **Hārveja Hiksa** un angļa **Ričarda Kadela** daiļrade profesionālā un visnotaļ izbaudāmā Jiri Talveta un Andresa Ehina atdzejojumā.

Patīkamā atkalsastapšanās ar **Jānu Kaplinski** (eseja “Veln un metavelns”) diemžēl uzjundīja nepatīkamas un jau apnikušas domas. Varētu tulkot, bet — kas drukās? “Karoga” ievirze ir savādāka, “Kultūras Avīze”, “Literatūrai un Mākslai”, “Avotam”, “Grāmatai” tā arī sekotāju nav, neiznāk vairs arī “Labrīt”. Varbūt jācer uz “Izglītību un Kultūru” vai manu uzticību vēl neieguvušo “Neatkarīgās Rīta Avīzes” pielikumu “Literatūra. Māksla. Mēs”? “Kentaurs XXI” kā devītais vilnis šit gan spēcīgi, bet reti... Bet varbūt tas nevienam vairs arī nav vajadzīgs? Atgriežoties pie Kaplinska esejas — “Veln ir ticība Velnam. Jo stiprāk Velnam ticam, jo viņš varenāks. ... Veln palīdz fanātiķiem, padara tos imūnus pret loģiku un jebkādu kritiku. Velnu ir radījuši agresīvi cilvēki, kam apzināti vai neapzināti viņš vajadzīgs savas agresivitātes attaisnošanai un uzpūšanai. Veln šādiem cilvēkiem ir būtiskāks lielums nekā Dievs. ... Bolševiku Veln bija kapitālists, starptautiskais imperiālisms. Nacistu Veln bija starptautiskā ebreju kopiena. ... Interesanti, vai Rietumi atbrīvosies no Velna varas, vai arī viņš tomēr atgriezīsies, krīzes

situācijās piedāvādams ļautiņiem tādas ideoloģijas, kas tos piesaistīs ar mānīgu vienkāršumu un vedinās uzvesties bērnišķīgi agresīvi, ideoloģijas, kas attaisno cīņu pret visiem un visu, ja vien to vēlamies."

Tomass Karjaherms rakstā "**Par igauņu reģionālās identitātes vēsturi**" aplūko vēstures un ģeogrāfiskā stāvokļa noteiktos attiecību modeļus, kuros igauņi vai nu ar varu iekļauti, vai vēlējušies iekļauties, — Eiropeskā identitāte, Baltijas identitāte, Vācu kultūrintitāte, Ziemeļu identitāte, Krievijas valstiskā identitāte. Secinājums — "Igaunu reģionālās identitātes ar lieltautām bijušas konfliktu pilnas un uzspiestas, turpretī ar mazo tautu kaimiņiem un Rietumiem nav panākta vēlāmā tuvība".

Žurnālā arī trīs 1995. gadā iznākušū grāmatu recenzijas. Kā igauņu mūsdienu humora renesanses ievadakordu **Holgers Kaints** sumina **Andrusa Kivirehka** humoristisko stāstu grāmatu "**Ivana Orava atmīpas jeb Pagātne kā gaišzili kalni**". **Reins Saluri** visai atzinīgi novērtē svešatnes tautieša **Mardi Valgemē** teātra eseju grāmatu "**Pilsēta un teātris. Skatuves piezīmes no daudzām valstīm**". Toties **Paula-Ērika Rummo** recenzija par **Jāna Kaplinska** grāmatu "**Ledus un Titāniks**" tā arī neatklāj, vai "gabali", par ko runā recenzents, ir prozas, dzejas, dienasgrāmatu v. tml. gabali. Pusgadu nav nācies būt Igaunijā, grāmatu neesmu redzējusi, tādēļ ar šo mīklu nāksies nodarboties vēl kādu laiku. Tomēr nez kāpēc liekas, ka tā ir dzeja. Pirmkārt, Kaplinska dzejas laikabiedrs un dzejnieks ir P.-Ē. Rummo, otrkārt, Kaplinski kā dzejnieku jau izsenis nomocījuši jautājumi "Kāpēc es rakstu?", "Kas ir literatūra?", "Kālabad ir literatūra?" u. c., pie kuriem recenzents pakavējies arī šoreiz.

Apskata nodaļā **Sirje Oleska** informē par Tartu izdevniecības "Ilmamaa" (padomes priekšsēdētājs Hando Runnells) jauno grāmatu sēriju "Igaunu domas vēsture". Pašlaik izdevniecības plānos esot 139 būtiskāko igauņu autoru uzvārdi, kas rakstījuši filosofijas, mākslas zinātnes, ekonomikas, politikas, vēstures u. c. jomās. S. Oleska gan skeptiski secina, ka šis saraksts visdrīzāk ir jābūtības apzīmogots, tomēr pirmais darbs jau ir izdots — ilgu laiku visdziļākajos specfondos noraktā Juhana Luigas grāmata "**Sacelšanās un grūtsirdība**". Šis 655 lpp. biezās grāmatas 1094 eksemplāri tiek dāvināti Igaunijas lauku un skolu bibliotēkām. Igaunu kultūrtelpas pazinējiem atliek vien mirdzošām acīm gaidīt iznākam Madisa Keiva, Ilmara Lābana, Reina Krūsa, Juriņa Lotmana, Antsa Orasa, Uku Māsinga, Pētera Toropa un daudzu citu darbus, bet — "Kad atnāks latviešiem tie laiki?"

Žurnāla "Metai" jūnija un jūlija burtnīcas

Jūnija burtnīcu ievada Arvīda Jūozaiša neliela eseja "Daukants un Radausks". Salīdzinādams kultūras esību ar elpošanu, autors raksta, ka leišu kultūrā tāda ieelpa bija apgaismotājs, vēsturnieks, leišu folkloras vācējs un izdevējs Simons Daukants (1793—1864), bet izelpa — mūsu gadsimta smalkais lirīkis Henriks Radausks. Daukants "būtu ar mieru kļūt pat par "izejvielu" kultūrai — lai tikai tā saglabātos; viņš alka dot tās elpai telpu, vietu, kur tā justos droša un pasargāta". Viņam svarīgākais bija, lai nezustu viņa tauta, lai paliktu nākamajām audzēm tās valoda un folkloras teksti. Savukārt Radausks "tiecas tikai pēc stila un ārējas saskarsmes ar dvēseli, pēc vārda, kas vainago un pabeidz jau uzbūvēto kultūras pili. Tādu vai citādu, bet jau uzbūvētu."

Ir beidzies kāds liels attīstības cikls. "Valoda atveras un izplaukst kultūras cikla beigās. Tad valoda pati (un nevis pasakāmā viela) kļūst par savu saturu."

"Bet tad arī saduramies ar nāves briesmām — gan valoda, gan kultūra nostājas uz naža asmens: vairs nav ko sacīt, atliek vien piesardzīgi un klusi elpot."

Šķiet, šodien mākslas cilvēks atrodas tādā pauzē, kad ieelpas jūsma un izelpas ironija beigusies, un, kā saka, Kornēlijs Platelis kādā dzejoļī, "Pārlapodamies izelpas / Gaisa straumē, baidos / Iedomāties, ka šī nopūta ir pēdējā."

Vai vēl iespējama tāda cerība, kas liktu mums pilnu krūti ieelpot? Un tas taču nebūs iespējams bez ticības, ka tam, ko tu dari, ir jēga?

Leonīds Jacinēvičs savu tekstu "Ieklausīšanās stundas" (6. num.) nodēvējis par vientuļnieka grēksūdzi un dvēseles dienasgrāmatu. Tas tiek pasniegts kā ierindas pusmūža inteliģenta monologs, kad personības iekšējais satvars ir šaubu un neziņas sagrauts, bet arī apkārtne nepiedāvā izpalīdzīgu krukli. Teksts patiešām atstāj iespaidu, ka rakstīts savai "iekšējai lietošanai", sevis noskaidrošanai. Daži raksturīgi citāti.

"Dzeršana — diemžēl! — ir eksistences forma, līdzīga augu, sēnu un pelējuma eksistencei. Paradoksāli tas, ka šāda eksistence glābj no vergošanas kaislībām un nelietībām. Dzerošs cilvēks neprotēstē pret pastāvošo kārtību, viņš atkāpjas paša radītajā pasaulē."

"Nav dzīva intelektuālā klimata, kas stimulētu polemiku vai patiesu interesi par kādu, kaut vai šauru, problēmu. Visi norūpējušies tikai par vienu — kā izdzīvot."

"Kādēļ viss tā? Kādēļ lopiski veselīgs cilvēks, kurš nedzer un nepīpē, var dzemdēt vien banālu savu apjēgsmju izpausmi, kas ir bez gala parei-

za, pamācoša, tikumīga etc. Izzūd tieksme pēc noslēpuma, mazinās izbrīns, analizējot un kaut ko atrodot caur mokām, sāpēm, nemieru, pat bailēm. Varbūt tādēļ tabakas dūms toreiz bija tik svarīgs?”

Vai iepriekš teiktā sakarā varam droši apgalvot — ko izelposi, to ieelposi, un otrādi? Laikam nebūs vis tik vienkārši? Kaut kādas reakcijas notiek papildus.

6. numurā trīs dzejas publikācijas. Trīs labi zināmi tradicionālisti. Jona Jakšta dzejoļos liriskā ainava nav ieelpu tuvākajā laikā sološa. Nevajadzības sajūta; cilvēku figūras saplūst ar aizmirstību, viņu rokas ir kā ledaini zari, viņi vairs neko negaida un pat nespēj izrunāt, kam varētu upurēt pēdējoreiz. Viņi stāv “ar smiltīm piepūstām mutēm”. Arī Jona Strelkūna dzejoļos izlasām dzejnieka (ne)vieta tagadējā Lietuvā. Bet tā vēl būtu pusbēda, grūtāk pārdzīvot to, ka viss padarītais (uzrakstītais, izsāpētais) šķietas nevienam nevajadzīgs.

*Kad mūs visi aizmirsts, it kā nogalinot,
Nepaliks ne zīmes, ka esam reiz bijuši.
Atgriezies, dzejoli, tajās vecajās mājās,
Kur es tevi rakstīju, kur tu mani slepkavoji.*

(parindenis)

Savukārt Albins Bernots, kā spītējot apkārt esošajam haosam, ir papūlējis uzrakstīt tādu mūsdienām retu zvēru kā sonetu vainagu.

7. numurā divas oriģināldzejas publikācijas. Stase Līgutaite-Bučevičiene un Toms Arūns Rudoks. Abi savās pierastajās guļnēs. Toms joprojām, šķiet, pārāk vieglu roku rīmē tik kopā visu, kas ienāk prātā. Iznāk tāds kā banālību balagāns, aiz kura tikai retumis paveras kāda dziļāka straume.

“Mīlestības dzejolis”

*Tu esi savvaļas mustangu mātīte
Es esmu savvaļas mustangu tēviņš
Bet es domāju ka tu esi gazele
Bet tu domā es esmu runcis*

*Diemžēl mēs abi no vienas filmas sērijas
Kāds mūs visu laiku mēģina noķert ar laso
Cik bezgalīgas mūsu mīlas prērijas
Kurās ūdens nav ne lāses*

(parindenis)

Vēl 7. numurā beidzas ievērojamā leišu prozas meistara Marjus Katiliška romāna “Pirmdienā Emeraldas ielā” pārpublicējums. Grāmatā šis romāns iznāca 1993. gadā Čikāgā.

Apmēram piektdaļu no 7. numura aizņem itāļu noveļu un dzejas publikācija, ko sarūpējis Viļņas pedagoģiskās universitātes jauno tulkotāju pulciņš Alģimanta Vaišnora vadībā. Izvēlētie autori — tādi kā Salvatore Kvizimodo, Džovanni Papini un citi — komentārus neprasa, visi pieder pie itāļu literatūras augstienēm. Var piezīmēt, ka itāļu īpašvārdus, tāpat kā pārējo ar latīņu burtiem rakstošo tautu īpašvārdus (izņēmums ir latvieši), leiši pēdējos gados visai konsekventi atstāj oriģinālrakstībā. Manuprāt, tas ir diskutējams jautājums.

Abos numuros publicētas Stases Nūpavaite atmiņas "Lēģera grēksūdze". Autore cita starpā atceras, kā tūlīt pēc kara no jauno rakstītāju vidus tika vervēti "stukači". Arī viņai pašai nācies dot parakstu par sadarbību, tiesa, drīz vien bija jādodas uz lēģeri. Toreiz jaunā dzejniece apraksta arī dažas epizodes, kurās darbojas Eduards Mieželaits, Kosta Kubilinskis, vēlākie leišu padomju dzejas klasiķi.

Literatūrzinātnes daļā (6. num.) Vitauts Kubijus apskata autobiogrāfiju kā žanru, tai skaitā pakavējoties pie leišu rakstnieku rakstītajām autobiogrāfijām un autobiogrāfiskajiem darbiem padomju režīma apstākļos. Bet Elina Naujokaite raksta par Oskaru Milašu (leišu izcelsmes franču rakstnieku) un viņa "sakariem" ar viduslaiku poētiku.

6. numurā ir arī nikns polemisks gabals. Prozaīķis Jons Mikeļinskis negrib lauties Toma Venclovas kosmopolitiskajai stihijai un uzskata, ka slavenais emigrācijas tautietis ir pārāk ambiciozs. Nav apieti arī nacionālo attiecību jautājumi.

Doms Kauns, viens no erudītākajiem Mazās Lietuvas kultūras grāmatniecības un literatūras speciālistiem, 6. numurā publicējis pētījumu par pirmajiem leitiskajiem kalendāriem Mazajā Lietuvā. Leišu kalendāri (tāpat kā visa leišu kultūra) formējās divos atšķirīgos kultūras un politiskās orientācijas reģionos — Lietuvas Dižknazistē un Hoencollernu Prūsijā. Pirmie kalendāri leišu valodā parādījās salīdzinoši vēlu — 1846. gadā Dižlītuviā un gadu vēlāk Mazajā Lietuvā.

Bet Vincs Natkēvičs uz jautājumu "Vai Vincs, Ramons ar romānu "Krusti" ir atgriezies Lietuvā?" 7. numurā atbild noliedzoši. V. Ramons (1905—1985) sarakstījis tikai četras grāmatas — divu stāstu krājumus un divus romānus: "Putekli sarkanā saulrietā" un "Krusti". Tā kā abiem romāniem ir pretpadomiska tematika, tad autors okupācijas gados Lietuvā tika pilnīgi noklusēts. Romānu "Krusti" uzskata par V. Ramona galveno darbu, par stilistisku šedevru un leišu impresionisma virsotni. Romāna pirmpublicējums bija 1947. gadā Rietumvācijā, 1992. gadā tas publicēts arī Lietuvā. Bet... izrādās, lasītāji nav steigušies romānu pirkt, un kritiķi — recenzēt. "Tā gandrīz vai ar drūmu klusēšanu un vienaldzību Lietuvā tika sagaidīts viens no labākajiem emigrācijas leišu romāniem." Kādēļ tas tā? Natkēvičs min trīs galvenos iemeslus: lasītājiem naudas tik tikko pietiek maizei, kur nu vēl grāmatām; lasītājs par komunistu šausmudarbiem ir pietiekami daudz lasījis, lai uz kādu brīdi justos pārsātināts; un treškārt — "daži mūsu kultūras liberāli gribēja

"Krustus" nogremdēt aizmirstībā, jo tajos leišu liberālisms ir stipri šausmīgs". Interesanti uzzināt, ka šis romāns ir tulkots ne tikai angļu, bet arī latviešu valodā.

Lasot par jauniznākušajām grāmatām, atliek vien nožēlot, ka nekur Rīgā neko leišu valodā, šķiet, nav iespējams ne nopirkt, ne pasūtīt. Varbūt kāda no Centra solidajām grāmatniecām varētu uzņemties starpnieka lomu. Vērtīgu izdevumu Lietuvā netrūkst. Īpaši te atzīmējami rūpīgi izvēlētie, saturā bagātie un poligrāfiski perfektie "Baltos lankos" izdevumi. Arī Lietuvas rakstnieku savienības izdevniecība turpina izdot savu rakstnieku oriģināldarbus. Starp citu, šogad "Vagā" ir iznācis jauns Jurgas Ivanauskaites romāns "Agnijas maģija".

Diemžēl jābeidz ar traģisku vēsti. 29. jūlijā 37 gadu vecumā, krītot no gaisa balona, bojā gājis dzejnieks, kritiķis, esejists, izdevējs un daudzu kultūras ideju realizētājs Vaidots Daunis. Viņš izveidojis un vadījis literatūras un kultūras almanahus "Veidai" un "Regnum", mākslas žurnālu "Krantai" un atjaunojis kultūras mēnešrakstu "Naujoji Romuva". Grūti iedomāties pēdējo desmit gadu Lietuvas kultūras, literatūras un mākslas presi bez Vaidota rosinošās līdzdalības. Bet sāka Vaidots žurnālā "Metai" kā nodaļas redaktors. Baigs cirtiens.

ĀRZEMĒS

KONSTANTĪNS KARULIS

Lineburgas seminārā

Kādreizējā Hanzas pilsētā Lineburgā (Vācijas ziemeļrietumos) no 7. līdz 9. jūnijam notika Baltijas kultūras seminārs, šoreiz jau septītais. Viduslaikos Lineburgu ar Rīgu saistīja ciešas tirdzniecības saites, jo no Lineburgas uz Baltijas jūras ostām, galvenokārt uz Rīgu, veda lielas sāls kravas, saņemot vietā šejienes preces. Tagad saites starp abām pilsētām atjaunojušās, bet šoreiz garīgajā laukā. Lineburgā atrodas viens no lielākajiem baltvācu kultūras centriem — Karla Širrena biedrība, kuras uzdevums ir ne vien pulcināt Vācijā dzīvojošos Baltijas izcelsmes vāciešus un rosināt viņus kultūras darbam, bet arī veicināt vācu kultūras sakarus ar Latviju un Igauniju. Biedrība izdevusi literatūru par Baltijas

valstīm un daudz memuāru literatūras, izveidojusi plašu baltistikas bibliotēku un arhīvu (ko mūsu vēsturnieki līdz šim maz izmantojuši). Viens no lielākajiem biedrības pasākumiem ir tradicionālās konferences vai semināri latviešu, igauņu un Baltijas vāciešu kultūras sakaru aplūkošanai un iztīrīšanai.

Šoreiz semināra virstematā bija "Baltijas vācu, latviešu un igauņu literatūras sakari". Kā parasti, referenti bija visu triju tautu pārstāvji, pa četriem no katras.

Semināru vadīja profesors Mihaels Garlefs (*Garleff*, Oldenburga), un viņš arī nolasīja pirmo referātu ar visai poētisku nosaukumu "Zem ritošā vēstures rata". Referents raksturoja literatūras lomu robežšķirtnēs starp trim tautām, sīkāk analizējot Baltijā dzimušo autoru Vācijā sarakstītos darbus. Harro Hirsheids (*Hirschheidt*, Vedemarka) ar daudziem piemēriem ilustrēja referātu par interesantu tēmu — "Igauni un latvieši baltvācu literatūrā, baltvāci igauņu un latviešu literatūrā". Literatūrā labi atklājas citas tautas piederīgo raksturs, viņu attiecības ar otras tautas līdzilvēkiem.

Kornelijs Haselblats (*Hasselblatt*, Getingene) ir izsūtījis anketas Baltijā dzimušajiem vāciešiem, lai uzzinātu, cik daudz un kādu literatūru viņi lasījuši laikā starp pirmo un otro pasaules karu. Izrādās, ka galvenā literatūra bijusi avīzes un žurnāli, bet grāmatās visvairāk lasīta dailliteratūra. Referents mēģināja arī sīkāk raksturot lasīto dailliteratūru, bet semināra dalībnieki atzina, ka aptaujāto cilvēku ir bijis pārāk maz, lai izdarītu noteiktus secinājumus. Interesants bija Heinriha Boses (*Bosse*, Freiburga) referāts "Latviešu tautas poēzija un vācu poētika 18. gadsimtā". Referents analizēja, cik pareizi tā laika vācu literāti un literatūras teorētiķi saskatījuši latviešu tautasdziesmu skaistumu, metriskās un stila īpatnības.

Latviešu zinātnieku referātus ievadīja Viktors Hausmanis, runādams par tematu "Latviešu un vācu attiecības dramaturģijā". Referents raksturoja teātra sākumus Latvijā viduslaiku reliģiska satura spēlēs un attēloja tālāko teātra attīstību. Latvijā izveidojās vācu dramaturģijas centri, kas ietekmēja latviešu teātra rašanos. Pastāstījis par pirmo zināmo teātra izrādi latviešu valodā (Šillera "Laupītāju" uzvedumu), V. Hausmanis sīkāk raksturoja K. G. Elferfelda "skatāmās spēles" viņa "Liksmības grāmatā" (1804), kur doti arī norādījumi par izrāžu sarīkošanu. Rīgas Latviešu biedrības teātra rašanās un vēsture parāda vācu un latviešu dramaturģijas ciešos sakarus.

Zigrīda Frīde referēja par baltvācu ietekmi pirmajos vācu literatūras tulkojumos latviešu valodā. Viņa analizēja G. F. Stendera un nākamo vācu literatūras tulkošanu darbību un tulkojumu valodas un stila īpatnības.

Līvija Volkova plašā referātā runāja par Rūdolfu Blaumani un viņa draugu vācieti Viktoru Andrejanovu. Interesantā, dzīvā stāstījumā referente parādīja abu rakstnieku draudzības sākumu un viņu ciešās attie-

cības līdz Andrejanova nāvei. Daudzās citētās vēstules papildināja Volkovas stāstījumu.

Konstantīna Karuļa referāta tēma bija "Teodors Panteniuss un Jēkabs Janševskis: latviešu dzimtenes romāna tapšana". Pagājušā gadsimta vidū Latvijā populāri bija Vācijas un Austrijas "dzimtenes mākslas" (*Heimatskunst*) pārstāvju darbi; daudz lasīja, piemēram, P. Rozegera stāstus un romānus. Šī mākslas virziena spilgtākais pārstāvis baltvācu literatūrā bija Teodors Panteniuss (1843—1915). Viņa darbu lielāko daļu tulkoja arī latviešu valodā. Panteniusa ietekme redzama vairāku 19. gadsimta pēdējo gadu desmitu latviešu autoru darbos, piemēram, Māteru Jura "Sadzīves vilņos". Galvenais šā "dzimtenes mākslas" virziena pārstāvis latviešu literatūrā ir Jēkabs Janševskis, un arī viņa darbos manāma Panteniusa ietekme.

Igaunu literatūrzinātniece Anna Laura (Tallina) runāja par baltu identitāti Teofila Bodisko romānos. Līna Lukasa (Tartu) aplūkoja igauņu motīvus kādā vācu autora Edkarda Šapera darbā. Maies Kaldas (Tallina) referāts bija veltīts baltvācu un igauņu t. s. makaroniskajai dzejai, tas ir, vārsmojumiem ar otras valodas pielāgotu vārdu iestarpinājumiem. Jāns Undusks (Tallina) runāja par baltvācu un igauņu literatūrā attēloto abu tautu piederīgo attiecībām.

Referātiem sekoja dzīvas debates. Secinājums bija, ka latviešu un igauņu literatūrzinātnieki līdz šim pievērsuši pārāk mazu uzmanību baltvācu literatūrai, kas stipri ietekmējusi latviešu un igauņu literatūras attīstību.

IEVA KALNIŅA

77. Baltistu konference Berlīnē

1995. gada maijā Berlīnē Vācu Valsts bibliotēkā notika 77. Baltistu konference. Tās notiek divas reizes gadā — pavasarī un rudenī, viena veltīta lietuviešu, latviešu literatūrai, otra — valodai. Pēdējos gados galvenais konferenču organizētājs ir profesors Dr. R. Ekerts.

Šoreiz konferences uzmanības centrā bija latviešu literatūra. Atzīmējot Raiņa 130. dzimšanas dienu, L. Vuss-Mundraima (Berlīne — Rīga) referēja par Raiņa lugas "Zelta zirgs" tulkošanas problēmām, īpaši uzsvērot grūtības, kuras saistītas ar īpašvārdu Saulcerīte, Saulvedis un latviešu valodā populāro deminutīvu pārtulkošanu, tika iezīmēta arī līnija — raksturīga latviešu literatūrai — cerību saistījums ar sievišķo pasauli

(Antinš — Saulcerīte). Klausītājus ieinteresēja jautājums, vai līdz ar neatkarības iegūšanu latvieši sākuši dot bērniem senos latviešu īpašvārdus.

Dr. Benita Špilhouse (Berlīne) lasīja savā tulkojumā M. Birzes stāstu "Mūžīgā mīla" un īsi iepazīstināja klausītājus ar M. Birzes dailradi, īpaši akcentējot viņa darbu humānismu.

Profesors Dr. R. Ekerts (Berlīne — Greifswalde) skatīja latviešu tautasdziesmas rindu "Līgo saule, līgo bite" plašā valodu — lietuviešu, krievu, poļu, čehu u. c. — kontekstā, norādot 'saules' un 'bites' vārdu indoeiropieško izcelsmi un saistību dažādās valodās.

Dr. L. Kleine (Greifswalde) iepazīstināja ar Latvijā vēl mazzināmu lietuviešu trimdas autora Mariusa Katiliška romānu "Vēja ēnā" (1959), akcentējot romāna poētiskās sistēmas saistību ar Zemes tēlu.

I. Kalniņa (Latvija) referēja par R. Blaumani un Aspaziju kā divu tradīciju — realisma un romantisma — aizsācējiem latviešu dramaturģijā.

Nākamā — 78. Baltistu konference notiks novembrī vai decembrī, un tās uzmanības centrā būs baltu valodu problēmas. Valodnieku konferences esot kuplāk apmeklētas, bet arī uz šā gada pavasara konferenci bija ieradušies apmēram divdesmit interesentu. Tie tad arī karstajās maija dienās pulcējās kopā Berlīnē.

Profesors R. Ekerts ir ne tikai Berlīnes baltistu apvienības konferences galvenais organizētājs, bet arī Greifswaldes Ernsta Morica-Arnda Universitātes Baltistikas institūta izveidotājs un vadītājs. Oficiāli institūtā darbība uzsākta 1993. gada 18. maijā, bet latviešu un lietuviešu valodas nodarbības te sākās jau 1991. gada novembrī. Toreiz kā vieslektors tur strādāja Reinis Bērtulis, tā bija viņa pēdējā darbavieta. Baltistu institūts aizņem trīs nelielas telpas 18., 19. gadsimtā celtas mājas bēniņstāvā. Ēka atrodas līdzās universitātes galvenajai ēkai un iekļaujas universitātes kompleksā. Institūtā pašlaik strādā prof. R. Ekerts, docente L. Kleine, lektore S. Peiše un viesdocente no Lietuvas J. Janelaitē. Studenti Greifswaldē var iegūt maģistra grādu baltistikā. Pāris gados sagatavots liels skaits dažādu mācību kursu, izvēles iespējas nedaudzajiem baltistu studentiem ir plašas — Ievads baltistikā, Latviešu valodas vēsture, Lietuviešu un latviešu frazeoloģija, Lietuvas vēsture, Latvijas vēsture, Baltu mitoloģija, Latviešu publicistika, Lietuviešu biznesa valoda, Latviešu literatūras vēsture, Lietuviešu literatūras vēsture u. c.

Greifswaldes universitāte ir neliela, pat lielās plūsmas lekcijās ir tikai 20—25 studenti, baltistu lekcijās un semināros piedalās 5—3 studenti. Lielākā daļa no viņiem 1—2 semestrus studē Latvijā vai Lietuvā (visbiežāk Klaipēdā). Studenti paši nosaka lekciju laiku, nodarbības var notikt 7.30 no rīta vai 9 vakarā, nekāda vienota grafika nav. Galvenais noteicošais tur visā — lekciju sākumlaikos, kursu izvēlē un kursu saturā — ir students, viņa intereses un vēlmes. Baltistu studenti trešajā mācību gadā lekcijas spēj klausīties lietuviešu vai latviešu valodā.

Galvenās grūtības Baltistikas institūtā ir — nabadzīgā bibliotēka, īpaši maz grāmatu ir latviešu valodā, un reklāmas trūkums, jo institūts Vācijā vēl ir mazzināms. Objektīvi Ziemeļaustrumvācijā ir nepieciešams šāds institūts tieši šajā reģionā, spriežot pēc TV un radio pārraidēm, satiktajiem cilvēkiem, interese par Baltiju ir lielāka nekā agrāk.

1995. gada 2. jūlija

VINIFREDS KRAUČIS

Austrumeiropā

Grāmatniecība Čehijā

“Čehu rakstniekam tagad ir grūti izdot savu grāmatu. Ja viņam tas tomēr paveicas, grāmatas ceļš pie lasītāja arī nav viegls.” Tāds ir 1990. gadā dibinātās Čehijas rakstnieku kopas priekšsēža Milana Jungmana ieskats.

Dažos vārdos par panu Jungmanu. Sešdesmito gadu otrajā pusē viņš bija dumpīgā čehu intelektuāļu laikraksta “Literární noviny” (Literatūras avīze) galvenais redaktors un palīdzēja tuvināt 1968. gada “Prāgas pavasari”. Par to komunistiskais režīms Milanu Jungmanu sodīja ar aizliegumu publicēties un ieņemt jebkādu vadošu amatu. Šādai diskriminācijai viņš bija pakļauts līdz 1989. gada “samtainajai revolūcijai”, kas sagrāva komunistisko iekārtu Čehoslovākijā.

Rakstnieku kopa radās, sairstot valsts uzturētajai rakstnieku savienībai, un tās pastāvēšanas gadi Milanam Jungmanam ir bijis nemītīgs cīņas laiks. Pāreja uz tirgus ekonomiku Čehijā notika ļoti strauji, vecās struktūras gruva un atstāja grūti aizpildāmus robus. Valsts subsidētās izdevniecības vai nu bankrotējušas, vai pēdējiem spēkiem vēl cīnās par savu pastāvēšanu. Šādos apstākļos grāmata no kultūrvērtības — tūlīt gan jāpiebilst, ka komunistiskās ideoloģijas apzīmogotas kultūrvērtības, — pārtop par precī, kas jāražo pēc iespējas lētāk, bet jārealizē ātrāk, vairāk un ienesīgāk. Tas neizbēgami nosaka izdodamo darbu atlasī. Taču ar to problēmas vēl nebeidzas. Grāmatu pārdot arī ir sarežģīti, jo valsts grāmattirdzniecība sabrukusi, bet privātā vēl, tā teikt, bērna autiņos. To var sacīt arī par privātajām izdevniecībām, kuru skaitu lēš uz četri simti. Daudzas gan pastāv tikai uz papīra, un vēl vairāk ir pundurizdevniecību, ko vilina aša peļņa, nevis laba literatūra. Tāds ir laika gars, un tur nav ko vaimanāt. Ja no šiem četriem simtiem reģistrēto izdevniecību paliks

kādas desmit, piecpadsmit, tas jau būs izcils sasniegums un nākamais čehu grāmatniecības pamats.

Aizvadītie gadi panām Jungmanam bija ne vien cīņas, bet arī mācību posms. Rakstniekiem nav pieredzes individuālu darījumu kārtošanā ar neatkarīgām izdevniecībām, un tās dažbrīd to izmanto gluži bezkaunīgā veidā. Nereti ir gadījies, ka Čehijas rakstnieku kopai — profesionālai arodorganizācijai — savu biedru honorāri no izdevniecībām ir plēšus jāizplēš. Un tikpat sīvi ir jācīnās par Kultūras ministrijas dotācijām savai periodikai un ikgadējām literārajām prēmijām.

Var rasties iespaids, ka pēckomunistiskajā Viduseiropā viss iet uz postu vien. Bet tā nemaz nav. Ja pamet aci Čehijas kaimiņvalstī, izbijušajā Austrumvācijā, paveras jau cerīgāka aina. Grāmatirdzniecības apjoms tur aug caurmērā par pieciem procentiem gadā, agrāko 78 izdevniecību un 900 grāmatveikalu vietā ir 250 izdevniecības un 1000 grāmatveikalu. Ja Vācijas rietumu pavalstīs 52 procenti iedzīvotāju atzīstas, ka nelasa grāmatas, austrumdaļā tādu ir mazāk — 39 procenti. Tātad iespīestajam vārdam gals nedraud.

Atkal grūti laiki

Klaji komunistisko iekārtu Rumānijā gāza asiņainās cīņās 1989. gada nogalē. Taču komunisti veikli paguva pārkrāsoties, un viņiem ir izdevies šķietami neiespējamais — opozīcija vēl ne reizes nav tikusi pie varas. Ministrijas un citas valsts iestādes joprojām ir bijušo komunistu pilnas, un to jūt visās dzīves jomās. Arī kultūrā.

Nekompetence, pērkamība, "raganu medības", komunisma restaurācija... Tie ir tikai daži no nāves grēkiem, kuros rumāņu inteliģence vaino Kultūras ministriju. Un pamatoti vaino. Piemēram, lielākā daļa teātru nonākuši pilnīgā finansiālā atkarībā no šīs ministrijas, kas pērn nomainīja visus direktorus. Nepakļāvīgākie teātri ir bankrotējuši, un tur ierīkoti veikali vai kazino. Repertuārs ir nabadzīgs. Lugu iepirkšanai ārzemēs trūkst naudas, bet pašu mājās netop nekas tāds, kas pievilinātu skatītājus. Savā ziņā tā ir arī radošās inteliģences vaina, jo daļa stājusies opozīcijas rindās un metusies politiskajā cīņā, bet daļa devusies prom no dzimtenes pelnīt naudu. Nesāņemot demokrātiskās inteliģences pretspāru, valdība, vara mēģina padarīt kultūru par savu kalponi, šauri politisko interešu paudēju un — arī ienākumu avotu. Pirms gada parlamenta brīvdienās, tātad slepšus no sabiedrības, tika likvidēta Vēstures pieminekļu, ansambļu un objektu pārvalde. Kāds bijušais pārvaldes darbinieks apgalvo, ka tas noticis vienīgi tāpēc, lai Kultūras ministrijas ierēdņi varētu pievērst vairākumu no reģistrētajiem 22 000 pieminekļu un tos izmantot savām biznesa vajadzībām. Postkomunistiskās Rumānijas augstākās aprindas ir tiktāl korupcijas pārņemtas, ka šiem vārdiem var ticēt.

Valsts kontrolei cenšas pakļaut arī muzejus. Tāpat kā teātros, tur maina vadību. Beztautas internacionālisti, kažoku uz otru pusi metušie komunisti tagad uzstājas rumāņu nacionālās savdabības aizstāvju lomā.

Kultūras ministrija saņem tikai 0,8 procentus no tā jau pieticīgā valsts budžeta. Privātieguldījumi kultūras nozarē vēl ir niecīgi. Taču ir pāris jomu, kur stāvoklis vieš cerības. Tā ir grāmatizdošana un kinematogrāfija, kur komunistiskās ideoloģijas spiediens senāk nebija tik nomācošs. Ja 1989. gadā Rumānijā bija 23 izdevniecības, tagad to ir vairāk nekā divi tūkstoši. Savukārt daži pazīstami režisori dara, ko var, lai saglabātu rumāņu kinomākslu, kaut gan skatītāju skaits stipri sarucis — no 200 miljoniem 1989. gadā līdz 32 miljoniem pērn.

Vai tieksme centralizēti vadīt kultūru liecina, ka citu masku uzlikušie komunisti atkal grib pievilkt ideoloģiskos grožus? Bet varbūt šādi izpaužas vecās nomenklatūras centieni izsist no segliem "jaunā vilņa" konkurentus?

— To rādīs laiks.

Polijas kultūras dzīve krustcelēs

Polijas vārds kādreiz saistījās ar priekšstatu par labu teātri un labām filmām. Teātris bija labs tāpēc, ka, izveicīgi runādams pusvārdos, tas prata nikni dzelt komunistiskajam režīmam. To pašu varēja sacīt arī par poļu filmām, vēl piebilstot, ka tajās tomēr juta Eiropas elpu un pasaules plašumu.

Teātris un kino bija cīņas māksla, kas pastāvēja ar to, ka tai ir ienaidnieks. Nu šis ienaidnieks jau piecus gadus kā zudis, un tādā zudis arī cīņas mērķis. Par visu var runāt atklāti, un izrādās, ka slēpto mājienu meistariem nav ko teikt. Agrāk skatītāji viņus dievināja — tagad tie no viņiem novēršas.

Moris savu darbu paveicis, moris var iet...

Taču radošais moris negrib iet, jo bija ļābi iejuties šizofrēniskajā sociālisma iekārtā. Ar vienu roku viņš ņēma no tās naudu, bet ar otru rādīja tai pigu kabatā. Un centās jo sāpīgāk ieknābt. Un režīms tikai smaidīja, tāpēc ka knābieni nebija nāvējoši. Taisni otrādi, tie vairoja režīma prestižu. Sak, re, kādi tie komunisti brīvdomīgi!

Kam lai tagad knābj un dzel? Kādu cenzūru lai apiet, liekot publikai uzgavilēt?

Slieksnim, kas šķir ideoloģiskās cīņas lauku no pašvērtīgu humānu mākslas darbu radīšanas lauka, pāri tikt ir grūti, un tas attiecas ne tikai uz Poliju.

Kinematogrāfijas komitejas budžets šajā valstī sarucis no 27 miljoniem līdz 10 miljoniem dolāru gadā. Ar to pietiek, lai uzņemtu 15 vai 20 filmas. Taču vienīgi pazīstamā poļu režisora Kšistofa Zanusi vadītās valsts kinostudijas "Tor" saimnieciskais stāvoklis ir daudz maz stabils.

Ko lai iesāk, ja kultūrai gadā tiek atvēlēti tikai 0,65 procenti budžeta līdzekļu? Viens no glābiņiem būtu šo summu dubultot ar tikpat lielu iedalījumu no pašvaldību budžetiem.

Vairākums valsts kinoteātru ir iznomāti vai pārdoti privātīpašumā. Paredzēts, ka teātrus atdos pašvaldībām, taču pret to iebilst aktieri, kas bīstas par savu nākotni. Gatavojas slēgt pēdējos vēl palikušos valsts grāmatveikalus. Tomēr nedz tiem, nedz kinozālēm pircēju nav daudz. Telpas it bieži ir galīgi nolaistas, un nodokļu sistēma neveicina privāto iniciatīvu.

Divas kultūras nozares valsts tomēr paturējusi savā aizbildniecībā, un to var tikai apsveikt. Pirmkārt, tās ir publiskās bibliotēkas un, otrkārt, vēstures pieminekļi un muzeji. Grāmatas kļuvušas dārgas, tāpat kā visur citur, un bibliotēkas saviem spēkiem vien tās nespēj iepirkt. Arī liela daļa cilvēku trūcības dēļ vairs nevar pirkt grāmatas tik daudz, kā senāk. Tātad valsts, balstīdama bibliotēkas, balsta arī grāmatizdošanu un galu galā pati sevi. Jo kas gan ir kultūra bez tās pamata, proti, bez iespīestā vārda? Un kas ir valsts bez savas nacionālās kultūras?

Polijā pie varas šobrīd ir postkomunisti, un tas demokrātiskajā inteliģencē vieš bažas, ka varētu atgriezties vecie laiki un režīms par dāsnu maksu atkal pirktu sev vēlamus kultūras pakalpojumus. Dažs kādreiz labi honorarēts vecā rauga "radošais" to varbūt arī vēlētos, taču nez vai šie sapņi piepildīsies.

GRĀMATAS

KĀRLIS RAČEVSKIS

Uz kurieni, literatūras teorija?

Viktors Ivbulis, I—III daļas autors un antoloģijas sastādītājs.
Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Humanities and Social Sciences. Latvia" Fonds, 1995.

Projekts, ko veicis profesors Viktors Ivbulis, uzrakstot un sastādot šo grāmatu, ir pakļauts paradoksam: to var uzskatīt gan par vajadzīgu, gan neiespējamu. Šāds pasākums bija vajadzīgs, jo, kā paskaidro autors pats, piecdesmit gadu ilgai izolācijai no ār pasaules ir bijušas manāmi negatīvas sekas, it īpaši humanitāro zinātņu laukā. Pa šo laiku rietumu

intelektuālā panorāma ir tik strauji un dramatiski mainījusies, ka apcerējumos, kuros šīs pārmaiņas tiek novērtētas, bieži vien ir runa par apvērsumu un pašreizējo krīzes stāvokli filozofijā un literatūrā. V. Ivbuļa galvenais mērķis ir šo krīzi apgaismot un apvērsumu izskaidrot.

Varam tikai apbrīnot uzņēmību un zināšanas, ko vajadzēja, lai veiktu šo darbu. Minēšu tikai dažus no apstākļiem un grūtībām, kuri bija jāpārvar. Vispirms, lai varētu runāt par to, kas noticis rietumu filozofijā un literatūrā kopš otrā pasaules kara, jāatsaucas uz agrākiem laikmetiem, it īpaši uz deviņpadsmitā un astoņpadsmitā gadsimta domātājiem, kuru iespaidā ir veidojusies mūsu gadsimta doma. Otrkārt, ir jāņem vērā tās neskaitāmās terminoloģiskās un konceptuālās grūtības, kas radušās līdz ar literatūras teorijas lauka saplūšanu ar filozofiju, socioloģiju, etnoloģiju un vēl citām humanitāšu nozarēm. Robežas, kas reiz atdalīja katru šo zinātni no pārējām, ir izdzisušas, un tradicionālie pieturpunkti, pēc kuriem bija iespējams vadīties, kļuvuši nelietojami. Piemēram, kā to konstatē V. Ivbulis, literatūras jēdziens pats ir kļuvis problemātisks un *daļdarba* vietā ir stājies *teksts*. Runa par *daļumu*, par *īstenību* un tās *reprezentēšanu*, par *autoru* un tā *dvēseles* pārdzīvojumu *izteikšanu* vairs nepārlicina, jo izjukuši metafiziskie pamati šādai domāšanai.

Tajā pašā laikā mēs vēl joprojām esam spiesti lietot valodu, kas arvien balstās uz īstenības, izteiksmes un reprezentācijas principiem, — kaut gan arī skaidri jūtam, ka mūsu domu vairs nespējam patiesībā noenkurot vecās, pazīstamās, estētiskās un ētiskās vērtībās. Šī nedrošība arī radījusi pašreizējo krīzi. Ir sajūta, ka pārmaiņu laiks, kurā dzīvojam, nav pārredzams. Tāpēc arī nevar nedz pilnīgi aprakstīt, nedz izskaidrot to, kas noticis pēdējos piecdesmit gados, to, kas vēl arvien turpina iespaidot mūsu domāšanu.

Ir nozīmīgi, ka šī nedrošība vai divdomība arī atspoguļojas V. Ivbuļa analizēs par literatūras teoriju un tās vēsturi. No vienas puses, viņš spēj kodolīgi un precīzi iztīrīt pēdējo laiku teorētiskos jauninājumus. Tajā pašā laikā varam arī manīt jūtam, dažreiz skaidri paustu pretestību jaunajām, tā sauktām *postmodernām* tendencēm. Piemēram, prof. Ivbulis uzskata, ka jauno kritiķu rietumu pasaulē ir *savairojies tik daudz, ka viņi var atļauties orientēties tikai paši uz savu kastu, atstādami malā ne tikai daļdarbu sacerētājus, bet arī to reālos lasītājus un daudz vairāk nodarboties ar jautājuma noskaidrošanu, kā jāpieiet tekstam, nekā ar paša teksta izpēti* (135). Tādējādi, salīdzinot ar kādreizējiem apstākļiem, kad zināšanu un vērtību mērauklas vēl bija droši nospraustas, ir iespējams apšaubīt šādu kritiķu kompetenci: *Robežu nojaukšana starp filozofiju un socioloģiju mūsdienu informācijas plūdu apstākļos var novest un ir novedusi pie spēlēšanās ar termiņiem un vērtībām, pie kompetences zuduma* (133). V. Ivbulis ir tādēļ spiests konstatēt viņa pasākuma ironiskumu, ņemot vērā, ka, apgaismodams postmodernisma daždažādos izpausmes veidus, *šī garā apcerējuma autors neizbēgami kļūst par šī viņam ne visai tīkamā -isma organisku sastāvdaļu* (133).

Prof. Ivbulis sevi vairo nevietā. Postmodernismā piedalāties visi, kas esam rietumu kultūrā iesaistīti. Galvenā starpība ir starp tiem, kas cenšas izprast šo pagrieziena rietumu kultūras vēsturē, un tiem, kuri, vēl cerēdami uz modernitātes piepildīšanos, vairo jaunāko laiku kritiķus vērtību graušānā. Šāda apsūdzība ir tikpat veca, cik naiva. Dekarts neieviesa racionālo domāšanu rietumos — viņš formulēja domāšanas veidu, kas jau pastāvēja. Tāpat Deridā un Fuko nav tik daudz izārdījuši vērtību pamatus kā parādījuši, ka šādi pamati ir katram laikmetam vajadzīga ilūzija. Pamati, uz kuriem palāvās modernais laikmets, turējās tik ilgi, kamēr varēja ticēt apgaismības laikmeta ideoloģijai, domai, kas guva savu pilnīgāko attīstību deviņpadsmitajā gadsimtā, balstoties uz Dekarta un Kanta izskaidrojumiem par cilvēka esamību.

Divdesmitajā gadsimtā šis domāšanas veids sasniedza savu vispilnīgāko attīstību tehnoloģiskā racionālisma paveidā un izpaudās dažādos mēģinājumos pārveidot sabiedrību un pat cilvēci, vadoties no racionālu principu viedokļa. Šī ideoloģija tagad izplēnējusi, tādēļ grūti ticēt pieņēmumiem par rietumu civilizācijas pārkumu, par cilvēces kopīgo esamību, par individu kā sabiedrības un vēstures radošu un vadošu elementāro spēku, par saprāta un zinātnes spējam garantēt nebeidzamu progresu un noteikt patiesību, par valodas neitralitāti un tās spējam attēlot īstenību. Kaut arī principi, uz kuriem modernitāte dibināja savas pretenzijas, ir arvien spēkā — tas ir, valstis un to valdības vēl arvien pieturas pie taisnības, patiesības, vienlīdzības un brīvības saukļiem — kļūst arvien skaidrāks, ka cilvēku saprāts un respekts pret šīm vērtībām nevada notikumu gaitu, ka cilvēces likteņus nosaka nepārredzami un neizprotami spēki un ka tā ir pakļauta pārmaiņām, par ko tai ir maz teikšanas.

Arī literatūra ir iesaistīta šais pārmaiņās, un literatūras teorijā arvien biežāk izvirzās jautājumi un apsvērumi, kas tradicionāli nav literatūru skāruši. Tas arī visvairāk vairojams teorijas vērtību un terminu jucekli, kā to labi novērojis prof. Ivbulis. Pārskatot teorētisko rakstu kalnus, kādi radušies pēdējos gadu desmitos, viņš atklāj vienkāršu, bet nozīmīgu apstākli: *ar to, ka varbūt visplašāk izplatītie vārdi rakstu nosaukumos ir 'kārtā', 'daudz kultūra', 'citādīgums', 'rase' un 'politika', literatūras kritika pievēršas dzīvei* (138). Dzīves un literatūras attiecības nav vairs tādas kā modernisma ziedulaikos, kad valdīja *dai/literatūra*. No vienas puses, var teikt, ka pārmaiņa neiepriecina; V. Ivbuļa iespaids ir, *ja mēs uz kādu brīdi domājam atējam no ikdienas rūpēm un visas Latvijas drāmā likteņa, vēl drāmāka šķiet globālā aina, kuru sev apkārt redz šeit aplūkotie un citi autori* (117). No otras puses, ir arī skaidrs, ka aina, ko atklājuši teorētiskie jauninājumi, nav atbaidījuši kritiķus un rakstniekus: tieši pretēji. Rodas iespaids, ka līdz ar ainas pārmaiņu iespēju apvēršņi ir tikai paplašinājušies un devuši ierosmi arvien jauniem pētījumiem un pārdomām.

Ir domājams un cerams, ka arī šī grāmata izraisīs pārdomas un

ierosinās vēlēšanos sīkāk iepazīties ar daudziem un dažādiem autoriem, ko sastopam V. Ivbuļa plašajā pārskatā. Protams, netrūks arī kritiskas reakcijas — darba apjoms tās nosaka. Varētu rasties jautājumi par autoru izvēli un katram ierādīto vietu. Tāpat var kritizēt pārlietu koncentrētos un saīsinātos teoriju un darbu raksturojumus. Negatīvas reakcijas izraisīs arī nepierasti svešā terminoloģija un grūti aptveramie, pārlietu abstraktie jēdzieni. Dažu domu klajā divainība dažkārt mulsina autoru pašu: *Vai šādi pārspriedumi ir nopietnība vai joki?* viņš jautā un nopūšas: *Lasot frančus, par to ir grūti tikt skaidrībā* (84). Pārmetumi būs arī tulkotājiem — kaut arī viņi ir veikli spējuši pārnest sarežģītos domu pavedienus no franču, vācu un angļu mēlēm uz latviešu valodu un viņiem ir bijis jāsastopas ar vārdiem un izteicieniem, ko tulkot vienkārši nav iespējams. Piemēram, vārds *différance*, ko Derida raksta ar "a", nevis ar "e" burtu — kā būtu pareizi —, rada īpašas grūtības; manuprāt, tas būtu vislabāk saprotams kā termins, kas savieno atšķirības un atlikšanas (bet ne aizturēšanas) jēdzienus.

Kritizēt darba darītājus ir viegli, un, jo plašāks kāda pasākuma vēriens, jo vieglāk atrast, kur piesieties. Gribas cerēt, ka šai gadījumā prof. Ivbuļa un viņa palīgu darba vispārējā nozīme ir tā, kas visvairāk izcels viņu kopējo panākumu. Katrā ziņā grāmata ir vērtējama kā nodrīgs ievads, kā ierosinošs ieskats vienā no rietumu intelektuālās vēstures satraucošākiem un arī visradošākiem posmiem.

Vēsturei pāri stāvošs senlaicīgums

RŪTAS MEŽAVILKAS saruna ar ASTRĪDU BEINĀRI un VALDI BISENIEKU

Astrīdas Beināres kultūrvēsturiskā grāmata "Rīgas Dievmātes klosteris" tika sarakstīta un latviski pirmo reizi publicēta 1992. gadā. Autore šī darba veikšanai bija saņēmusi Spīdolas stipendiju. Bet nupat tā izdota vāciski 500 eksemplāru lielā metienā un teicamā poligrāfiskā kvalitātē. Grāmata ir tulkota arī poļu valodā un, domājams, tiks tulkota arī angļiski un zviedriski.

Sarunā piedalās arī vāciskā tulkojuma autors Valdis Bisenieks.

RŪTA MEŽAVILKA

Rūta Mežavilka. *Kā sākās jūsu darbs pie šīs grāmatas?*

Astrīda Beināre. Tieši tā, kā grāmatā aprakstīts, viss sākās ar sapni. Šīs grāmatas tapšanas vēsture ir patiešām interesanta. Es personīgi uzskatu, ka esmu bijusi tikai tādā starpnieka lomā starp aizsaulē aizgā-

Astrida Beināre

Jāzepa Danovska foto

jušo Annu Notkenu un tiem, kas vēl dzīvo šajā saulē. Es domāju, ka šī brīnumjaukā 16. gs. mūķene ir gribējusi mūsu laika cilvēkiem daudz ko teikt. Kāpēc viņa ir izvēlējusies tieši mani — man ļoti grūti atbildēt. Lai gan... Kad es sāku interesēties par savu dzimtu, izrādījās, ka manas mātes vecvectēvs ir bijis vācu jūrnieks, tā ka vācu asinis manī ir. Bet vecmāmiņa vienmēr teica, ka mūsu dzimtas sievietes bijušas slaidas, ļoti strādīgas un skaistas. Bet mūža otrā pusē mūsu dzimtas sievietēm parādījusies spēja uztvert aizsaules enerģiju. Jaunībā es par to daudz nedomāju. Vecmāmiņa bija dievticīga luterāne. Ar katoļiem līdz šim man dzīvē nebija bijusi nekāda darišana. Bet mana mamma bija fatāliste — viņa ticēja liktenim. Mūsu dzimtas vīrieši gandrīz visi ir karos gājuši bojā. Bet mātes rados sievietēm piemītusi tieksme uz mākslu, kas, man šķiet, vispār ir raksturīga latviešu tautai, — vienalga — zemniekiem vai māksliniekiem...

Valdis Bisenieks. Vai arī abi reizē...

A. B. Es esmu kristīta Siguldas baznīcā, mana krustmāte bija Jāņa Poruka kundze. Dzejnieka dzīvesbiedrei manā bērnībā bija ļoti liela nozīme. Es jau no bērna kājas iepazīnu mākslinieku vidi.

Es esmu dzimusi Rīgā, bet kara laikā mēs aizbraucām uz Siguldu. Siguldā bija tāda izcila personība, veca skolotāja Anna Īvena, viņa ir ielikusi manī ārkārtīgi daudz — veselu mūža darbu. Viņa prata tā no sirds mācīt un audzināt, lai gan skolas solā pie viņas sēdējusi neesmu, viņa bija mūsu ģimenes draugs.

Kas attiecas uz ticību Dievam — manā ģimenē nekad nav bijis fanātisma. Vecmāmiņa ticēja, viņai bija dziesmu grāmata un sava vieta baznīcā, bet viņa nebija fanātisma.

Šķiet, es atšķiros no citiem cilvēkiem ar to (lai gan bērnībā es tam nepievērsu uzmanību), ka uztveru pasauli skaņās un melodijās. Vēl es ļoti mīlu gleznas. Izaugu Siguldas skaistajās gravās un mācījos uztvert dabu. Katram akmenim ir savs ritms, sava melodija. Arī katrai gleznai ir sava melodija, tāpēc es mīlu iet uz izstādēm viena pati. Kādreiz domāju, ka visi cilvēki ir tādi, bet izrādās, ka daudzi ir kurli un akli.

Kad šeit Rīgā bija tās slavenās gleznas, kas bija ar tehnikas palīdzību nokopētas, tad es tur jutos kā kapsētā — es neko nedzirdēju. Arī katram cilvēkam ir sava melodija, ja viņš ir personība. Diemžēl lielākajā daļā šodienas cilvēku — nav melodija un ritms, bet ir tikai troksnis. Mani tas traucē. Varbūt tādā veidā es uztveru arī šo aizsaules enerģiju. Arī mana mamma un vecmāmiņa juta šo enerģiju, redzēja divainus sapņus un spēja pareģot nākotni. Ja es būtu gribējusi nopelnīt naudu, es varētu zīlēt un visu ko tādu darīt, bet tam es turos pretim.

Kas attiecas uz Annu Notkenu un Jēzu Kristu — patiešām, tā tas notika un grāmatā nekas nav melots. Jēzus Kristus man parādījās sapnī. Jā, padomju iekārtai un darbam skolā bija tomēr savs iespaids uz mani. Biju arī iedomājusies, ka tā visa ir leģenda, ka šis cilvēks nekad īstenībā nav dzīvojis. Tad Ziemassvētkos man parādījās mūķene Anna Notkena.

Es nekad pirms tam par mūķenēm nebiju lasījusi un nevienu dzīvu mūķeni nebiju redzējusi. Man apkārt neviens ar tādām mistiskām lietām neno-
darbojās. Viņa vairākas reizes man parādījās un runāja gan vāciski, gan
latviski. Es aizgāju pie bīskapa Jāņa Čakula uz Marijas Magdalēnas
baznīcu (kuru man parādīja mans kolēģis skolotājs un mākslinieks Andrejs
Eizāns, — es pat nebiju zinājusi, ka Rīgā ir tāda baznīca). Bīskapam visu
pastāstīju, un viņš man ieteica aiziet uz seno rokrakstu bibliotēku —
meklēt materiālus. Es nepratu tur orientēties, bet bibliotekāri, kas tur
strādāja, paši nesa man visu klāt — tas bija kaut kas apbrīnojams. Arī
šai bibliotēkai es esmu ļoti pateicīga. Vispār šis darbs man liekas kā dziļš
kauss, pilns ar svēlto ūdeni, un daudzi cilvēki ir ielikuši tur savu darbu,
es esmu tikai to visu savākusi kopā. Sākumā es pat gribēju kā rakstnieci
un autori minēt pašu Annu Notkeni, bet tā jau nav pieņemts, ka varētu
mirušu cilvēku likt par grāmatas autoru. Es atzīstu, ka esmu bijusi tikai
zīmulis viņas rokā, vienkārši izpildījusi viņas lūgumu. Un visraksturīgāk
bija tas, ka viņa man nelāva iet pa citu ceļu. Tiklīdz es gribēju kaut ko
no sevis pielikt, tas viss pajuka, neizdevās.

Arī Annai Notkenai bija savas kļūdas — lai arī viņa bija tik skaista
bijusi un tik brīnumjauki nodzīvojusi savu mūžu. Tomēr arī viņa bija
tikai cilvēks. Man viena otra augsta persona ir aizrādījusi, ka labprāt
vēlētos šo mūķeni redzēt bez neviena grēka. Bet es gribu likt pretī tādu
domu — ja jau cilvēku paceļ vienā līmenī ar Dievu, ar Kristu, kurš bija
bez grēkiem, tad jau cilvēkam Dievs nav vairs vajadzīgs. Tādā veidā
rodas gan komunisms, gan arī fašisms, jo Dieva vietā cilvēks ir nolīcis
pats sevi.

Par šo grāmatu es varētu ārkārtīgi daudz dīvainību stāstīt.

Pret to ļoti cīnījās, jau no pirmās dienas. Piemēram, Drošības komi-
teja. Es grāmatu rakstīju ilgi, kādus piecus gadus, tā tika pirmoreiz
publicēta 1992. gadā. Tad man māte Anna vienmēr parādījās sapnī un
nosauca tos cilvēkus, no kuriem vajadzētu uzmanīties. Tā vienu vakaru
ieradās nelūgts un iepriekš nepiezvanījis kāds augsts medicīnas dar-
binieks, akadēmiķis, un ļoti vēlējās uzzināt, kur es ņemu materiālus šim
darbam. Bet māte Anna viņu jau bija man parādījusi, iepriekšējā naktī.
Es redzēju viņu krievu armijas formastērpā, ar visiem uzpleciem un
zvaigznēm, viņš bija pāvērsis pret mani automātu. Es ļoti pārbijos. Tad
māte Anna savā baltajā tērpā nostājās man blakus un aizlika roku priek-
šā, šim cilvēkam automāts no rokām izkrita, viņš pagriezās un aizgāja.
Tā man radās drošības sajūta. Kad šis viesis par daudz ko interesējās un
sāka mani baidīt, lai es pārtraucot šo darbu rakstīt, tad es teicu, ka
viņam pašam draud nāve, pastāstīju, kādus sapņus es redzu un kas viņš
vispār tāds ir. Tad viņš kļuva bāls kā nāve un teica — “Jums ir veicies”.
Tieši šos vārdus “jums ir veicies” es arī ierakstīju grāmatā tajā vietā, kur
māte Anna satiekas ar Ivanu Bargo.

Bet teicienu “Augstais Dievs, es gribu dzīvot” es paņēmu no kāda
lozunga, kad tika atklāts Baltais Krusts Meža kapos.

Es vēl gribētu teikt milzīgu paldies akadēmiķim Jānim Stradiņam, kurš, mani nepazīdams, nebaidījās atbalstīt šo darbu Spīdolas stipendijai un tādā veidā palīdzēja pavērt tam durvis uz pasauli. Viņš pēc tam grāmatu augstu novērtēja.

Tomēr viena otra slavenība, kas šodien ļoti lepojas ar savu latvisko identitāti, darīja visu, lai šis darbs netiktu publicēts.

Esmu ļoti pateicīga Bisenieka kungam, jo, kā atzīmēja vācu profesori, šis tulkojums ir tiešām izdevies, — un viņi apbrīnojot, kā latviešu tautības cilvēks spēj tik dziļi iejusties svešā valodā.

No Baznīcas puses šo darbu atbalstīja bīskaps Jānis Čakuls, viņš man iedeva daudzus no Baznīcas materiāliem.

Māte Anna mani ļoti spēcīnāja. Kad man vairs nebija spēka cīnīties, rakstīt, strādāt — es tajā laikā vēl ļoti smagi strādāju skolā un audzināju arī savus bērnus, tad viņa man vienkārši parādījās sapnī — visbiežāk tas notika kādos reliģiskos svētkos. Reiz viņa bija atnesusi divas tabletes, viena bija dzeltena, otra — rozā. Es nemaz nemilu dzert zāles, bet viņa teica — iedzer, tev būs vieglāk. Otrā rītā es atkal spēju sēsties klāt darbam un rakstīt tālāk, viss sliktais bija prom.

Kad šis darbs bija pabeigts, es otrreiz sapnī redzēju Jēzu Kristu. Tas bija ārkārtīgi interesants sapnis, un ar to es gribēju pabeigt šo grāmatu, bet tad tomēr pārāk daudz misticisma būtu.

Māte Anna prata pateikties. Viņa man par šo darbu pasniedza, kā es sapratu, algu — atkal sapnī mēs bijām kopā, tas notika klostera priekšā, viņai rokā bija liela rupjmaizes šķēle. Un viņa pārlauza to uz pusēm un pusi pasniedza man.

Es nemāku pateikt, vai šādu darbu rakstīt ir grūti vai viegli, bet es jutos kā uz dzīvības un nāves sliekšņa, uz mūžības sliekšņa. Otrreiz es neko tādu nespēju — tas vienkārši ir neiespējami.

Tad bija arī tāds interesants notikums — es toreiz strādāju 8. vidusskolā, pagraba telpā, un kā vienmēr laboju burtnīcas. Grāmata jau bija iznākusi. Un tad pie klases durvīm klauvē, ienāk viens vecs vecukīniš, latviešu zemnieks, trīcošu galvu, trīcošām rokām. Viņam rokās bija tāds papīra vīstoklis, kaut kas ietīts avižu papīrā. Ārā spīdēja saule, bet manā pagrabā bija diezgan pavēss. Es nodomāju, ka viņš laikam ir kāda bērna vectēvs. Tad viņš apēdās pie galda, ilgi ilgi skatījās uz mani un teica: "Skolotāj, es jums atnesu parādīt to gleznu, par ko jūs nupat rakstījāt." Bet es nekad dzīvē nebiju to redzējusi, šo svētbildi. Es tikai pēc sapņiem to aprakstīju. Un nu sēž šis cilvēks manā priekšā un iztīn šo gleznu. Saprotniet, kā es jutos. Vienu brīdi man bija tāda sajūta, ka es redzu parādību.

R. M. *Kāda tā izskatījās? Tā bija gleznota uz audekla?*

A. B. Šī svētbilde ir līdzīga ikonai, tā ir gleznota uz koka. Man šķiet, ka mākslinieks vai nu uz audekla, vai koka atstāj savu enerģiju. Viņš var aiziet aizsaulē, bet gleznā šī enerģija paliek un iedarbojas uz mums. Šī glezna bija neliela, vienkārša, tāda, kādas ņēma līdzī brupinieki kara-

gājienos. Nu, un tad es ieraudzīju tai gleznai apdegušo stūri, es vienkārši nespēju savām acīm ticēt, bet tās avīzes bija mūsdienu... Es sapratu, ka šis cilvēks ir reāls. Viņš man arī pastāstīja, ka esot bijis izsūtīts Sibīrijā, ka šai gleznai nākot līdzī ļoti būtiska leģenda. Es pat neuzdrošinājos grāmatā rakstīt, un tad es arī vēl nezināju. Šī glezna esot glabājusies kādos bēniņos no paaudzes paaudzē. Un vēl — lai gan ārā bija saulains laiks un arī papīrs bija sauss, pati glezna bija norasojusi. It kā tā būtu bijusi lietū. Koks bija mitrs, bet, kad es šo gleznu papēmu rokās, tā bija ārkārtīgi karsta. No tās plūda stipra enerģija. Un — šis stūris, kurš bija apdedzis — varbūt man tā rādījās —, gruzdēja. Man pilnīgi likās, ka telpā izplatās gruzduma smaka. Man no šīs gleznas bija bail. Es to nekad nespētu turēt savā istabā, tāpat kā es nespētu pavadīt nakti baznīcā.

Es jau nevaru apgalvot, ka tā ir tā pati glezna, ka tas tiešām ir 13. gs., neesmu nekāda gleznu speciāliste, bet arī šai gleznai bija brīnumskaista, svinīga melodija, tāda, kādu es sapnī dzirdēju, kad māte Anna atnāca, viņai vienmēr bija līdzī šī melodija...

Tad vecais vīrs teica — tā kā šodien esot tik daudz zagļu... Viņš neiet baznīcā, jo neticot mācītājiem, tāda esot viņa dzīves pieredze, bet Dievam viņš tic. Viņš esot nolēmis šo gleznu uzticēt nākošajai paaudzei. Viņš man arī nepateica, kā viņu sauc un kur viņš īsti dzīvo, kā es noprātu, viņš bija no Turaidas vai Inciema nācis. Vairāk es neesmu šo cilvēku redzējusi.

R. M. *Kur šī glezna varētu būt pašlaik?*

A. B. Es nezinu.

Vēl par katoļticību. Kad es rakstīju par Annu — man šķita, ka notiek kaut kāda pārvērtība, — tajā mirklī es biju Anna Notkena, bet dzīvē jau es tā neesmu. Man, protams, piedāvāja pāriet katoļticībā, bet es atteicos. Es esmu daudz kur grēcīga, es nekad nespēju visu tā izturēt kā mana cienījamā varone. Es pati tālu stāvu no visa tā. Cilvēki jau ļoti vēlas identificēt rakstītāju ar grāmatas varoni, bet es esmu daudz, daudz grēcīgāka, es biju tikai mātes Annas gribas izpildītāja.

Latviešu tautai ir raksturīgi, ka mēs mīlam savus aizgājējus, ejam uz kapiem. Nelaiki mūs stiprina. Aiz katra latviešu cilvēka stāv tūkstošiem viņa senču, un tāpēc katrs latvietis ir ārkārtīgi stiprs.

Kāpēc es rakstīju par šo vācieti? Arī tāpēc, ka gribēju pateikt paldies visām tautām, visām tām lielajām personībām, kas ir palīdzējušas mūsu mazajai tautai šajās krustcelēs izdzīvot.

R. M. *Grāmatā varēja just diezgan asu attieksmi pret krievu iekārotājiem, austrumu barbarismu. Parādās Ivana Barga tēls kā visa ļaunā iemiesojums — vai tas nāk no Annas Notkenas vai no mūsu laikmeta iespaidiem?*

A. B. Tas nāk no 16. gs., no Livonijas kara laikiem. Cilvēki mainās, viņu sejas mainās, bet problēmas jau visu laiku paliek vienas un tās pašas. Šajā darbā mēs nevērsamies pret krievu tautu — nedz Anna, nedz es. Man ir ļoti žēl krievu tautas, kura ir redzējusi tikai nabadzību, un

man ir žēl, ka šajā tautā visu laiku pie varas atrodas tik mežonīgi cilvēki. Tiek iznīcināti gaišākie prāti un tiek radīts cilvēks, kurš ir fiziski stiprs, nekaunīgs, ar dūrēm izcīna sev pasaulē visu. Tiklīdz Krievzemē ir miers, viņiem tā ir nāve, viņi meklē iespēju izraisīt jaunu karu. Tas atkārtojas.

Es uzskatu, ka reliģija ir visas pasaules kultūras sastāvdaļa, nedrīkst pret reliģiju vērsties ar tādām metodēm, kā to darīja padomju laikā, jo tas jau ir tas pats Ivana Bargā princips — sagrābt gan laicīgo, gan garīgo varu.

Es nemilu daudz runāt par šo darbu, jo grāmata ir uzrakstīta, un, kā nu katrs to saprot, tā arī ir. Katram ir sava tapšana, savs ceļš pie Dieva, nedrīkst uzspiest savus uzskatus. Es tikai gribu pateikt paldies tiem cilvēkiem, kas man palīdzēja.

R. M. *Kāda bija lasītāju atsaucība?*

A. B. Bija ļoti daudz vēstuļu, telefona zvanu. Bija ap 100 vēstuļu latviešu valodā, un tagad jau sāk pienākt arī vācu valodā.

Aloīzs Brenčs uzņēma filmu "Baltās jaunavas". Sākotnēji mums bija iecere filmu veidot pēc 1992. gada "Rīgas Dievmātes klostera" grāmatas. Bet tad viņi pārdomāja un uzrakstīja scenāriju vācu valodā, kā viņiem pašiem likās, intriģējošāku un komerciālāku. Es stāvu malā, es nekur nejaucos, nevaru to vērst ne par labu, ne par sliktu.

R. M. *Grāmata tiks tulkota arī angļu un zviedru valodā?*

A. B. Jā. Viens cilvēks to paņēma uz ASV, un poļu valodā jau ir pārtulkojis profesors Aksels Holvuts — slavens beļģu zinātnieks, kas iemācījies gan poļu, gan latviešu valodas, viņš tagad dzīvo ASV. Uz Zviedriju grāmatu aizveda kāds precēts pāris un tagad tulkos. Viņi paši kārtos arī izdošanu.

Man ir jāpateicas arī firmai "Latvian Tour" par vāciskā izdevuma atbalstīšanu. Jāņem vērā tas, ka tieši tipogrāfijai paredzētie līdzekļi — apmēram 2000 latu — pazuda bankā "Baltija". Tomēr šo grāmatu labi pērk ministriju darbinieki, firmas — prezentāciju nolūkam, ko dāvināt ārzemniekiem. Tādā veidā mēs ceram naudu atgūt un tikt uz priekšu. Es uzskatu, ka māte Anna man arī te ļoti palīdz. Šodien jau saka, ka grāmatas nevarot pārdot, un visādas nelaimes — bet man pērk. Līdz septembrim ceru ar visiem tipogrāfijas parādiem tikt galā.

R. M. *Kā jūs vērtējat grāmatas māksliniecisko noformējumu?*

A. B. Es diezgan ilgi domāju... Arī mākslinieku Aleksandru Stankeviču es redzēju sapnī. Man patiesi ir prieks. Tāpēc man sāp, ka filmas veidotāji strādā tik bezatbildīgi (es redzēju Mencendorfa namā dažus kadrus). Aleksandrs Stankevičs māti Annu ir ļoti pareizi uztvēris — viņa iet pa savu ceļu, savu gaismas staru, apkārt ir melna, melna tumsa. Māksliniekam ir izdevies parādīt šo graciozitāti, viņas sievišķību, viņas auru.

V. B. Es gribētu teikt tā par šo grāmatu — mani uzreiz "paņēma" tās izturētais stils. Es zinu, ka tā ir tikusi arī kritizēta, ka, lūk, tas vēstu-

riskais materiāls ir kā tāds patstāvīgs pārstāstījums, un ar individuālajiem likteņiem tas neejot kopā, bet es to negribētu apgalvot. Es, gluži otrādi, uzskatu, ka, lūk, šāds skatījums zināmā mērā ir kā hronista vai evaņģēlista skatījums un dod pārlaicīgumu. Tas ir senlaicīgums, bet ne jau stilīgais senlaicīgums. It kā no vēstures nākošs, bet tai pašā laikā tai pāri stāvošs. Visi šie emocionālie un liriskie momenti kopā ar vēstures notikumu hroniku dod kaut ko ļoti labu... Psiholoģiskā iedziļināšanās Annā. Tas ir labi notrāpīts, lieliski iet kopā.

R. M. Paldies par sarunu!

1995. gada 25. jūlija.

AIVARS EIPURS

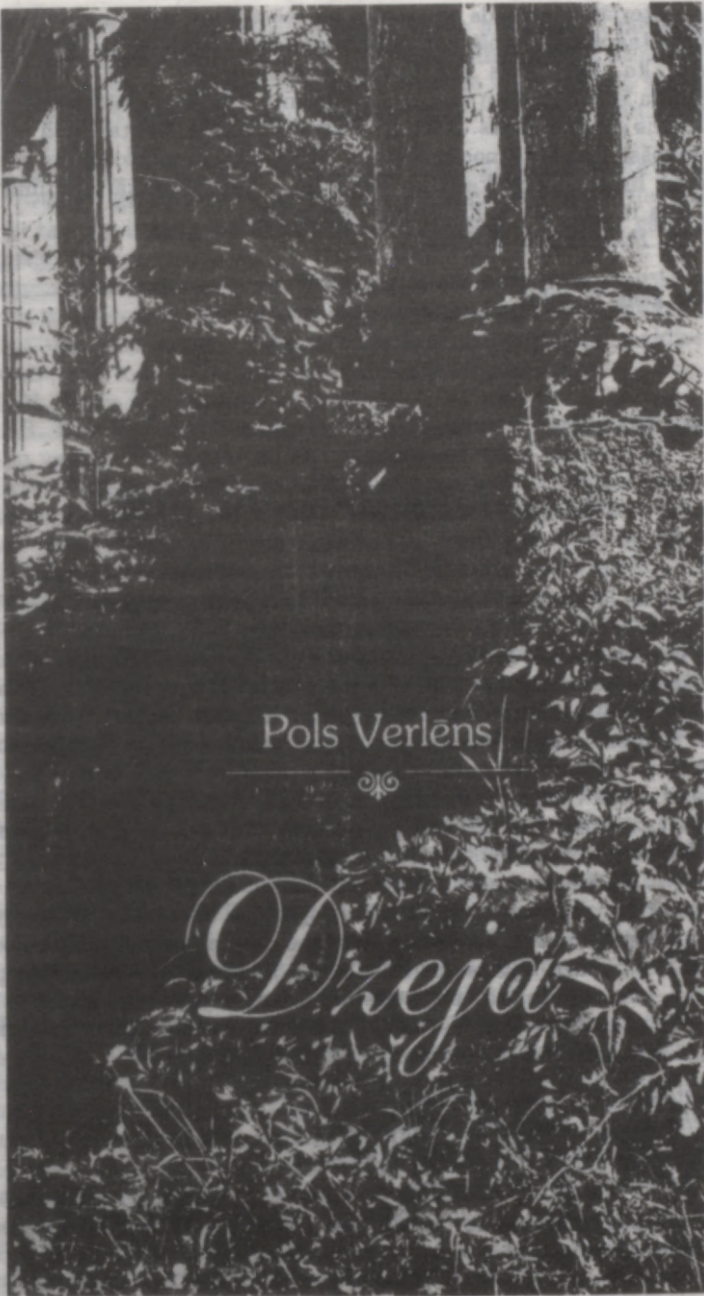
Dzejnieks ar lielu pieri

Ja dažus ļoti mīl, tad kāds cits izkrīt no prāta vai paliek neievērots. Kā gan citādi Maija Silmale varētu mūsmājās 1970. gadā izdotās franču dzejas izlases priekšvārdā nepieminēt Polu Verlēnu? Tā bija mūsdienu dzejas izlase, taču priekšvārdā tika pieminēti arī Igo, Bodlērs, Malarmē; savukārt, par mūsdienu dzejas "mezgliem" atzīstot Verlēna līdzgaitnieku Artūru Rembo un Polu Valerī. Vai daļa no mūžam jaunā Rembo lauriem nepienākas Polam Verlēnam, "dzejnieku princim"?

Manā dzīvē Verlēns ir iezīmīgs dzejnieks. Reiz Verlēna franču—vācu bilingva izdevums pat izlidoja pa ceturtā stāva logu saltajā februāra gaisā. Un otra reize. Kārtējā, divsimt piektā Bastīlijas ieņemšanas gada—diena bija sākusies ar nakts balli Bastīlijas laukumā, un pēc kādas dejas es uz labu laimi devos no laukuma projām pa kādu ielu, tad spēji apstājos kā zemē iemiets. Tā nebija viena no daudzām, bet istā "Rotonda", kafejnīca, par kuru biju lasījis Ērenburga memuāros. Abās nama pusēs plāksnes, kas norāda, ka šeit, augstāk, trīsdesmit astoņu gadu vecumā kopā ar māti dzīvojis Pols Verlēns. Uz vienas plāksnes pirmais pants no Kaspara Hauzera motīva (krājums "Gudrība") (*Sagesse*):

*Je suis venu, calme orphelin,
Riche de mes seuls yeux tranquilles,
Vers les hommes des grandes villes:
Ils ne m'ont pas trouvé malin.*

Uz otras izbrīns par to, ka Parīzes literārā vide beidzot interesējas par kļaidoņa dzeju.

Pols Verlēns

Drejs

Ko te piebilst? Arī man tonakt bija trīsdesmit astoņi, bet kopš Verlēna dzimšanas bija aizskrējuši 150 gadi. Pēc kāda laika Latvijā izdevniecībā "Vaga" nāk kļājā gana pievilcīgs Pola Verlēna dzejas izdevums bilingvā. Sastādījusi un latviskojusi dzejniece Dagnija Dreika. Nākamgad janvārī būs 100 gadu kopš Verlēna nāves, tā ka šī izdevuma pieminēšana ir īsti laikā.

Interesants šis izdevums ir arī ar to, ka šeit ievietoti arī Edvarta Virzas tulkojumi, kā paskaidrots, "izziņai un ornamentācijai". Četrus no tiem paralēli tulkojusi arī Dagnija Dreika, savukārt piecus nav tulkojusi. Starp pēdējiem ir teorētiski nozīmīgais "Art poétique", ko autors veltījis Bualo "Dzejas mākslas" divsimtgadei (pirmā rinda ir slavena: "De la musique avant toute chose"), un gluži kā Van Goga manierē radītais "C'est la fête du bla, c'est la fête du pain", ar kuru noslēdzas krājums "Sogesse". Protams, Virzas tulkojumi jāuzskata par savdabīgiem, taču ne par nevērtīgiem.

Tagad par to, kā trūkst. Dzejolī "Kaleidoskops" (*Kaléidoscope*) franču valodā pazudis pēdējais pants. Lūk, viņš:

*Ce sera comme quand on rêve et qu'on s'éveille'
Et que l'on se rendort et que l'on rêve encor
De la même féerie et du même décor.
L'éte, dans l'herbe, au bruit moiré d'un vol d'abeille.*

Citā vietā ir par daudz. Dzejoļa "Avant que tu ne t'en ailles" latviskojumā ir papildus četri panti ar papildu saturu. Tā laikam ir Virzas darīšana, viņa gara darbs, "ornamentācija".

Par Dagnijas Dreikas tulkojumiem. Atsevišķi tulkojumi iepriecināja gan ar tuvību oriģinālam, gan ar mākslinieciskumu, piemēram, "Pēc trim gadiem", "Viltus impresija". Vairumā dzejoļu kavējos pie oriģināla, taču tas nekavēja ievērot dažas šaubīgas vietas tulkojumos. Man neliekas veiksmīgs krājuma "Poēmes saturniens" latviskojums "Saturnāliju dzejoļi". Vai nu vienkārši "Saturnālijas", vai arī kaut kas no Saturna vai saturniešiem. Ja par dzejoļu nosaukumiem, neapmierina nosaukums "Dzejolis, lai celtu neslavu". Dzejolis veltīts Šarlam Vinjē, bet neslavu autors plānojis pats sev, paredzot lasītāju reakciju. Varētu būt "Dzejolis, lai mani ķengātu" (nosodītu), "Dzejolis manis ķengāšanai" (nosodišanai).

Krājumā "Poēmes saturniens" ir divi izcili dzejoļi ar vienādu angļu nosaukumu "Nevermore". Viena, teiksim, otrā dzejoļa pirmā panta tulkojums atrodams arī uz izlases pēdējā vāka. Pirmās rindas vārdkopa "mana senis līdzvainīgā" man šķiet daļi samocīta — šeit līdzvainīgs ir oriģināla "mon vieux complice". Dzejoļa trešajā pantā — ja reiz "Sev rokā kļauju — Laimi, spārnu nesto", tad nevis "Šo ceļinieku, kas no cilvēkiem bēg manīgs", bet "Šo ceļinieci, kas no cilvēkiem bēg manīga". Tas no tā, ka franciski ir "le Bonheur" — vīriešu dzimtē (Laime).

Arī pirmajā "Nevermore" otrajā pantā ir tulkotājas "balsī vājā" —

atskaņu dēļ, šī balss nākošajā pantā rādās pavisam citāda esam un arī patiesībā (oriģinālā) ir citāda. Arī pēdējā panta pirmajā rindā nezināmu iemeslu dēļ trešās personas vietā tiek lietota otrā persona. Es šeit rakstu par viegliem gadījumiem, no kuriem varēja izklūt sveikā, nevis par tādiem, kur tulkotājs nonāk Prokrusta gultā.

Citādi jau nekas. Dzejoļu izvietojums grāmatā nav hronoloģisks. Sākas ar 1884. gada krājuma "Kādreiz un tagad" (*Jadis et Naquère*) un 1889. gada krājuma "Paralēli" (*Parallèlement*) (izdevumā franču nosaukums iespiests klūdaini) dzejoļiem, tātad gandrīz no otra gala.

Priekšvārds ir bezkaislīgs un visai pašurs. Ne vārda par "Atraitņa atmiņām", kas "pieliktas" grāmatas beigās. Tā ir visai intīma īsproza, kas jaukā veidā papildina priekšstatu par Verlēnu pašu.

Dzejoļu tulkojumi ir kā mazas nodevības, kuras tulkotājs ar dalītām jūtām izbīda uz skatuves kā dekorācijas, kuru ielenkumā nemirstīgais autors justos apmulsis, ja ne aizvainots.

Bet ir jātulko. Citādi nebūs skatuves, uz kuras parādīties nemirstīgam autoram, un tie, kas nav poliglotti, iemācīsies tikai dzejnieku vārdus un uzvārdus. Pols Verlēns? Skan labi.

ATBALSIS

IMANTS LASTOVSKIS

Šis karalauks ir svēts

Lai piedod man Rainis Remass, kura grāmatas nosaukumu esmu izvēlējis par šis nelielās replikas moto. Tā savulaik bija interesanta grāmata par literatūrkritikas problēmām, un arī mana replika ir veltīta kādam šīs tēmas aspektam.

Kaut arī labi apzinos, ka autoru diskusijas ar kritiķiem nekad nav bijis prāta darbs, taču nevaru neizteikt savas pārdomas par, manuprāt, nekorektām faktoloģiskām un teksta klūdām kritiķes Andas Kubuliņas rakstā "Mākslinieciskie meklējumi un atradumi 1994. gada dzejas debījās" žurnāla "Karogs" šā gada 4. numurā.

Jau pirmajā rindkopā autore pieļauj divas būtiskas neprecizitātes, jo apgalvojums, ka pagājušajā gadā dzejā debitējis Imants Lastovskis ar dzejoļu krājumu "Mums savāds putns pārlaidās pāri", neatbilst patie-

sībai. Ja cienījamā kritiķe mazliet vērīgāk būtu ielūkojusies manā literārajā darbībā, tad noteikti būtu pamanījusi, ka Imantam Lastovskim 1993. gadā autora apgādā iznāca pirmais dzejoļu krājums ar nosaukumu "Mierinājums", bet otrā saucas nevis "Mums savāds putns pārlaidās pāri", bet gan "Mums savāds putns pārlidoja pāri". Liekas, ka vismaz fonētisko starpību samanīt nav grūti un dzejā tas nemaz nav tik mazsvarīgi. Vismaz man tā šķiet.

Bez tam, arī abos manos citētajos dzejoļos ir pa neprecizitātei: dzejoļa "Varbūt tā bija" pēdējā citētā panta priekšpēdējā rinda skan "Es tajā naktī acis neaizvēru", nevis "Es šajā naktī acis neaizvēru", bet dzejoli "Nu lai. Lai notiek tā" ir rinda "Ka gaida nebūtība baisma", nevis "Ka gaida nebūtības baisma". Vai nav par daudz šo misēkļu? Izsakoties pašas Andas Kubuliņas vārdiem — ir tiesības par gadiem ilgi presē publicētu autoru konstatēt — trūkst talanta. Bet pretargumentam atcerēsimies daudzus itin veiksmīgus šīs pašas kritiķes rakstus...

Var jau būt, ka šīs kļūmes uz visapkārt valdošā haosa un nihilisma fona tāds nieks vien ir.

Kļūdu labojums

"Karoga" š. g. 8. numurā R. Karmas apskata rakstā "Kas jauns Tuvajos Ziemeļos?" ir dažas kļūdas.

Juhana Vidinga nāves datums ir nevis 23. februāris (243. lpp., pēdējā rinda), bet 21. februāris.

247. lpp. 2. rindā no augšas vajadzētu būt: Sūmaņu Sasis (Aleksandrs Sūmanis).

R. KARMA

03.08.95.

Smējējkaija

"Nelaut sevi pazemot garīgi" — šīs domas sarkanais dzīpars vijas cauri gan visām tām neskaitāmajām vēstulēm, kuras Mirdza man ir rakstījusi, gan arī tām mūsu neskaitāmajām divatnes sarunām, abiem ellīgi pīpējot un malkojot velnišķi stipru un melnu kafiju (ar Mirdzas neiztrūkstošo kaķi man klēpī).

Viegli teikt, kad aiz muguras divi kari, uz galda tik vien, kā visa šā skaudrā un pretrunīgā gadsimta "nebaudāmā maize", kad ne reizi vien vaigu vaigā nācies pieredzēt "dzīvās dzejas Osvencimu". Un tomēr. Tomēr šā ilgā un raženā mūža trakajošā viesuļa pašā viducī ir atrasta tā "vētras acs" — pilnīga un pilnasinīga dvēseles miera vieta ar skaidrām, saules apmirdzētām debesīm, kurā allaž zied asfodeles — klusuma puķes. Jo ne vien sirdsdedzes uguns, nerimstīgā trauksme un nevaļasprieks, kas ir Mirdzas Bendrupes dzīves un daiļrades visīstenākie sabiedrotie, bagāts ir arī baltais un zilais klusums. To var atļauties tikai ļoti stiprs un vīrišķīgs, ļoti brīvs un, ko tur liegties, vienlaikus arī ļoti vientuļš cilvēks, kāds būtībā arī ir Dzejnieks. Neapmāts gars neapmātā miesā, kurš ir nācis šajā pasaulē radīt, degt un starot. Mirdzēt. Taču Mirdzas Bendrupes "mirdzošais optimisms" nekad nav bijis mietpilsonisks prieks par esību, drīzāk izsāpēta, grūtībās un postā izlolota svēta zināšana. Viedums. Aiz smaida vairoga viņa nesargāja savu dvēseli no bēdām, likstām un rūpestiem, galvenokārt no tās melu maskuballes nīrbošās uzplijības, ar kuru ne tikai viņai vien nācies saskarties ik uz soļa. Mirdzas smaids un prieks zināja vairāk par īgnumu, vaimanām un sašutuma klaigām, jo tas allaž bija labu tiesu "pāri" un "aiz". Tas zināja, ka mulķim vienkārši nav kur ķert prātu, nekrietnelim nav kur ņemt sirdsapziņu. Mirdzas prieks un smaids — tā bija nemitīga starošana no sevis uz citiem. Tāpēc arī viņas dzejas un prozas vārdi ir un mūžam būs nevis sudraba zvārguļi, bet gan sudraba lodes vai sudraba zvani — sirdsapziņīgums, sirds apziņīgums; sirdsapziņa, sirds apziņa.

Zemes meita ar zvaigžņu dvēseli. Reiz — pusējokam, pusnapietni — es Mirdzu "katalogizēju" latviešu literatūrā kā ķirzaku — Latvijas plavu astaino zvaigzni. Tik mīļa viņai bija visa šī htoniskā radība — ķirzakas, čūskas, peles, krupji, vārdes, dievgosniņas... Kaut gan Mirdzai pašai vairāk patika kaiju skarbie saucieni un smieklī. Jā, jā! Viņa sevi mīlēja dēvēt par "smējējkaiju", uzsverot, ka tās smieklī neesot ne homēriski, ne ciniski, ne satīriski. Liecinoši. Ar visu savu dzīvi un daiļradi, ar visu

MIRDZA BENDRUPE 1910. 23. X — 1995. 30. VII

Jāzepa Danovska foto

savu esību, ar visu sevi Mirdza ir ne vien liecinājusi, bet arī apliecinājusi patiesi brīvas personības, garīgi nesalauzta un nesalaužama Cilvēka pastāvēšanas iespējamību šai pasaulē.

Mirdzas pirmajā, astoņu gadu vecumā sacerētajā dzejolī ir šādas rindas: "Ar zelta cirvi cīrulis izcērt Debesu vidū lodziņu zilu, Dziesmu ķēdītē mākonī piesien, Aizved dusēt aiz lielā sila, Tad atnāk saule — karaliene..." Manā dzīvē (un gribētos cerēt — arī visu citu, kas Mirdzu ir pazinuši vai varbūt vienīgi lasījuši viņas darbus) viņa ir bijusi, ir un vienmēr būs Karaliene. Leģenda. Pat šīs atvadu rindas rakstot, es jūtos tik bezgala laimīgs, ka liktenis man vēlējies būt šīs leģendas, ko sauc — Mirdza Bendrupe — laikabiedram un līdzgaitniekam. Jo viss, kā to pati Mirdza viedi pateikusi, allaž ir Tagad un Tepat, tai Vienīgajā Dienā, kurā mēs dzīvojam, ar kuru mēs dzīvojam un kurai mēs dzīvojam.

Kad Šellijs, braucot no Livornas uz Leriči, vētras laikā noslika, viņa draugs Bairons sadedzināja Šellija sirdi un izkaisīja tās pelnus jūrā. Bij to man zināt, ka taisni es būšu tas, Mirdza, kam gan tiešā, gan pārnestā nozīmē reiz pienāksies sadedzināt Tavu sirdi Tavā bērū dienā un vēl stāv priekšā izkaisīt tās pelnus, kā Tu to savā testamentā vēlēji, Melnajā (vai varbūt Baltijas?) jūrā... Melnajā jūrā tāpēc, ka Tev tik mīla šķitās Krima — Koktebele, kur Tu daudzus jo daudzus gadus bijī radusi savu "vētras aci". Lai nu kā, bet es taču skaidri zinu, ka Tavu sirdi sadedzināt nemaz nav iespējams, jo Tu esi ugunī nedegoša salamandra un gluži kā leģendārais Fēnikss atkal augšāmcelsies pati no saviem pelniem.

"Lai visiem dzīvajiem labi klājas, lai miers un gaišie spēki ir ar viņiem — un visu planētu zemi" — tie ir Tava testamenta pēdējie vārdi, kuriem blakus es šobrīd nolieku savu atvadu vārdu asfodeles — baltā un zilā klusuma, mūžīgas piemiņas un mīlestības puķes...

Paldies. Es redzu, kā Tu, Mirdza, pa garās pupas zariem atkal nokāp uz mazas, maigas un uzticamas zvaigznes un no jauna piedzimsti latvju zemē.

LEONS BRIEDIS

1995. gada 17. augustā, Rīgā

Summary

Poetry in this issue: by Inese Zandere (1958) — *Drops*; by Juris Benedikts Lox (1952) — *Lateness*; and Milda Losberga (1923) — *Call It Fate, Sure*.

Jānis Einfelds (1968) is one of the laureates of the 2nd novel contest, organized by Karogs. This issue contains a selection of his short stories *We, Of The Carribean*. Author's style is noted by bright incoherence, combined with random metaphysics. Harijs Gulbis (1926) is one of the most popular Latvian play- and prose writers. His new play *On The Way To Liepsalas* has received the grand award in the play contest organized by Latvian National Theatre. This play, like all the others by the same author, is characterized by fine psychology accompanied by unsophisticated narrative.

Ivo Andrich (1892-1975) is a serbian writer and statesman who has received the Nobel prize in literature for his lifetime achievements in 1961. We have included his short story *Thirst*, translated by Vinifreds Kraučis, depicting relations between people in the war-torn ex-Yugoslavia at about the turn of the century. After reading such stories one may muse about the real reasons behind the stale 'Yugoslavian conflict'. Daniel Penac currently is one of the most popular French writers. His essay *Like A Novel* (1992) received a sensational acclaim, so we publish a part of it.

Literary criticism in this issue is concentrated around the most recent trends in Latvian prose. Guntis Berelis (1961) again enters a discussion with himself, so he calls the whole affair: *Guntis Speaks With Berelis II Or Adventures Of An Idea In The World Of Facts*. He carries on developing his idea of writer=scribe, who writes just fulfilling the needs of literature. Liene Katkovska (1972) tries her best searching for archetypes in most recent Latvian poetry, this time in the poetry of Knuts Skujenieks — *Anima And The Mother Archetype In The Poetry Of Knuts Skujenieks*. Dace Ūdre (1952) has found another, a previous article by G. Berelis interesting, and expresses her own presumptions about the influence of the so-called socialist realism in Latvian literature. Miervaldis Birze (1921) and Baņuta Rubesa (1956) continue their diaries: respectively *July. So It Is* and *Muscles. April & May*.

The Literary Heritage section finishes with letters by Rainis to politician Karlis Varkalis (1877—1969). We continue the Project section with fragments of *Dictionary Of Latvian Poetic Symbols*, a study by Ruta Veidemane (1933).

The Survey section of our Magazine includes a poetic diary by Edvins Raups (1962) *Summer*, as well as an introduction of electronic data basis of Latvian authors' biographies in the Academic Library of Latvia (as depicted by Raimonds Balodis). The authoress of a monumental study of her own family-tree Melānija Vanaga remembers a trip together with journalists and writers to the Āraiši region of central Latvia where her family has originated.

There is information of cultural life of some neighbouring states as well: poet Hermanis Marģers Majevskis residing in Lithuania has sent in a review of the second Lithuanian theatre festival *Life*. Maima Grinberga has studied the Estonian literary magazine *Looming*, while Pēters Brūveris has done the same with the Lithuanian magazine *Metai*. Konstantins Karulis has found new impressions in a literary seminar in Lineburg (North Germany), Ieva Kalniņa has attended the 77th conference of Baltic studies in Berlin, while Vinifreds Kraučis has compiled glimpses of cultural life in the Czech Republic, Romania, and Poland. Kārlis Račevskis reviews a book by Viktors Ivbulis *Quo Vadis, Theory Of Literature?* Leons Briedis has written *In Memoriam* to Mirdza Bendrupe, a well-known Latvian poetess who died this year, and we mention Juris Birzvalks (who met a tragic death this summer), translator of Shakespeare's sonets, with more of his translated sonets.

LASIET UN ABONĒJIET
ŽURNĀLU

KAROGS

Jaunākais un labākais latviešu un ārzemju literatūrā!

Bagātīga lasāmviela, saistoša filozofija, polemikas,
intervijas, dienasgrāmatas, regulārs jaunāko grāmatu
apskats, kultūras dzīves notikumi, fakti

un interpretācijas — tas viss

(un vēl daudz, daudz vairāk!)

literatūras mēnešrakstā KAROGS!

**Pērciet, lasiet, dāviniet
žurnāla "Karogs" un R. Gerkena
otrajā romānu konkursā
godalgotās grāmatas:**

**JURIS ROZĪTIS.
KUŅAS DĒLS**

Kas tas ir — *latvietis*, kāda ir viņa vieta un loma pasaulē un dzimtenē, — šādu filozofisku un psiholoģisku problēmu cenšas risināt kuņas aprūpē Latviešu nama zemgrīdē tālu no Latvijas uzaugušais cilvēkbērns. Arī grāmatas autors mūžu vadījis tālu no Latvijas — Austrālijā, tagad Zviedrijā, viņš ir ne vien rakstnieks, bet arī režisors, pazīstams latviešu kultūras darbinieks.

Konkursā pirmo prēmiju ieguvušais romāns izceļas ar mītiskā un sadzīviski ikdienišķā oriģinālo sakausējumu, tajā skarbā patiesība par reālo dzīvi un pašai izliecīgā milestība uz ideālu izskan plašā intonatīvā amplitūdā — no romantiskas jūsmas līdz griezīgai ironijai un izmisīgai traģikai.

**JĀNIS KALNIŅŠ.
ZVANA SPĒLES**

Rakstnieka daiļradē raksturīgajam teiksmainajam pasaules norišu skatījumam šoreiz izvēlēta viduslaiku vide. Centrā radoša personība — zvanu meistars, viņa urdītājs — ceļojošs alķīmiķis, mistiķis ar labi apslēptiem radziņiem un āža kāju, kurš kalpo gan labam, gan arī jaunam mērķim — kā jau tas mēdz būt dzīvē, kad labais nereti pārvēršas savā pretmetā.

Romānam trešā prēmija konkursā.

**DAGNIJA
ZIGMONTE.
SIEVIETE
PIE LOGA**

Kas notiek ar cilvēku mūsdienu sarežģītajā situācijā, kad brūk ierastie vērtību mēri, kad jaunības sapņus no maina dzīves skarbā realitāte, beigu beigās pat traģika?

Rakstniecei būtiskā vides un raksturu spilgtā precizitāte šajā darbā īpaši izgaismo pēdējo gadu notikumus un konfliktus sabiedrībā.

Saturs

LITERATŪRA

<i>Inese Zandere.</i>	Pilieni. Dzejoļi	3
<i>Harijs Gulbis.</i>	Uz Liepsalām ejot. Vecmodīga, <i>mazliet skumja komēdija.</i>	11
	<i>Aijas Lāces saruna ar Hariju Gulbi</i>	
<i>Juris Benedikts Lox.</i>	Vēlums. Dzejoļi	69
<i>Jānis Einfelds.</i>	Mēs no Karību jūras. Noveles	77
<i>Milda Losberga.</i>	Sauc to par likteni, sauc. Dzejoļi	97
<i>Ivo Andričs.</i>	Slāpes. Stāsts. No serbu un <i>horvātu valodas tulkojis un</i> <i>ievadu rakstījis Vinifreds Kraučis</i>	107
<i>Daniels Penaks.</i>	Kā romāns. Esejas fragmenti. <i>No franču valodas tulkojusi</i> <i>Kristīne Lauriņa. Intas Geiles-</i> <i>Sīpolnieces ievads</i>	118
<i>Viljams Šekspīrs.</i>	Soneti. Atdzejojis Juris Birzvalks	126

RAKSTI

KRITIKA

<i>Guntis Berelis.</i>	Guntis runā ar Bereli II jeb kādas idejas piedzīvojumi faktu pasaulē	134
<i>Liene Katkovska.</i>	Anima un mātes arhetipa iezīmes Knuta Skujenieka dzejā	149
<i>Dace Ūdre.</i>	Tuvāk pie utopisko ideju saknēm	154

PROJEKTS

<i>Ruta Veidemane.</i>	Zīmju pilns gaiss. (Materiāli "Latviešu dzejas simbolu vārdnīcai")	163
------------------------	---	-----

Saturs

DIENTASGRĀMATA

<i>Baņuta Rubesa.</i>	Muskuļi. Aprīlis, maijs	169
<i>Miervaldis Birze.</i>	Jūlijs: tā, kā tas ir	182

LITERĀRAIS MANTOJUMS

"Tu esi priekš Latvijas visdārgākā manta". Raiņa un Kārļa Varkaļa vēstule pirmpublicējums. Nobeigums	193
---	-----

APSKATS

Latvijā. Gadalaiki: vasara — <i>Edvīns Raups</i> ; notikumi Latvijā: ar datu bāzi uz Tu — <i>Raimonds Balodis</i> ; ceļojums pa "Dvēseļu pulcēšanas" vietām — <i>Melānija Vanaga</i> ; kaimiņos: festivāls "Life" otrajā laidienā — <i>Hermanis Mārgers Majeviskis</i> ; "Looming" piektais numurs — <i>Maimā Grīnberga</i> ; "Metai" jūnija un jūlija burtnīcas — <i>Pēters Brūvēris</i> ; ārzemēs: Lineburgas seminārā — <i>Konstantīns Karulis</i> ; 77. Baltistu konference Berlīnē — <i>Ieva Kalniņa</i> ; Austrumeiropā — <i>Vinifreds Kraučis</i> ; grāmatas: uz kurieni, literatūras teorija? — <i>Kārlis Račevskis</i> ; vēsturei pāri stāvošs senlaicīgums — <i>Rūta Mežavilka</i> ; dzejnieks ar lielu pieri — <i>Aivars Eipurs</i> ; atbalsis: šis karalauks ir svēts — <i>Imants Lastovskis</i>	203
In memoriam: (Juris Birzvalks)	132
Smējējkatja (Mirdza Bendrupe)	248

KAROGS

REDAKCIJA:

galvenā redaktore — MĀRA ZĀLĪTE, atbildīgais sekretārs —
MĀRTIŅŠ ZELMENIS, redaktori — AIJA LĀČE (proza), ARVĪDS
SKALBE (dzeja), INESE TREIMANE (kritika), ILZE TRUMPE
(sabiedriskas lietas), NORA IKSTENA (apskats), izdevniecības
daļas vadītāja — VIJA JUGĀNE, realizācijas daļas vadītājs —
LAIMONIS PURIŅŠ, tehniskā redaktore — OLGA LOVNIKA,
korektore — ROTA BARTULE, datoru operatori — DZINTRA un
IVARS VIMBAS, grāmatvede — RITA OTOMERE

Redakcijas tālrunis — 287626

Žurnāla vāku ilustējusi SANDRA KRASTIŅA

Datorsalikums. Parakstīts iespiešanai 05.09.95. L — 0013. Formāts 60x84/16. Ofseta tehnika.
16,25 fiz. iespiedl. Pas. nr. 928.

Maksa: abonentiem — Ls. 0.80, mazumtirdzniecībā — līgumcena.

"Karogs", LV 1426, Rīgā, Kr. Barona ielā 12.

Iespiests a/s "Preses nams", LV 1081, Rīgā, Balasta dambī 3.

Redakcijas adrese: Rīga, LV 1426, Kr. Barona ielā 12

ISSN 0132—6295, KAROGS, 1995, Nr. 10, 1—256.

**UZMANĪBU,
LATVIEŠU RAKSTNIEKI!**

Žurnāls "Karogs" un R. Gerkens

izsludina

3. ROMĀNU KONKURSU

Konkursa balvas:

1. vieta — Ls 1000
2. vieta — Ls 600
3. vieta — Ls 400

Papildus trīs veicināšanas prēmijas, katra Ls 200 apjomā.
Žūrijai ir tiesības balvu fondu sadalīt atbilstoši apstākļiem.

Konkursa žūrija:

- V. Avotiņš — RS priekšsēdis
G. Berelis — kritiķis
V. Jugāne — "Karoga" izdevniecības daļas vadītāja
I. Kronta — kritiķe
A. Lāce — "Karoga" prozas nodaļas vadītāja
D. Ūdre — LU docente
M. Zālīte — "Karoga" galvenā redaktore

Darbu iesniegšanas termiņš: 1996. g. 1. aprīlis.

Rezultātu paziņošana: ap 1996. g. Jāniem.

Konkursa noteikumi: žanram atbilstoši, latviski rakstīti, agrāk nepublicēti darbi iesniedzami vai iesūtāmi 3 eksemplāros mašīnrakstā "Karoga" redakcijā Kr. Barona ielā 12 (tālr. 287626). Manuskripts apzīmējams ar devīzi, pievienojot slēgtu aploksni ar tādu pašu devīzi. Aploksnē jābūt autora vārdam, uzvārdam, dzimšanas gadam, adresei un tālr. numuram.

Neprēmētajiem darbiem pievienotās aplokšnes netiek atvērtas. Darbi saņemami atpakaļ.

"Karoga" apgāds rezervē sev pirmtiesības uz prēmēto darbu izdošanu sērijā "Karoga bibliotēka".

Kolēģi!

Sāciet laikus! Vēlam darbaprieku, izturību un veiksmi.

Visi gaida labus, jaunus latviešu romānus!

Indekss 77172

KAROGS

ISSN 0132-6295